

Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj
Croatian Business Council for Sustainable Development

ISSN: 1849-8833

ZBORNIK RADOVA

10. konferencije o društveno odgovornom poslovanju - DOP

20. i 21. studenoga 2018.

IMPRESSUM

Naslov: Zbornik radova 10. konferencije o društveno odgovornom poslovanju - DOP

Izdavač: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj - HR PSOR

Urednica: Mirjana Matešić

Dizajn i priprema za tisak: Katarina Plećaš

Tisak: Sveučilišna tiskara d.o.o.

Naklada: 300 komada

ISSN: 1849-8833

©Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb, 2018.

tiskano na ekološkom papiru

10. konferencija o društveno odgovornom poslovanju - DOP

ORGANIZATOR

Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj
Croatian Business Council for Sustainable Development

GLAVNI PARTNER

HRVATSKA
GOSPODARSKA
KOMORA

SUORGANIZATORI

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet

PROGRAMSKI ODBOR KONFERENCIJE

Mirjana Matešić, HR PSOR – predsjednica odbora

Katarina Plećaš, HR PSOR

Marija Šćulac Domac, HGK

Dijana Varlec, HGK

Darko Alfrev, HEP d.d.

Marta Brkić, Dvokut Ecro d.o.o.

Angelika Brnada, INA d.d.

Martina Etlinger, HUB

Mirna Maravić, Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta

Daria Mateljak, Hauska i partner d.o.o.

Mislav Ante Omazić, EFZG

STRUČNO POVJERENSTVO ZA RECENZIJU RADOVA

dr. sc. Ante Glavaš – predsjednik povjerenstva

doc. dr. sc. Kristina Afrić Rakitovac

doc. dr. sc. Anđelka Bedrica

dr. sc. Stjepan Car

dr. sc. Tanja Grmuša

dr. sc. Mirela Holy

prof. dr. sc. Maja Fredotović

dr. sc. Dražen Kaužljar

prof. emer. dr. sc. Natalija Koprivanac

dr. sc. Mirjana Matešić

dr. sc. Igor Matutinović

prof. dr. sc. Mislav Ante Omazić

dr. sc. Branka Pivčević Novak

dr. sc. Merica Pletikosić

mr. sc. Sanja Rocco

mr. sc. Marija Šćulac Domac

mr. sc. Ljerka Šimunić

dr. sc. Majda Tafra Vlahović

mr. sc. Ivana Varičak

mr. sc. Davor Žmegač

POKROVITELJI

Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović

**Ministarstvo gospodarstva,
poduzetništva i obrta**

**Ministarstvo rada i mirovinskog
sustava**

**Ministarstvo regionalnog razvoja i
fondova Europske unije**

**Ministarstvo vanjskih i
europskih poslova**

**Ministarstvo zaštite
okoliša i energetike**

**Ministarstvo znanosti i
obrazovanja**

**Gradska Skupština
Grada Zagreba**

Norwegian Embassy

**Veleposlanstvo
Kraljevine Norveške**

ZLATNI SPONZOR

ATLANTIC GRUPA

SREBRNI SPONZORI

BRONČANI SPONZORI

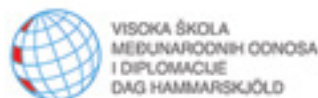
SPONZORI

MEDIJSKI POKROVITELJ

UZ PODRŠKU

ATLANTIC GRUPA

Humanitarna strana

Zaposlenici Atlantic Grupe, s radnim mjestom u Hrvatskoj, već niz godina skupljaju plastične čepove s ciljem pomaganja humanitarnoj akciji Udruge oboljelih od leukemije i limfoma pod nazivom „Plastičnim čepovima do skupih lijekova“. Atlantic sudjelovanjem u ovoj akciji ne samo da pomaže onima kojima je to najpotrebnije, već i čini nešto dobro za okoliš.

„Bitno je da, kao jedan od tržišnih lidera, budemo primjer drugima i pokažemo kako zajedno možemo učiniti ovaj svijet ljepšim i lakšim za život“, istaknuli su u Atlantic Grupi. Glavni cilj ove akcije jest prikupiti što više plastičnih čepova od PET i tetrapak ambalaža koje Udruga oboljelih od leukemije i limfoma potom mijenja za određena novčana sredstva kojima financiraju lijekove koji nisu na listi HZZO-a, a potrebni su skupini oboljelih od leukemije i limfoma.

Akcija „Plastičnim čepovima do skupih lijekova“ u Atlanticu je započela 2014. godine, otkada svake godine sudjeluje sve više Atlantikovaca, zajedno sa svojim obiteljima i prijateljima koje rado uključuju u tu hvalevrijednu inicijativu. Posebno se u ovom projektu ističe kolegica Mirela Sekula, koordinator zaštite okoliša, zaštite na radu i zaštite od požara, koja od početka koordinira ovim projektom i brine se da on bude što uspješniji. Predajom čepova Atlantic ne označava kraj projekta nego samo završetak jedne faze i nastavak nove u kojoj će zaposlenici malom gestom omogućiti vrijedne pomake u svom okruženju.

Uz mnoge društveno odgovorne projekte koje provodi Atlantic Grupa, ističe se i sudjelovanje u projektu „Iskustvo zlata vrijedi“, u organizaciji Poslovnog dnevnika. Cilj ovog projekta jest spajanje poslodavaca sa studentima slabijeg materijalnog statusa i sa studentima s invaliditetom kako bi im se omogućili prijeko potrebna praksa, novo radno iskustvo te budući lakši prodor na tržište rada. Putem ovog projekta želi se i pomoći razbijanju predrasuda koje stoje na putu profesionalnog razvoja i integracije tih studenata u akademskoj zajednici, a ujedno se promoviraju vrijednosti koje živi kompanija.

„Mladim ljudima na početku svojih karijera nudimo uvid u realno poslovanje koje se često razlikuje od teorije kojom dolaze dobro oboružani. To je zbilja jedna odlična sinergija, a nama i vrijedan poticaj da razbijamo predrasude koje su često prisutne, ali više iz neznanja i neiskustva. Mi kao poslodavac smo ponosni što možemo mladima pružiti ravnopravnu integraciju u život poslovne zajednice i dati im toliko potreban početni zamah“, istaknula je Ana Marušić, regionalni HR direktor i stariji poslovni partner.

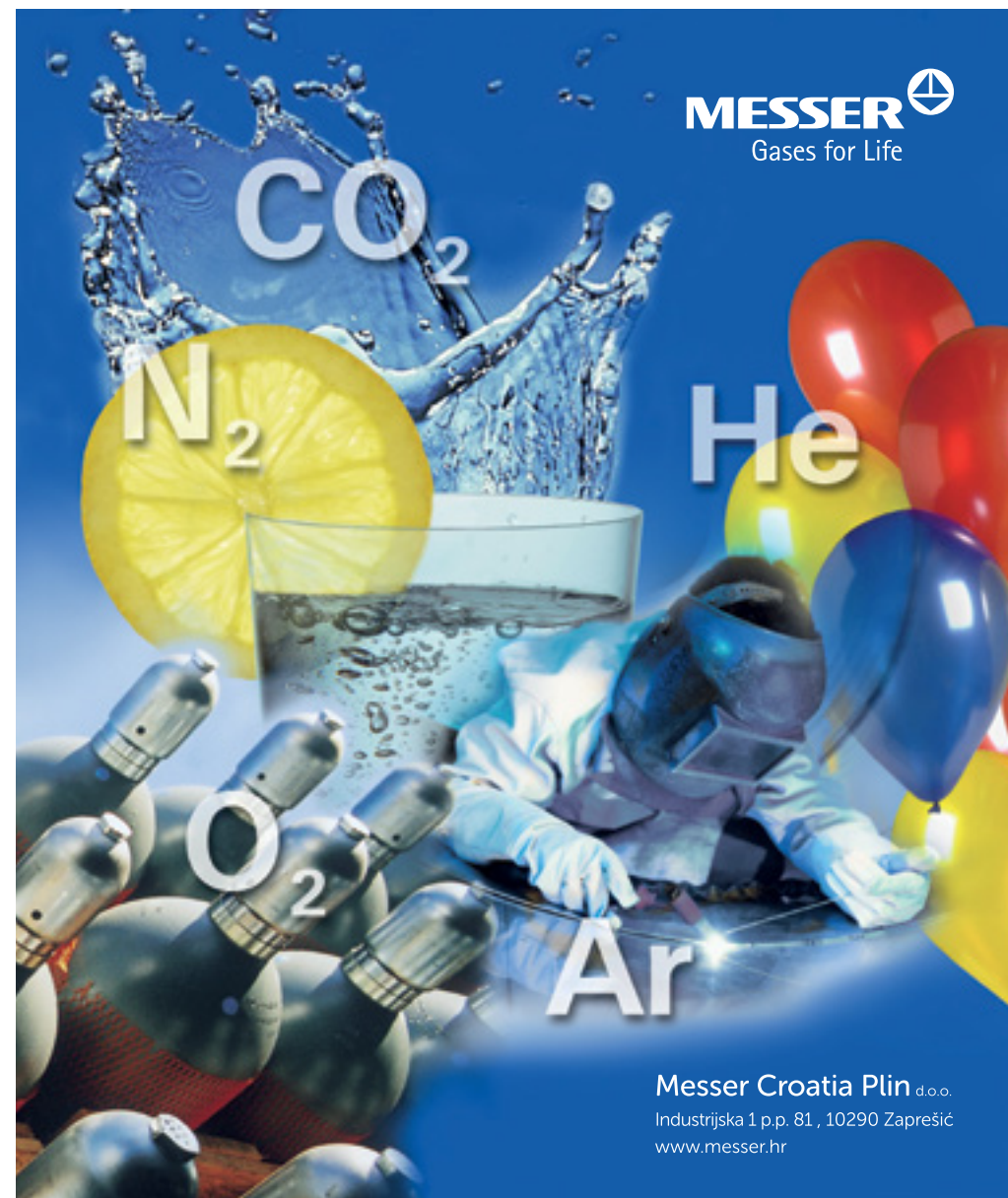
U godini dana građani na Ini predali više od tri tone
otpadnog jestivog ulja

U Hrvatskoj kućanstva godišnje stvore oko 9 milijuna litara otpadnog jestivog ulja, više od 2 litre po stanovniku, a otpadnom jestivom ulju nikako nije mjesto u odvodu. Iako je biorazgradivo, ako završi u okolišu u većim količinama privremeno može onečistiti tlo i ugroziti rast bilja, dok u vodi može ugroziti i životinjski svijet. Istovremeno, ono je i vrijedna sirovina jer se reciklirano jestivo ulje može koristiti u proizvodnji bio dizela, sapuna, deterdženata i sintetskih guma. Inin pilot projekt prikupljanja otpadnog jestivog ulja, pokrenut je 2017. godine na odabranim maloprodajnim mjestima u središnjoj Hrvatskoj. Projekt je naišao na dobar odaziv te je u prvih

godinu dana prikupljeno više od tri tone otpadnog jestivog ulja. Prve su to količine takvoga ulja u Hrvatskoj koje su prikupila kućanstva te je ono, umjesto u odvodu i okolišu, završilo u recikliranju.

INA je također, u suradnji s Agroproteinkom, partnerom na projektu, održala niz predavanja na ovu temu u osnovnim školama i vrtićima, a Ininim zaposlenicima omogućena je predaja otpadnog jestivog ulja i na radnom mjestu.

Messer Croatia Plin d.o.o.
Industrijska 1 p.p. 81, 10290 Zaprešić
www.messer.hr

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	15
01. ULOGA GRADOVA U PROMICANJU I IMPLEMENTACIJI MJERA ENERGETSKE UČINKOVITOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ	
izv. prof. dr .sc. Kristina Afrić Rakitovac i Barbara Floričić.....	19
02. CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA U KOMUNIKACIJI ELEKTROENERGETSKIH KOMPANIJA EU	
Darko Alfirev.....	39
03. “UMJETNOST ŠTEDNJE” U PRIVREDNOJ BANCII ZAGREB	
Darija Anić i Danijela Princi Grgat.....	55
04. ODRŽIVI RAZVOJ I JAVNE POLITIKE DIGITALIZACIJA I INFORMATIZACIJA HRVATSKE	
Dubravka Bačun.....	69
05. PROVEDBA CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA KAO DIO PROCESA RAZVOJA REGENERATIVNOG DRUŠTVA	
Miljenko Cimeša i Andreja Pavlović.....	83
06. SVE TREBA BITI OPORABLJIVO	
prof. emeritus Igor Čatić.....	99
07. pH NEUTRALIZACIJA OTPADNIH, PROCESNIH I BAZENSKIH VODA S UGLJIČNIM DIOKSIDOM (CO ₂)	
Krešimir Golec.....	109
08. TELE2 I REACH FOR CHANGE – PARTNERSTVOM DO PROMJENE	
Marijana Grubešić.....	117
09. UKLJUČIVANJE DIONIKA GRUPE PODRAVKA U PROCES NEFINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA	
Matija Hlebar.....	129
10. OSUVREMENJIVANJE SIGNALIZACIJE NA PRIJELAZIMA CESTA PREKO INDUSTRIJSKIH KOLOSIJEKA	
dr. sc. Dražen Kaužljjar.....	143

11. INA AKADEMIJA – INTERNO DIJELJENJE ZNANJA I PROMICANJE KULTURE IZVRSNOSTI

Bruna Kostelac Košir, Adriana Sopta, Tamara Karagity, Marlena Jerković, Ivan Marasović, Katarina Škrin i Željko Henezi.....161

12. ULOGA PRIVATNOG SEKTORA U SPREČAVANJU NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U OBITELJI

mr. sc. Marta Krizmanić Pavić175

13. ODRŽIVO GOSPODARENJE OTPADNIM JESTIVIM ULJIMA

Vesna Kučan Polak, Ivan Čavlović, Snježana Bakula, Mato Burić, Josip Fiolčić, Sandra Kovačević, Lana Magić, Slavica Rukavina, Sonja Tadić, Tea Tonković Pleša, Daniela Tužinski, Ana Špehar i Antonija Bubalo.....183

14. RADNA MJESTA U BUDUĆNOSTI UZ ROBOTIKU

Mr. sc. Gorana Lipnjak i Zlatko Pap.....195

15. DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE - ULOGA POLITEHNIKE PULA

dr.sc. Rosana Lucijetić i Tamara Žufić Košara.....209

16. ANALIZA OSTVARENOSTI CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

dr. sc. Mirjana Matešić227

17. PREPOZNAVANJE KRIZE PRIJE JAVNE RASPRAVE U ZAŠTITI OKOLIŠA

dr. sc. Merica Pletikosić.....247

18. TRANSPARNETNOST UPRAVLJANJA OPSKRBNIM LANCEM

mr. sc. Ranko Režek i Jelena Gruja259

19. POREZI I DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE

prof. dr. sc. Dragan Roller.....265

20. ZAPOSŁJAVANJE HIV POZITIVNIH OSOBA U HRVATSKOJ: NEMJERLJIV ZNAČI NEZARAZAN

Emili Sedlar.....279

21. SIGURNOSNE PUTOVNICE ZA VANJSKE IZVOĐAČE

Judith Siveri Vereš.....289

22. „STRUČNA OCJENA PO POTREBI“: DONACIJE JAVNIH TRGOVAČKIH DRUŠTAVA

mr. sc. Ivan Šprajc, Marina Škrabalo i doc. dr. sc. Jasmina Božić.....297

23. MLADI I GOSPODARENJE OTPADOM

mr. sci. Mahira Tanković, Lucija Franić i prof. dr. sci. Šemso Tanković.....311

24. RAZVOJ VISOKOG PRIVATNOG ŠKOLSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Franjo Uzelac.....323

25. DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE KAO DIO STRATEŠKOG UPRAVLJANJA

mr.sc.Vesna Vučemilović i Željka Kadlec.....337

PREDGOVOR

Poštovani čitatelji Zbornika 10. konferencije o društveno odgovornom poslovanju,

Velika nam je čast i zadovoljstvo stajati iza organizacije jubilarne 10. godišnje Konferencije o DOP-u jer ta činjenica govori prije svega o interesu koji postoji za ovu temu. Ponosni smo jer smatramo da kvaliteta konferencija iz godine u godinu raste, veći je broj kvalitetnih govornika, veći broj rasprava, sudionika pa i onih koji su odlučili poduprijeti organizaciju Konferencije. I proces rangiranja poduzeća u Hrvatskoj prema kriterijima društvene odgovornosti koja rezultira nagradom Indeks DOP-a, svake godine bilježi sve veći interes. Ove godine rekordnih 116 poduzeća ispunilo je Indeks usprkos činjenici da smo prošle godine upitnik proširili jednim novim poglavljem na temu ljudskih prava i raznolikosti što je sudjelovanje u natječaju učinilo još kompleksnijim i težim. Nakon uobičajene dodjele nagrade i isticanja najboljih za prošlu godinu, održana je rasprava u kojoj su sudjelovali predstavnici šest najkonzistentnijih sudionika Indeksa DOP-a, poduzeća koja su u 10 godina projekta u njemu sudjelovala 10 (tri poduzeća), odnosno 9 puta (3 poduzeća). Neka od ovih poduzeća ujedno su i višestruki dobitnici nagrade. Rasprava je svjedočila o poslovnim koristima koje donosi sustavna strateška primjena društveno odgovornog poslovanja.

Ipak, nisu svi pokazatelji pozitivni. Ove godine bilježimo pad broja radova koji su objavljeni u Zborniku. Pri tome nas veseli porast kvalitete prijavljenih radova. Jasno je da je naša orijentacija na autore koji dolaze iz gospodarstva ono što predstavlja izazov budući da nije lako uskladiti poslovne obveze s pripremom kompleksnih istraživanja i analize rezultata koje prethode pisanju rada. Usprkos tome, smatramo da smo uspjeli u promociji društvene odgovornosti kao struke te profilirali i potaknuli mnoge stručnjake da dokumentiraju svoje znanje, iskustvo i uspjehe, dajući im time i veću vrijednost.

Kao ravnateljica Hrvatskog poslovnog savjeta za održivi razvoj, iako smo organizatori Konferencije o društveno odgovornom poslovanju, veseli me činjenica da je terminološki koncept održivog razvoja doživio svojevrsnu renesansu kroz, prije tri godine objavljen Program razvoja UN-a 2030 i njegovih 17 Ciljeva održivog razvoja (COR). Upravo su Ciljevi kao tema dominirali ovogodišnjim programom Konferencije. Pokušali smo kroz panel rasprave te kvalitetne uvodničare koji su im prethodili, istaknuti prednosti koju primjena COR-a u poslovnim strategijama i praksama može donijeti poduzećima, odnosno kakvi su rizici povezani s neusklađivanjem poslovanja s Ciljevima održivog razvoja. Također smo kroz panel raspravu prenijeli djelić napredne prakse koju pojedine države sa svojim upravama provode kako bi unaprijedile vlastitu primjenu Ciljeva kao i stvorile bolje uvjete za gospodarstvo da ih primjenjuje. Nadamo se da će, kao posljedicu ovih rasprava, i naša resorna ministarstva započeti s promicanjem primjene Ciljeva održivog razvoja, kako u gospodarstvu tako i drugim sferama našeg društva.

Drugog dana konferencije još jednom smo se pozabavili temom Politike raznolikosti te ugostili zanimljive goste koji su nam svjedočili o rizicima, emocijama i poslovnim koristima povezanim s primjenom politike raznolikosti u poduzećima. Povelji o raznolikosti pridružila se još jedna grupa potpisnika, i predstavljena je inicijativa za kampan-

ju promicanja rodne ravnopravnosti u hrvatskom gospodarstvu osnivanjem posebnog fonda u sklopu zaklade za ljudska prava Solidarne, koju je pokrenula IKEA Hrvatska.

Na kraju smo konačno predstavili i radove sadržane u ovom Zborniku, dijelu Konferencije koji je prošle godine dobio najviše ocjene i pohvale. Radovi su prezentirani u tri tematske sekcije podijeljene prema području koje obrađuju: društvo, okoliš, upravljanje.

Sekcija 1 pod naslovom Ulaganje u društveni kapital prezentirala je 8 stručnih i znanstvenih radova te primjera dobre prakse koji su prikazali praksu strateškog upravljanja ljudskim potencijalima, dijeljenje znanja i poticanje izvrsnosti u radnoj okolini, promicanje ljudskih prava i prava žena i djece, dobru praksu edukacije i osnaživanja lokalne zajednice, kao i upravljanja zaštitom na radu te sprečavanja diskriminacije. Svi su radovi prikazali dobre prakse realizirane u poduzećima u Hrvatskoj što im daje posebnu vrijednost i predstavlja vrijedan edukativni materijal.

U Sekciji 2 pod naslovom Strateški pristup zaštiti okoliša prezentirano je 8 stručnih i znanstvenih radova koji su prikazali pristup i dobru praksu u području zaštite okoliša i sigurnosti kao i dobru praksu u jačanju komunikacije i odnosa s dionicima. Radovi su prezentirali primjere zbrinjavanja otpadnih ulja, razvoja signalizacije i jačanja sigurnosti željezničkog prijevoza s ciljem očuvanja života i okoliša, mjera energetske učinkovitosti u gradovima i integracije Ciljeva održivog razvoja u energetske kompanijama Europe. Evaluiran je odnos mladih prema zaštiti okoliša, prikazani nedostaci procesa konzultacija s dionicima, napredne tehnologije koje štede resurse i okoliš te perspektive plastike kao ambalaže.

Posljednja, Sekcija 3 pod naslovom Upravljanje procesima za održivi razvoj prikazala je 8 stručnih i znanstvenih radova koji su se pozabavili strateškim pristupom i upravljanjem društveno odgovornim poslovanjem i integracijom COR korištenjem raznih alata kao što je primjerice nefinancijsko izvještavanje. Prezentirani radovi su prikazali ulogu društveno odgovornog poslovanja u strateškom upravljanju, ali i ulogu obrazovne institucije u promicanju DOP-a. Prikazana je politika doniranja javnih poduzeća, kao i iskustva u nefinancijskom izvještavanju te primjeni načela uključivanja dionika. Dio se radova bavi Ciljevima održivog razvoja kao alatom za razvoj, odnosno u kontekstu pokazatelja društvenog napretka. Dio je radova ukazao na manjkavosti procesa javnih politika i mogućnosti koje one pružaju za poticanje održivog razvoja.

Možemo sa sigurnošću reći da je 10. konferencija o društveno odgovornom poslovanju bila sadržajnija od prethodnih, rasprave zrelije i konkretnije povezane s praksom i realizacijom konkretnih ciljeva. Sve to upućuje na jačanje kapaciteta za održivi razvoj u hrvatskom gospodarstvu barem sudeći prema sudionicima Konferencije. Ostaje dilema koliko se uspješno ova znanja zaista implementiraju u razvoj poslovanja i kreiranje poslovnih strategija za budućnost. Jesu li predsjednici uprava ovih poduzeća prepoznali vrijednu praksu koja postoji u poduzećima i koja predstavlja izvor informacija o rizicima kao i prilikama za buduće poslovanje? Pozitivni pomaci koji su rezultat jačanja kapaciteta vidljivi su, pitanje je jesu li dovoljno ambiciozni i radikalni za postizanje željenih promjena. Iskreno se nadamo da jesu.

dr. sc. Mirjana Matešić, urednica

ZBORNİK RADOVA

10. KONFERENCIJE O

DRUŠTVENO ODGOVORNOM POSLOVANJU - DOP

Zagreb, 20. i 21. studenoga 2018.

ULOGA GRADOVA U PROMICANJU I IMPLEMENTACIJI MJERA ENERGETSKE UČINKOVITOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ

THE ROLE OF CITIES IN PROMOTING AND IMPLEMENTING ENERGY EFFICIENCY IN THE REPUBLIC OF CROATIA

izv. prof. dr .sc. Kristina Afrić Rakitovac

*Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“,
Preradovićeve 1, 52100 Pula, e-mail: kafric@unipu.hr*

Barbara Floričić

Općina Medulin, Centar 223, 52203 Medulin, e-mail: barbara.floricic@medulin.hr

SAŽETAK

Energija predstavlja ključni preduvjet razvoja gospodarstva. Budući da su energetske izvor na globalnoj razini neravnomjerno raspoređeni te imaju značajan utjecaj na okoliš, nužno je oblikovanje, promicanje i implementacija održive energetske politike. Europska unija je prepoznala energetske učinkovitost kao jedno od rješenja smanjivanja ekološke i energetske ranjivosti kao i jačanju otpornosti prema klimatskim promjenama. Djelotvorna provedba mjera energetske učinkovitosti zahtjeva uključivanje različitih relevantnih dionika. U radu je naglasak dan na ulogu gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti. Analizirana je uloga gradova u Republici Hrvatskoj u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti.

Cilj rada bio je utvrditi razinu pripremljenosti gradova u provedbi mjera energetske učinkovitosti u R. Hrvatskoj u svrhu doprinosa ostvarenju Okvirnog nacionalnog cilja povećanja energetske učinkovitosti u R. Hrvatskoj do 2020. godine. Upitnik kao temeljni instrument empirijskog istraživanja upućen je svim gradovima u R. Hrvatskoj. Provedeno istraživanje daje jasan uvid u dosadašnja ograničenja promicanja energetske učinkovitosti u gradovima u R. Hrvatskoj te ukazuje na potencijale koje gradovi imaju na raspolaganju u procesu tranzicije ka održivim sustavima upravljanja energetskih resursima.

Ključne riječi: održivi razvoj, društveno odgovorno poslovanje, energetska učinkovitost, gradovi, Europska unija, Hrvatska

ABSTRACT

Energy is a key prerequisite for economic development. Considering that energy sources are distributed unevenly at the global scale and that they have many impacts on the environment, the creation, promotion and implementation of sustainable energy policy is a *condition sine qua non* for a more sustainable economy. The European union has recognised the concept of energy efficiency as a solution in reducing environmental and energy vulnerability and fostering climate change resilience. The successful realisation of energy efficiency measures requires involvement of various stakeholders. The paper points out the role of cities in promotion and implementation of measures of energy efficiency. It analyses the role of cities in Croatia in promoting and implementing energy efficiency measures.

The aim of the paper was to determine the level of preparation of cities in Croatia for the implementation of energy efficiency measures aimed to the realisation of the National Energy Efficiency Action Plan for increasing energy efficiency in Croatia until 2020. A questionnaire as a main empirical research instrument was sent to all cities in Croatia.

The research results give a clear inquiry in actual limitations for promoting energy efficiency in cities in Croatia and indicate potentials that cities have in the process of transition towards creating more sustainable systems of energy resources management.

Key words: sustainable development, corporate social responsibility, energy efficiency, cities, European Union, Croatia

1. UVOD

Koncepcija društveno odgovornog poslovanja sve je prisutnija u poslovnoj praksi brojnih gospodarstvenika, ali i sve većeg broja dionika u javnom sektoru. Radi se o samoregulacijskom instrumentu implementacija kojeg rezultira brojim poslovnim koristima, ali i koristima za društvenu zajednicu i okoliš. Nerijetko se društveno odgovorno poslovanje pokazuje značajnim čimbenikom jačanja konkurentnosti na razini pojedinog poslovnog subjekta, ali i na razini lokalnog i nacionalnog gospodarstva. Preduvjet uspješne implementacije koncepcije društveno odgovornog poslovanja je, inter alias, znanje o obilježjima, mogućnostima i koristima društveno odgovornog poslovanja za interne i eksterne dionike.

Rad je usmjeren na odgovorne politike i prakse upravljanja okolišem, kao jedne od dimenzija društveno odgovornog poslovanja. Budući da se radi o vrlo širokom području djelovanja, istraživanje je bilo fokusirano na ulogu gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti. Cilj rada bio je istražiti ulogu gradova u R. Hrvatskoj u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti. Rad se, pored Uvoda i Zaključka, sastoji od dva poglavlja. Drugo poglavlje se odnosi na važnost promicanja energetske učinkovitosti u urbanim sredinama, dok treće poglavlje analizira rezultate provedenog empirijskog istraživanja svrha kojeg je bilo analizirati dosadašnju ulogu gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u R. Hrvatskoj.

2. PROMICANJE ENERGETSKE UČINKOVISTOSTI U URBANIM SREDINAMA

Europska unija je prepoznala energetske učinkovitost kao jedno od rješenja smanjivanja ekološke i energetske ranjivosti kao i jačanju otpornosti prema klimatskim promjenama. Prema Direktivi Europske unije o energetske učinkovitosti i energetskim uslugama (2006/32/EC), energetska učinkovitost predstavlja omjer između ostvarenog učinka, usluge, robe ili energije i utroška energije. Šimleša, D. (2010, str. 123) navodi kako smanjenje potrošnje energije ili štednja te efikasan i održiv dizajn trebaju biti najvažniji i prvi korak u svim područjima, neovisno govorimo li o energiji, hrani, otpadu ili drugome kao preduvjeta održiva razvoja. Prema Tufekčić, M. i Tufekčić, Ž. (2013, str. 62) energetska je učinkovitost troškovno najjeftiniji način zadržavanja sigurnosti energetske ponude i smanjivanja emisije stakleničkih plinova i drugih zagađenja. Isti autori zaključuju da se na energetske učinkovitost može gledati i kao na najveći europski energetske izvor. Može se zaključiti kako energetska učinkovitost predstavlja sinergiju efikasne uštede energije i smanjenja emisije stakleničkih plinova ostvarenu kroz inovativne pristupe u tehnologiji, dizajnu, proizvodnji i potrošnji resursa. U radu je razmatrana važnost promicanja energetske učinkovitosti u gradovima.

Sustavnim gospodarenjem energijom i provedbom projekata poboljšanja energetske učinkovitosti moguće je ostvariti godišnje novčane uštede od 30 % i više (Morvaj, Z. i dr., 2008, str. 13). Primjeri dobre prakse pokazuju kako sustavno gospodarenje energijom u gradovima značajno povećava energetske učinkovitost te omogućava održivo

upravljanje resursima na lokalnoj i regionalnoj razini. Također, provedba mjera energetske učinkovitosti smanjuje potražnju za energijom, čime se smanjuje ovisnost o uvozu energije, povećava sigurnost opskrbe energijom i smanjuje potreba za izgradnjom novih postrojenja za proizvodnju energije. Ulaganje u energetska učinkovitost stvara nove poslovne mogućnosti za mala i srednja poduzeća koja se bave proizvodnjom, trgovanjem ili ugradnjom energetske efikasne opreme. Konačno, energetska učinkovitost smanjuje opterećenje okoliša te pridonosi ograničavanju s tim povezanih klimatskih promjena. Time se ujedno olakšava ispunjenje društveno-ekonomskih ciljeva Republike Hrvatske i preuzetih međunarodnih obveza iz područja zaštite okoliša. Stoga se može zaključiti da energetska učinkovitost pridonosi smanjenoj ekonomskoj i energetske ranjivosti gradova. Kenworthy, J. R. (2006, str. 68) mišljenja je da grad za vlastiti održivi razvoj treba postati urbani kompaktan sustav mješovite namjene koji koristi zemljište učinkovito, štiti prirodni okoliš, bioraznolikost kao i područja proizvodnje hrane. Gradovi kao potrošači i pružatelji usluga provedbom projekata energetske obnove u sektoru javnih zgrada, energetske obnove javne rasvjete, uvođenjem ekološki održivog transporta i promocijom hodanja i korištenja bicikala trebaju pružiti primjer javnosti kako je zalaganje za zaštitu okoliša imperativ upravljanja gradom i unapređenja kvalitete života.

Polazište racionalnog gospodarenja energijom jest već u procesu prostornog planiranja kao i planiranja razvoja prometa koje danas nužno mora biti usklađeno s načelima održiva razvoja štiteći interese sadašnje i budućih generacija. Grad ima važnu ulogu u promicanju energetske učinkovitosti u vlastitom poslovanju kao i u poticanju različitih vanjskih dionika, e.g. ostalih javnih institucija, gospodarstvenika, građana, civilnog sektora. Kavedžija, I. (2009, str. 47) ističe kako stvaranje društvene kulturno-političke klime u kojoj se okolišna pitanja smatraju važnima utječe na obrazovanje i informiranje javnosti, koje je pretpostavka promjene vrijednosnih sustava, što zauzvrat utječe na razumijevanje i posrednu kontrolu političkih odluka u demokratskom društvu. Jedno od takvih složenih ekoloških i političkih pitanja su energetska učinkovitost i korištenje obnovljivih izvora energije. Prema Morvaj, Z. i dr. (2008., str. 48.) gradovi i županije moraju djelovati kao regulatori, postavljanjem energetske standarde za svoje nove građevine, koji bi trebali biti viši od zakonski propisanih razina, s ciljem pružanja pozitivnog primjera svim građanima. Nadalje, oni ističu da lokalna i regionalna vlast može i mora ukloniti administrativne barijere te kroz jednostavniji postupak dobivanja potrebnih dozvola potaknuti projekte, kao što su postavljanje solarnih sustava za pripremu tople vode na krovove kuća. Poticanjem proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u gradovima doprinijet će smanjenju potrebe za uvozom energije i na nacionalnoj razini, potaknuti rast i razvoj lokalnog gospodarstva, potaknuti novo zapošljavanje i društveno ekonomski razvoj.

Struktura potrošnje po sektorima s aspekta energetske učinkovitosti pokazatelj je na kojim područjima postoji najveći potencijal za postizanje ušteda, odnosno u koja područja gradovi trebaju ulagati da bi se postigli željeni rezultati – poboljšanje energetske učinkovitosti i smanjenje emisije stakleničkih plinova. U Hrvatskoj je u tom smislu na prvom mjestu sektor kućanstva, a slijede ga sektor transporta i industrije (EC, 2016).

Botrić, V. i dr. (2008., str. 75) smatraju kako je jedan od najznačajnijih problema s kojima se susreću jedinice lokalne samouprave u brojnim zemljama nedostatak odgovarajućeg znanja (odgovarajućih stručnjaka) kojim bi se omogućilo dobivanje najboljeg mogućeg rješenja projekta kojim se ostvaruju najveće moguće uštede. Nedostatak kvalitetne razmjene iskustva i primjera dobre prakse također su neki od čimbenika koji koče šire ulaganje u područje energetske učinkovitosti. Dodatan problem su financiranje i dostupnost sredstva, za što gradovi još uvijek nemaju adekvatnu organizaciju i kapacitete koje bi mogli angažirati za analizu i pripremu projekata iz financijskih izvora koji bi dali najučinkovitije rezultate. Oslanjanje lokalnih jedinica na vlastiti proračun i nacionalne izvore financiranja nerijetko donosi tek vrlo male pomake u poboljšanju energetske učinkovitosti na lokalnoj, ali i nacionalnoj razini.

3. ANALIZA ULOGE GRADOVA U PROMICANJU I IMPLEMENTACIJI MJERA ENERGETSKE UČINKOVITOSTI U REPUBLICI HRVATSKOJ

U Republici Hrvatskoj (RH) ustrojeno je 555 jedinica lokalne samouprave (JLS), 128 gradova i 527 općina.¹ Od 555 JLS-e, 68 jedinica lokalne samouprave, koje su većinom gradovi, potpisalo je Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju, što je svega 12 % JLS-e.

Empirijsko istraživanje je provedeno kako bi se utvrdio doprinos gradova u promicanju i implementaciji energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj. Anketni upitnik, kao temeljni instrument istraživanja, upućen je u 127 gradova u Republici Hrvatskoj. Upitnik je upućen nadležnom gradskom uredu ili službi koja obavlja poslove iz područja energetske učinkovitosti, odnosno koji najbolje poznajete problematiku tog područja. Sastojao se od ukupno 22 pitanja od kojih su dva bila otvorenog tipa i 20 zatvorenog tipa. Svrha istraživanja bila je analizirati razinu pripremljenosti administrativnih kapaciteta, provedene mjere energetske učinkovitosti u razdoblju od 2008. do 2016. godine, korištenje sredstava iz nacionalnih i fondova Europske unije te razinu pripremljenosti projekata energetske učinkovitosti za razdoblje do 2020. godine.

Cilj provedenog istraživanja bio je dokazati temeljnu hipotezu:

Gradske uprave u RH u procesu planiranja i implementacije mjera energetske učinkovitosti suočavaju se s brojnim ograničenjima.

Uz temeljnu hipotezu dokazivane su dvije pomoćne hipoteze:

1. *Gradovi u RH, za potrebe financiranja projekata promicanja i implementacije mjera energetske učinkovitosti, nedovoljno koriste sredstva iz strukturnih fondova Europske unije.*
2. *Gradovi nedovoljno učinkovito prate provedbu planiranih mjera u sklopu donesenih godišnjih planova energetske učinkovitosti.*

¹ Ministarstvo uprave, Popis županija, gradova i općina, dostupno na: <https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-politicki-sustav-i-organizaciju-uprave/lokalna-i-podrucna-regionalna-samouprava/popis-zupanija-gradova-i-opcina/846>, 3. 12. 2017.

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

Online anketa provela se u dva kruga, u razdoblju od 21. do 30. rujna 2016. godine te u razdoblju od 20. do 30. prosinca 2016. godine. U prvom krugu ankete dobiveni su odgovori 31 grada, te u drugom krugu još 12 gradova. Ukupna stopa povrata je 34 %. U empirijskom istraživanju sudjelovala su 43 grada, među kojima i svi veliki gradovi: Zagreb, Split, Osijek i Rijeka. Promatrano prema Nomenklaturi prostornih jedinica za statistiku (Nomenclature des unités territoriales statistiques - NUTS), sustavu za utvrđivanje i klasifikaciju prostornih statističkih jedinica u Europskoj uniji prema kojem se teritorij Hrvatske dijeli na Kontinentalnu i Jadransku Hrvatsku, u istraživanju su sudjelovala 22 grada iz Kontinentalne Hrvatske i 21 grad iz Jadranske Hrvatske. U ovom se radu predstavljaju odabrana pitanja i odgovori.

3.1. Administrativni kapaciteti i planiranje

Pitanjima iz ove skupine željelo se utvrditi administrativne kapacitete, dosadašnje planiranje mjera iz područja energetske učinkovitosti i praćenje provedbe donesenih planova. Struktura gradova po veličini prikazana je Tablicom 1.

Tablica 1. Anketirani gradovi prema broju stanovnika

Broj stanovnika u gradu	Grad	Postotak (%)
manje od 10 000 stanovnika	17	40,91
10 000 – 30 000 stanovnika	15	34,09
30 000 – 50 000 stanovnika	4	9,09
50 000 – 100 000 stanovnika	3	6,82
više od 100 000 stanovnika	4	9,09

Izvor: Obrada autora

Iz Tablice 1. proizlazi da su u anketi sudjelovala četiri grada s više od 100 000 stanovnika, odnosno svi veliki gradovi: Zagreb, Split, Osijek i Rijeka. Najveći udio u anketiranom uzorku gradova ima manje od 10 000 stanovnika, odnosno 40,91 % gradova, nakon čega slijedi 34,09 % gradova od 10 000 do 30 000 stanovnika. 9,09 % gradova od 30 000 do 50 000 stanovnika, dok 6,82 % gradova ima od 50 000 do 100 000 stanovnika.

Slijedeće pitanje se odnosilo na broj zaposlenih u poslovima planiranja, pripreme i provedbe mjera energetske učinkovitosti u gradskim službama. Utvrđeno je kako su kod 74 % uzorka zaposlena dva i manje službenika, kod 19 % zaposleno je od tri do pet službenika, kod 5 % od šest od devet, a više od 10 službenika zaposleno je u 2 % anketiranih gradova. Ovi rezultati u korelaciji su s veličinom gradova i ukupnim brojem službenika zaposlenih u gradovima.

Daljnijim pitanjem istraživala se percepcija ispitanika o raspoloživim ljudskim kapacitetima za učinkovito i uspješno planiranje, pripremu, provedbu i promicanje mjera energetske učinkovitosti u gradskoj upravi čiji su zaposlenici. Rezultati su pokazali da se 14 % ispitanika u potpunosti složilo sa tvrdnjom, 28 % anketiranih je odgovorilo da se slaže, 47 % anketiranih djelomično se složilo s tvrdnjom, 5 % nije se složilo, dok je 7 % konstatiralo da se uopće ne slaže s tvrdnjom. Iz dobivenih rezultata može se zaključiti

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

da je razina kvalitete ljudskih kapaciteta za učinkovito i uspješno planiranje, pripremu, provedbu i promicanje mjera energetske učinkovitosti u gradovima na dobroj razini, ali da su poboljšanja svakako poželjna.

S obzirom na važnost planiranja energetske učinkovitosti te izrade Akcijskog plana održivog energetskog razvoja u vezi s tim, slijedećim pitanjem utvrđen je broj gradova u kojima je usvojen predmetni plan. Istraživanje je pokazalo kako je 49 % gradova usvojilo navedeni plan, kod 14 % on je u izradi, dok 37 % nema usvojen taj plan.

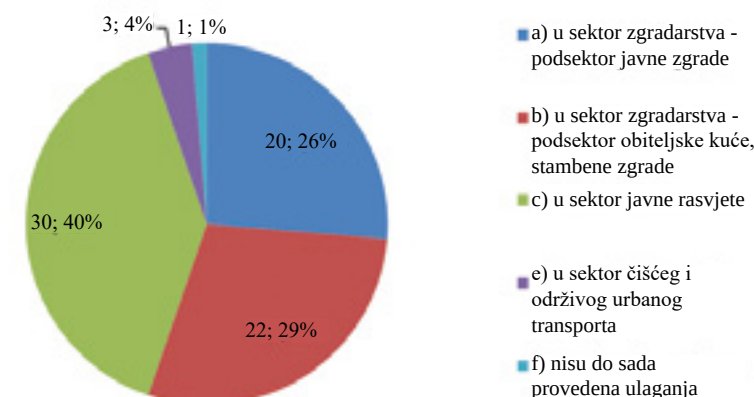
Slijedećim pitanjem istražilo se planiranje energetske učinkovitosti na godišnjoj razini. Dobiveni rezultati pokazali su da je 40 % gradova donijelo takve planove, 37 % gradova nije donijelo takve planove, dok 23 % anketiranih gradova nije u zakonskoj obavezi donositi takav plan.

Daljnijim pitanjem istražujemo jesu li na razini grada oformljeni služba, odjel ili povjerenstvo za praćenje provedbe planiranih mjera energetske učinkovitosti. 39 % ispitanih dalo je pozitivan odgovor, 49 % ispitanika negativan, dok je 12 % ispitanih odgovorilo kako je formiranje spomenutih tijela u planu.

3.1. Provedba i promicanje mjera energetske učinkovitosti

Ovom grupom pitanja istražila se dosadašnja implementacija, definiranje područja ulaganja i izvora financiranja mjera iz područja energetske učinkovitosti od strane gradova.

Prvim pitanjem istražilo se u koje se sektore energetske učinkovitosti do sada najviše ulagalo. Ispitanicima je bilo ponuđeno pet odgovora, od kojih su trebali izabrati najviše dva odgovora. Prema Slici 1, u strukturi ulaganja najzastupljeniji je sektor javne rasvjete s 40 %, slijedi sektor zgradarstva koji uključuje obiteljske kuće i stambene zgrade s 29 %, dok je na trećem mjestu sektor zgradarstva – javne zgrade s 26 %. Najmanje ulaganja provelo se u sektoru čišćeg i održivog urbanog transporta, svega 4 %. Pored navedenog, kod 1 % ispitanih gradova do sada nije ulagano u energetska učinkovitost.

Slika 1. Ulaganja gradova u mjere energetske učinkovitosti po sektorima (u %)

Izvor: Obrada autora

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

Slijedećim pitanjima detaljnije je istraženo svako navedeno područje, sumarni rezultati prikazani su Tablicom 2.

U sektoru obiteljskih kuća manje od 10 % energetske obnove provelo se u 24 grada (54 % uzorka), od 10 - 30% energetske obnove obiteljskih kuća provelo se u 17 gradova (39 % uzorka), dok se u 3 grada (7 % uzorka) provela obnova 31 – 50 % obiteljskih kuća. Ni u jednom gradu nije provedena energetska obnova za više od 50 % obiteljskih kuća.

Kod stambenih zgrada, u 30 gradova (69 % uzorka), energetsku je obnovu provelo njih manje od 10 %, u 9 gradova (20 % uzorka) energetski je obnovljeno 10 – 30 % stambenih zgrada, dok je u 5 gradova (11 % uzorka) obnovilo 31 – 50 % stambenih zgrada. Ni jedan grad nije proveo više od 51 % obnove stambenih zgrada.

Energetska obnova manje od 10% javnih zgrada provedena je u 17 gradova (38 % uzorka), dok je 18 gradova, (41 % uzorka) provelo energetsku obnovu 11 – 30 % javnih zgrada. Četiri grada (9 % uzorka) obnovilo je 31 – 50 % javnih zgrada, dok je 51 – 70 % javnih zgrada obnovljeno u 5 gradova (11 % uzorka). Obnovu veću od 70 % javnih zgrada nije proveo niti jedan grad.

S obzirom na ulaganja u sektor javne rasvjete, u obnovu 31 – 50 % javne rasvjete uložilo je 11 gradova (27 % uzorka), te je isti broj uložio u obnovu 11 – 30% javne rasvjete. 10 gradova (23 % uzorka) obnovilo je manje od 10 % javne rasvjete grada, devet gradova (20 % uzorka) uložilo je u 51 – 70 % javne rasvjete, dok su više od 70 % javne rasvjete obnovila 2 grada (5 % uzorka). U sektoru zelenog transporta manje od 10 % ulaganja u energetsku obnovu provela su 33 grada, (77 % uzorka), 10 – 30 % energetske obnove provelo je 6 gradova (13 % uzorka), dok je 31 – 50 % energetske obnove transporta provedeno u 3 grada (7 % uzorka). Ni jedan grad nije proveo energetsku obnovu sektora transporta veću od 50 %.

U sektor alternativnih oblika prijevoza 34 grada (77 % uzorka) uložila su manje od 10 %, 5 gradova (11 % uzorka) uložilo je 10 – 30 %, 3 grada (7 % uzorka) uložilo je u intervalu 31 – 50 %, dok je 1 grad (2 % uzorka) u obnovu sektora alternativnih oblika prijevoza uložio više od 71 %.

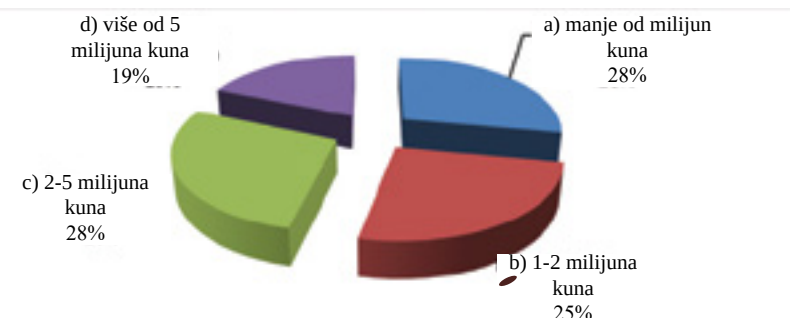
Tablica 2. Procjena struktura ulaganja gradova u energetsku učinkovitost po sektorima

Postotak ulaganja	Broj gradova					
	Obiteljske kuće	Stambene zgrade	Javne zgrade	Javna rasvjeta	Zeleni transport	Alternativni oblici prijevoza
< 10 %	24	30	17	10	33	34
10 – 30 %	17	9	18	11	6	5
31 – 50 %	2	4	3	11	3	2
51 – 70 %	0	0	5	9	0	0
> 70 %	0	0	0	2	0	1
Bez odgovora	0	0	0	0	0	1

Izvor: Obrada autora

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

Slijedećim pitanjem istražilo se koliki je ukupni iznos utrošenih sredstava grada za promicanje i provedbu mjera energetske učinkovitosti. Namjera je bila istražiti visinu provedenih ulaganja, s obzirom na to da ulaganje u energetsku učinkovitost iziskuje izrazito visoka početna financijska ulaganja. U 28 % gradova do sada uložilo manje od milijun kuna u poboljšanje i promicanje energetske učinkovitosti, 25 % gradova od 1 do 2 milijuna kuna, 28 % od 2 do 5 milijuna kuna, dok je više od 5 milijuna kuna uložilo 19 % gradova (Slika 2).

Slika 2. Ulaganja u promicanje i provedbu mjera energetske učinkovitosti u gradovima

Izvor: Obrada autora

Tablicom 3. dana je komparacija visine proračuna gradova i visine ulaganja u energetsku učinkovitost. Iz toga je vidljivo da ulaganja u energetsku učinkovitost u pravilu rastu s povećanjem visine proračuna. 27 gradova, tj. 63 % imaju proračun ispod 100 milijuna kuna. Unutar te vrijednosti proračuna 37 % gradova uložilo je manje od milijun kuna, 30 % gradova uložilo je 1 – 2 milijuna kuna, 26 % uložilo je 2 – 5 milijuna kuna, a 7 % više od 5 milijuna kuna. 13 gradova, tj. 30 % ima proračun 100 – 400 milijuna kuna. U tom rasponu 23 % u energetsku je učinkovitost uložilo manje od milijun kuna, 23 % uložilo je 1 – 2 milijuna kuna, 38 % uložilo je 2 – 5 milijuna kuna, a 15 % uložilo je više od 5 milijuna kuna. 3 grada ima proračun veći od 400 milijuna kuna, a oni su u iznosu od 100 % uložili u energetsku učinkovitost iznos veći od 5 milijuna kuna. Iz ove je analize vidljivo da visina proračuna grada utječe na ulaganje u energetsku učinkovitost, odnosno da gradovi s manjim proračunom ulažu u prosjeku do 2 milijuna kuna, dok gradovi s proračunom od 400 milijuna kuna i više ulažu iznose veće od 5 milijuna kuna. Međutim, analiza je isto tako pokazala da je 5 % gradova bez obzira na nižu razinu proračuna (21 – 50 milijuna kuna) ostvarilo ulaganja u energetsku učinkovitost veću od 5 milijuna kuna.

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

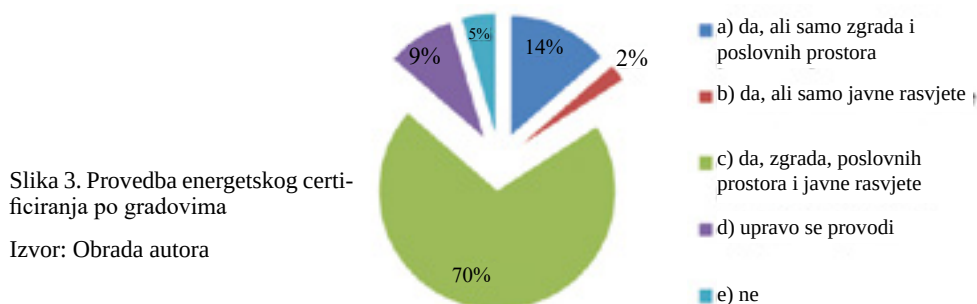
Tablica 3. Usporedba visine proračuna gradova i ulaganja gradova u energetska učinkovitost

Visina proračuna gradova u 2015. (u mil. kn)	Broj gradova s ostvarenim ulaganjem u energetska učinkovitost (u kn)				Ukupno
	< 1 000 000	1 – 2 000 000	2 – 5 000 000	> 5 000 000	
< 20	3	0	0	0	3
21 – 50	4	6	6	2	18
51 – 80	2	2	1	0	5
81 – 100	1	0	0	0	1
101 – 200	3	0	2	0	5
201 – 300	0	0	1	2	3
301 – 400	0	3	2	0	5
401 – 700	0	0	0	0	0
701 – 800	0	0	0	2	2
800 – 6100	0	0	0	1	1
UKUPNO	13	11	12	7	43

Izvor: Obrada autora

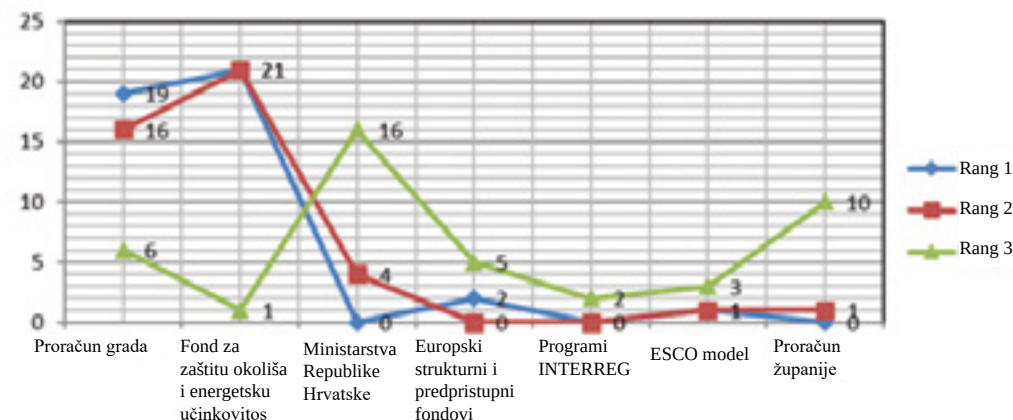
Namjera slijedećeg pitanja bila je istražiti kako službenici ocjenjuju svoj grad s obzirom na realizaciju mjera energetske učinkovitosti. Za ocjenu je ponuđen interval 1 – 5, s tim da je 1 najniža ocjena, a 5 najviša ocjena koju je ispitanik mogao odabrati. 45 % gradova ocijenilo je dosadašnju realizaciju ocjenom 3 (dobar), 32 % gradova ocijenilo je realizaciju ocjenom 4 (vrlo dobar), dok je na trećem mjestu 16 % gradova koje je realizaciji dalo ocjenu 2 (dovoljan). 5 % gradova realizaciju je ocijenilo ocjenom 5 (odličan), dok je 2 % gradova dalo dosadašnjoj realizaciji mjera energetske učinkovitosti ocjenu 1 (nedovoljan).

Slijedećim pitanjem istražilo se je li grad proveo energetska certificiranje zgrada i poslovnih prostora u vlasništvu grada kao i javne rasvjete s namjerom da se utvrdi visina pripremljenosti gradova za provedbu i promicanje mjera energetske učinkovitosti. Istraživanje je pokazalo kako je 70 % gradova provelo energetska certificiranje zgrada, poslovnih prostora i javne rasvjete, 14 % gradova samo zgrada i poslovnih prostora, 9 % provodi certificiranje, 2% provelo samo energetska certificiranje javne rasvjete dok 5 % gradova uopće nije provelo energetska certificiranje (Slika 3).

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

Namjera slijedećeg pitanja bila je dobiti uvid u izvore financiranja projekata energetske učinkovitosti. Ukupno je ponuđeno sedam odgovora te su ispitanici rangirali ponuđene odgovore prema značaju. Na osnovi sinteze dobivenih rezultata formirana su tri niza koja prikazuju izvore financijskih sredstava rangiranih od najvišeg prema najnižem (Slika 4). Rezultati prikazuju da je na prvom mjestu kao izvor financiranja nacionalni Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost, zatim slijedi proračun grada, a na trećem su mjestu sredstva ministarstva. Na četvrtom su mjestu sredstva županija, a na petom ih mjestu slijede europski investicijski fondovi. Na šestom su mjestu sredstva iz ESCO modela, dok su na sedmom mjestu sredstva iz programa INTERREG. Iz spomenutih rezultata vidljivo je da nacionalni izvori prednjače u odnosu na europske izvore, vjerojatno zbog kompliciranih procedura natječaja i nedovoljne stručnosti gradskih službi da pripreme dokumentaciju i prijave se na takve natječaje.

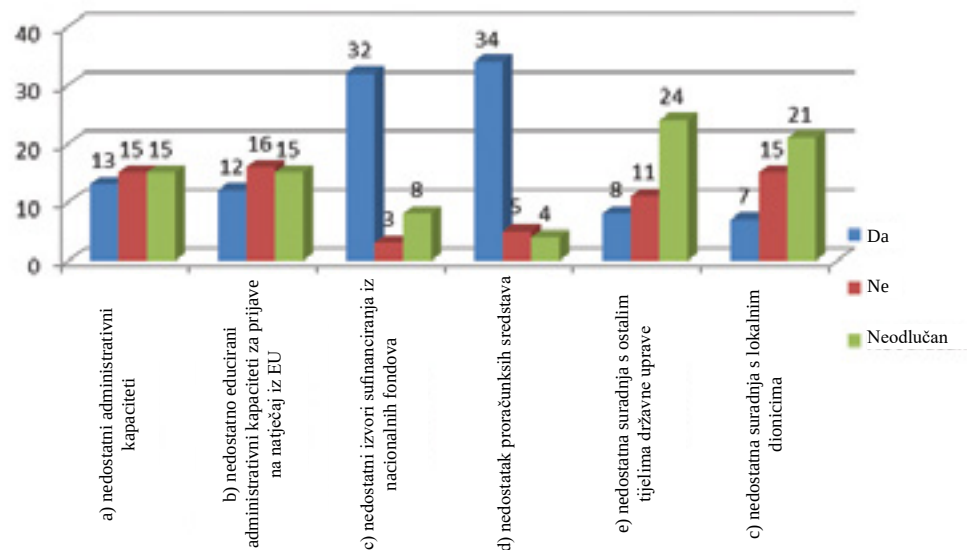

Slika 4. Broj gradova prema korištenim izvorima sredstava za financiranje projekata energetske učinkovitosti rangirani od najvišeg prema najnižem kroz tri odgovora

Izvor: Obrada autora

Slijedeće pitanje se odnosilo na prepreke koje koče ulaganja u mjere energetske učinkovitosti. Ispitanicima je ponuđeno na izbor 6 mogućih uzroka prepreka u provedbi mjera, a za svaku su trebali izabrati odgovarajući odgovor: „Da“, „Ne“ ili „Neodlučan“. Rezultati istraživanja pokazuju da je najveća prepreka nedostatak proračunskih sredstava, koju su istaknula 34 grada, odnosno 77 % uzorka (Slika 5). Druga je glavna prepreka nedostatak sufinanciranja iz nacionalnih fondova, koju su istaknula 32 grada, odnosno 72 % uzorka. Nedostatak administrativni kapaciteti i nedostatak educiranih kapaciteti su za 13 gradova, odnosno 30 % prepreka. 36 % ispitanika neodlučno je, a 34 % ispitanika to ne smatra preprekom. 26 % gradova smatra da su nedostatak educiranih kapaciteti za prijave na natječaje prepreka, 36 % neodlučno je, a 36 % to ne smatra preprekom. 18 % gradova smatra da je nedostatak suradnje s tijelima državne uprave prepreka, 57 % o istom je pitanju neodlučno, dok 25 % to ne smatra preprekom. Kod suradnje s lokalnim dionicima 50 % ispitanih gradova neodlučno je u odgovoru na pitanje o dostatnosti suradnje, 16 % smatra nedostatnu suradnju preprekom, dok 34 % to ne smatra preprekom.

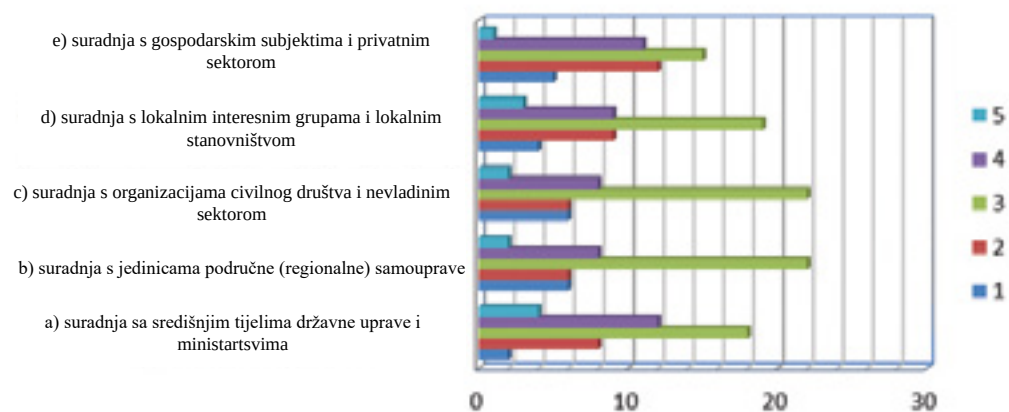
Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

Slika 5. Ključne prepreke u dosadašnjoj provedbi mjera energetske učinkovitosti

Izvor: Obrada autora

Narednim pitanjem istražena je suradnja gradova i eksternih dionika u dosadašnjoj provedbi mjera energetske učinkovitosti. Ispitanicima je ponuđeno 5 mogućnosti izbora, a za svaku je stavku bilo potrebno izabrati odgovarajuću ocjenu, od 1 – 5. Može se zaključiti kako je suradnja najčešće ocijenjena srednjom vrijednošću (Slika 6).

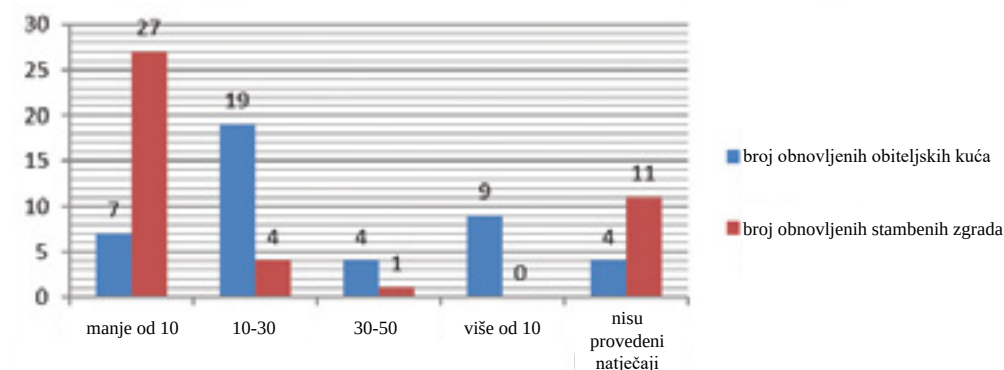
Slika 6. Ocjena suradnje gradova i dionika u dosadašnjoj provedbi mjera energetske učinkovitosti

Izvor: Obrada autora

Da bi se dobio detaljniji uvid u promicanje i realizaciju te učinkovitost provedenih mjera narednim pitanjem istražilo se sufinanciranje energetske obnove na uzorku obiteljskih kuća i stambenih zgrada gdje se ispitalo koliko je obiteljskih kuća i stambenih grada

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

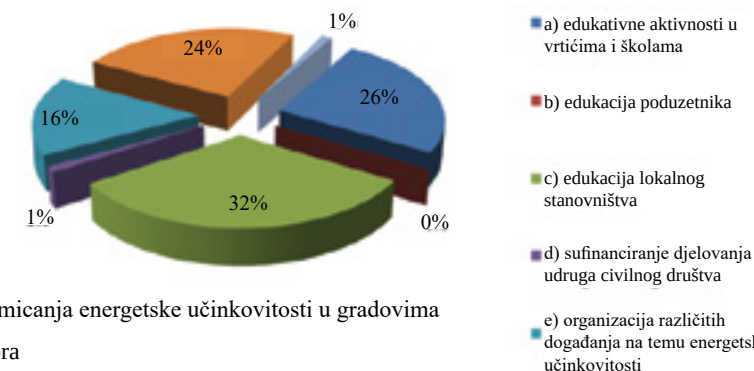
obnovljeno sufinanciranjem. Slikom 7. prikazani su rezultati iz kojih je vidljivo da je 16 % gradova sufinanciralo obnovu za manje od 10 obiteljskih kuća, 44 % gradova sufinanciralo je obnovu u rasponu 10 – 30 obiteljskih kuća, 9 % gradova sufinanciralo je obnovu u rasponu 30 – 50 obiteljskih kuća, dok je više od 50 obiteljskih kuća sufinanciralo 21 % gradova. Kod 9 % gradova nije proveden natječaj sufinanciranja obiteljskih kuća. Što se tiče stambenih zgrada, 63 % gradova sufinanciralo je obnovu za manje od 10 stambenih zgrada, 9 % sufinanciralo je obnovu za 10 – 30 stambenih zgrada, 2 % sufinanciralo je obnovu 30 – 50 stambenih zgrada, dok obnovu za više od 50 stambenih zgrada nije sufinancirao ni jedan grad. Kod 26 % gradova nije proveden natječaj sufinanciranja stambenih zgrada.

Slika 7. Prikaz broja odobrenih sufinanciranja energetske obnove obiteljskih kuća i stambenih zgrada od strane gradova

Izvor: Obrada autora

Slijedećim su pitanjem istraženi oblici promicanja energetske učinkovitosti koje gradovi provode samostalno ili u suradnji s ostalim dionicima, i.e. institucijama, gradskim tvrtkama, udrugama, županijama, ostalim lokalnim jedinicama (Slika 8). Ispitanicima je ponuđeno sedam odgovora, od kojih su trebali izabrati najviše dva najprihvatljivija za njihov grad.

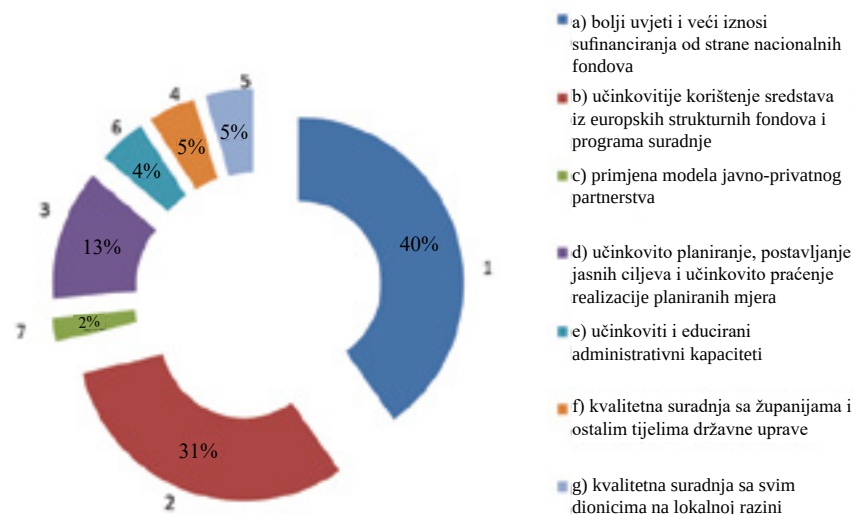
Slika 8. Oblici promicanja energetske učinkovitosti u gradovima

Izvor: Obrada autora

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da gradovi koriste različite oblike promicanja energetske učinkovitosti i da se najviše ulaže u edukaciju lokalnog stanovništva, koja obuhvaća 34 % uzorka. Slijedi ulaganje u edukaciju djece u vrtićima i školama koje u strukturi udjela sudjeluje s 26 %, javno predstavljanje i promocija koristi projekata energetske učinkovitosti zauzima 24 % udjela, a organizacija različitih događanja na temu energetske učinkovitosti zauzima 16 % udjela. Najmanje se ulaže u oblike edukacije poduzetnika 0 % i sufinanciranje djelovanja udruga civilnog društva 1 %. Ostale, nespomenute mjere čine 1 % udjela.

Slijedećim pitanjem ispitani su ključni preduvjeti uspješne pripreme i provedbe mjera energetske učinkovitosti u gradovima u budućem razdoblju (Slika 9). Ispitanicima je bilo ponuđeno sedam opcija odgovora od kojih su trebali izabrati maksimalno dva elementa koju su prema njihovu mišljenju ključna za njihov grad.

Slika 9. Preduvjeti uspješne pripreme i provedbe mjera energetske učinkovitosti u gradovima u budućem razdoblju (u %)

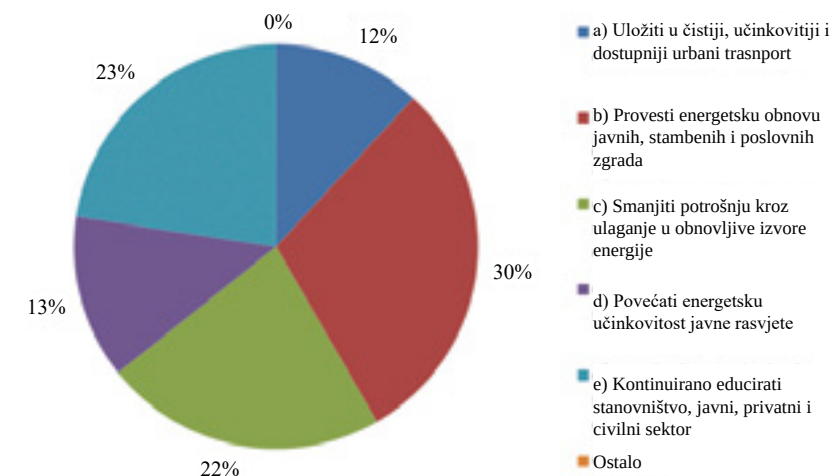
Izvor: obrada autora

Iz rezultata je vidljivo kako su ključni preduvjeti vezani uz financijske aspekte poslovanja. Tako, najznačajniji preduvjet kojeg su ispitanici prepoznali (40% uzorka) jesu bolji uvjeti i veći iznosi sufinanciranja iz nacionalnih fondova, slijedi učinkovitije korištenje sredstava iz europskih strukturnih fondova i programa suradnje (31 % uzorka), učinkovito planiranje, postavljanje jasnih ciljeva i učinkovito praćenje realizacije provedenih mjera (13 %). Kvalitetna suradnja s lokalnim dionicima i kvalitetna suradnja s tijelima državne uprave čine 5 % utjecajnih elemenata, dok 4 % čine učinkoviti i educirani ljudski kapaciteti. Primjena modela javno-privatnog partnerstva je smatrana najmanje značajnom (2 % uzorka).

Zaključnim pitanjem nastojalo se utvrditi koje dodatne mjere gradovi trebaju provesti kako bi se pridonijelo promicanju i implementaciji energetske učinkovitosti i postigli energetske ciljevi na nacionalnoj razini i razini Europske unije. Ispitanicima je bilo

Uloga gradova u promicanju i implementaciji mjera energetske učinkovitosti u Republici Hrvatskoj

ponuđeno šest mjera od kojih su trebali izabrati najviše dvije, najznačajnije za razvoj njihovog grada (Slika 10).

Slika 10. Struktura mjera za postizanje nacionalnih i energetske ciljeve EU

Izvor: Obrada autora

Ispitanici su najznačajnijom mjerom prepoznali provođenje energetske obnove javnih, stambenih i poslovnih zgrada (30 %), slijede ulaganja u kontinuiranu edukaciju stanovništva, privatnog, javnog i civilnog sektora (23%) te smanjenje potrošnje kroz ulaganje u obnovljive izvore energije (22%). Slijede mjere povećanje učinkovitosti javne rasvjete (13 %) i ulaganje u čistije, učinkovitiji i dostupniji urbani transport (12%).

Provedeno istraživanje potvrdilo je temeljnu hipotezu, i.e. gradske uprave u R. Hrvatskoj u procesu planiranja i implementaciji mjera energetske učinkovitosti suočavaju se s brojnim ograničenjima. Potvrđene su i dvije pomoćne hipoteze, i.e. gradovi u R. Hrvatskoj nedovoljno koriste sredstava iz strukturnih fondova EU te nedovoljno učinkovito prate provedbu planiranih mjera u sklopu donesenih godišnjih planova energetske učinkovitosti.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Problematika energije kao pokretačice društveno-ekonomskog razvoja proizlazi iz dosadašnjeg sustavno neodrživog pristupa koji se oslanja na rast uz ograničavajuće izvore fosilnih goriva i neodgovoran pristup gotovo svih razina društva prema okolišu i klimi. Energetska učinkovitost, koja podrazumijeva sinergiju efikasne uštede energije i smanjivanja emisije stakleničkih plinova kroz inovativne pristupe u tehnologiji, dizajnu, proizvodnji i potrošnji resursa, postaje sve značajniji preduvjet održiva urbanog razvoja.

Važnost primjena koncepcije energetske učinkovitosti ogleda se u nizu donesenih direktiva i strategija na razini Europske unije koje su zemlje članice, pa tako i Hrvatska im-

plementirale u nacionalno zakonodavstvo i koje zahtijevaju primjenu niza mjera kako bi se doprinijelo ostvarenju zacrtanih ciljeva do 2020., 2030. i 2050. godine. Direktive posebno naglašavaju važnost visoke uključenosti lokalne samouprave u implementaciju donesenih mjera kao i u promicanju suradnje među dionicima na svim razinama društva. Tomu u prilog govore i dostupna sredstva iz strukturnih i investicijskih fondova koja su izdvojena za prijelaz na niskougljično gospodarstvo do 2020. godine u iznosu od 23 milijarde eura.

Lokalna razina vlasti najbolje je upućena u prilike na svom području i najbolje može uvidjeti prepreke, mogućnosti i potencijale vlastite sredine za promicanje energetske učinkovitosti. Istraživanjem se potvrdila temeljna hipoteza kako bi gradovi u R. Hrvatskoj u promicanju energetske učinkovitosti trebali biti efikasniji. Istraživanjem su prepoznate slijedeće ključne prepreke:

- nedovoljna educiranost gradskih službi u pripremi i provedbi projekata iz područja energetske učinkovitosti i povlačenja financijskih sredstava iz fondova Europske unije;
- nedostatak financijskih sredstava zbog visoke razine oslanjanja gradskih vlasti na izvore financiranja iz proračuna i nacionalnih fondova;
- nedovoljna angažiranost u povlačenju sredstava iz dostupnih fondova i ostalih financijskih izvora Europske unije te
- niska razina pripremljenosti planova i projekata.

Istraživanjem je potvrđena nužnost kontinuirane implementacije sustavnog pristupa energetske učinkovitosti koji bi se provodio kroz aktivnosti planiranja, promocije, edukacije i realizaciju projekata.

S aspekta planiranja, gradovi bi trebali donijeti akcijske planove energetske učinkovitosti za trogodišnje razdoblje u kojima će se definirati mjere prelaska na niskougljični pristup razvoju na području lokalne samouprave i šire zajednice. Akcijskim planovima gradovi bi trebali utvrditi sektore i visinu ulaganja kako bi se postigle odgovarajuće mjere i ostvarili zacrtani ciljevi.

Uloga gradova kao promotora ogleda se u njihovoj uspješnosti u promicanju energetske učinkovitosti kroz projekte s eksternim dionicima, i.e. poslovnom sektoru, udrugama civilnog društva i lokalnom stanovništvu. Brojni primjeri dobre prakse zemalja Europske unije pokazuju da suradnja svih dionika u planiranju i provedbi mjera energetske učinkovitosti značajno pridonosi uspješnosti gradova u integraciji energetske učinkovitosti u održivi društveno-ekonomski razvoj.

Kao edukatori, gradovi bi trebali kontinuirano organizirati različite radionice i edukacije na temu energetske učinkovitosti, za poslovni i civilni sektor, u suradnji s nacionalnim institucijama nadležnima za područje energetske učinkovitosti i zaštite okoliša. Također, gradovi bi trebali više ulagati u edukaciju stručnih službi za pripremu i provedbu projekata iz područja energetske učinkovitosti kao i u samu promociju energetske učinkovitosti među djelatnicima.

Kao primjeri realizacije dobre prakse gradovi bi trebali pokazati široj javnosti planski, organiziran i provediv pristup iz područja energetske učinkovitosti, koji pridonose održivom razvoju grada i povećanju blagostanja svih građana s društvenog, ekološkog i gospodarskog aspekta. Primjeri dobre prakse diljem EU pokazuju da gradovi mogu provesti izuzetno kvalitetne projekte energetske učinkovitosti koji će imati pozitivne učinke na financijsku održivost grada, pridonijeti uključenosti eksternih dionika i višoj kvaliteti života u lokalnoj zajednici te očuvanju i zaštiti okoliša sadašnje i budućih generacija.

REFERENCE:

Knjige

Boromisa A.-M., Pavičić Kaselj, A., Puljiz, S., Tišma, S. (2009) Priručnik za provedbu projekata energetske efikasnosti u proračunima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, Program ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj, Zagreb.

Črnjar, M., Črnjar K. (2009) Menadžment održivog razvoja, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Rijeka.

Lerch D. (2011) Postkarbonski gradovi: Planiranje za doba energetske i klimatske neizvjesnosti, Javna ustanova Zavod za prostorno uređenje Primorsko-goranske županije, Rijeka.

Morvaj Z., Čačić G., Lugarić, L. (2008) Gospodarenje energijom u gradovima: Program ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj, Zagreb.

Milardović A. (2003) Europa 2020 Scenarij promišljanja budućnosti EU i jugoistočne Europe, Centar za politološka istraživanja, Zagreb.

Šimleša, D. (2010) Ekološki otisak: Kako je razvoj zgazio održivost, Tim press d. o. o., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.

Tišma, S. i drugi, (2017) Okolišne politike i razvojne teme, Alinea, Zagreb.

Tufekčić, M., Tufekčić Ž., (2013) EU politike & fondovi 2014. – 2020., Plavi partner d. o. o. Zagreb, Zagreb.

Članci u časopisima

Kavedžija, I. (2009), Energija i odgovornost – model obrazovanja za demokratsko građanstvo i obnovljivi izvori energije, Socijalna ekologija, Vol. 18, br. 1, str. 46– 57.

Kenworthy, J. R. (2006), The eco-city, ten key transport and planning dimension for sustainable city development, Institute for Sustainability and Technology Policy, Murdoch University, Perth, Western Australia, Vol. 18, page 167–185.

Matešić M. (2009), Principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Hrvatske, Socijalna ekologija, Vol. 18, br. 3 – 4, str. 323–339.

Službeni dokumenti

Eur-Lex. Energy 2020 A Strategy for competitive, sustainable and secure energy [Online]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:En:PDF>. [1. 9. 2016].

Eur-Lex. Direktiva 2006/32/EC Europske unije o energetskej učinkovitosti i energets-kim uslugama [Online]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l27057&from=EN>, [1. 9. 2016].

Eur Lex. Direktiva Europske unije 2009/28/EC o promicanju korištenja energije iz obnovljivih izvora [Online]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0028&from=HR>, [1. 10. 2016].

Eur Lex. Direktiva Europske unije 2009/28/EC o promicanju korištenja energije iz obnovljivih izvora [Online]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0028&from=HR>, [1. 10. 2016].

Europsko vijeće. Klimatski i energetske okvir do 2030 [Online]. Dostupno na: <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/climate-change/2030-climate-and-energy-frame-work/>, [2. 9. 2016].

Ministarstvo gospodarstva, Prvi nacionalni plan energetske učinkovitosti [Online]. Dostupno na: <http://www.mingo.hr/userdocsimages/energetika/Prvi%20nacionalni%20akcijski%20plan%20za%20energetsku%20u%C4%8Dinkovitost%202008.%20-%202010..pdf>, [2. 10. 2016].

Ministarstvo gospodarstva, Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja, Drugi nacionalni akcijski plan energetske učinkovitosti za razdoblje do kraja 2013.[Online]. Dostupno na: http://www.mgipu.hr/doc/EnergetskaUcinkovitost/II_NAPEURH_2013.pdf, [2. 10. 2016].

Ministarstvo gospodarstva, Treći nacionalni akcijski plan energetske učinkovitosti RH za razdoblje od 2014. do 2016. [Online]. Dostupno na: http://www.mingo.hr/public/3%20Nacionalni_akcijski_plan.pdf, [2. 10. 2016].

Zakon o energetskej učinkovitosti, Narodne novine broj 127/14, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2399.html

Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (pročišćeni tekst), Narodne novine broj, 19/2013, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_02_19_323.html, [20. 1. 2017].

Ostalo

Botrić V., Alibegović Jurlina D., Kordej-De Villa Ž., Rašić Bakarić I., Sljepčević S. (2008), Projektna studija „Analiza i preporuke za lokalne proračune s ciljem poticanja projekata energetske učinkovitosti“, Ekonomski institut, Zagreb, 2008., dostupno na: http://www.enu.fzoeu.hr/assets/files/post/378/list/analiza_preporuke.pdf (20. siječanj 2015).

Convenat of Mayors for Climate & Energy. Signatories [Online]. Dostupno na: http://www.covenantofmayors.eu/about/signatories_en.html, [15. 9. 2016].

3. Convenat of Mayors for Climate & Energy. Signatories [Online]. Dostupno na: http://www.covenantofmayors.eu/about/signatories_en.html, [15. 9. 2016].

European Commission, Directorate General for Regional Policy. Cities of tomorrow, challenges, visions, way forward. 2011. [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_final.pdf, [17. 5. 2017].

Europska komisija, Ciljevi Strategije Europa 2020 [Online]. Dostupno na: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_hr.htm, [2. 9. 2016].

European Commission, Energy, CountryDataSheets_June2016, <https://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/country>, (1. 10. 2016).

Europska komisija, Europski strukturni i investicijski fondovi [Online]. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/european-structural-and-investment-funds_hr, [12. 10. 2016].

Europsko vijeće, Suočavanje s klimatskim promjenama [Online]. Dostupno na: <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/climate-change/2030-climate-and-energy-frame-work/>, [2. 9. 2016].

Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost: 20 primjera dobre prakse projekata energetske učinkovitosti [Online]. Dostupno na: http://www.fzoeu.hr/docs/_v14.pdf, [18. 1. 2017].

Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, Dostupno na: www.fzoeu.hr, [14. 10. 2016].

Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, Propisi [Online]. Dostupno na: http://www.fzoeu.hr/hr/propisi/propisi_iz_podrucja_energetske_ucinkovitosti_i_obnovljivih_izvora_energije/, [2. 10. 2016].

Grad Rijeka, [Online]. Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/rijeku-stiglo-jos-deset-novih-autobusa-plin/>, [18. 1. 2017].

Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, Primjeri dobre prakse projekata energetske učinkovitosti, [Online]. Dostupno na: http://www.mzoip.hr/doc/primjeri_dobre_prakse_projekata_energetske_ucinkovitosti.pdf, [30. 8. 2017].

Održivo gospodarenje energijom – Hrvatska praksa za Europu [Online]. Dostupno na: http://energija.eu/wp-content/uploads/2014/03/Mladi-na-djelu_web.pdf, [30. 8. 2017].

Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju. [Online]. Dostupno na: http://www.sporazumgradonacelnika.eu/about/covenant-of-mayors_hr.html, [15. 9. 2016].

Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju, Analize slučaja, [Online]. Dostupno na: http://www.sporazumgradonacelnika.eu/media/case-studies_hr.html, [31. 8. 2017].

CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA U KOMUNIKACIJI ELEKTROENERGETSKIH KOMPANIJA EU

SDGS IN THE COMMUNICATION OF ELECTRIC ENERGY COMPANIES IN EU

Darko Alfrev

Hrvatska elektroprivreda d.d., Zagreb, Ul. grada Vukovara 37, darko.alfrev@hep.hr

SAŽETAK

Globalni ciljevi održivog razvoja postali su, od njihovog usvajanja do danas sastavni dio strateških dokumenata mnogih poduzeća i drugih organizacija u Europskoj uniji. Slijedom toga, sve je veća vidljivost globalnih ciljeva u komunikaciji organizacija s različitim dionicima i u različitim kanalima i sredstvima komunikacije. Rad će prikazati pregled kako, koliko i o kojim Ciljevima održivog razvoja komuniciraju elektroenergetske tvrtke iz država Europske unije. Razmatrat će se komunikacija na službenim mrežnim stranicama i u poslovnim izvješćima poduzeća iz energetskega sektora. Istraživanje će se provesti promatranjem javno dostupnih podataka, a uzorak istraživanja činit će HEP grupa i još pet drugih energetskega poduzeća koja posluju na tržištima EU, s električnom energijom kao primarnom djelatnošću. Radi bolje usporedivosti rezultata, kriterij za izbor poduzeća bit će njihova vertikalna integriranost, što znači da u svom portfelju imaju djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom. Glavne hipoteze rada su sljedeće: elektroenergetski sektor prepoznaje približno slična materijalna pitanja, ciljevi razvoja pokazuju određene podudarnosti, ima prostora za unapređenje uključenja dionika u proces razvoja održivosti, elektroenergetski sektor se na razini EU suočava sa sličnim problematikama razvoja u kontekstu Ciljeva održivog razvoja.

Ključne riječi: Ciljevi održivog razvoja, komunikacija, energetska poduzeća, izvješća o održivosti

ABSTRACT

Since their adoption, Sustainable Development Goals have been included in strategic documents of numerous companies and other organizations in European Union. Consequently, the SDGs are increasingly present in the communication with various stakeholders, in various channels and means of communication. This paper will present in what ways, how much and which SDGs are communicated by electric energy companies in European Union. It will study the communication on official web pages and

business reports of companies from energy sector. The research will be conducted by monitoring publicly available data and will include HEP group and five other energy companies present on EU markets and with electric energy as their core business. In order to assure that data are comparable, the studied companies will be vertically integrated, that is – having in their portfolio generation, distribution and supply of electric energy. Major hypotheses are: electric energy sector recognizes similar material themes, there are similarities in development goals, there is a room for improvement related to stakeholder engagement in the sustainability process and electric energy sector in EU faces similar development challenges in the SDG context.

Key words: Sustainable Development Goals, communication, energy companies, sustainability reports

1. UVOD

Svima osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i suvremenoj energiji po pristupačnim cijenama, sedmi je od 17 ciljeva održivog razvoja iz UN-ovog Programa 2030 (Globalni ciljevi, Ciljevi, COR-ovi). Taj Cilj najizravnije obvezuje donositelje energetske politike u državama potpisnicama Programa 2030, ali i poslovni sektor, odnosno sve energetske kompanije, bez obzira na djelatnosti kojima se bave, njihovu veličinu i broj korisnika. Od energetske se kompanije, međutim, zbog velikog utjecaja na okoliš, ekonomiju i društvo, već desetljećima očekuje i zahtijeva da svojim poslovanjem doprinese širokom spektru nacionalnih i globalnih razvojnih ciljeva. Tako su odgovorne kompanije prepoznale svoj utjecaj i potencijal doprinosa ispunjenju COR-ova, i to ne samo u vezi s osiguranjem pristupačne i čiste energije, već i u vezi s više drugih područja na koje se odnose ciljevi.

2. CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA U EUROPSKOJ ENERGETSKOJ POLITICI I POLITICI ODRŽIVOSTI

EU se svojim unutarnjim, ali isto tako i vanjskim politikama obvezala provoditi COR-ove. Unutar svoje politike razvoja, EU na energetske sektor usmjerava obveze i aktivnosti primarno unutar dva cilja. U vezi s Ciljem 7 – Pristupačna i čista energija, EU se obvezala pomagati zemljama u razvoju da do 2030. godine omoguće pristup održivim energetske uslugama za 500 milijuna ljudi. Godine 2015. EU je pokrenuo Savez za globalne klimatske promjene Plus, sedmogodišnji program koji pomaže najsiromašnijim i najugroženijim mjestima na svijetu da se bore s klimatskim promjenama, uključujući energetske dimenzije, pružanjem financijske, tehničke i političke podrške. Što se tiče Cilja 11 – Održivi gradovi i zajednice, potpora EU razvoju suradnje u urbanim i periurbanim područjima usmjerena je posebice na potporu pristupu vodi i kanalizaciji, urbanoj mobilnosti, energetici i pristupačnom stambenom smještaju kao i na poboljšanje energetske učinkovitosti te sprečavanje i spremnost na katastrofe (European Commission, European development policy, The Sustainable Development Goals).

Stav Europske komisije u vezi s energetikom je da je „bez pristupa pouzdanim, pristupačnim energetske uslugama, teško ili nemoguće obavljati vitalno važne poslove, od pripreme hrane do pružanja usluga zdravstvene skrbi i obrazovanja.“ Potpora EU omogućuje partnerima, zemljama u razvoju, implementaciju suvremenih, sigurnih i održivih energetske usluga (European Commission, Energy).

Europska komisija, između ostalog, i putem Statističkog ureda EU, Eurostata, prati stanje i napredak u različitim područjima gospodarstva i društva na razini EU, povezujući podatke s COR-ovima, što u slučaju energetske sektora znači s Ciljem 7 – Pristupačna i čista energija. „Cilj održivosti UN-a broj 7 zahtijeva osiguranje univerzalnog pristupa suvremenim energetske uslugama, poboljšanje energetske učinkovitosti i povećanje udjela obnovljivih izvora energije. Praćenje COR-a 7 u kontekstu EU usredotočuje se na napredak u smanjenju potrošnje energije, osiguravanju održive opskrbe energijom i poboljšanju pristupa pristupačnoj energiji“, navodi Eurostat. S Ciljem 7 povezuje se

set indikatora koje redovno prati Eurostat, a odnosi se na ukupnu potrošnju energije po državama članicama EU, udjel obnovljivih izvora energije, ovisnost (uvoznu) o energiji i broj stanovnika koji nemaju dovoljno sredstava za adekvatno grijanje stambenog prostora (Eurostat, 2018).

COR-ovi su prepoznati i na razini europskih sektorskih udruženja. Tako je Eurelectric, udruženje koje predstavlja elektroenergetski sektor u 32 europske države, također prepoznao potencijal i odgovornost elektroenergetskih tvrtki u ispunjavanju COR-ova. U svom govoru na SDG samitu u organizaciji CSR Europe, održanom 23. i 24. svibnja 2018., glavni tajnik Eurelectrica Kristian Ruby poručio je da je Eurelectric snažno posvećen širenju ideje održivosti te je naveo primjer konkretnog projekta inspiriranog COR-ovima. Riječ je o partnerskoj suradnji s Visokim povjerenikom UN-a za izbjeglice (UNHCR) realiziranoj uz doprinos nekoliko partnerskih tvrtki iz država članica Eurelectrica, s ciljem procjene potreba i pomoći u pružanju održivih i okolišno prihvatljivih rješenja za izbjeglice u svjetlu COR-a 7 - Pristupačna i čista energija. U izjavi u povodu SDG samita, spomenuta je i suradnja Eurelectrica sa socijalnim partnerima u elektroenergetskom sektoru, koja je rezultirala zajedničkom izjavom u kojoj se iskazuje obostrana predanost u osiguranju uspješne i pravedne tranzicije prema čistoj energiji u Europi, a u skladu s COR-om 8 – Dostojanstveni rad i gospodarski rast (Eurelectric, 2018).

3. PRISTUP CILJEVIMA ODRŽIVOG RAZVOJA U SKLOPU IZVJEŠTAVANJA O ODRŽIVOSTI

Na temelju prethodno predstavljenog pregleda politika i praksi u vezi s COR-ovima na razini Europske unije, specifično s obzirom na Ciljeve koji se odnose na energetske sektor, nameće se pretpostavka da je i poslovni sektor u sferi energetike prepoznao važnost COR-ova te da su energetske kompanije u svojim poslovnim strategijama uključile i Ciljeve održivog razvoja. Ta se hipoteza može provjeriti uvidom u njihove nefinancijske izvještaje. Većina europskih energetske kompanije obvezna je objavljivati nefinancijske izvještaje, a u skladu s Direktivom o nefinancijskom izvještavanju 2014/95/EU, koja obvezuje „velika poduzeća koja su subjekti od javnog interesa i koja na datum bilance premašuju kriterij prosječnog broja od 500 zaposlenika tijekom financijske godine“ (Službeni list Europske unije, 15. studenog 2014.).

Nefinancijski izvještaji su najčešći, ne i jedini alat za izvještavanje o COR-ovima. Od donošenja COR-ova 2015. godine do danas, publicirano je više dokumenata, priručnika i smjernica za izvještavanje o COR-ovima. Najrecentnije smjernice sadržane su u vodiču GRI-ja i UN Global Compacta iz kolovoza 2018. Neke od uputa su sljedeće :

- Izvještavanje o COR-ovima trebalo bi se temeljiti na uspostavljenim međunarodnim okvirima izvještavanja kad god je to praktično.
- Interno izvještavanje uprave i odbora korisno je za dodjelu resursa i integraciju strategije COR-ova u poslovni model tvrtke. Vanjsko izvještavanje za dioničare i

dionike potiče njihov konstruktivni angažman u ukupnom učinku i područjima u kojima se može postići poboljšanje.

- Uključite informacije vezane uz COR-ove u ciklusu izvještavanja na prikladan način, kako bi se pokazalo na koji su način COR-ovi integrirani s prioritetima i ciljevima vaše tvrtke (poslovnom strategijom).
- Prikažite svoje prioritetne COR-ove i učinke u širem kontekstu održivosti, osobito ako posluje na različitim lokacijama.
- Podatke o doprinosu vašim prioritetnim COR-ovima nastojte povezati s relevantnim međunarodnim ugovorima ili obvezama.
- Redovno izvještavajte o napretku prema COR-ovima za svaki prioritetni cilj.
- Objasnite zašto ste neke teme povezane s COR-ovima, od interesa za dionike, izostavili iz izvještavanja.
- Uključite identifikaciju postojećih negativnih utjecaja s opisom pravnog lijeka kojeg provodite ili ćete provoditi.
- Provedite internu i vanjsku reviziju s ciljem poboljšanja točnosti, vjerodostojnosti i ukupne kvalitete izvještavanja.
- Osim formalnih izvješća, koristite i druge relevantne kanale za komuniciranje o strategiji održivosti i COR-ovima, kao što su web stranica tvrtke, društvene mreže, podcast, događaji, označavanje proizvoda i usluga, marketing i oglašavanje (GRI i UN Global Compact, 2018.: 23-24).

Kad je riječ o poslovnom sektoru, činjenica je da postoje značajne razlike između različitih tipova industrija te stoga i razlike u relevantnosti pojedinih COR-ova za poslovanje i poslovne strategije pojedinih tvrtki. UN Global Compact je u suradnji s tvrtkom KPMG, izradio publikaciju u vezi s COR-ovima namijenjenu kompanijama iz sektora energetike, rudarstva i kemijske industrije. Osim u vezi s Ciljem 7 – Pristupačna i čista energija, koji je dio temeljnog poslovanja energetske kompanije, autori daju savjete kako energetske tvrtke mogu odgovoriti i na sve ostale COR-ove, od kojih se neki izravno mogu vezati uz temeljno poslovanje energetske tvrtke, kao što su primjerice, sljedeći:

Cilj 1 – Iskorjenjivanje siromaštva: Smanjite energetske siromaštvo olakšavajući priključak zajednica na električne mreže, razvijajući inovativna i pristupačna rješenja za obnovljivu energiju za udaljene zajednice i pružajući jeftinija i čistija alternativna rješenja umjesto krutih goriva.

Cilj 2 – Iskorjenjivanje gladi: Povećajte opskrbu električnom energijom poljoprivrednim kućanstvima kako bi se poboljšala njihova produktivnost i omogućilo zadržavanje radne snage; koristiti biomasu iz poljoprivrede u cilju održive proizvodnje goriva i energije, uz istodobno povećanje prihoda poljoprivrednika.

Cilj 3 – Zdravlje i dobrobit: Pronađite nove primjene kemijskih ili tehnologija obnov-

ljivih izvora energije koje poboljšavaju pružanje zdravstvene zaštite u zajednicama bez električne mreže, uključujući medicinske uređaje s malom potrošnjom energije ili s napajanjem pomoću solarne energije.

Cilj 4 – Kvalitetno obrazovanje: Potičite i ulažite u STEM područje u sveučilišnom i strukovnom obrazovanju; potičite obrazovanje i osigurajte pristup zaposlenicima s vještinama koje zadovoljavaju buduće poslovne potrebe u državama u kojima poslujete.

Cilj 9 – Industrija, inovacije i infrastruktura: Razvijajte javno-privatna partnerstva za ulaganja u infrastrukturu, uključujući urbanu dostupnost energije i zajedničku upotrebu željezničkih, cestovnih, energetskih, vodnih i telekomunikacijskih infrastruktura; surađujte s vladom i tvrtkama kako biste razvili industrijske kapacitete u državama u kojima poslujete, kako bi se povećala dostupnost i kvaliteta lokalnih dobavljača, uključujući opremu i strojeve; uključite značajke održivosti i elastičnosti u kapitalne projekte (npr., proizvodnju obnovljivih izvora energije).

Cilj 11 - Održivi gradovi i zajednice: Nastojte osigurati otpornost električne mreže na vršnu potrošnju, sigurnosne napade i ekstremne klimatske događaje; razvijajte proizvode koji poboljšavaju energetske učinkovitost kućanstava i poslovnih prostora te mogućnost praćenja i kontrole potrošnje energije (npr. pametna, tehnologija mikromreža itd.).

Cilj 12 – Odgovorna potrošnja i proizvodnja: Postavite znanstveno utemeljene ciljeve emisije ugljika i poboljšajte učinkovitost rada i proizvoda; povećajte energetske učinkovitosti i udjel energije iz obnovljivih izvora; spriječite požare; upravljajte emisijama metana; minimizirajte korištenje kamiona i drugih vozila koja emitiraju CO₂.

Cilj 13 – Odgovor na klimatske promjene: Postavite znanstveno utemeljene ciljeve vezane uz emisije ugljika u skladu sa sektorskim smjernicama za dekarbonizaciju i nacionalnim politikama u vezi s Pariškim sporazum o klimatskim promjenama te na isto potičite dobavljače, pružatelje usluga, kupce i druge dionike; uskladite korporativne politike i strategije s relevantnim nacionalnim i međunarodnim ciljevima u vezi s klimatskim promjenama; investirajte u istraživanje i razvoj poboljšanih metoda hvatanja i skladištenja ugljika (UN Global Compact i KPMG, 2017).

Da bi se podaci o vidljivosti COR-ova u izvještajima o održivosti i komunikaciji europskih elektroenergetskih tvrtki na njihovim korporativnim web stranicama, a koji su predmet ovog rada, mogli usporediti s pokazateljima za druge velike tvrtke, u nastavku se daje pregled najvažnijih zaključaka istraživanja koje je proveo UNGSII (Global Sustainability Index Institute). U Izvješću o predanosti COR-ovima - Ustrajnost tvrtki u doprinosu ciljevima održivog razvoja, objavljenom 2017. godine, autori su dali pregled komunikacije u vezi s COR-ovima u godišnjim izvješćima 100 najvećih svjetskih tvrtki. Europske tvrtke su potvrdile liderstvo Europe u pitanjima održivosti na globalnoj razini. Čak 97 posto tvrtki u svojim izvještajima ima sadržaje vezane uz COR-ove, od čega se u 50 posto slučajeva i referenciraju na pojedine Ciljeve, dok ih u 47 posto samo spominju. U Sjevernoj Americi čak 34 posto, a u Aziji 14 posto tvrtki uopće ne spominju COR-ove (UNGSII, 2017.: 8). Ukupno, manje od 25 posto tvrtki eksplicitno se referencira na COR-ove (UNGSII, 2017.: 11).

4. ISTRAŽIVANJE

4.1. Uzorak i metodologija

Istraživanje vidljivosti COR-ova na internetskim stranicama europskih elektroenergetskih tvrtki provedeno je u drugoj polovici kolovoza 2018. Uzorak čine sljedeće tvrtke: EDP Portugal, Innogy, Vattenfall, ČEZ Group, Latvernergo i HEP grupa. Riječ je o energetskim poduzećima koja posluju na tržištima EU, s električnom energijom kao primarnom djelatnošću. Sve su tvrtke vertikalno integrirane, što znači da u svom portfelju imaju djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom. Prije procesa liberalizacije tržišta, koje je u nekim državama pratila i privatizacija, to su u pravilu bile tvrtke u državnom vlasništvu, s monopolističkim statusom. I danas su neke od tvrtki u većinskom ili isključivom državnom vlasništvu (Latvernergo, ČEZ, Vattenfall, HEP). Također, sve su tvrtke proširile svoj portfelj i na druge energetske djelatnosti, od kojih je najvažnija opskrba prirodnim plinom. Još jedna pretežita zajednička karakteristika je da su u manjoj ili većoj mjeri prisutne i na tržištima susjednih ili drugih država EU, pa čak i izvan Europe (EDP). Za uzorak su uzete tvrtke s porijeklom i sjedištem u državama EU, različitog stupnja razvijenosti i regionalne pripadnosti unutar EU. Tvrtke iz starih država članica EU su Innogy (Njemačka, središnja Europa), Vattenfall (Švedska) i EDP (Portugal). Ostale su iz novih, tranzicijskih država članica: Latvernergo (Latvija), ČEZ Group (Češka) i HEP grupa (Hrvatska).

Istraživanje je provedeno promatranjem javno dostupnih podataka na službenim internetskim stranicama i u nefinancijskim izvješćima za 2017. godinu, objavljenima na internetskim stranicama.

4.2. EDP Portugal (Energias de Portugal)

Održivost je kao zasebno poglavlje zastupljeno u glavnom izborniku na internetskoj stranici EDP-a (EDP), a iz sadržaja se može zaključiti da EDP razvija i provodi politiku održivosti i DOP-a sustavno i strateški. Tako, primjerice, ima objavljenu Politiku odnosa s dionicima i Procedure uključivanja dionika (EDP, Valuing involvement). Također ima objavljenu i Politiku ulaganja u zajednicu, gdje se spominju i COR-ovi. Naime, COR-ovi se navode među eksternim dokumentima (ISO 26000 – CSR, UN-ova načela ulaganja u zajednicu, GRI smjernice GRI, LBG – Mjerenje ulaganja u zajednicu) na koje se referira Politika ulaganja EDP-a. U internim referencama navode se Načela održivog razvoja, Politika odnosa s dionicima, Etički kodeks; Vodič materijalnosti, Program volontiranja, ali i vlastiti ciljevi održivog razvoja. Politiku ulaganja u zajednicu donio je Izvršni odbor direktora u svibnju 2017. (EDP, Social Investment Policy).

Ciljevi održivog razvoja, konkretno Cilj 7 – Pristupačna i čista energija, glavna je tema članka objavljenog u rubrici vijesti, povodom najave sudjelovanja EDP-a na Forumu Sustainable Energy for All u svibnju 2018. u Lisabonu. U članku se navodi da EDP prepoznaje Ciljeve održivog razvoja UN-a, te da je njegova strategija posebno usklađena s Ciljem 7. EDP tu posebno prepoznaje svoju odgovornost i područje djelovanja na

tržištima u slabije razvijenim državama, a naročito u ruralnim područjima (EDP, 2018., Debates universal access to sustainable energy at the SEforALL Forum).

U Izvješću o održivosti EDP grupe vidljivo je da su ciljevi održivosti EDP-a integrirani u poslovni plan i strategiju kompanije te da korespondiraju s COR-ovima (EDP, 2018: 39-40). EDP je postavio četiri glavna cilja održivosti te je svaki povezao s COR-om. Prvi je cilj „Stvaranje ekonomske vrijednosti“ kroz razvoj proizvodnih kapaciteta koji koriste obnovljive izvore energije, energetske efikasnost, investiranje u inovacije i digitalizaciju distribucijske mreže te pametna rješenja u opskrbi energijom. Taj cilj povezuje s Ciljem 7 – Pristupačna i čista energija, Ciljem 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura i Ciljem 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja. Drugi je EDP-ov glavni cilj održivosti „Razvoj ljudskih potencijala“ (The Develop our People), koji se odnosi kako na zaposlenike EDP-a tako i njegovih dobavljača, a bavi se temama raznolikosti, zdravlja i sigurnosti na radu, zadovoljstva i motivacije. Ovaj je cilj u vezi s Ciljem 5 – Rodna ravnopravnost i Ciljem 8 - Dostojanstveni rad i gospodarski rast. Treći cilj EDP-a, „Upravljanje klimom i okolišem“, odnosi se na smanjenje emisija CO₂ razvojem i primjenom in-house sustava upravljanja utjecajima na okoliš ali i obvezivanjem njihovih dobavljača, te na smanjenje proizvodnje otpada, a što se povezuje s Ciljevima 13 – Odgovor na klimatske promjene i 15 – Život na kopnu. Na kraju, kao cilj se navodi „Jačanje povjerenja na području odnosa s kupcima i lokalnim zajednicama, etičnog poslovanja, ljudskih i radničkih prava“, kroz dijalog s dionicima i poticanje korporativnog građanstva i volontiranja. Ovaj se cilj izravno povezuje s Ciljem 11 – Održivi gradovi i održive zajednice, a kroz sudjelovanje EDP-a u nacionalnim i međunarodnim partnerstvima u vezi s COR-ovima, također i s Ciljem 17 – Partnerstvo za ciljeve. Ciljevi održivog razvoja EDP-a povezani s COR-ovima UN-a, a koji su kroz strategiju održivosti sadržani u Planu poslovanja 2016.-2020., predstavljeni su i u Godišnjem izvješću EDP-a za 2017. godinu (EDP, 2018: 42-43).

4.3. Innogy

Tvrtka Innogy ima naprednu politiku i praksu održivosti i DOP-a na područjima korporativnog upravljanja utemeljenog na Kodeksu upravljanja, a koji je usklađen s načelima Global Compacta (Innogy, Code of Conduct, 2016:4) zatim na području okoliša, regulatorne usklađenosti te odnosa s kupcima i zaposlenicima (Innogy, Our values define the way we do business). Posebno se ističe djelovanje kompanije na području raznolikosti, kojoj je posvećeno cijelo zasebno poglavlje uključujući korporativnu povelju o raznolikosti (Innogy, Corporate Charter of Diversity). Također, Innogy je izdao korporativnu zelenu obveznicu “Green Bond”, a osim toga svoj rang društvene odgovornosti redovito podvrgava neovisnoj procjeni prema više standarda i organizacija (Innogy, ESG Ratings).

COR-ovi se u otvorenom dijelu web stranica (izvan pdf dokumenata) spominju samo u verziji na njemačkom jeziku, ne i na engleskom. Na posebnoj stranici pod naslovom Naš doprinos održivom razvoju navode četiri COR-a na koja prema njihovom mišljenju Innogy ima najveći utjecaj: 7 - Pristupačna i čista energija, 9 - Industrija, inovacije i

infrastruktura; 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja; te 13 – Odgovor na klimatske promjene (Innogy, Unser Beitrag zu einer nachhaltigeren Entwicklung).

Innogy spominje COR-ove u više dokumenata i publikacija, kao što je primjerice, prezentacija namijenjena investitorima: Innogy SE, A Responsible Investment. U poglavlju Naša predanost ciljevima, Innogy se na strateškoj razini referencira na Cilj 7 - Pristupačna i čista energija kod kojeg navodi da od 2017. do 2019. godine očekuje dodatnih oko 450 MW kapaciteta obnovljivih izvora od projekata koji su u tijeku, zatim Cilj 13 - Odgovor na klimatske promjene, uz napomenu da proizvodima i uslugama sudjeluje u stvaranju niskougljičnog gospodarstva koje doprinosi ciljevima Pariškog sporazuma, te Cilj 3 – Zdravlje i dobrobit u kontekstu kojega izjavljuje da je osigurao sustav upravljanja sigurnošću na radu i zdravstvene zaštite (Innogy, A Responsible Investment, 2018: 15). Dodatno, u poglavlju Doprinos Innogyja ispunjenju COR-ova, svoja ostvarenja, pokazatelje, projekte i aktivnosti prikazuje u kontekstu čak 12 COR-ova: 1 – Iskorjenjivanje siromaštva; 3 – Zdravlje i dobrobit; 4 – Kvalitetno obrazovanje; 5 – Rodna ravnopravnost; 7 - Pristupačna i čista energija; 8 - Dostojanstveni rad i gospodarski rast; 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura; 11 – Održivi gradovi i održive zajednice; 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja; 13 – Odgovor na klimatske promjene; 14 – Život u vodi; te 15 – Život na kopnu (Innogy, A Responsible Investment, 2018: 23).

U Izvješću o održivosti za 2017. godinu posebno je poglavlje nazvano Naš doprinos ostvarenju COR-ovima UN-a, u kojem je iskazan odnos kompanije prema COR-ovima: “Želimo značajno doprinijeti postizanju COR-ova kroz naše akcije i poslovne aktivnosti. Danas smo već u mogućnosti vidjeti da postoji snažan utjecaj materijalnih tema na Ciljeve navedene u nastavku. Godine 2018. poduzet ćemo mjere kako bismo podigli svijest o COR-ovima, a u budućnosti ćemo dati transparentan i konkretan doprinos mjerilima Ciljeva.” U nastavku se navode Ciljevi 7 - Pristupačna i čista energija; 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura; 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja; i 13 – Odgovor na klimatske promjene (Innogy, Sustainability Report 2017, 2018: 5.) Dodatno, u poglavlju Strategija, a u vezi s indikatorom GRI 102-15 Ključni utjecaji, rizici i prilike u vezi s održivosti, Innogy izjavljuje: “Ekspanzijom i modernizacijom naših električnih mreža i obnovljivih izvora značajno doprinosimo postizanju klimatskih ciljeva i osiguravanja održivog razvoja u skladu s UN-ovim Programom 2030 i COR-ovima” (Innogy, Sustainability Report 2017, 2018:19).

4.4. Vattenfall

Održivost je vidljivo zastupljena na korporativnim web stranicama Vattenfalla, sadržaj je dostupan u glavnom izborniku, a među ikonama na naslovnici je informacija o rejtingu održivosti (Vattenfall, Our journey to fossil freedom). U sadržaju pod naslovom Program 2030 – UN-ovih 17 ciljeva održivog razvoja, Vattenfall navodi COR-eve na temelju ispitivanja dionika, a koji su identificirani kao relevantni za kompaniju i čijem se ostvarenju na globalnoj razini najviše može doprinijeti. To su Ciljevi 7 - Pristupačna i čista energija; 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura; 11 – Održivi gradovi i održive za-

jednice; 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja; 13 – Odgovor na klimatske promjene; i 17 – Partnerstvo za ciljeve (Vattenfall, Agenda 2030 – UN 17 sustainability goals).

U izvješću o materijalnosti navodi se da je Vattenfall 2016. godine identificirao šest COR-ova na koje ima najveći globalni doprinos (prethodno navedeni Ciljevi, osim Cilja 17). S njima je povezao osam najvažnijih materijalnih tema za koje su odredili dionici, a koje imaju utjecaja na identificirane Ciljeve (Vattenfall, Materiality Analysis 2018).

Vattenfall izdaje objedinjeno godišnje (financijsko) izvješće i izvješće o održivosti (nefinancijsko). U Izvješću za 2017. godinu koje nosi naslov „Bez fosilnih goriva unutar jedne generacije“, u poglavlju o Vattenfallovom lancu vrijednosti, potpoglavlju UN-ovi ciljevi održivog razvoja, opisuje se analiza materijalnosti, na temelju koje su identificirani relevantni COR-ovi. Osim prethodno navedenih šest COR-ova, na ovom se mjestu navodi da Vattenfall na lokalnoj razini (u lokalnim zajednicama) doprinosi ostvarenju i drugih COR-ova kao što su 5 – Rodna ravnopravnost; 8 – Dostojanstven rad i gospodarski rast, 14 – Život u vodi; i 15 – Život na kopnu. Također, kroz svoje dobavljače Vattenfall utječe na Ciljeve 6 – Pitka voda i higijenski uvjeti te 10 – Smanjenje nejednakosti (Vattenfall, Annual and Sustainability Report 2017, 2018: 15).

4.5. ČEZ Group

ČEZ na svojim korporativnim web stranicama nema zasebnog sadržaja eksplicitno posvećenog održivosti ili DOP-u, pa se tako nigdje u otvorenom dijelu ne spominju ni COR-ovi. Spominju se, međutim, u Izvješću o održivosti za 2017. godinu, i to u uvodnoj riječi člana uprave gdje se tvrdi da „odgovornost za okoliš, tehnički razvoj i društveni napredak u lokalnim zajednicama uključuje prilagodbu i primjenu 17 COR-ova“, a posebno Ciljeva 7 - Pristupačna i čista energija, Ciljem; 11 – Održivi gradovi i održive zajednice i 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja (ČEZ, 2018: 9). I u Strateškim ciljevima ČEZ se referira na COR-ove. Naime, ČEZ u definiranju strateških ciljeva uvažava program održivosti koji je prihvatila Vlada Republike Češke te analizira kako svojim aktivnostima može doprinijeti njegovom ostvarenju. Vladin program temelji se na Ciljevima održivog razvoja (ČEZ, 2018: 16).

4.6. Latvenrego

Tvrtka Latvenrego ima na svojim web stranicama poglavlje posvećeno održivosti (Latvenrego, Corporate Social Responsibility), ali ni u tom kao ni u drugim dijelovima web stranica ne spominju se COR-ovi. Latvenrego objavljuje objedinjeno godišnje (financijsko) izvješće i izvješće o održivosti (nefinancijsko). U promatranom izvješću za 2017. godinu COR-ovi se ne spominju (Latvenrego, Sustainability and annual report 2017, 2018).

4.7. HEP grupa

HEP grupa na svojim web stranicama održivost prikazuje u poglavljima Okoliš (HEP, Okoliš) i Društvena odgovornost <https://www.hep.hr/drustvena-odgovornost/28>. U tim

poglavljima kao ni u drugim dijelovima web stranica ne spominju se COR-ovi. Oni se spominju u pdf dokumentima, točnije nekolicini brojeva korporativnog glasila HEP Vjesnik koji se objavljuju u rubrici O Nama, podrubrici Publikacije (HEP, HEP Vjesnik). Tako se, primjerice, COR-ovi spominju u člancima „Dvadeseta godišnjica HR PSOR-a: ciljeve održivosti ugraditi u poslovne strategije“ (Alfirev, 2017: 42-43), odnosno „Veliki kupci i dobavljači HEP-a ponovno dobitnici Indeksa DOP-a“ (Ur. 2018: 45).

U Izvješću o održivosti za 2017. godinu COR-ovi se spominju na više mjesta. U Uvodniku predsjednika Uprave izjavljuje se da je HEP svoje materijalne teme stavio u kontekst Ciljeva održivog razvoja UN-a i da namjerava pratiti utjecaje unutar tog okvira te da na taj način može i svojim dionicima osigurati aktivnije sudjelovanje u napretku HEP-a u provedbi održivih praksi (HEP, 2018: 15). Više podataka o tome nalazi se u poglavlju HEP-ov pristup održivosti: materijalnost i dionici - Materijalnost u kontekstu ciljeva održivog razvoja UN-a. Procjenu potencijala doprinosa HEP grupe ostvarenju pojedinih COR-ova dala je interna radna skupina. Istaknuti su sljedeći Ciljevi: 7 - Pristupačna i čista energija; 8 - Dostojanstven rad i gospodarski rast; 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura; 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja; te 13 – Odgovor na klimatske promjene (Zaštita klime). Osim samoprocjene, HEP je i od svojih dionika zatražio procjenu koliko je uspješno HEP grupa svojim poslovanjem do sada doprinosila ostvarenju pet glavnih COR-ova. U istraživanju je sudjelovao 71 dionik iz raznih sektora. „Na skali od jedan do deset dionici su uspješnost doprinosa HEP grupe ukupno procijenili na sljedeći način: Cilj 7 – Pristupačna i čista energija: 6,6; Cilj 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura: 6; Cilj 12 – Odgovorna potrošnja i proizvodnja: 5,9; Cilj 8 - Dostojanstveni rad i gospodarski rast: 5,9; Cilj 13 - Odgovor na klimatske promjene - 5,3“ (HEP, 2018:19-22). COR-ovi se spominju i u poglavlju Strateški ciljevi i rizici gdje HEP najavljuje da će u sljedećem izvještajnom razdoblju nastojati „poslovne ciljeve i rizike jače umrežiti s ciljevima održivog razvoja“ (str. 35). Na kraju, na COR-ove se osvrće i Komisija upravnog vijeća HR PSOR-a u svom Mišljenju o Izvještaju o održivosti (HEP, 2018: 130).

4.8. Zaključak istraživanja

Rezultati provedenog istraživanja mogu se prikazati sljedećom tablicom:

	Sadržaji na web stranicama u kojima se spominju / ne spominju ciljevi održivog razvoja			Ciljevi koji su zastupljeni u sadržajima na web stranicama
Tvrtke	Otvoreni dijelovi sadržaja	Izvješće o održivosti	Ostali dokumenti (publikacije, prezentacije i sl.)	
EDP Portugal	DA	DA	DA	5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 17
Innogy	DA	DA	DA	1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15
Vattenfall	DA	DA	DA	5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17
ČEZ Group	NE	DA	NE	7, 11, 12
Latvenrego	NE	NE	NE	-
HEP grupa	NE	DA	DA	7, 8, 9, 12, 13

Prvi zaključak koji se nameće je da postoji značajna razlika u tretmanu COR-ova u komunikaciji tvrtki iz država starih članica EU (zapadne Europe) i država, novih članica. Na to ukazuje podatak da EDP, Innogy i Vattenfall COR-ove spominju u svim dijelovima web stranica te da razmatraju svoje poslovanje u kontekstu značajno većeg broja Ciljeva: (9 do 12 Ciljeva).

Sve tvrtke koje spominju COR-ove, osim ČEZ-a, Ciljeve razmatraju u kontekstu određivanja materijalnih tema. S obzirom da uz materijalna pitanja vezuju velik broj istih COR-ova, može se ustvrditi da elektroenergetski sektor prepoznaje približno slična materijalna pitanja. To je u velikoj mjeri očekivano s obzirom na kriterije definiranja uzorka istraživanja.

U istraživanoj komunikaciji najzastupljeniji su sljedeći COR-ovi: 7 - Pristupačna i čista energija; i 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja (svih 5 tvrtki). Slijede 8 - Dostojanstveni rad i gospodarski rast; 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura; 11 – Održivi gradovi i održive zajednice; te 13 – Odgovor na klimatske promjene (4 tvrtke), zatim 5 – Rodna ravnopravnost; i 15 – Život na kopnu (3 tvrtke). Ostali su Ciljevi zastupljeni kod manje od polovice istraživanih tvrtki. Ti podaci potvrđuju da se elektroenergetski sektor se na razini EU suočava sa sličnim problematikama razvoja u kontekstu Ciljeva održivog razvoja te da viđenje elektroenergetskih tvrtki korespondira s politikama EU u vezi s energetikom, održivim razvojem i COR-ovima.

EDP, Innogy i Vattenfall sustavno integriraju COR-ove u poslovne planove, strategije razvoja i politike odnosa s investitorima i drugim dionicima. Može se, međutim, primijetiti, da i ove tvrtke koje iskazuju napredan pristup održivosti i COR-ovima još uvijek imaju prostora za unapređenje uključenja dionika u proces razvoja održivosti, a u vezi s COR-ovima, kao i za povećanje vidljivosti COR-ova u komunikaciji s dionicima, a u svjetlu smjernica GRI-ja i UN Global Compacta. To se, primjerice, odnosi na preporuke da tvrtke objasne zašto su neke teme povezane s COR-ovima, od interesa za dionike, izostavile iz izvještavanja, te da uključe identifikaciju postojećih negativnih utjecaja s opisom pravnog lijeka kojeg provode ili će provoditi. Dublja i sveobuhvatnija analiza kvalitete izvještavanja o COR-ovima prelazi granice ovog rada.

5. ZAKLJUČAK RADA I PREPORUKE

Globalni ciljevi održivog razvoja postali su sastavni dio strateških dokumenata mnogih poduzeća i drugih organizacija u Europskoj uniji, koja i u predanosti ispunjenju COR-ova, kao prethodno i u drugim globalnim inicijativama u vezi s održivošću, društveno odgovornim poslovanjem, zaštitom okoliša i klimatskim promjenama, iskazuje lider-sku ulogu na globalnoj razini. Slijedom toga, sve je veća vidljivost globalnih ciljeva u komunikaciji europskih organizacija s različitim dionicima i u različitim kanalima i sredstvima komunikacije. Tako, primjerice, prema istraživanju UNGSI instituta, čak 97 posto europskih velikih tvrtki u svojim izvještajima ima sadržaje vezane uz COR-ove. Među velikim kompanijama posebno se od onih iz energetskeg sektora, a zbog velikog utjecaja na okoliš, ekonomiju i društvo, očekuje da svojim poslovanjem doprinesu ispunjenju COR-ova. Elektroenergetske grupacije koje djeluju u Europskoj uniji većinom

izvještavaju o povezanosti svojih razvojnih strategija i poslovanja s COR-ovima, ali neujednačeno. Tvrtke sa sjedištem u tranzicijskim državama imaju još puno prostora za napredak u izvještavanju o COR-ovima. S druge strane, i tvrtke iz zapadne („stare“) Europe, mogu dodatno unaprijediti izvještavanje o COR-ovima slijedeći globalno priznate smjernice i preporuke. Ovaj rad može poslužiti kao poticaj, s jedne strane za šire istraživanje na uzorku (elektro)energetskih tvrtki s detaljnijom ocjenom kvalitete i napretka u izvještavanju, a s druge strane, za istraživanje o komunikaciji u drugim sektorima industrije, gospodarstva i društva.

REFERENCE

Alfirev, D. (2017.) „Dvadeseta godišnjica HR PSOR-a: ciljeve održivosti ugraditi u poslovne strategije“, HEP Vjesnik br. 2/2017, str. 42-43

ČEZ (2018.) CEZ Group Sustainability Report 2017. Dostupno na: <https://www.cez.cz/edee/content/file/udrzitelny-rozvoj/cez-group-sustainability-report-2017.pdf>

Direktiva 2014/95/EU Europskog parlamenta i vijeća od 22. listopada 2014. o izmjeni Direktive 2013/34/EU u pogledu objavljivanja nefinancijskih informacija i informacija o raznolikosti određenih velikih poduzeća i grupa (2014.), Službeni list Europske unije, 15. studenog 2014.

EDP. Dostupno na: <https://www.edp.com/en>

EDP, *Valuing involvement*. Dostupno na: <https://www.edp.com/en/valuing-involvement/management-approach>

EDP, *Social Investment Policy*. Dostupno na: <https://www.edp.com/en/social-investment-policy>

EDP (2018.) *Debates universal access to sustainable energy at the SEforALL Forum*. Dostupno na: <https://www.edp.com/en/news/edp-debates-universal-access-sustainable-energy-seforall-forum>

EDP (2018.) *The Living Energy Book* by EDP – Sustainability Report 2017 Lisbon: Energias de Portugal, S.A.

Eurelectric (2018.) *SDG Summit: Value co-creation as leverage for sustainability*. Dostupno na: <https://www.eurelectric.org/news/sdg-summit-value-co-creation-as-leverage-for-sustainability/>

European Commission, European development policy; The Sustainable Development Goals. Dostupno na: https://ec.europa.eu/europeaid/policies/sustainable-development-goals_en

European Commission, *Energy*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/energy/energy_en

Eurostat (2018.) *Affordable and clean energy in your country*. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/WDN-20180521-1>

Ciljevi održivog razvoja u komunikaciji elektroenergetskih kompanija EU

GRI i UN Global Compact (2018.) Business Reporting on SDGs – Integrating the SDGs into Corporate Reporting: A Practical Guide. Dostupno na: https://www.global-reporting.org/resource-library/GRI_UNGC_Reporting-on-SDGs_Practical_Guide.pdf

HEP, *Okoliš*. Dostupno na: <https://www.hep.hr/okolis/27>

HEP, *Društvena odgovornost*. Dostupno na: <https://www.hep.hr/drustvena-odgovornost/28>

HEP, *HEP Vjesnik*. Dostupno na: <https://www.hep.hr/o-hep-grupi/publikacije/hep-vjesnik/61>

HEP (2018.) Izvješće o održivosti 2017. Zagreb, Hrvatska elektroprivreda

Innogy SE (2016.) Code of Conduct. Dostupno na: <https://iam.innogy.com/en/about-innogy/innogy-at-a-glance/responsibility/corporate-governance>

Innogy, *Our values define the way we do business*. Dostupno na: <https://iam.innogy.com/en/about-innogy/innogy-at-a-glance/responsibility/corporate-governance>

Innogy, *Corporate Charter of Diversity*. Dostupno na: <https://iam.innogy.com/en/about-innogy/innogy-at-a-glance/strategy/diversity-at-innogy/activities>

Innogy, *ESG Ratings*. Dostupno na: <https://iam.innogy.com/en/about-innogy/innogy-at-a-glance/responsibility/esg-ratings>

Innogy, Unser Beitrag zu einer nachhaltigeren Entwicklung. Dostupno na: <https://iam.innogy.com/ueber-innogy/innogy-im-ueberblick/verantwortung/sustainable-development-goals>

Innogy SE (2018.) A Responsible Investment. Dostupno na: <https://iam.innogy.com/en/about-innogy/investor-relations/publications/presentations>

Innogy (2018.) Sustainability Report 2017. Dostupno na: <https://www.innogy.com/web/cms/mediablob/en/3875800/data/0/4/sustainability-report-2017.pdf>

Latvenergo, *Corporate Social Responsibility*. Dostupno na: https://www.latvenergo.lv/eng/corporate_social_responsibility/

Latvenergo (2018.) Sustainability and annual report 2017. Dostupno na: https://www.latvenergo.lv/files/news/LE_sustainability_annual_report_2017.pdf

UN Global Compact i KPMG (2017.) SDG Industry Matrix, Energy, Natural Resources & Chemicals. Dostupno na: https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/development/SDG-industry-matrix-enrc.pdf

UNGSII (2017.) SDG Commitment Report 100: Tracking companies' efforts to contribute to the Sustainable Development Goals. Dostupno na: <https://www.cbd.int/financial/2017docs/un2017-scr100.pdf>

Ur. (2018.) „Veliki kupci i dobavljači HEP-a ponovno dobitnici Indeksa DOP-a“, HEP Vjesnik br. 1/2018, str. 45

Ciljevi održivog razvoja u komunikaciji elektroenergetskih kompanija EU

Vattenfall, *Our journey to fossil freedom*. Dostupno na: <https://corporate.vattenfall.com/>

Vattenfall, Vattenfall's materiality analysis. Dostupno na: <https://corporate.vattenfall.com/sustainability/society-and-stakeholders/stakeholder-survey/>

Vattenfall, Agenda 2030 – UN 17 sustainability goals. Dostupno na: <https://corporate.vattenfall.com/sustainability/un-sustainable-development-goals/>

Vattenfall (2018.) *Materiality Analysis 2018*. Dostupno na: https://corporate.vattenfall.com/globalassets/corporate/sustainability/doc/vattenfall_materiality_analysis_2018.pdf

Vattenfall (2018.) Annual and Sustainability Report 2017 - Fossil free within one generation. Dostupno na: https://corporate.vattenfall.com/globalassets/uk/sustainability/vattenfall_annual_and_sustainability_report_2017_eng.pdf

“UMJETNOST ŠTEDNJE” U PRIVREDNOJ BANCII ZAGREB

“THE ART OF SAVING” IN PRIVREDNA BANKA ZAGREB

Darija Anić

darija.anic@pbz.hr, Privredna banka Zagreb, Radnička 50, 10000 Zagreb

Danijela Princi Grgat

danijela.principgrgat@pbz.hr, Privredna banka Zagreb, Radnička 50, 10000 Zagreb

SAŽETAK

Inicijativa *Intesa Sanpaolo* “*Umjetnost štednje*” osmišljena je u Torinskom muzeju štednje, multimedijском laboratoriju čija je svrha educirati posjetitelje o financijama. Ovaj projekt jedan je od strateških projekata koji je tijekom listopada 2017. godine proveden u svim inozemnim supsidijarima *Intesa Sanpaolo*. Cilj je projekta obilježiti Svjetski dan štednje organiziranjem niza edukativnih aktivnosti i događanja usmjerenih na promociju financijske pismenosti mladih, što je dovelo do razvoja nove prakse – strateškoga volontiranja. U PBZ-u se za sudjelovanje u projektu prijavio 31 volonter (iz devet gradova), a svaki od volontera prošao je edukaciju za vođenje radionica. Tijekom rujna dogovorili smo održavanje radionica u 20 škola. Zbog iskazanoga iznimnoga interesa škola za taj projekt i entuzijazma naših volontera broj radionica uvelike je narastao te su naši volonteri proveli tijekom listopada 72 radionice. Značajnu ulogu u projektu imao je i Bankovni muzej PBZ-a, kojega je tijekom listopada posjetilo čak 11 škola. Nakon uspješno provedene prve faze projekta broj PBZ-ovih volontera edukatora povećao se sa 31 na 50, a broj gradova uključenih u projekt porastao je s devet na 15. Uoči ovogodišnjega obilježavanja Europskoga tjedna novca održane su 42 radionice, a PBZ je zbog učestalih upita škola za daljnju suradnju osmislio novu inicijativu pod nazivom “Matematika u bankarstvu”.

Ključne riječi: štednja, strateško volontiranje, financijska pismenost, radionice, škole

ABSTRACT

The initiative of *Intesa Sanpaolo* “*The Art of Saving*” was the brainchild of Turin’s Museum of Savings, a multimedia laboratory designed to educate visitors about finance. This project is one of the strategic projects which was implemented in all *Intesa Sanpaolo*’s International Subsidiary Banks during October 2017. The goal of the project

is to celebrate the World Saving Day by organizing a number of educational activities and events aimed at promoting financial literacy of young people, which resulted in the development of a new practice – strategic volunteering. In PBZ 31 volunteers signed in for participating in the project (from 9 cities) and every volunteer participated in train the trainer workshops. We have agreed workshops with 20 schools during September. Due to the exceptional interest of schools for project and the enthusiasm of our volunteers, the number of workshops increased significantly and our volunteers conducted 72 workshops during October. The PBZ Museum devoted to the history of money also had a significant role in the project, and as many as 11 schools visited it during October. After the first phase of the project has been successfully completed, the number of PBZ volunteers educators increased from 31 to 50 while the number of cities included in the project grew from 9 to 15. On the eve this year's marking of the European Money Week, 42 workshops were organized, and due to the frequent inquiries from schools regarding further cooperation, PBZ developed a new initiative called “Mathematics in banking”.

Key words: saving, strategic volunteering, financial literacy, workshops, schools

1. INICIJATIVA “UMJETNOST ŠTEDNJE”

U torinskom Muzeju štednje, multimedijском laboratoriju *Intese Sanpaolo* (*matične banke PBZ-a*) čija je svrha *educirati posjetitelje o financijama*, osmišljena je inicijativa pod nazivom **Umjetnost štednje**. U drugom izdanju te inicijative sudjeluju Gallerie d'Italia, Povijesni arhiv, divizija Banca dei Territori i međunarodne banke supsidijari Grupe Intese Sanpaolo kroz raznolik program aktivnosti koji je održan u Italiji i inozemstvu. Posvećivanje posebne pozornosti štednji nije nova zamisao. Ideja **Svjetskoga dana štednje** začeta je 1924. u povijesnom sjedištu banke Cassa di Risparmio delle Province Lombarde tijekom održavanja međunarodne konferencije. Otkad je prvi put organizirano 1925. godine, to su događanje svojim plakatima najavljivali neki od najvećih talijanskih dizajnera plakata ranoga 20. stoljeća (Metlicovitz, Dudovich, Mazza, Bianchi, Corbella).¹ Stoga je projekt financijske edukacije koji je organiziran u inozemnim supsidijarima Intese Sanpaolo uoči obilježavanja **Svjetskoga dana štednje (31. listopada)** jedan od strateških projekata Intese Sanpaolo (ISP).

1.1. CILJ PROJEKTA

Cilj je projekta uvođenje **strateškoga volontiranja u svrhu provođenja financijske edukacije mladih**, odnosno nizom raznovrsnih aktivnosti obuhvatiti što veći broj mladih i učiniti im dostupnu financijsku edukaciju. Godine 2017. uoči obilježavanja Svjetskoga dana štednje projektu su se svojim programima pridružile brojne banke članice Intesa Sanpaolo grupe iz Albanije, BiH, Egipta, Rumunjske, Rusije, Srbije, Slovačke, Slovenije, Mađarske i Hrvatske.

Zbog čega je ovaj projekt važan?

Prema istraživanju Standard & Poor'sa iz 2015. godine, **udio financijski pismenih osoba u Italiji i zemljama** u kojima posluju članice **Intese Sanpaolo manji je od 40 posto**.² Osam banaka Intese Sanpaolo, među kojima je i PBZ, već je aktivno u tradicionalnom volontiranju. Ovim projektom supsidijari Intese Sanpaolo prvi put uvode **strateško volontiranje u području financijske edukacije**. Slijedom toga, prvi je cilj projekta zajedničkom suradnjom obilježiti **Svjetski dan štednje (31. listopada)** i **Europski i Svjetski tjedan novca** koji se obilježava u tjednu od 12. do 18. ožujka 2018. organiziranjem niza edukativnih aktivnosti i događanja usmjerenih na promociju financijske pismenosti.

1.2. VAŽNOST KORPORATIVNOGA VOLONTIRANJA

Korporativno volontiranje jedan je od novijih oblika društveno odgovornoga poslovanja u Hrvatskoj, a podrazumijeva svako poticanje zaposlenika na volontiranje od poslodavca koje pridonosi razvoju zajednice. Postoji nekoliko oblika korporativnoga volontiranja, a najčešći oblici su:

¹ Podatak korišten iz materijala Muzeja štednje iz Torina (Museo del Risparmio)

² Podatak korišten iz materijala Muzeja štednje iz Torina (Museo del Risparmio)

1. Volontiranje u grupnim akcijama

Akcije koje nisu usko povezane s područjem rada zaposlenika, ali odgovaraju na neku od aktualnih potreba zajednice u kojoj tvrtka djeluje.

2. Strateško volontiranje

Volontiranje utemeljeno na vještinama (*skills-based volunteering*), a odnosi se na dobrovoljno prenošenje profesionalnih, stručnih i osobnih vještina i usluga zaposlenika pojedinih kompanija na zaposlenike i/ili korisnike neprofitnih organizacija. Dakle, riječ je o spajanju talenata i stručnih znanja zaposlenika s potrebama neprofitnih organizacija i lokalne zajednice. Potrebe za takvom vrstom volontiranja sve su veće, a jedna je od ključnih i financijska edukacija (Volonterski centar Zagreb, 2017.).

2. RAZVOJ PROJEKTA

2.1. Pripremna radionica u Torinu

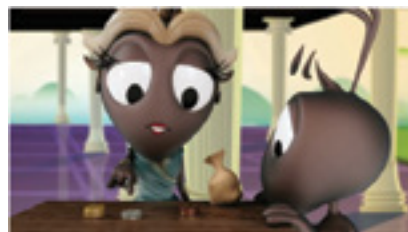
Inicijalni sastanak predstavnika supsidijara održan je u Torinu 19. i 20. lipnja 2017. (Slika 3). Bila je to prilika za upoznavanje s detaljima projekta, ali i razmjenu iskustava. Na radionici održanoj u Muzeju štednje u Torinu svaka je banka prvo predstavila koje se aktivnosti provode u njihovim zemljama i banci, nakon čega su sudionici upoznati sa sadržajima Muzeja i aktivnostima koje Intesa Sanpaolo provodi na području financijske edukacije. PBZ je istaknuo aktivnosti koje uključuju interne edukacije za zaposlenike, zatim suradnju škola, Banke i Bankovnog muzeja PBZ-a u Zagrebu te suradnju s HUB-om u organizaciji radionica za građane. Muzej štednje u Torinu otvoren je 2012. godine i u vlasništvu je Intese Sanpaolo (Slika 1).

Kroz pet tematskih prostorijskih posjetitelji se imaju priliku **upoznati s** poviješću i ulogom novca, **razumjeti** koje su prednosti i nedostatci ulaganja u dionice, obveznice, fondove i derivate, s posebnim naglaskom na ulazi mirovinskih fondova i osiguravajućih društava. Tu su i **svjedočanstva** ljudi čiju je sudbinu obilježio novac. U **sali snova** moguće je pogledati poznate filmove i upoznati se s književnim djelima u kojima je novac tema. Put kroz muzej završava u sali **eksperimenata** u kojoj posjetitelji mogu testirati svoje znanje o novcu i upravljanju osobnim financijama. Sadržaje Muzeja prezentiraju dva mrava For i Mika (Slika 2). Sadržaji su prezentirani 3D animiranim videoprezentacijama, intervjuima sa stručnjacima, posebnim videosnimkama o financijskim instrumentima, kratkim dokumentarcima o najznačajnijim etapama u povijesti ekonomije, edukativnim videoigricama u kojima posjetitelji mogu testirati svoja znanja.

Slika 1. Logo Muzeja štednje u Torinu (Museo del Risparmio)

Slika 2. Mravi For i Mika maskote su muzeja štednje (Museo del Risparmio)

Slika 3. Sudionici sastanka imali su priliku isprobati brojne mogućnosti koje nudi muzej

2.2. Pripremne aktivnosti Privredne banke Zagreb

2.2.1. Suradnja sa školama

Postupak uspostavljanja suradnje sa školama i organiziranja radionica u školama uključuje dobivanje suglasnosti nadležnoga ministarstva i ravnatelja škole. Tijekom rujna 2017. kontaktirali smo sa školama i dogovorili održavanje radionica u 20 njih, a dodatno smo tijekom ožujka 2018. uoči obilježavanja Europskoga tjedna novca kontaktirali sa 14 škola i dogovorili održavanje radionica.

2.2.2. Suradnja s Hrvatskom udrugom banaka

U suradnji s Hrvatskom udrugom banaka PBZ je školama dostavio i pismo kojim relevantno ministarstvo poziva obrazovne ustanove na suradnju s financijskim institucijama (Ministarstvo znanosti i obrazovanja prosljedilo je pismo obrazovnim ustanovama 2017. i 2018. godine uoči obilježavanja Europskoga i Svjetskoga tjedna novca).

2.2.3. Suradnja s Ministarstvom znanosti i obrazovanja

Projekt i sadržaj radionica predstavljeni su Ministarstvu znanosti i obrazovanja. PBZ je na poziv Ministarstva sudjelovao u obilježavanju Europskoga tjedna novca 2018. godine.

2.3. Razvoj projekta u Privrednoj Banci Zagreb

2.3.1. Interno predstavljanje projekta

O početku projekta pisali smo u internim novinama PBZXpressu (izdanje srpanj 2017.) i pozvali sve zainteresirane kolege da se uključe u volontiranje. Tom prilikom pred-

stavljen je cilj projekta i način provedbe te je naglašeno kako je pod geslom “**Kad se dijeli, znanje se množi!**” cilj obuhvatiti što veći broj mladih ljudi i učiniti im dostupnu financijsku edukaciju. Budući da su ciljana skupina za financijsku edukaciju primarno djeca u osnovnim školama, prve lekcije o novcu odnose se na usvajanje znanja kroz modul o upravljanju džeparcem. Osim predstavljanja projekta, u internim novinama PBZXpressu predstavljeni su tijek, provedba i rezultati projekta (izdanje studeni 2017. i ožujak 2018.).

2.3.2. Prikupljanje prijava

Do 31. kolovoza 2017. za sudjelovanje u projektu prijavio se 31 volonter iz devet gradova diljem zemlje (Zagreb, Split, Opuzen, Slavonski Brod, Pazin, Osijek, Biograd, Kutina i Rijeka). Svaki prijavljeni volonter mogao je predložiti školu u kojoj želi volontirati (u koju su upisana djeca, prijatelji ili rodbina volontera). Otkad je projekt pokrenut broj sudionika i krajnjih korisnika projekta rapidno raste. U ožujku uoči obilježavanja Europskoga tjedna novca pridružio nam se veći broj volontera, tako da je broj volontera edukatora povećan sa 31 na 50, a broj gradova obuhvaćenih projektom porastao je s devet na 15.

2.3.3. Formiranje volonterske grupe

S obzirom na to da se projekt temelji na strateškom korporativnom volontiranju, formirana je grupa **PBZ EduVolonteri** čiji su članovi zaposlenici PBZ-a, volonteri koji su se prijavili za provođenje financijske edukacije u osnovnim školama.

2.3.4. Trening trenera

Svi članovi PBZ EduVolontera dobili su materijale za radionice i prošli radionice na kojima su stekli znanja potrebna za provedbu projekta (trening trenera). Održane su tri radionice za edukatore, a cilj je radionica detaljnije upoznavanje s projektom i edukacijskim materijalima uz simulaciju kako bi trebao izgledati ogledni sat u školi. Sadržaj radionica razlikuje se ovisno o dobi djece, a odnosi se na:

1. radionicu “**Djeca i štednja**” (za djecu od 1. do 4. razreda osnovne škole) kojoj je cilj upoznati djecu s pojmovima **štednje i ulaganja**, povezujući ih s **važnošću rada** te različitim načinima raspolaganja džeparcem i izradom financijskoga plana,
2. radionicu “**Ti odlučuješ!**” (za djecu od 5. do 8. razreda), kojoj je cilj naučiti djecu osnovama **upravljanja osobnim financijama** pomoću individualnih i grupnih igara.³

2.3.5. Dodatne aktivnosti u pripremi edukacijskoga programa

Sadržaj radionica bio je dodatno razrađen kako bi se uskladio s dobi određenih školskih skupina tako što su u radionice uključeni i igrokazi. Također je kreiran evaluacijski up-

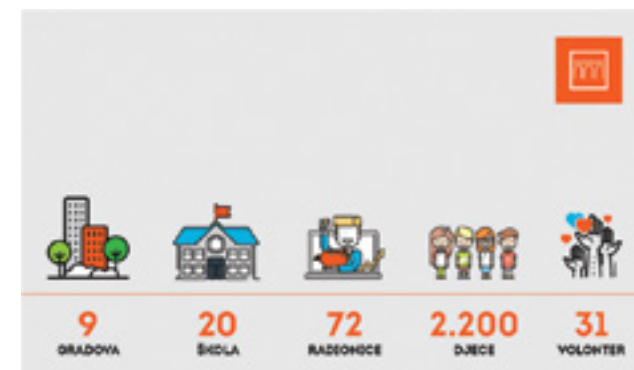
³ Svi materijali korišteni za radionice razvijeni su u Muzeju štednje u Torinu i njegovo su vlasništvo (Museo del Risparmio)

itnik kako bismo dobili povratnu informaciju od učenika o zadovoljstvu sadržajem radionica. Svi volonteri dobili su i pripremljen obrazac – potvrdu da je radionica održana, koja sadrži podatke o datumu održavanja radionice, školi, razredu, broju učenika u razredu, a potpisuju je razrednik/ravnatelj i naši volonteri. Nakon održanih radionica, ankete, crteži s radionica i potvrde dostavljani su u Ljudske resurse i Organizaciju PBZ-a (Slike 5 i 6). Zbog velikoga interesa i upita srednjih škola za mogućnost održavanja radionica i za njihove razrede PBZ je također osmislio novu inicijativu za škole pod nazivom *Matematika u bankarstvu* kako bi se sudionicima pružila prilika da steknu opća znanja o primjeni matematike u bankarstvu, s naglaskom na štednju, kredite, kartice, dionice i obveznice. Dodatnu dobrobit za volontere omogućuje odluka Ljudskih resursa i Organizacije o pravu na korištenje dana plaćenoga dopusta za one koji održe pet i više radionica.

3. PROVEDBA PROJEKTA – I. FAZA

Tijekom rujna 2017. godine kontaktirali smo sa školama i dogovorili održavanje radionica u 20 njih. Iako nam je namjera bila provesti po dvije radionice u svakoj školi, zbog iskazanoga iznimnoga interesa škola za taj projekt i entuzijazma naših volontera broj radionica uvelike je narastao te su naši volonteri proveli tijekom listopada čak 72 radionice (Slika 4). Osim iznimna angažmana naših volontera, ključnu ulogu u projektu imao je i cjelokupan menadžment, bez čije podrške provedba tolikoga obujma volontiranja ne bi bila moguća.

Slika 4. Prikaz rezultata projekta uoči obilježavanja Međunarodnog dana štednje 31.10.2017. godine

Slika 5. Interaktivne radionice u školi

Slika 6. Kroz vježbu djeca uče raspolagati sa zadanim proračunom

Značajnu ulogu u projektu imao je i **Bankovni muzej PBZ-a**, na koji smo jako ponosni i koji je tijekom listopada posjetilo čak 11 škola. Naime PBZ igra aktivnu ulogu u očuvanju hrvatske novčarske baštine i vlasnik je prvoga i jedinoga hrvatskoga muzeja štednje i novčarstva. U reprezentativnom prostoru palače Oktogon u Ilici 5 u Zagrebu (Slika 7) izloženo je više od devet stotina odabranih eksponata u tri temeljne zbirke:

- zbirka vrijednosnica i dionica,
- zbirka kovanoga i papirnoga novca i
- zbirka štednih kasica i knjižica.

Muzej je svakako vrijedan posjeta i tijekom godine redovito ugošćuje učenike osnovnih i srednjih škola. Osim posjeta Muzeju, **organizirani su i posjeti učenika poslovnica PBZ-a**, gdje su djeca imala priliku upoznati se s poslovima djelatnika poslovnica, kao i detaljnije se upoznati s financijskim pojmovima te **iz prve ruke doznati više o važnosti štednje**, a djeca su posebno bila oduševljena prigodnim poklonima koje su dobila. U navedenim aktivnostima koje je organizirao PBZ sudjelovalo je **više od 2200 školske djece iz cijele Hrvatske**.

Slika 7. Unutrašnjost Bankovnog muzeja PBZ-a

Događaj je završio okruglim stolom o temi **“Strateško korporativno volontiranje u funkciji unaprjeđenja financijske pismenosti mladih”** koji je održan 31. listopada 2017. godine u prostorijama PBZ-a i na kojem su sudjelovali predstavnici Ministarstva znanosti i obrazovanja (MZO), Hrvatske udruge banaka, gosti iz škola i PBZ-ovi volonteri (Slika 8). Na okruglom stolu voditeljice projekta prezentirale su postignute rezultate, a predstavica MZO-a predstavila je akcijski plan Vlade za unaprjeđenje financijske pismenosti. Hrvatska udruga banaka predstavila je svoje aktivnosti na području unaprjeđenja financijske pismenosti. Svoje dojmove o provedenim radionicama i izazovima s kojima su se susretali u radu s djecom iznijelo je troje naših edukatora volontera. Troje predstavnika osnovnih škola (ravnatelji i učitelji) u kojima su provedene radionice (OŠ “S. S. Kranjčević”, OŠ “Eugen Kumičić” i OŠ “Dugave”) osvrnulo se na sadržaj radionica, istaknuvši višestruke prednosti takvih projekata (suradnje financijskih institucija i škola). Na kraju je voditeljica Bankovnog muzeja PBZ-a prezentirala Muzej te načine na koje škole mogu uklopiti posjet muzeju u svoj školski plan i program. Svi sudionici okrugloga stola ujedno su obišli Muzej. Zaključno, samo neke od tema koje su navedene kao područja na kojima je potrebno u budućnosti više raditi osobito s mladima su sigurnost na internetu, kartično poslovanje te načini ulaganja novca.

Slika 8. Voditeljice projekta Danijela Princi Grgat i Darija Anić sudionicima su predstavile rezultate projekta

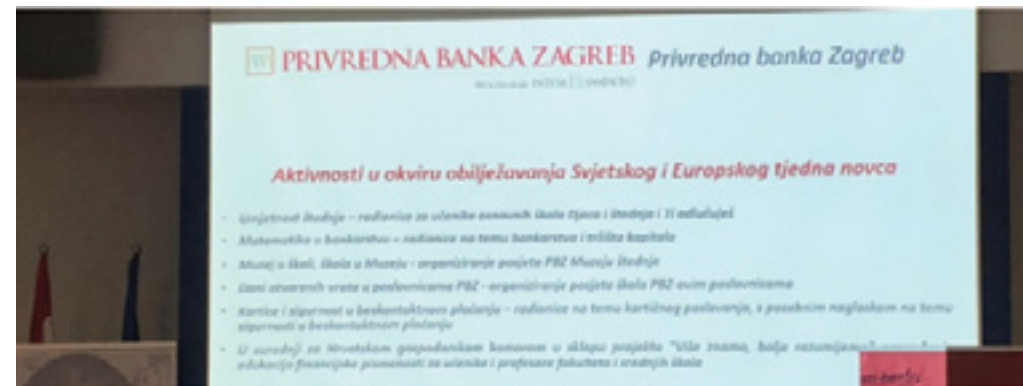
4. PROVEDBA PROJEKTA – II. FAZA

Nakon uspješno provedena projekta započetoga uoči obilježavanja Svjetskoga dana štednje njegova provedba nastavljena je i tijekom godine uz intenzivnije organizirane aktivnosti u Europskom tjednu novca. PBZ je uoči ovogodišnjega obilježavanja Europskoga tjedna novca (12. - 16. ožujka 2018. godine), kao i tijekom ožujka, nastavio

s organiziranjem i provođenjem radionica u školama. Radionice su provedene diljem Hrvatske, a intenzivnije u školama na hrvatskim otocima (Krk, Pag, Ugljan, Hvar) i u manjim mjestima gdje PBZ ima podružnice (Darda, Beli Manastir, Drniš). Tijekom ožujka održane su 42 radionice, a u drugoj fazi projekta pridružili su nam se novi volonteri, njih 19, tako da se broj volontera povećao sa **31 na 50, a broj gradova obuhvaćenih projektom porastao je s devet na 15**. Nakon radionica organiziranih u školama u zadnjem kvartalu 2017. godine i pozitivnih iskustava polaznika na adresu **PBZ-a** počeli su stizati upiti škola za daljnju suradnju. Takvi upiti potaknuli su nas da razvijemo novu inicijativu za škole pod nazivom “**Matematika u bankarstvu**”. Prva je radionica uspješno održana u prosincu 2017., a tijekom ožujka u prostorijama Banke održana je radionica za učenike III. ekonomske škole Zagreb. Bankovni muzej PBZ-a je i u sklopu obilježavanja Europskoga tjedna novca odigrao značajnu ulogu. Inicijativa pod nazivom **Muzej u školi, škola u muzeju** uključuje organizirane posjete škola tijekom Europskoga tjedna novca PBZ-ovu Muzeju u Zagrebu, koji je posvećen povijesti novca i štednje, te organizaciju posjeta škola PBZ-ovim poslovnicama. Tijekom ožujka Muzej je posjetilo pet škola.

U suradnji s **Hrvatskom gospodarskom komorom (HGK)** u sklopu projekta “Više znamo, bolje razumijemo” Banka je sudjelovala u edukaciji učenika i profesora srednjih škola u Zagrebu, Osijeku i Drnišu. Edukaciju su provodili volonteri PBZ-a. Glavne teme edukacije za učenike i profesore odnosile su se na osnovne pojmove i principe poslovanja banaka, štednju i osiguranje depozita, platne kartice, plaćanje putem interneta, mobilno bankarstvo i upravljanje osobnim financijama. U projektu su sudjelovali i Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA), investicijski fondovi i društva za osiguranje. Uz navedene edukacije, 15. ožujka 2018. godine održan je i **okrugli stol u HGK-u** o temi financijske pismenosti na kojem je sudjelovao i PBZ. Na okruglom stolu iznesena su iskustva sudionika u provedbi aktivnosti na području financijske pismenosti.

U suradnji s **Ministarstvom znanosti i obrazovanja** PBZ zajedno s predstavnicima operativne radne skupine za praćenje provedbe mjera i aktivnosti iz Akcijskoga plana za unaprjeđenje financijske pismenosti potrošača u Hrvatskoj 5. ožujka sudjelovao je na službenom obilježavanju **4. Europskoga tjedna novca**. Taj događaj otvorili su čelni predstavnici Ministarstva znanosti i obrazovanja, Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i obrta i Ministarstva financija, a sudjelovali su i predstavnici svih ostalih institucija sudionika. Nakon službenoga otvorenja PBZ predstavila je posjetiteljima događaja (ravnateljima i/ili djelatnicima škola) aktivnosti koje provodi u sklopu promocije financijske pismenosti i koje će provoditi tijekom obilježavanja Europskoga tjedna novca, ali i cijele 2018. godine (Slika 9). U tu svrhu izrađeni su posebni promidžbeni materijali, kao i brošura o aktivnostima Banke koju su dobili svi ravnatelji škola / sudionici događaja. U sklopu te inicijative MZO je svim školama u Hrvatskoj uputio dopis kojim ih poziva na suradnju s institucijama koje provode financijsku edukaciju, među kojima je navedena i PBZ.

Slika 9. PBZ predstavila je u MZO aktivnosti koje provodi u sklopu promocije financijske pismenosti i koje će provoditi tijekom obilježavanja Europskoga tjedna novca, ali i cijele 2018. godine

5. REZULTATI PROJEKTA

Tijekom 2017. i 2018. godine 50 volontera edukatora PBZ-a provelo je 114 radionica u 34 škole u 15 gradova diljem Hrvatske. Tijekom projekta ostvarena je uspješna suradnja s Ministarstvom znanosti i obrazovanja i Hrvatskom gospodarskom komorom. Temeljem popunjenih evaluacijskih upitnika (uzorak od 935 popunjena upitnika) prosječna ocjena radionica je 4,7, radionicu je 67 % učenika ocijenilo vrlo zanimljivom, 87 % učenika ponovilo bi radionicu, a njih 68 % napisalo je da su naučili nešto novo o štednji.

Tablica 1. Opseg projekta financijskog obrazovanja unutar PBZ-a tijekom 2017. i 2018. godine

Broj gradova	Broj škola	Broj provedenih radionica u školama	Broj uključenih volontera	Broj djece obuhvaćene svim provedenim aktivnostima
15	34	114	50	3.100

Tablica 2.: Ocjene radionica temeljem popunjenih evaluacijskih upitnika od strane učenika (uzorak od 935 popunjena upitnika)

Prosječna ocjena radionice	Koliko je radionica bila zanimljiva?	Što vam se najviše svidjelo?	Što biste promijenili u radionici?
4,7	67 % jako	45 % sve	56 % ne treba ništa mijenjati
	29 % srednje	27 % grupni rad	22 % treba trajati dulje
	4 % slabo ili bez odgovora	7 % praktične vježbe	10 % treba imati više vježbi
		6 % sadržaj	12 % ostalo
		6 % naučio/la sam nešto novo	
		9 % ostalo	

5.1. Dojmovi učenika

Prenosimo dojmove koje su učenici četvrtih razreda OŠ Augusta Harambašića prenijeli roditeljima nakon posjeta Bankovnom muzeju PBZ-a i poslovnici Oktogon:

“Bilo je super. Jesi li znao, tata, da ima puno različitih novaca?”

“Vidio sam denar o kojem smo učili kada smo učili o postanku Zagreba i Kaptolu i Gradecu.”

“Nisam znao da postoji ovako zabavan muzej. Moram te, mama, odvesti tamo.”

“Kad odrastem, želim raditi u banci.”

“Profesorica koja nas je vodila kroz Muzej jako je zabavna, puno zna i lijepo priča.”

“Tete u poslovnici su dobre, zabavne i jako drage – svaki dan bih išla tamo i družila se s njima.”

“Možemo li opet s razredom otići u poslovnicu i muzej?”

“Mislio sam da ću u banci dobiti novce. Mama tamo uvijek dobije novce.”

“Pokloni su super!”

5.2. Dojmovi volontera

Prenosimo dojmove naših volontera nakon provedenih radionica:

“Djeca su bila odlična i za svaku pohvalu. Surađivala su i nastojala odraditi zadane zadatke.” (M. M., zaposlenica iz Zagreba).

“Iskustvo je bilo neprocjenjivo, nešto novo i kreativno, iako je sama priprema iziskivala dosta vremena jer za rad s djecom treba biti spreman na sve znajući da su iskrena i neposredna.” (J. H., zaposlenica iz Opuzena).

“Zahvaljujem na prilici za volontiranje, bilo je uistinu predivno iskustvo.” (T. R., zaposlenica iz Pazina).

“Bilo nam je odlično te smo zainteresirane da budemo ponovno volonteri u istoj akciji.” (Đ. M. i Ž.P., zaposlenice iz Zagreba).

“Naučili smo da su današnja djeca više usmjerena na potrošnju te većina njih od roditelja dobije sve što poželi pa pri tome nemaju ni volju ni potrebu štedjeti. (...) Pri dobivanje dječje pozornosti različito je od razreda do razreda, no bilo je jednostavno jer im se svidjelo razmještanje u grupice i samostalan rad te izlaganje. Razrednice svih razreda oduševljene su edukacijama i smatraju ih vrlo korisnim.” (D.K.Z. i T.M., zaposlenice iz Osijeka)

“U samom je startu izazov bio velik, trebalo je zainteresirati cijeli razred, uključiti ih u razgovor, razmišljanje i donošenje zaključaka. Međutim, pripremljene radionice izrazito su interaktivne, što je i dovelo do toga da su djeca bila u potpunosti uključena u rad i sudjelovala u radionicama. Nije bilo potrebe za dodatnom motivacijom tijekom sata,

igre su same ‘vukle’ djecu, potaknuo ih je i timski rad, a razmišljanje i donošenje odluka ostvareno je kroz neobveznu igru.” (M.T., zaposlenica iz Splita).

“Bilo je super, interakcija je bila odlična, sudjelovali su, razmišljali, igrali se... Sve smo uspjele i može se.” (V.A.L. i H.Ž., zaposlenice iz Zagreba).

6. PREDSTAVLJANJE PROJEKTA

Inicijativa i projekt predstavljeni su u internim mjesečnim novinama PBZXpressu, kao i rezultati projekta. Posebno je zadovoljstvo bilo uz rezultate predstaviti i nositelje projekta, sve naše volontere, što je ujedno bilo dodatno priznanje i zahvala na njihovu iznimnom angažmanu.

S obzirom na to da je ovaj projekt inicijativa Intese Sanpaolo koji je organiziran u inozemnim supsidijarima, rezultati i opseg projekta predstavljeni su i u domaćim i u talijanskim medijima.

7. ZAKLJUČAK

Projekt Intese Sanpaolo “Umjetnost štednje” važan je iskorak u percepciji pojma volontiranja. Iako smo i ranijih godina organizirali te organiziramo i dalje uspješne humanitarne i grupne volonterske akcije diljem Hrvatske, iskustvo strateškoga volontiranja dodatna je vrijednost za našu kompaniju. Financijska edukacija važna je tema koja još nije dio školskoga kurikula i drago nam je da smo ju ovim projektom mogli bolje približiti i učenicima i djelatnicima škola koji su nam bili veoma važna podrška u njegovoj realizaciji. Ovim projektom bolje smo se povezali sa zajednicom u kojoj posluje te ostvarili partnerski odnos s nizom obrazovnih ustanova koji ćemo njegovati i dalje razvojem novih inicijativa. Temelje za uspješnu provedbu čine ponajprije naši volonteri i njihov entuzijazam te razumijevanje i podrška menadžmenta, kao i podržavajuća i pozitivna reakcija škola i ključnih institucija s kojima smo ostvarili dobru suradnju. Ono što je važno i što pokazuju rezultati anketnih upitnika jest to da djeca nakon radionica bolje razumiju svijet financija, a s druge strane naši PBZ EduVolonteri imali su priliku vidjeti kako je biti u ulozi učitelja i/ili profesora i koliko je to važan, odgovoran i zahtjevan posao. Tako su znatno obogatili svoje kompetencije.

REFERENCE

Interni dokument Intese Sanpaolo (Museum del Risparmio), General Overview on Financial Education (prezentacija), 20. lipanj 2017., www.museodelrisparmio.it

Interni dokument Intese Sanpaolo (Museum del Risparmio), Museum of Savings Educational Activities (prezentacija), 20. lipanj 2017., www.museodelrisparmio.it

Interni dokument Intese Sanpaolo (Museum del Risparmio), World Saving Day Introduction (prezentacija), 20. lipanj 2017., www.museodelrisparmio.it

Interni dokument Intese Sanpaolo (Museum del Risparmio), World Saving Day Labs

(prezentacija), 20. lipanj 2017., www.museodelrisparmio.it

PBZXpress – mjesečne interne novine Privredne banke Zagreb (izdanja srpanj 2017., studeni 2017. i ožujak 2018.)

Volonterski centar Zagreb, Korporativno volontiranje (priručnik), 2017. godina (str. 17). Posjećeno dana 23.10.2017. na mrežnoj stranici: http://www.vcz.hr/userfiles/vcz_prirucnik_digitalno.pdf

ODRŽIVI RAZVOJ I JAVNE POLITIKE DIGITALIZACIJA I INFORMATIZACIJA HRVATSKE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND PUBLIC POLICY THE DIGITALIZATION AND INFORMATIZATION OF CROATIA

Dubravka Bačun

Udruga stručnjaka za održivi razvoj, Prilaz Gjure Deželića 30, HR-10000 Zagreb, uudruga@usor.hr, bacun.dubravka@gmail.com

SAŽETAK

Dovoljno je u pretraživač upisati neku od navedenih ključnih riječi ili njihovih dijelova pa da se dobiju brojni tekstovi u kojima se naglašava važnost digitalizacije i informatizacije, kao i dobrobiti njihove primjene, odnosno opasnosti/ovisnosti o njoj. U literaturi se govori o 4. industrijskoj revoluciji, digitalnoj revoluciji, digitalnoj transformaciji društva, čak i stvaranju digitalnog ekosustava. U raspravama se ti pojmovi često povezuju s razvojem gospodarstva i investicijama u gospodarske zone i sl. Na ovoj razini počinju se spominjati problemi neriješenih imovinsko-pravnih odnosa za nekretnine važne za neki projekt, a to se odnosi na podatke u zemljišnim knjigama i katastru. Sva spomenuta područja su više ili manje dobro „pokrivena“ javnim politikama. U radu su na slučajno odabranom malom broju primjera pokazane posljedice nedovoljnog uključivanja odgovarajućih dionika u provedbu neke javne politike, odnosno na postojeću nepovezanost i nesređenost podataka u zemljišnim knjigama i katastru. Primijenjena je metodologija istraživanja propisa, mrežnih stranica koje se odnose na zemljišne knjige i katastar, ostale dostupne literature, kao i osobnih iskustava koja se odnose na odabranu temu. U radu se na primjerima ukazuje na postojeće razlike u podacima, različitu provedbu postupaka, te se daju prijedlozi za poboljšanja. Isto tako, dan je kritički osvrt s primjerima na učinjeno te komentari na postojeće mogućnosti u rješavanju imovinsko-pravnih usklađivanja podataka sa stanovišta običnog građana.

Ključne riječi: digitalizacija, informatizacija, zemljišne knjige, katastar, podaci

ABSTRACT

It is enough to enter some of the cited key words, or some part of them, in a search engine to obtain numerous texts that emphasize the importance of digitalization and informatization, as well as the benefits of their usage and danger of/dependence on them.

The papers speak about the fourth industrial revolution, the digital revolution, the digital transformation of society, and even the creation of a digital ecostructure.

These ideas are often linked in discussions to economic development, investments in economic zones, etc. At this level, the problems of unresolved property-legal relations for real estate that are important for a project and which relate to data in land books and the cadastre are now being mentioned. All of these areas are more or less well “covered” by public policy. In this paper a small number of randomly chosen examples were used to show the consequences of an insufficient involvement of the appropriate stakeholders in the implementation of some public policies and the existing incoherence and unsettled state of data in the land books and cadastre. The methodology applied in the research includes a review of regulations, web pages that relate to land books and the cadastre, other available literature, and personal experiences related to the selected topic. The paper provides examples that show the existing differences in data, differences in implementation of procedures, and proposals for their improvement. At the same time, a critical overview is offered, with examples of what has been done and comments on the existing possibilities for resolving property-legal harmonization of data from the standpoint of an ordinary citizen.

Key words: digitalization, informatization, land books, cadastre, data.

1. UVOD

Prema publikaciji *Analiza i zagovaranje javnih politika* (GONG, 2014) „javne politike uključuju odlučivanje o našim zajedničkim poslovima i njima se utječe na rješavanje kolektivnih problema – onih problema koje kao zajednica dijelimo i, još važnije koje samo zajednički možemo riješiti. Javne politike možemo definirati kao namjerno djelovanje institucija vlasti, koje mijenja društvo i ekonomiju i utječe na njih. Važna sastavnica definicije javnih politika jest tko je odgovoran za njihovo donošenje i tko o njima odlučuje. Skraćeno: Javne politike mogu se odrediti kao sve ono što vlast, odnosno vlada odluči učiniti ili ne učiniti“. Slijedom ovog stava, javne politike koje se odnose na digitalizaciju i informatizaciju u Republici Hrvatskoj, dobro su zastupljene. Među strateškim dokumentima objavljeni su sljedeći dokumenti:

- Digitalna agenda za Europu¹ čiji je cilj omogućiti građanima i poslovnim subjektima da najbolje iskoriste digitalne tehnologije.
- Europa 2020. Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast², s jednim od prioriteta: „Digitalni program za Europu“ s ciljem bržeg širenja brzog interneta te korištenja prednosti jedinstvenog digitalnog tržišta za kućanstva i tvrtke.
- Strategija e-Hrvatska 2020³ koja u svom uvodnom dijelu naglašava „Strategija e-Hrvatska 2020. je strateški dokument pisan s namjerom unapređenja kvalitete života građana u Republici Hrvatskoj podizanjem konkurentnosti gospodarstva pomoću informacijske i komunikacijske tehnologije, pružanjem visokokvalitetnih elektroničkih javnih usluga društvu, a u skladu s važećim Strategijama i zakonima Republike Hrvatske, direktivama Europske unije i preporukama struke. Svrha Strategije je stvoriti koherentan, logičan i učinkovit informacijski sustav države pružanjem visokokvalitetnih i ekonomičnih elektroničkih usluga kako na nacionalnoj, tako i na europskoj razini. Osigurati interoperabilnost između postojećih i novih IKT (informacijsko-komunikacijskih tehnologija) sustava u javnoj upravi, ujedno eliminirajući dupliciranje njihovih funkcionalnosti, također je u fokusu ove Strategije. Ostvarenje njenih ciljeva mjerit će se na temelju postotka građana i tvrtki koje koriste javne e-usluge, kao i razinom zadovoljstva korisnika.“

2. INDEKS DIGITALNOG GOSPODARSTVA I DRUŠTVA

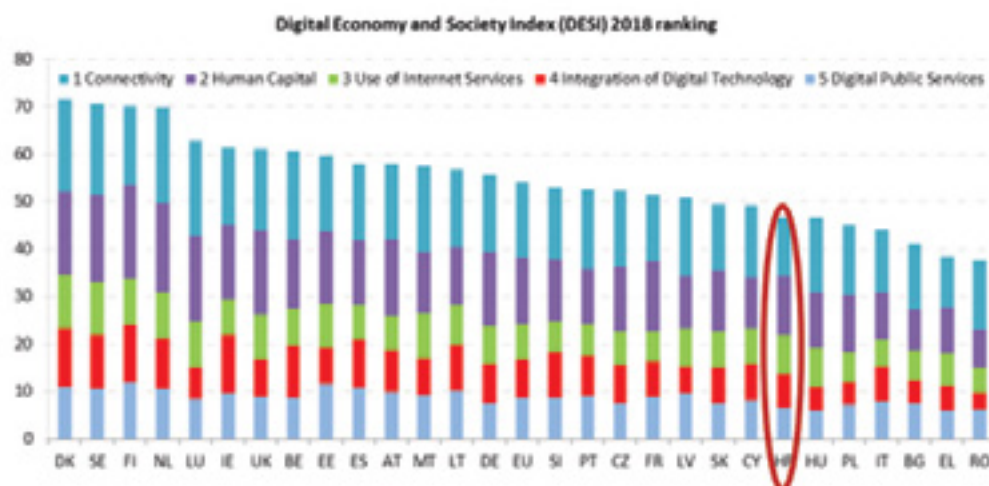
Uspješnost provedbe javnih politika mora se i mjeriti, ne kao što je navedeno u zadnjoj rečenici uvodnog dijela već je na europskoj razini razvijen način mjerenja. Među raznim izvještajima o državama europske zajednice može se pronaći i izvještaj o DESI indeksu (Digital Economy and Society Index/Indeksu digitalnog gospodarstva i društva) država. Prema izvještaju za 2018. godinu (Slika 1.), Republika Hrvatska je prema DESI indeksu na 23 mjestu⁴.

1 <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Digitalna%20agenda%20za%20Europu.pdf>

2 http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Europa_2020.pdf

3 <http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategija%20e-Hrvatska%202020.%20%2820.01.2016.%29.pdf>

4 <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi/> (preuzeto 24.06.2018)

Slika 1. Države europske zajednice prema DESI indeksu

DESI indeks ukazuje na digitalni napredak neke države na temelju pet pokazatelja:

1. **povezivost** (connectivity) nepokretna širokopojasna mreža, pokretna širokopojasna mreža, brzina i cijene širokopojasnog pristupa
2. **ljudski kapital** (human capital) osnovne vještine i upotreba Interneta, napredne vještine i razvoj
3. **upotreba internetskih usluga** (use of Internet Services) služe li se građani i koliko internetskim sadržajem i uslugama
4. **integracija digitalne tehnologije** (integration of digital technology) digitalizacija poduzeća i e-trgovina
5. **digitalne javne usluge** (digital public services) e-uprava.

Osim napisa o DESI indeksu i zašto je Republika Hrvatska nisko rangirana, u referencama ovog rada su navedeni napisi u različitim medijima koji naglašavaju važnost digitalizacije i informatizacije poslovnog sektora, društva, čak i ministarstva postaju digitalna itd. U svim tim napisima ne naglašava se dovoljno važnost sadržaja dokumenata, odnosno podataka, koji postaju digitalni i informacijski se mogu povezati. Rijetki su tekstovi⁵ koji naglašavaju važnost točnosti i vjerodostojnosti podataka. O kvaliteti podataka može se raspravljati za bilo koje područje, u ovom radu su kao primjer uzeti podaci koji se odnose na zemljišne knjige i katastar. U navedenom tekstu⁶ jasno je istaknuto da je „Država nemoćna bez sudjelovanja građana, da sređivanje zemljišnih knjiga nije moguće bez aktivne uloge vlasnika, te da ih treba potaknuti da osiguraju „čiste papire“ za svoju nekretninu.“ U razgovoru je dalje istaknuto da „zbog dugotrajne zapuštenosti zemljišnih evidencija u sustavu postoje dva ključna problema:

- neusklađenost stanja u katastru i gruntovnici (zemljišnim knjigama) s jedne strane
- te neusklađenost pravog stanja u prostoru s ta dva registra.“

5 <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/istrazili-smo-moze-li-se-ubrzati-posao-koji-bi-inace-trajao-100-go-dina-foto-20170913>

Svi oni koji krenu u „avanturu“ sređivanja podataka znadu da problema ima više i da se svaki rješava na svoj način.

3. PODSJETNIK

Kako se ove godine održava 10. konferencija o DOP-u, vrijedi podsjetiti na dokument Strategija za ruralnu Europu (REC, 1998). koji obilježava dvadesetogodišnjicu objave u Republici Hrvatskoj. U to vrijeme nisu bile popularne riječi poput digitalizacija i informatizacija nego telekomunikacije i kompjuterizacija. Već je tada u točki 29. naglašena važnost telekomunikacija:

„29. Stoga bi oni koji vode brigu o dobrobiti seoskih zajednica morali spoznati i koristiti prednosti telekomunikacija Ključan element u tome je pokret „**telesredišta**“ (telecottages). To su objekti u malim gradovima ili selima, opremljeni računalima i telekomunikacijskim sustavima koje mještani mogu koristiti za učenje ili rad. Prvo takvo središte osnovano je još 1985. Zamisao se ubrzo proširila i danas ih diljem Europe postoji više od stotinu, a još ih je više u nastajanju. ECOVAST surađuje s drugima kako bi potaknuo daljnji razvoj „telesredišta“ i preko njih uporabu telekomunikacijskih sustava na način koji koristi seoskom pučanstvu.“

U Programu ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020., str. 7., prioritet 6. Promicanje društvene uključenosti, suzbijanje siromaštva te gospodarskog razvoja u ruralnim područjima, u mjeri 6C također je naglašena važnost jačanja dostupnosti, korištenja i kvalitete informacijsko-komunikacijskih tehnologija (ICT) u ruralnim područjima.

Iako je u ovim dokumentima naglasak na ruralnim područjima jasno je da sve rečeno vrijedi i za gradska područja.

4. POJMOVI I OBJAŠNJENJA

Za bolje razumijevanje rada odabrano je i objašnjeno nekoliko pojmova važnih za ovaj rad.

Digitalizacija⁶ (engl. *digitalization*, od *digit*: znamenka), u najširem smislu, prevođenje analognog signala u digitalni oblik (→ ANALOGNO-DIGITALNA PRETVORBA). U užem smislu, pretvorba teksta, slike, zvuka, pokretnih slika (filmova i videa) ili trodimenzijskog oblika nekog objekta u digitalni oblik, u pravilu binaran kôd zapisan kao računalna datoteka sa sažimanjem podataka ili bez sažimanja podataka, koji se može obrađivati, pohranjivati ili prenositi računalima i računalnim sustavima.

Jedan od razloga digitalizacije je povećanje dostupnosti nekog sadržaja, dok je original dostupan samo na jednom mjestu, dotle je digitalni oblik originala dostupan gotovo neograničeno.

Često se govori i o digitalnoj transformaciji društva.

6 <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (24.06.2018.)

U proteklih godinama u napisima se osim digitalizacije pojavljuje još i pojam informatizacija⁷.

Informatizacija (engl. *informatization*), proces kojim se olakšava protok, spremanje i pristup informacijama. Informatizacija bitno utječe na uspješnost upravljanja, omogućujući donosiocima odluka dobar pregled podataka potrebnih za donošenje odluka. Vrlo važan oblik informatizacije je i unapređenje komunikacije koje omogućava da obavijesti trenutno budu dostupne svim zainteresiranim stranama bez obzira na fizičku udaljenost. Informatizacija se temelji na formiranju, širenju i integraciji informacijskih sustava, sposobnih za međusobnu razmjenu informacija. Informatizacija je bila osnovna poluga brzih promjena u načinu poslovanja financijskih institucija i tržišta u ovom stoljeću, a njezin daljnji razvoj pokazuje vrlo velike mogućnosti. Informatizacija omogućava da se radna snaga prebaci s repetitivnih poslova na kreativne, a poslove razvrstavanja, pretraživanja i obrade podataka preuzima stroj.

Podatak⁸ je činjenica predložena u formaliziranom obliku, npr. kao broj, riječ ili slika. Podatak (engl. *datum* za jedninu, *data* za množinu) predstavlja simbolički i formaliziran prikaz činjenica, pojmova i instrukcija, pogodan za komuniciranje, interpretaciju i obradu uz pomoć ljudi ili strojeva. Podatak je u osnovi poruka koja se može i ne mora iskoristiti. Ako postoji i najmanja vjerojatnost da se poruka jednoznačno i točno iskoristi, te predstavlja neospornu činjenicu, tada predstavlja informaciju. Svojstva objekata i njihovih odnosa u prostoru i vremenu izražavamo podacima. Strukturno organizirani podaci nazivaju se bazom podataka i obrađuju se posebnim sustavima za obradu baza podataka.

Zemljišne knjige (gruntnice) vode zemljišnoknjižni sudovi, a u njima se, uz podatke o nekretninama, upisuju stvarna prava nad tim nekretninama (pravo vlasništva, pravo građenja, založno pravo, pravo služnosti) na temelju odgovarajućih dokumenata. Izvadak iz zemljišnih knjiga (gruntnice) vlasnički list je pravi je dokaz vlasništva.

Katastar je evidencija koja sadrži nacрте pojedinačnih nekretnina razvrstane po katastarskim česticama i posjedovne listove iz kojih se vidi tko je korisnik nekretnina na pojedinoj čestici. Svaka čestica pokriva određenu zemljišnu površinu i objekte izgrađene na toj površini. Zbir katastarskih čestica je katastarski plan (karta) na kojem su katastarske čestice ucrtane po brojevima tako da se, sukladno situaciji u stvarnom prostoru, jasno vide njihove granice, oblik i položaj te građevinski objekti koji su izgrađeni na njima.

5. SREĐIVANJE PODATAKA

Vlada Republike Hrvatske, još je davne 2003. godine, putem Ministarstva pravosuđa i Državne geodetske uprave pokrenula **Nacionalni program sređivanja zemljišnih knjiga i katastra** skraćenog naziva **Uređena zemlja**, u okviru kojeg je razvijen **Zajednički informacijski sustav zemljišnih knjiga i katastra (ZIS)**, <https://oss.uredjenazemlja.hr/public/index.jsp>

⁷ <http://www.poslovni.hr/leksikon/informatizacija-1286> (26.06.2018.)

⁸ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Podatak>

Godine 2016. još jednom je najavljeno spajanje katastra i zemljišnih knjiga⁹ i to do kraja 2018. godine, ali nije pojašnjeno što znači spajanje. U najavi je ministar naglasio „Što se tiče rokova za spajanje zemljišnih knjiga i katastra - potrebno je promijeniti veći broj propisa, veći broj institucija će biti uključen, to neće biti brza reforma, ne očekujem da prije godinu dana bude gotovo. U 2018. želimo to primijeniti, nastojat ćemo tom reformom što manje opteretiti državni proračun.“ Jasno je da se tehničkim spajanjem katastra i gruntnice, o kojem se danas najviše govori, ne bi riješio problem točnosti i vjerodostojnosti podataka. Teorija djeluje jednostavno, ali stvarnost je puna zamki.

5.1. Dokumentacija o vlasništvu nekretnine

Kao prvi korak u sređivanju podataka u zemljišnim knjigama i katastru, svaka fizička ili pravna osoba mora prikupiti dokumentaciju o vlasništvu, na primjer: kupoprodajni ugovor, darovni ugovor, rješenje o nasljeđivanju.

Vlasništvo je važno jer se vlasnik mora brinuti o nekretnini, mora ju održavati, plaćati naknade, doprinose, može ju prodati/pokloniti i sl. Vlasnikom nekretnine može se postati na nekoliko načina, na primjer:

- kupnjom
- darovanjem
- nasljeđivanjem
- dosjelošću.

Svaki od načina uređen je posebnim propisima, prate ga propisani dokumenti i posebni postupci. Lakše je srediti nekretninu koja ima jednog vlasnika od nekretnine u vlasništvu više suvlasnika.

U postupku sređivanja može se naći na različite situacije, na primjer: u vlasničkom listu (vlastovnici) može se pročitati podatak da je zemljište/nekretnina:

- društveno vlasništvo (Slika 2.), a stanovi unutar objekta su u privatnom vlasništvu

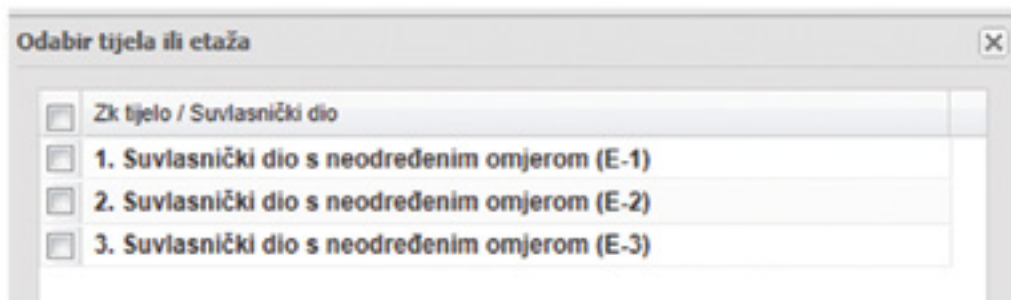
B Vlastovnica		
Rbr.	Sadržaj upisa	Primjedba
I. Vlasnički dio 1/1		
DRUŠTVENO VLASNIŠTVO		
2.1	Uključuje se pravo korištenja zemljišta sa zgradom za korištenje: NAFTAPLIN PODUZEĆE ZA ISTRAŽIVANJE I PROIZVODNJU NAFTI I PLINA, KUMIČEVA ULICA BR. 5, ZAGREB	

Slika 2. Primjer zgrade u društvenom vlasništvu i vlasništvu pravnog subjekta koji je prestao poslovati, odnosno promijenio je naziv

- opće narodna imovina, radi se o nazivu koji je zamijenjen nazivom društvena imovina
- u vlasništvu nekog pravnog subjekta koji je promijenio naziv ili prestao postojati.

⁹ 27.10.2016. HRT 4 <http://vijesti.hrt.hr/358059/sprlje-spajanje-katastra-i-zemljisnih-knjiga-do-2018>

Dostup do podataka o vlasništvu je otežan zbog činjenice da su neki podaci o vlasništvu u zemljišnim knjigama upisani u glavnu knjigu, a neki u knjigu položenih ugovora. Na Slici 3 je prikaz tri stana koja su upisana u glavnu knjigu, dok je ostalih 6 u istoj zgradi upisano u knjigu položenih ugovora. Posljedica takovog stanja jest da u slučaju kada jedan suvlasnik upisan u knjigu položenih ugovora ne plaća pričuvu i ostale naknade pokreće se ovrha koja tereti suvlasnike upisane u glavnu knjigu. Vlasnici upisani u glavnu knjigu moraju dokazivati da se ovrha ne odnosi na njih.

Slika 3. Pregled suvlasnika upisanih u glavnu knjigu (3 u odnosu na 9 stvarnih suvlasnika)

Tvrdnja da se radi o suvlasničkom dijelu s neodređenim omjerom (Slika 3), samo znači da za taj višestambeni objekt nije provedeno etažiranje, što je još jedan dodatni trošak za zgradu.

Očito je da višestambenu zgradu koja je bila u društvenom vlasništvu moraju preuzeti vlasnici stanova u toj zgradi. No i tu može doći do problema jer je dio vlasničke dokumentacije dostupan preko glavne knjige u zemljišnim knjigama, a jedan dio u knjizi položenih ugovora.

Pitanje je tko bi trebao pokrenuti sređivanje podataka – predstavnik suvlasnika, upravitelj zgrade ili netko treći?

5.2. Adresa nekretnine

Adresa nekretnine je jedan podatak sa zanimljivim slučajevima, na primjer: zgrada je na jednoj adresi (Slika 4), a stan u toj zgradi drugoj adresi, (Slika 5). Jedini prepoznatljiv podatak koji povezuje zgradu i stambeni prostor je broj katastarske čestice 482/2.

A Posjedovnica PRVI ODJELJAK		
Redni broj	Sadržaj upisa	Primjedba
1.1	Stambena zgrada MAGDIČEVE STUBE 1, ZAGREB sagrađena na čest. br. 482/2, po novoj izmjeri čest. br. 3598 k.o. ČRNOMEREC	

Slika 4. Podaci o višestambenoj zgradi

A Posjedovnica PRVI ODJELJAK					
Rbr.	Broj zemljišta (kat. čestice)	Oznaka zemljišta	Površina		Primjedba
			jutro	člv	m2
1.	482/2	STAMBENA ZGRADA POPISENI BR. 16344 U BOSANSKOJ ULICI BR. 3		80.6	290
		UKUPNO:		80.6	290

Slika 5. Podaci o stanu u navedenoj višestambenoj zgradi

Moguće je da je zemljište još uvijek u društvenom vlasništvu na jednoj adresi, a privatna zgrada na tom zemljištu na drugoj adresi. Često greške nastaju prilikom upisivanja podataka u zemljišne knjige i katastar što upućuje na činjenicu da nisu kontrolirani nakon upisa. Kada se greška utvrdi njeno ispravljanje mora tražiti vlasnik nekretnine, a ne onaj tko je pogrešno upisao. Pitanje je tko bi trebao pokrenuti sređivanje podataka – predstavnik suvlasnika, upravitelj zgrade ili netko treći?

5.3. Kako do podataka

Teško. Onaj tko želi provjeriti podatke o svojoj nekretnini ili nekretnini koju namjerava kupiti, mora znati da postoji Zajednički informacijski sustav zemljišnih knjiga i katastra (ZIS) (Slika 6.).

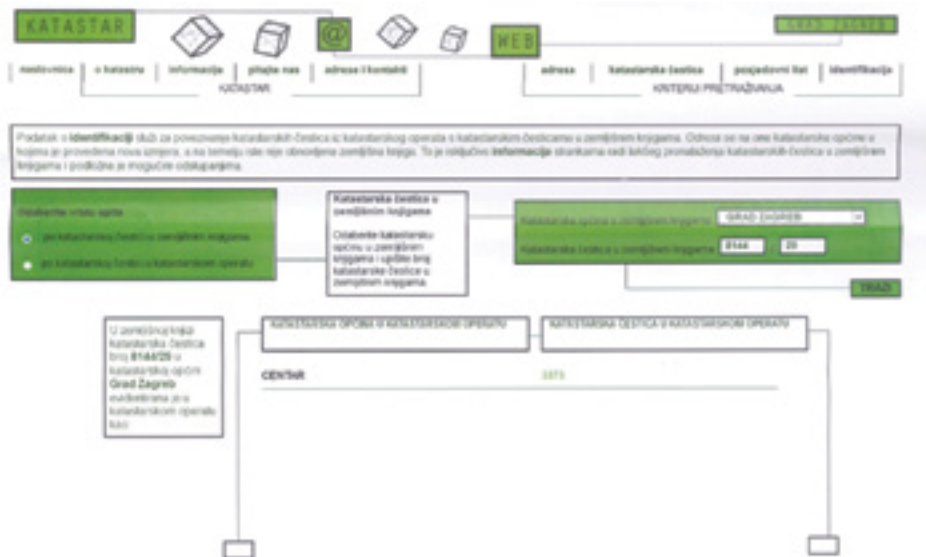
Slika 6. Početna stranica ZIS-a

ZIS je osmišljen pod pretpostavkom da su za neku nekretninu poznati svi podaci, koji korisniku često nisu poznati, a da bi dobio uvid u vlasništvo i ostalo. Ako nisu poznati svi podaci ništa od uvida. Snalažljiviji korisnici će pretraživanjem Geoportala pokušati saznati neke podatke, a i onda su moguće greške. Katastarske i zemljišne čestice mogu imati različite nazive ili su nazivi promijenjeni u odnosu na vrijeme kada je izdan neki dokument. Čestice mogu imati različite broježane oznake, a i one mogu biti promijenjene (Tablica 1.).

Tablica 1. Primjer neusklađenih podataka u zemljišnim knjigama i katastru za istu česticu

	Zemljišne knjige	Katastarski operat
Općina	Grad Zagreb	Centar
Čestica	8144/29	3373
Površina	729	741

Ova veza uspostavljena je pronalaskom aplikacije koja daje informaciju strankama radi lakšeg pronalaženja katastarskih čestica iz katastarskog operata i katastarskim česticama u zemljišnim knjigama (Slika 7).

Slika 7. Informativna poveznica katastarskih čestica iz katastarskog operata i zemljišnih knjiga

Nije poznato je li aplikacija još uvijek dostupna.

Nije nevažno da u različitim dokumentima nekretnina može imati različite površine, a o površini ovisi što se na zemljištu može izgraditi.

5.4. Različiti postupci sređivanja podataka

Nisu samo podaci određen problem, već i postupci njihovog sređivanja. Na što se misli najbolje je pokazati na primjeru, a podaci važni za ovaj primjer su dostupni na zahtjev. Tri zemljišta bila su upisana u zemljišne knjige na iste umrle vlasnike (braću i sestre, njih osmero). U katastru su bili upisan različiti posjednici. Potencijalni nasljednici nisu zainteresirani za te nekretnine i počinje potragu radi utvrđivanja stvarnih posjednika i koji je postupak da se oni uknjiže kao vlasnici.

Sve tri nekretnine pripadaju istom zemljišnoknjižnom sudu.

Nekretnina br. 1 U zemljišnim knjigama upisan je novi vlasnik, a da potencijalne nasljednike umrlih vlasnika nitko o tome nije obavijestio.

Rezultat, „čisti papiri“ za novog vlasnika Nekretnine br. 1.

Nekretnina br. 2 U zemljišnim knjigama upisano je svih 8 umrlih vlasnika, a u katastru su se mijenjali posjednici. Slučajno, saznaje se tko je zadnji posjednik i predloži mu se da pokrene postupak da bude uknjižen kao vlasnik. Posjednik mora tužiti umrle vlasnike i njihove nasljednike, pokreće se sudski postupak. Za jednu osobu, makar se znalo da je nekoliko desetaka godina pokojna, moralo je biti oglašeno u Narodnim novinama da je osoba umrla, posjednik koji je pokrenuo postupak mora uplatiti 450,00 kuna za oglas. Bilo je to 2012. godine.

Konačno je općinski sud 2017. godine na temelju priznanja i presude zbog ogluhe riješio da se novi vlasnik uknjiži na nekretninu.

Rezultat, „čisti papiri“ za novog vlasnika Nekretnine br. 2.

Troškovi nisu predmet rada.

Nekretnina br. 3 S kratkim vremenskim odmakom ponavlja se postupak kao za Nekretninu br. 2.

U zemljišnim knjigama upisano je svih 8 umrlih vlasnika, a u katastru su se mijenjali posjednici. Opet slučajno, saznaje se tko je zadnji posjednik i predloži mu se da pokrene postupak i da se uknjiži kao vlasnik. Posjednik mora tužiti umrle vlasnike i njihove nasljednike i tako pokreće sudski postupak. Za istu osobu kao u Nekretnini br. 2, makar se znalo da je osoba pokojna, moralo je ponovno biti oglašeno u Narodnim novinama da je osoba umrla, a posjednik koji je pokrenuo postupak morao je uplatiti 450,00 kuna za oglas. Posjednik to nije učinio u zadanom roku i općinski sud odbacuje tužbu 2018. godine.

Rezultat, nema „čistih papira“ za Nekretninu br. 3, a potencijalni nasljednici su i dalje vlasnici. Postupak još nije gotov.

Ni u ovom slučaju troškovi nisu predmet rada.

Tri u osnovi ista slučaja, tri različita pristupa, dva dobra rezultata (uknjižen novi vlasnik), a za Nekretninu br. 3 tek treba vidjeti. Temeljita analiza postupaka i tko je što propustio ili trebao napraviti, vjerojatno bi rezultirala određenim poboljšanjima, ali to nije predmet ovog rada. Je li Matica umrlih dostupna javnosti/sudovima pa da se provjeri je li neka osoba pokojna, a ne da se stvara dodatni trošak? Ako je jasno da bez pomoći građana (fizičkih i pravnih osoba) nema sređivanja podataka, onda tim građanima treba pomoći/olakšati/skratiti postupak. U prethodno citiranom članku objavljenom na tp-

talu⁷ ministar je naglasio da u „2018. ćemo nastojati tom reformom što manje opteretiti državni proračun.“ Osim da se smanji opterećenje državnog proračuna mora se razmisliti o smanjivanju opterećenja fizičkih i pravnih osoba (vlasnika/suvlasnika) nekretnine jer troškovi sređivanja podataka nisu zanemarivi. Navedeni primjer može se smatrati zanemarivim i jednostavnim, u odnosu kakvih sve slučajeva ima.

6. ZAKLJUČAK

Javne politike podržavaju digitalizaciju i informatizaciju. Teoretski je dosta toga dobrog predviđeno, ali stvarnost je drugačija. Velik korak je da su dokumenti digitalizirani i da je uspostavljen informacijski sustav, ali problem usklađenosti, točnosti i vjerodostojnosti podataka u zemljišnim knjigama i katastru prisutan je i danas. Jasno je da za sređivanje podataka nisu dovoljne samo aktivnosti države, neophodno je uključivanje i svake pojedine fizičke ili pravne osobe. Iako je pred dvadesetak godina u Strategiji za ruralnu Europu naglašena potreba organizacija „telesredišta“, ni danas nema „mjesta“ gdje se mogu dobiti cjelovite/točne i vjerodostojne informacije o nekoj nekretnini. Kako će se zvati takovo mjesto, manje je važno, važno je da osobe koje bi radile u takovim „telesredištima“ budu dodatno upoznate s postojećim bazama podataka i sa znanjima potrebnim za osnovno rješavanje problema oko podataka u zemljišnim knjigama i katastru, a građane dodatno osvijestiti o potrebi sređivanja podataka i pomoći im u tom sređivanju. Pri osmišljavanju baza podataka prvo moraju biti standardizirani podaci, nazivi prostornih jedinica na kojoj se nekretnina nalazi itd. Jedan podatak mora biti upisan na jednom mjestu/matični zapis, odrediti tko je odgovoran za podatak, a svi ostali koji trebaju taj podatak se povezuju s njegovim matičnim zapisom.

Postupci sređivanja podataka moraju biti jednostavniji i kraći, sudski postupci znatno skraćeni. Upute za rješavanje određenih postupaka jednostavnije i upućivati gdje stanovnici mogu dobiti pomoć u rješavanju.

Analizirati provedbu postupaka u sređivanju i poboljšati gdje je to moguće. Uključiti određene skupine građana u provjeru rada baza podataka i mogu li se njima građani jednostavno poslužiti.

Digitalizaciji i informatizaciji usprkos, kada sređujete podatke ponekad se mora platiti neka naknada. Zanimljivo je da je u Rješenju o naknadi deblje otisnut uvjet: „Nakon izvršene uplate naknade iz točke II ovog rješenja, obveznik je dužan dokaz o izvršenoj uplati dostaviti u..... s pozivom na broj predmeta.“ Dakle, možete uplatiti putem e-bankarstva, možete upisati sve propisane podatke, ali ipak dokaz o toj uplati morate dostaviti na traženu adresu, ponekad može i e-poštom. To nam ukazuje na činjenicu da negdje između uključenih organizacija nisu uspostavljene potrebne komunikacijske veze.

REFERENCE

REC Regionalni centar zaštite okoliša za srednju i istočnu Europu, predstavništvo u Hrvatskoj, (1998) Projekt #LO 7250, ur. Valerija Kelemen Pepeonik, *Strategija za ruralnu Europu*, . [On line]Dostupno na: <http://www.ecovast.hr/>[25. listopada, 2018.]

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. (PRRH 2014.-2020.)

Analiza i zagovaranje javnih politika (2014) EDU centar GONG-a u suradnji s Centrom za cjeloživotno obrazovanje Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2014.

Europa 2020. Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast [on-line]Dostupno na: http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Europa_2020.pdf [25. listopada, 2018.]

Strategija e-Hrvatska 2020. [on-line]Dostupno na: <http://europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategija%20e-Hrvatska%202020.%20%2820.01.2016.%29.pdf> [25. listopada, 2018.]

Digitalna agenda za Europu. [on-line]Dostupno na: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Digitalna%20agenda%20za%20Europu.pdf> [25. listopada, 2018.]

Novinski članci citirani u radu:

Datum	Izvor	Tema
27.10.2016.	HRT 4	http://vijesti.hrt.hr/358059/sprlje-spajanje-katastra-i-zemljisnih-knjiga-do-2018
18.09.2017.	www.tportal.hr	Istražili smo može li se ubrzati posao koji bi inače trajao 100 godina
22.06.2018.	Večernji list	Digitalni čuvar vašeg poslovanja, FINA e-arhiv
30.06.2018.	Večernji list	Hrvatska značajno zaostaje u procesu digitalizacije
03.07.2018.	Večernji list	Nema jasne političke odluke želimo li digitalizaciju
21.08.2018.	www.poslovni.hr	Ovo je najveća IT reforma zatvorskog sustava od 2007
13.10.2018.	Večernji list	Kako digitalizirati biznis, MINGPO prvo ministarstvo digitalnog doba
19.10.2018.	Večernji list	Kod nas je čudo ako se govori o digitalizaciji industrije

PROVEDBA CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA KAO DIO PROCESA RAZVOJA REGENERATIVNOG DRUŠTVA

IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS AS PART OF THE PROCESS TOWARD REGENERATIVE SOCIETY DEVELOPMENT

Miljenko Cimeša

Društvo za organizacijsko učenje Hrvatske, Zaoštroška 1, Zagreb, miljenko.cimesa@solcroatia.org

Andreja Pavlović

Hauska & Partner, Ilica 246a, Zagreb, andreja.pavlovic@hauska.com

SAŽETAK

U prethodnom radu autori su predstavili ciljeve održivog razvoja (COR), analizirali mogućnosti njihove provedbe te među članicama HR PSOR-a istražili koja je razina upućenosti i u kojoj mjeri se oni provode u poslovnoj zajednici u Hrvatskoj. Ovaj rad ima dva cilja. Prvi je otići korak dalje u oblikovanju adekvatnog okvira za provedbu COR-ova u Hrvatskoj. U ovom dijelu rada polazi se od teze da provedba COR-ova predstavlja dio globalnog procesa tranzicije prema regenerativnom društvu. Za verifikaciju ove teze analizira se stručna literatura o regenerativnom razvoju i društvu, o COR-ovima, kao i izvještaji nekih država članica EU o provedbi COR-ova. U drugom dijelu rada ocjenjuje se usklađenost djelovanja poduzeća članica HR PSOR-a s COR-ovima. Kao podloga za analizu korišteni su njihovi financijski i nefinancijski izvještaji. Na temelju rezultata obje analize daje se prijedlog okvira i mogućih pravaca budućeg djelovanja članica HR PSOR-a.

Ključne riječi: Ciljevi održivog razvoja, regenerativno društvo, okvir za provedbu COR-ova.

ABSTRACT

In the previous study the authors presented sustainable development goals (SDGs), analysed the level of awareness and their implementation by the corporate members of the Croatian Business Council for Sustainable Development (HR BCSD). This new study has two objectives. The first one is to go a step further in designing a suitable frame-

work for implementation of SDGs in Croatia. The first part of the study departs from the thesis that the implementation of SDGs represents a part of global transition process toward regenerative society. In order to verify this thesis, various literature on sustainable development goals has been analysed including the reports of some EU member states on their achievements in meeting the goals, as well as available literature on regenerative development and society. The second objective is to evaluate to what extent HR BCSD members' activities comply with SDGs. As the basis for analysis their financial and non-financial reports were evaluated. The outcomes of both analyses provided a base for proposing the framework and possible direction of future actions to be taken by HR BCSD's members.

Key words: Sustainable Development Goals, regenerative society, SDGs implementation framework

1. UVOD

Nedavno objavljeni Izvještaj Međuvladinog panela o klimatskim promjenama (IPCC, 2018) u kojem se navodi kako nam je preostalo samo 12 godina za obuzdavanje klimatskih promjena predstavlja dramatičan „poziv na buđenje“. U uredničkom komentaru Guardian, uglednog engleskog dnevnika ističe se kako je riječ o „globalnom izvanrednom stanju“ (2018). Holthaus (2018) stoga ističe kako izostanak brzog djelovanja predstavlja prijetnju po opstanak civilizacije. Premda su klimatske promjene najvažniji i najurgentniji izazov, potrebno je naglasiti kako je suvremena civilizacija suočena s nizom izazova: ekoloških (npr. nestanak biološke raznolikosti, iscrpljivanje prirodnih resursa), društvenih (siromaštvo, glad, nejednakosti, migracije, nasilje – od obiteljskog do međunarodnog), političkih (nefunkcionalnost političkih sustava), spiritualnih (rast stope samoubojstava), tehnoloških (razvoj novih tehnologija poput umjetne inteligencije i genetike koje predstavljaju potencijalnu prijetnju) te ekonomskih (inherentna nestabilnost ekonomskog sustava, nezaposlenost).

Na osnovi analize propasti ranijih civilizacija Lauterwasser (2017) ukazuje na sljedeće simptome kolapsa: uništavanje okoliša, iscrpljivanje vitalnih resursa poput vode, obradivog zemljišta i drva, glad, prekomjerna populacija, društveni i politički nemiri, nejednakosti, invazije ili drugi oblici razornog ratovanja, te bolesti. Usporedbom tih simptoma sa sadašnjom situacijom u svijetu autor zaključuje kako je kolaps suvremene civilizacije zapravo već započeo.

Autori ovog rada smatraju kako je suvremena civilizacija dosegla biofizičke granice rasta i da se čovječanstvo nalazi na ključnoj raskrsnici jer, nastavi li se dosadašnji model razvoja, uistinu riskiramo kolaps civilizacije. Ovo upozorenje istaknuto je još prije 46 godina u poznatoj studiji „*Granice rasta*“ (Meadows. i dr., 1974:97.). Kako su rezultati ove studije često bili osporavani, potrebno je istaknuti da su novija istraživanja australskog fizičara Turnera (2014) potvrdila njihovu ispravnost. Prema Wahlu (2016:27), da bi se izbjegnuo rizik globalnog kolapsa, potreban je „usklađeni globalni odgovor koji nije ništa manje od transformacije civilizacije“. Drugim riječima, uspostavu nove civilizacije. Za tu novu civilizaciju najčešće se koriste dva naziva: regenerativna (Wahl, 2016:27) ili ekološka (Korten, 2017). U ovom tekstu koristi se naziv regenerativna civilizacija.

Pojam „regenerativan“ dolazi od latinske riječi *regeneratus* koji znači „iznova kreirati“. U Websterovom riječniku, glagol *regenerate* odnosi se na nešto što je „ponovno stvoreno“, odnosno „obnovljeno u bolje ili vrijednije stanje“. Sukladno tome pojam *regenerative* opisuje procese obnavljanja ili revitalizacije izvora energije i materijala te stvaranja održivih sustava koji integriraju potrebe društva s integritetom prirode. Pojam „civilizacija“ odnosi se na kompleksna društva koja posjeduju niz specifičnih socio-političko-ekonomsko-kulturnih obilježja.

Iz navedenog proizlazi kako se sintagma *regenerativna civilizacija* odnosi na društva koja transformacijom društvenih i ekonomskih sustava stvaraju uvjete za unapređenje zdravlja ekoloških sustava planete, koji povratno podupiru napredak čovječanstva.

Riječju, regenerativna civilizacija predmnijeva sklad između čovječanstva i prirode. Sukladno tome, pojam *regenerativni razvoj* odnosi se na su-evoluciju društvenih i ekoloških sustava. Primjerice, posredstvom energetske i društvene tranzicije prema obnovljivim izvorima energije, ekološkoj poljoprivredi, kao i redizajna transportnog sustava, regenerativni model razvoja omogućuje radikalno smanjivanje emisije stakleničkih plinova kao i drugih oblika pritiska na prirodne resurse i ekosustave te tako omogućiti njihovo ozdravljenje. Ozdravljenje ekoloških sustava povratno utječe na unapređenje zdravlja društva.

Dok je najviši cilj održivog razvoja zadovoljiti temeljne ljudske potrebe današnjih generacija, a da se pritom ne ugrozi mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe, krajnji cilj regenerativnog razvoja je ozdravljenje i unapređenje društvenih i ekoloških sustava. Riječju, cilj regenerativnog razvoja je stvaranje boljeg svijeta, svijeta koji omogućuje procvat svih oblika života (Wahl, 2017).

Konture obrisa regenerativne civilizacije sadržane su u Ciljevima održivog razvoja.

2. CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA

U preambuli Rezolucije Opće skupštine UN o Ciljevima održivog razvoja (UN, 2015) navode se elementi transformacijske vizije budućnosti čovječanstva. Jedna od najvažnijih elemenata te vizije odnosi se na to da „Zamišljamo svijet u kojem ... čovječanstvo živi u skladu s prirodom...“. To znači da Ciljevi održivog razvoja (COR) sadrže potencijal nastanka regenerativne civilizacije.

U izvještaju *Transformations to Achieve the Sustainable Development Goals* koji je pripremilo više od 60 autora i 20 organizacija zaključuje se kako ostvarivanje COR-ova do 2030. zahtijeva „duboku transformaciju“ na svim razinama i u svim područjima čovjekovih aktivnosti, te usvajanje novih društvenih vrijednosti i normi (TWI2050, 2018:12). Tezu o nužnost transformacije za ostvarivanje COR-ova zastupaju i članovi *SDG Transformations Forum* (skupine neovisnih istraživača i institucija posvećenih ubrzavanju procesa promjena). Prema njihovom mišljenju nužno je razlikovati tri osnovna oblika promjena (vidi Tablicu 1).

Tablica 1. Osnovni oblici promjena

Oblici promjena Razlikovni elementi	Postupne	Reforme	Transformacija
Ključno pitanje	Kako možemo učiniti više istog? Radimo li dobro?	Koja pravila bismo trebali oblikovati? Koje strukture i procese trebamo?	Kako da to razumijemo? Koja je svrha? Kako znamo što je najbolje?
Svrha	Unaprijediti učinak	Razumjeti i promijeniti sustav i njegove dijelove	Inovirati i oblikovati prethodno neslućene mogućnosti

Moć i odnosi	Potvrditi postojeća pravila	Podvrgnuti pravila reviziji	Omogućiti preispitivanje problema sa ciljem oblikovanja novog načina razmišljanja o moći
Logika djelovanja	Implementacija projekta	Izrada i testiranje prototipova rješenja	Eksperimentiranje
Arhetipske akcije	Kopiranje, dupliciranje i oponašanje	Promjena pravila, podešavanje, prilagodba	Kreiranje vizije, inventura eksperimentiranje
Alati	Pregovaranje	Medijacija	Zamišljanje budućih mogućnosti

Izvor: SDG Transformation Forum

Postupne promjene. Kao što proizlazi iz etimologije naziva, usmjerene su na kopiranje i oponašanje postojećih rješenja radi unapređenja učinka. Pošto se, da parafraziramo Einsteina „problemi ne mogu rješavati s istim načinom razmišljanja“ dosezi ove vrste promjena vrlo su ograničeni.

Reforme. Ovo je uobičajen i poznat oblik promjena. Na razini institucija reforme se odnose na promjenu pravila po kojima one funkcioniraju (npr. reforma zdravstva, pravosuđa i sl.). Na razini organizacije za ovu vrstu promjena koristi se naziv „restrukturiranje“. S obzirom na usmjerenost organizacijskih napora, moguće je razlikovanje operativne, financijske, vlasničke, kadrovske i organizacijske oblike restrukturiranja. U Tablici 1 se navodi kako se ova vrsta promjena provodi s ciljem „razumijevanja i promjene sustava“. Nažalost, zbog dominacije fragmentarnog načina razmišljanja koje je usmjereno na analizu dijelova, a ne cjeline, u praksi najčešće izostaje ključni preduvjet njihova uspjeha: razumijevanje sustava. Posljedično, poduzimaju se intervencije u strukturi sustava (tzv. strukturne promjene), bez prethodnog ostvarivanja dubljeg razumijevanja strukture i načina funkcioniranja sustava. Osim toga, ova vrsta intervencija usmjerena je na ostvarivanje strukturnih promjena (pravila, politika, uloga, odnosa) *unutar istih ciljeva i temeljnih postavki*, odnosno istog načina razmišljanja, zbog čega su njihovi dosezi ograničeni.

Transformacija. Premda se ova vrsta promjena često spominje u kontekstu provedbe COR-ova ona još uvijek nije dovoljno objašnjena. Za razliku od prethodna dvije vrste promjena ključno obilježje transformacije odnosi se na promjene načina razmišljanja. Transformacija obuhvaća promjene svjetonazora (od mehanicističkog prema ekološkom), paradigme (npr. od neoklasične ekonomske paradigme prema paradigmi „nove ekonomije“), kao i promjenu sustava vrijednosti (npr. od materijalističkog prema nematerijalističkom). Promjena načina razmišljanja, kao i sustava vrijednosti, otvara prostor za radikalne inovacije u dizajnu sustava: npr. vezano za mijenjanje svrhe i ciljeva ekonomskog sustava (npr. od maksimizacije prema optimizaciji vrijednosti), strukture i odnosa među subsustavima (npr. od dominacije financija nad „realnom eko-

nomijom“ i društvom, prema korištenju potencijala financijskog sustava za tranziciju u regenerativnu civilizaciju). Promjena strukture i odnosa među subsustavima nužno će rezultirati redistribucijom moći (npr. od financija prema realnoj ekonomiji). Naposljetku, redizajn sustava rezultira promjenama u operativnoj logici (npr. od eksploatacije prema njegovanju prirode), kao i svakodnevnom ponašanju dionika (npr. zaposlenika od pasivnog izvršavanja naredbi, prema preuzimanju odgovornosti i pokretanju inicijativa za rješavanje ključnih organizacijskih, ekoloških i društvenih problema).

Zbog kompleksnosti ekološko-društveno-ekonomskih izazova, kao i nužnosti urgentnog djelovanja, u procesu ostvarivanja COR-ova bit će nužno korištenje sve tri vrste promjena. Korištenje postupnih promjena i reformi trebalo bi čovječanstvu s jedne strane omogućiti stvaranje preduvjeta, a s druge strane kupiti vrijeme za provedbu sveobuhvatne transformacije. S tim u svezi Weizsäcker i Wijkman, (2018.:18) navode kako zbog veličine i urgentnosti izazova s kojima je suočeno, čovječanstvo doista treba „plan izvanrednog stanja“ (*crash plan*). Slične ideje zastupa i Silk (2016:10) koji navodi kako je uspješno prevladavanje izazova moguće posredstvom drastične transformacije ekonomije koja se mora ostvariti brzinom kao u ratnim okolnostima. To znači da se svi dostupni društveni i ekonomski resursi, kao i industrijski kapaciteti moraju mobilizirati prema primarnim ciljevima povratka čovječanstva unutar planetarnih granica.

Brojnost COR-ova, njihova međuovisnost, kao i nužnost njihove provedbe na svim razinama društva (od pojedinca, preko organizacije/poduzeća, lokalne zajednice, regije, nacionalne, internacionalne /EU/, do globalne razine), kao i u svim područjima čovjekove djelatnosti (ekonomija, zdravstvo, obrazovanje, energetika, poljoprivreda...) rezultirali su razvojem koncepcije „transformacijskih sustava“ (Wadel, 2018). Naime, proces transformacije može se odvijati na razini pojedinog projekta, programa, organizacije, mreže ili sustava (vidi Tablicu 2).

Tablica 2. Različiti pristupi organiziranju djelovanja

	Projekt	Program	Organizacija	Mreža	Sustav
Pravna struktura	Jedna od mnogih aktivnosti	Jedan od malog broja nizova aktivnosti	Jedan pravni entitet	Mnogo pravnih entiteta	Nema pravnog entiteta
Organizacijska struktura	Radna skupina	Multi-projektni tim	Hijerarhija	Multi-čvorišna	Difuzna
Logika organiziranja	Zadatak	Koordinacija	Administriranje, upravljanje	Koherencija	Izranjajuća samo-orga-nizacija
Vremenski horizont	Kratak	=====	=====	=====➔	Dugačak
Strateška uloga	Taktička	Strategija	Vizija	Usklađivanje	Svrha

Izvor: *SDG Transformation Forum*

Transformacijski projekt. Ovaj pristup često se koristi u IT sustavima, a odnosi se na promjene arhitekture mreže, hardveru, softvera, te u načinima pohranjivanja i pristupa podacima.

Transformacijski program. Riječ je pristupu koji povezuje (ili nastoji povezati) više transformacijskih projekata. Posljedično, ključnim postaje koordinacija različitih projekata. Primjer transformacijskog programa je digitalna transformacija koja obuhvaća redizajn proizvoda, procesa i strategije radi korištenja prednosti informacijsko-komunikacijskih tehnologija.

Transformacija organizacije. Riječ je o holističkom procesu koji obuhvaća sve komponente organizacije: od koncepta, svrhe i vrijednosti, preko strategije i organizacije do operativne logike.

Transformacijska mreža. Digitalna transformacija čini transparentnom razinu međuovisnosti između poslovnih subjekata. Iz toga proizlazi zaključak o nužnosti njihova umrežavanja (npr. u vidu *cluster*a). Zbog visoke razine međuovisnosti članova mreže, svaka promjena/transformacija svakog od njih zahtijeva iniciranje procesa promjena/transformacije na razini čitave mreže.

Transformacijski sustav. *SDG Transformation Forum* predstavlja ilustrativan primjer transformacijskog sustava. Svrha *SDG Transformation Forum*a je „ubrzati, razvijati i omogućiti nastanak i promjenu transformacijskih sustava“ u „službi procvata i planete i inkluzivnog i pravednog društva“ te poticati i omogućavati su-evoluciju društva i prirodnih sustava. Riječju, poticati oblikovanje regenerativnog društva i civilizacije. Transformacijski forum ima difuznu, fluidnu organizacijsku strukturu, koja nastaje posredstvom procesa samoorganiziranja.

3. IZVJEŠTAJ O OSTVARIVANJU COR U FINSKOJ

Prema jednom od prvih globalnih izvještaja o ostvarivanju COR-ova, *SDG Index* (2016:16) četiri najuspješnije zemlje u svijetu su Švedska, Danska, Norveška, Finska. Pažljiva analiza Izvještaja ukazuje na to da se njihov uspjeh temelji na konvencionalnom modelu razvoja. To znači da se njihov visok učinak u ostvarivanju ekonomskih i društvenih ciljeva zasniva na (pre)velikoj potrošnji prirodnih resursa.

U svjetlu ove činjenice nužno je promatrati izbor Finske i njihovog izvještaja o ostvarivanju COR-ova kao „studiju slučaja“. U izvještaju *Government Report on the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development in Finland* (2016) se navodi kako se implementacija COR-ova u Finskoj fokusira na dva područja a) ugljično neutralna i resursno mudra Finska; b) ne-diskriminirajuća , ravnopravna i kompetentna Finska.

Da bi do 2030. postala „ugljično neutralna i resursno mudra“, Finska mora poduzeti niz odlučnih i ambicioznih akcija kao što su implementacija strategije energetske tranzicije prema čistim i obnovljivim izvorima energije; izrada i implementacija srednjoročne politike ublažavanja klimatskih promjena; implementacija strategije razvoja kružnog

gospodarstva s posebnim naglaskom na sustav održive proizvodnje hrane, te transport i logistiku, ubrzanje tranzicije javne nabave u institucijama središnjih i lokalnih vlasti prema proizvodima i uslugama temeljenim na čistim tehnologijama; implementacija nacionalnog programa održivog urbanog razvoja...

„Ne-diskriminirajuća, ravnopravna i kompetentna Finska“ proizlazi iz usvojenog sustava vrijednosti prema kojem je svaka osoba vrijedan i ravnopravan član finskog društva. Svatko stoga ima jednake mogućnosti za dobrobit i dobar život, zdravlje, obrazovanje i zapošljavanje kao i pravo sudjelovati u društvu na smislen način. Sukladno ovim načelima vlada je preuzela obvezu poduzimanja niza društvenih reformi. Primjerice, cilj opsežne reforme zdravstvenih i socijalnih usluga je smanjenje nejednakosti u tim područjima, poboljšanje jednakosti dostupnosti i pristupa uslugama, te kontrola troškova. Dramatične strukturne promjene na tržištu rada (što je dobrim dijelom vezano uz Četvrtu industrijsku revoluciju) rezultiraju zahtjevima za unapređenje vještina i kompetencija radne snage, kao i za transformaciju načina djelovanja institucija tržišta rada (npr. ureda za zapošljavanje). Na rastuće izazove imigranata i prijetnje populističkih stranaka, vlada je odgovorila izradom akcijskog plana „Smislen život u Finskoj“ (*Meaningful life in Finland*) koji bi trebao spriječiti govor mržnje i rasizam te promicati socijalnu uključenost. Prema autorima tog plana „dugoročni cilj vlade je da Finska do 2025. bude zemlja u kojoj se svi mogu osjećati kao kod kuće“ (2016:3). Prema Izvješčaju (*Government report*, 2016.:35) strategija unutarnje sigurnosti zasniva se na jačanju stabilnosti i dobrobiti društva.

Agenda 2030 je dugoročno usmjerena: odluke i akcije sadašnjih generacija moraju sačuvati temelje dobrog života budućih generacija. Stoga je prvo načelo politika održivog razvoja, dugoročni pristup i transformacija. Oblikovanje politike održivoga razvoja je u domeni odlučivanja Finskog nacionalnog povjerenstva za održivi razvoj. Povjerenstvo je osnovano 1993. godine. Mandat povjerenstva namjerno je definiran na način da se preklapa s izbornim ciklusima čime se želi osigurati dugoročni pristup i kontinuitet politika.

Naredno načelo odnosi se na usklađenost politika. Sveobuhvatna implementacija *Agende 2030* i promicanje održivog razvoja zahtijeva sustavnu integraciju COR-ova u ključne političke i administrativne procese, kao što su na primjer program rada Vlade, zakonodavna rješenja, izrada proračuna, upravljanje učinkom te upravljanje ljudskim resursima. Radi ostvarivanja sustavnog pristupa i unapređenja koherentnosti politika, odgovornost za koordinaciju nacionalne politike održivog razvoja početkom 2016-te prenijeta je iz Ministarstva za zaštitu okoliša u ured Predsjednika Vlade.

Sljedeće načelo odnosi se na participaciju i vlasništvo. U odnosu na pitanja održivog razvoja finsko društvo ima snažnu tradiciju uključivanja organizacija civilnog društva, poslovne zajednice, sindikata i drugih aktera. Sukladno tome naglašava se kako bi svu komunikaciju vezano za *Agendu 2030* trebalo shvaćati kao dijalog, a ne kao jedn-osmjerno prenošenje informacija. Sudjelovanje širokog kruga aktera u javnim raspravama i dijalogu o pitanjima održivog razvoja presudno je za građenje osjećaja vlasništva i posvećenosti ostvarivanju usvojenih politika.

Analiza Izvještaja pokazuje da su na naponi finskog društva usmjereni na dva ključna izazova: ekološke i društvene. U Izvješčaju se, kao odgovor na te izazove, ukazuje na nužnost kreiranja i implementacije „strategija“ i „reformi“. Analiza predloženih pristupa u kontekstu teorijskog modela tri vrste promjena, sugerira kako oni ostaju unutar postojećeg načina razmišljanja. No, s obzirom na kvalitetu obrazovnog sustava, kao i povezanost vlade s istraživačkim institucijama (npr. na mrežnoj stranici Vlade nalaze se poveznice s *National Foresight Network*, tj. nacionalnom mrežom istraživačkih institucija usmjerenih na istraživanje budućnosti) smatramo kako Finska posjeduje potencijal za razvoj nacionalnog transformacijskog sustava te implementaciju COR-ova.

4. REZULTATI ANALIZA FINANCIJSKIH I NEFINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA ČLANICA HRPSOR-a

Odlično je, kako da bude još bolje?

japanska poslovna filozofija

Citirana izjava odražava odnos autora prema analiziranim izvješćajima. Model evolucije strategije održivosti (Cimeša i Pavlović, 2017) obuhvaća pet faza: poricanje, udovoljavanje, DOP, net pozitivna i regenerativna. Iz modela proizlazi kako su društveno odgovorna poduzeća u odnosu na poduzeća na nižoj razini razvoja ostvarile napredak (*odlično je*). No, postojanje viših razina razvoja ukazuje na mogućnost (kao i potrebu) njihova daljnjeg napredovanja (*kako da bude još bolje*).

Na osnovu pretraživanja koje je provedeno 19. i 20. lipnja 2018. koje je provedeno na temelju uvida u dostupne izvješćaje članica HR PSOR-a na mrežnoj stranici <https://www.hrpsor.hr/nefinancijska-izvjesca-1-101.html> prikupljeno je 15 nefinancijskih, 8 financijskih izvješćaja, kao i 10 izjava o misiji i vrijednostima. Naknadno je još prikupljeno 2 izvješćaja, koja su uključena u ovu analizu.

Kao referentni okvir za analizu prikupljenih izvješćaja i izjava o vrijednostima korišten je model evolucije organizacije (Laloux, 2014:39-45) koji obuhvaća sljedeće razvojne faze:

- **Crvena.** Organizacije na ovoj razini razvoja smatraju kako je svijet beskonačan izvor vrijednosti. Osim toga svijet predstavlja neprijateljsko okruženje u kojem vlada nasilje i nepovjerenje. Sukladno tome odnosi u društvu uspostavljaju se po principu moći, a svako brine samo za sebe. Odluke o tome što je ispravno ili pogrešno u organizaciji donosi šef. U organizacijama na ovoj razini razvoja ne postoji formalna organizacijska struktura, ni definiran sustav vrijednosti, pa kulturu tih organizacija obilježava stalna demonstracija moći „gornjih“, kao i strah „donjih“.
- **Jantarna.** Organizacije na ovoj razini razvoja smatraju kako je svijet nepromjenljiv, razumljiv i kontrolabilan. To je svijet u kojem se najviše cijeni stabilnost. Posljedično inovacije i kritičko razmišljanje u takvim organizacijama nisu na cijenjeni. Ove organizacije smatraju kako su ljudi uglavnom lijeni, nepošteni i nedovoljno inteligentni. Stoga im trebaju jasne zapovjedi, kao i kontrola njihove provedbe.

Sukladno tome, dominantan stil upravljanja je „zapovijed i kontrola“. Da bi stvari u organizaciji funkcionirale, nužna je uspostava hijerarhijske strukture s neprekinutim lancem zapovijedanja, precizno definiranim ulogama i odgovornostima, kao i niz organizacijskih normi i standarda ponašanja. Najvažnije vrijednosti u ovom tipu organizacije su stabilnost, poštivanje organizacijskih normi ponašanja, red i predvidljivost. Ključno obilježje organizacijske kulture jantarnih organizacija je konformizam.

- **Narančasta.** Ova vrsta organizacija polazi od postavke o tome kako je svijet kompleksan mehanizam koji funkcionira u skladu s fizikalnim zakonima (riječ je o mehanicističkom svjetonazoru). Odražavajući trenutak i kontekst nastanka tog svjetonazora (17. do 18. stoljeće), ova vrsta organizacija polazi od postavke da je svijet pun mogućnosti i prilika koje treba iskoristiti (zato se uz ove organizacije vezuje razvoj strateškog upravljanja). Sukladno tome, inovacije postaju poželjne. Najvažniji cilj ovih organizacija je pobijediti konkurente (*biti lider*), te ostvariti rast i profit. Dominantni stil upravljanja je „predvidi i kontroliraj“. Prevedeno na suvremenu menadžersku terminologiju riječ je o „upravljanju pomoću ciljeva“: menadžeri postavljaju ciljeve na razini organizacije, nakon čega slijedi njihovo raspoređivanje „s vrha prema dolje“. Tamne strane ove vrste organizacija su korporativna pohlepa, kratkoročna orijentacija, pretjerano zaduživanje, pretjerana potrošnja, bujanje ekonomskih nejednakosti te neodgovorna eksploatacija plan- etarnih resursa i ekoloških sustava. Najvažnije vrijednosti su uspjeh, inovacije, učinkovitost, konkuriranje, pobjeđivanje, profit i priznanja. Ključno obilježje organizacijske kulture je poduzetništvo.
- **Zelena.** Zelene ili društveno odgovorne organizacije nastaju kako reakcija na negativne društvene i ekološke posljedice djelovanja organizacija na narančastoj razini razvoja. Umjesto materijalističke (profit) i ekspanzionističke (rast) usmjerenosti, one zagovaraju nematerijalističku orijentaciju prema kojoj su odnosi važniji od kratkoročnih rezultata. Ova vrsta organizacija polazi od postavke kako su ljudi u suštini dobri te da se odnosi prvenstveno trebaju zasnivati na suradnji. Temelj suradnje su zajedničke vrijednosti. Dominantni stil je vođenje služenjem (*servant leadership*). To znači da lideri trebaju biti u službi dionika: kupaca/klijenata, zaposlenika, društva, i vlasnika. Najčešće vrijednosti zelenih organizacija su zajed- nica, komunikacija, suradnja, konsenzus, sklad, tolerancija, integritet, poštovanje, otvorenost i jednakost.

Analiza prikupljenih izjava o vrijednostima pokazala je kako su *najčešće spominjane* sljedeće vrijednosti:

1. Izvrsnost	4. Kupci/korisnici
2. Integritet	5. Timski rad
3. Odgovornost	6. Transparentnost
Poštovanje/uvažavanje	7. Inovativnost

Usporedbena analiza ukazuje na *djelomično preklapanje* između liste i vrijednosti ze- lene organizacije (detaljne analize može svaka organizacija napraviti za sebe). No, još važnija je činjenica da zelene organizacije doista koriste vrijednosti kao orijentire pri odlučivanju - za razliku od narančastih organizacija koje ih najčešće koriste kao PR alat, dok jantarne organizacije o njima najčešće ne razmišljaju.

U narednom koraku napravljena je analiza sadržaja pisama predsjednika uprava. Naime, pisma predsjednika/predsjednica uprave, posebno vezano za izbor tema i ključnih poru- ka obično odražavaju kulturu organizacije, odnosno njen stvarni sustav vrijednosti. U pismima predsjednika uprava analiziranih poduzeća najčešće spominjana tema su „re- zultati“. No, umjesto očekivanog spominjanja modela „trostrukih rezultata“ (tj. po- slovni, društveni i ekološki), u pismima se navode samo poslovni rezultati: prihodi i/ili dobit. Ciljevi održivog razvoja spominju se samo u tri slučaja, a klimatske promjene samo u jednom. Planetarne granice se ne spominju ni u jednom pismu, uostalom kao ni u jednom izvještaju. Ni jedan predsjednik uprave u svom pismu nije se pozvao na organizacijske vrijednosti i poslovnu filozofiju kao referentni okvir za donošenje od- luka. U fokusu pisama (kao i u izvještajima) je stanje u industriji (i/ili na tržištu) koje se najčešće promatra kroz prizmu „mogućnosti/poslovnih prilika“.

Analiza sadržaja pisama predsjednika/predsjednica uprava pokazuje da se u fokusu nji- hove pozornosti nalaze dioničari i kupci (dok se ostalim kategorijama dionika posvećuje manja pozornost). Iz analize proizlazi i zaključak o nedovoljno široko protegnutoj pro- storno-vremenskoj perspektivi čelnih ljudi analiziranih poduzeća (zbog nedovoljne usmjerenosti na stanje i trendove u društvu, kao i u okolišu).

Karakteristična obilježja analiziranih poduzeća vidljiva su iz nekoliko sljedećih citata:

* „kroz proizvodni program ... započeli smo s pilot projektom analize životnog ciklusa proizvoda (LCA – *Life Cycle Assessment*) s ciljem prepoznavanja prikladnih područja za *smanjenje negativnih utjecaja na okoliš*“. Ovaj citat ukazuje na to da je riječ o kon- cepciji ekološke učinkovitosti. No, Mc Donough i Braungart (2018) smatraju kako je „na prvi pogled, koncepcija eko-učinkovitosti vrijedna divljenja, pa čak i plemenita, ali to ne može biti uspješna strategija na duži rok, jer ne dopire dovoljno duboko. Djeluje unutar istog sustava koji je izazvao probleme, samo ih usporava moralnim zabranama i kaznenim mjerama. Eko-učinkovitost je malo više od iluzije promjene.“

* „Posebnu važnost pridajemo uvođenju novih zaposlenika u posao i transferu zaposle- nika na nova radna mjesta prilikom lateralnih rotacija posla. Svi zaposlenici imaju struk- turirani program uvođenja u posao, a uz podršku i vodstvo iskusnih kolega uključuju se u radni proces u kojem postepeno preuzimaju konstruktivne i odgovorne zadatke.“ Proces uvođenja novih zaposlenika (eng. *onboarding*) predstavlja oblik treninga koji im omogućuje da razumiju i bolje se snađu u novom okruženju. Stoga ga je, prema Choui- nard (2006: lok. 988) nužno iskoristiti za upoznavanje pridošlica ne samo s tehničkim detaljima radnog mjesta, nego i s filozofijom kompanije pomoću koje se ostvaruje op- eracionalizacija kompanijskih vrijednosti u svim ključnim poslovnim procesima. U Pa- tagoniji su, u skladu sa svojim specifičnostima, razvili poslovnu filozofiju za procese

dizajna, proizvodnje, distribucije, upravljanja imidžom kompanije, upravljanja ljudskim resursima, financija, menadžmenta, kao i o odnosu prema prirodi. Upoznavanje svakog zaposlenika s kompanijskom filozofijom bitno je kako bi oni posjedovali znanja o „ispravnom smjeru, umjesto da slijepo provode rigidni plan ili čekaju naređenja šefa“.

* u izvještajima se aktivnosti poduzeća obično klasificiraju u tri skupine: društvena, ekonomska i okolišna kategorija. Prisutnost ovakve prakse u brojnim poduzećima širom svijeta naveo je Sanford (2018) na zaključak o tome kako „Tvrtke traže i implementiraju rješenja s istim fragmentiranim umom kojim su, prije toga, izazvale probleme. Nema pomaka u tome kako misle, jedini je pomak o čemu razmišljaju.“

U skladu s inicijalnim planom, u fokusu analize izvještaja trebala je biti usklađenost djelovanja poduzeća članica HR PSOR-a s COR-ovima. No, analiza je pokazala da su COR-ove spomenula sljedeća poduzeća: Ericsson Nikola Tesla (ETK), HEP, Hauska & Partner, AD Plastik grupa i Dukat i to na različite načine.

Poduzeće	Način spominjanja ciljeva održivog razvoja
AD Plastik	U posebnoj poglavlju Ciljevi održivog razvoja navodi se da AD Plastik slijedi ciljeve održivog razvoja i zatim kratko opisuje kojim ciljevima svojim poslovanjem doprinosi, bez dodatnog referiranja na ciljeve u pojedinim poglavljima izvještaja. AD Plastik koristi kao referentni okvir za izvještavanje GRI G4 i načela UN Global Compacta.
Dukat	Dukat izvještava u skladu s GRI G4 i načelima UN Global Compacta. Ciljeve održivog razvoja spominje u jednoj rečenici.
Hauska & Partner	Online izvještaj strukturiran je na način da se na naslovnoj stranici pokazuje da je Hauska & Partner grupa provela analizu na temelju samoprocjene lanca vrijednosti kojim ciljevima održivog razvoja najviše doprinosi svojim djelovanjem, a zatim i koje rezultate ostvaruju Austrija i Hrvatska na globalnoj ljestvici prosječnog ostvarenja ciljeva održivog razvoja. Također na naslovnici, prezentirana je mreža strateških područja i ciljeva održivog razvoja Hauska & Partner grupe. Izvještaj zatim opisuje kroz sedam izabranih ciljeva održivog relevantne pokazatelje za Austriju i Hrvatsku, a zatim kroz strateška područja izvedbu i postignute rezultate Hauska & Partner grupe tijekom izvještajnog razdoblja.
HEP	HEP u posebnom poglavlju opisuje svoj pristup održivosti te proces tijekom kojeg je radna skupina koju sačinjavaju svi relevantni sektori odredila na provedbu kojih ciljeva značajno utječe, što je i prikazano posebnim grafičkim prikazom. Također je opisano istraživanje kojim su rezultati samoprocjene uspoređeni s rezultatima istraživanja javnosti o utjecaju poslovanja HEP-a na razvoj ciljeva održivog razvoja. Utvrđena je visoka razina preklapanja. HEP kao referentni okvir izvještavanja koristi GRI Standard, u poglavljima izvještaja HEP se posebno ne referira na pojedine ciljeve.

U nefinancijskom izvještaju, kojim ETK još jednom potvrđuje status lidera na području društveno odgovornog poslovanja u Hrvatskoj, navodi se svih 17 COR-ova uz opis primjera o tome koje aktivnosti poduzeće poduzima u njihovom ostvarivanju. Pritom se ističe kako ICT, odnosno digitalna transformacija, predstavljaju ključni preduvjet za ostvarenje svih 17 Ciljeva. U nastavku nefinancijskog izvještaja ETK navodi se kako je strategija održivosti i društveno odgovornog poslovanja ključni dio poslovne strategije. U tom kontekstu spominje se niz inicijativa (kao što su npr. pametan i održiv grad, razvoj kružnog gospodarstva, obrazovanje, promicanje različitosti i uključivosti i sl.), kao

i projekata (centralni informacijski sustav zdravstva, zajednički informacijski sustav zemljišnih knjiga i katastra).

Kako „živimo u vrijeme kontinuiranih i ubrzanih transformacija“ proces učenja postaje ključni preduvjet opstanka i razvoja poduzeća, kao i društva u cjelini. Naime, život u vrijeme transformacija nužno predmnijeva razvoj sposobnosti promjene načina razmišljanja, pa se u Izvještaju ističe da je ETK „organizacija koja uči“, a osim individualne razine, proces učenja odvija se i na razini organizacije.

Autori žele istaknuti potrebu da ETK nastavi razrađivati model korištenja COR-ova kao referentnog okvira za integraciju strategije održivosti i poslovne strategije. Osim toga, ključne kompetencije ETK u području digitalizacije mogle bi poslužiti kao pomoć i podrška u digitalnoj transformaciji Hrvatske. Naime, proces digitalne transformacije ubrzano mijenja način odvijanja svih aktivnosti u društvu: od oblikovanja i implementacije javnih politika, preko načina vođenja poslovanja, do stila života pojedinaca (kao potrošača i građana). O dosegnutoj razini razvoja procesa digitalizacije u najnovijem izdanju ‘smjernica za oblikovanje javnih politika’ (eng. *policy brief*) IIAS (2018) navodi se kako se svakog dana u svijetu pošalje 207 milijardi e-poruka (prosječno 30 e-poruka po stanovniku), obavi 4,2 milijardi pretraživanja pomoću Googla, te obavi 152 milijuna poziva putem Skypea.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Čovječanstvo se doista nalazi na raskrsnici. Nastavak dosadašnjeg modela društveno ekonomskog razvoja dovest će do iscrpljivanja i kolapsa ekoloških sustava, što će povratno djelovati na kolaps civilizacije. Stoga je nužno napraviti radikalni zaokret. Ciljevi održivog razvoja predstavljaju konceptualni okvir za promišljanje i provedbu takvog zaokreta.

Provedba COR-ova zahtijevat će istinsku transformaciju na svim razinama i svim segmentima hrvatskog društva. Uvodno spomenuta promjena svjetonazora od mehanicističkog prema ekološkom predstavljat će svojevrsni „kopernikanski obrat“, preokret u našem razumijevanju svijeta i našeg (čovjekovog) mjesta u njemu. Riječ je o ogromnom kognitivnom preokretu koji će imati praktične posljedice glede redizajna svih ključnih društvenih i ekonomskih sustava i institucija. A redizajn sustava, kao što znamo, uvijek rezultira promjenama uloga i pozicija, odnosno preraspodjelom moći.

Analiza izvještaja članica HR PSOR-a ukazala je na nedovoljno poznavanje i korištenje COR kao referentnog okvira za promišljanje integralne strategije razvoja, kao i na izostanak korištenja proklamiranih vrijednosti kao podloga za odlučivanje. Iz navedenog proizlazi preporuka o tome da članice HR PSOR-a pokrenu proces transformacije svojih organizacija, kao i hrvatskog društva u cjelini.

REFERENCE

- Chouinard., Y. (2006.) Let my people go surfing, The Education of a Reluctant Businessman, Penguin Books, Kindle edition
- Cimeša, M. i Pavlović, A. (2017.), Provedba ciljeva održivog razvoja u Hrvatskoj – izazovi i perspektive, 9. Konferencija o društveno odgovornom poslovanju HRPSOR.,
- Dellinger, D. (2018) Change the Worldview, Change the World, https://www.kosmos-journal.org/kj_article/new-cosmology-and-social-justice/
- Guardian (2018) The Guardian view on climate change: a global emergency, https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/oct/08/the-guardian-view-on-climate-change-a-global-emergency?utm_source=NEW+Weekly+Briefing&utm_campaign=86feb2fdd-Carbon_Brief_Weekly_12_10_2018&utm_medium=email&utm_term=0_b6e0a2d2ef-86feb2fdd-303544441&ct=t%28Carbon_Brief_Weekly_12_10_2018%29&goal=0_b6e0a2d2ef-86feb2fdd-303544441
- Holthaus, E. (2018) U.N. climate report shows civilization is at stake if we don't act now, <https://grist.org/article/scientists-calmly-explain-that-civilization-is-at-stake-if-we-dont-act-now/> (pristupljeno 10.10.2018.)
- Korten, D. (2017) Ecological Civilization and the New Enlightenment, <https://david-korten.org/ecological-civilization-new-enlightenment/>
- IIAS (2018) Digitalization will transform the global economy <http://www.iiasa.ac.at/web/home/resources/publications/IIASAPolicyBriefs/pb20.html>
- IPCC (2018), Global Warming of 1.5 °C, Summary for Policymakers, <http://www.ipcc.ch/report/sr15/> (pristupljeno 9.10. 2018.)
- Laloux, F. (2014.), Reinventing organizations, How to create organizations inspired by the next stage of human consciousness, Nelson Parker, Brussels
- Lauterwasser, B.D. (2017) The Collapse of Global Civilization Has Begun, <https://medium.com/@FeunFooPermaKra/the-collapse-of-global-civilization-has-begun-b527c649754c>, (pristupljeno 13.10.2018.)
- Mc Donough, W. i Braungart, M. (2018), „Zašto biti ‘manje loš’ ne znači biti dobar“, poglavlje iz knjige „Cradle to Cradle: Remaking the Way We Make Things“, časopis qLife No 3/ Vol X
- Meadows, D.H.; Meadows, D.L.; Randers, J.; Behrens III, W.W. (1974) Granice rasta, Stvarnost
- Ministry of Education and Culture, (2016), Meaningful in Finland, Action Plan
- Prime Minister's Office (2017), Government Report on the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development Sustainable Development in Finland – Long-term, Coherent and Inclusive Action

- Regenerativni dizajn https://en.wikipedia.org/wiki/Regenerative_design
- Sanford, C. (2018.), P&G: Primjer novog poslovnog uma, časopis qLife
- SDG Transformation forum (2018) <https://www.transformationsforum.net/transformation/> (pristupljeno 1.9.2018)
- Silk, E. (2016), Climate Mobilization Victory Plan, <https://www.theclimatemobilization.org/victory-plan/> (pristupljeno 8.9.2016.)
- Turner, G. (2014)) ‘Is Global Collapse Imminent?’, MSSI Research Paper No. 4, Melbourne Sustainable Society Institute, The University of Melbourne. <https://sustainable.unimelb.edu.au/publications/research-papers/is-global-collapse-imminent> (pristupljeno 15.6.2016.)
- TWI2050 -The World in 2050 (2018). Transformations to Achieve the Sustainable Development Goals. Report prepared by the World in 2050 initiative. International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA) <http://www.iiasa.ac.at/web/home/research/twi/Report2018.html> (pristupljeno 8.8.2018.)
- UN Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development (2015) <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, (pristupljeno 29.8.2016.)
- Wadel, S. (2018), The New Frontier: Transformation systems, Reos Review, SDG Edition, <https://reospartners.com/publications/reos-review-2018/> (pristupljeno 25.8.2018)
- Wahl, D.C. (2017) Regenerative (R)evolution: reclaiming humanity's oneness with nature <https://medium.com/insurge-intelligence/regenerative-r-evolution-f1058a975e96> Zbog važnosti teme najnoviji broj časopisa qLife posvećen je temi „Uspon regenerativnog društva“.
- Wahl, D.C. (2016) Designing Regenerative Culture, Triarchy Press
- Weizsäcker, von E. i Wijkman, A. (2018) Come On: Capitalism Shorttermism Population and the Destruction of the Planet, Rimski klub

SVE TREBA BITI OPORABLJIVO

ALL MUST BE RECOVERABLE

prof. emeritus Igor Čatić

Sveučilište u Zagrebu, Fakultet strojarstva i brodogradnje, igor.catic@fsb.hr

SAŽETAK

Sve što je potrebno za proizvodnju potrebne energije ili materijalnih dobara, završava kao izlaz na kraju životnog vijeka. Za živa bića potrebna energija potječe od hrane i pića te potrebne ambalaže. Zato je pitanje kanalizacije odavno veliki problem. No, i pohrana ljudskih te životinjskih preostataka traže odgovarajuću društvenu pozornost. Suvremeni život donio je mnoge promjene. Tehnički razvoj u proteklih sedamdeset godina je podjednak s onim u proteklih 6 milijuna godina. Po njegovom izlazu, materijalni otpad treba ponovno upotrijebiti ili pohraniti. Načelno se otpad može razložiti: mehanički, kemijski i energijski te konačno preostatak pohraniti. U konceptu kružnog gospodarstva, materijalna uporaba ili recikliranje ima visoki prioritet. To među ostalim traži tzv. oporabljivi razvoj proizvoda, od njegove zamisli do pohrane. Opravdana su nastojanja da se sve vrati u kružni tok, ali to ne znači da se to može raditi beskonačno. Zato je nužno optimirati omjere: recikliranja te kemijske i energijske uporabe i pohrane preostatka na primjeru plastike u svjetlu tekućih direktiva. Svi koji se bave održivim razvojem trebaju uzeti u obzir navedene činjenice. Nazivlje i značenje pojmova bit će prikazano na primjeru kružnog gospodarstva za područje plastike prema EU Direktivi: *Smanjenje utjecaja određenih plastičnih proizvoda na okoliš*.

Ključne riječi: Oporabljivi proizvodi, kružno gospodarstvo, vrste uporabe, održivost

ABSTRACT

All that we need to produce the necessary energy or material goods ends up as the exit at the end of a lifetime. For living beings, the energy needed comes from food, beverages, and the required packaging. That is why the issue of sewerage has long been a major problem. However, the preservation of human and animal remains requires proper social attention. Modern life has brought many changes. Technical development over the past seventy years is similar to the one in the past 6 million years. Material waste must be reused or stored on the exit. Primary waste can be mechanical (recycling), chemical and energetically treated, and ultimately residual storage. In the concept of a circular economy, material recovery or recycling has a high priority. Among other things, recycled product development, from its concept to storage. Efforts are being put to bringing

everything back to the circular stream, but that does not mean that we can do it infinite. That is why it is necessary to optimize the repertoire: recycling and chemical, energy recovery and storage of the residual plastic sample in the light of current directives. All who are engaged in sustainable development should take note of the facts mentioned. The terminology and meaning of the terms will be shown on the example of the circular economy for the plastic sector according to the EU directive: *Reduction of the impact of certain plastic products on the environment*.

Key words: Recoverable products, circular economy, types of recovery, sustainability

1. UVOD

Poticaaj za tekst je spoznaja, jezik je najveće dostignuće ljudskog uma. Za razumijevanje potrebno je precizno nazivlje i definicije pojmova. U konceptu kružnog gospodarstva (e. Circular Economy) pojavljuje se složena kratica ili akronim CAD (e. Computer Aided Design), Prevedena kao računalom potpomognuti dizajn. Ustanovljeno je da engleska riječ *design* ima velik broj značenja.¹

Važan je razlog što se javnosti nameće pojam bio-proizvoda kao prirodnih materijala, a rezultat su djelovanja u okviru agrokulture. Iz EU Direktive (EUD) *Smanjenje utjecaja određenih plastičnih proizvoda na okoliš* nedvosmisleno proizlazi o čemu je riječ.

2. SVE ŠTO NAČINI ČOVJEK, NIJE PRIRODNO

EUD, koja je u EU Parlamentu s amandmanima na tekst iz svibnja 2018. usvojena 24. listopada 2018. sadrži jednu strateški važna odredbu koju se zastupa na ovim prostorima od 1997. S motrišta plastičnog otpada ne pravi se razlika je li ulaz u proizvodni proces fosilna ili bioplastika. Bio-proizvodi dakle nisu prirodni, već umjetni.²

Prvi autor je 1998. uveo pojmove prirodna tehnika i umjetna, čovjekova tehnika.³ U svakodnevnom životu za proizvode umjetne tehnike od neživoga rabi se izraz tehnika. A od živog, biotehnika. Naime prirodno je samo ono što je stvorila Priroda. Prema G. Ropohlu to je prirodnina, predmet (njem. Ding). Što pravi čovjek to je umjetno (artefakt, umjetnina), proizvod umjetne tehnike, stvar (njem. Sache).⁴ To pripada kulturi koja može biti materijalna i duhovna.

3. UMJETNA PLASTIKA I GUMA

Navedena EUD pod nazivom plastika uključila je najprošireniju, fosilnu plastiku (>98 %), bioplastiku i modificiranu prirodnu plastiku. U usvojenoj Direktivi pod plastikom se podrazumijeva i njezina „sestra“, guma. To izjednačenje je duboko smisleno. Bioplastika je stari umjetni materijal, star barem sedam stoljeća. Prvi poznati bioplastični materijal je galalit, načinjen od sira. Služi za izradu prekrasne dugmadi. Bioguma je još starija i bila je načinjena od prirodnih neprerađenih tvari, kaučukovca i jedne biljke stare 3600 godina. Već tada su znali praviti krute proizvode poput lopti ili savitljive, npr. sandale. Danas se gumeni proizvodi pretežno prave od uzgojenog, ili od 20. stoljeća, sintetskog kaučuka. Do izuma fenol-formaldehida, popularnog bakelita (PF), prve sintetske (1907.), sva plastika bila je prirodna (kornjačevina, rogovlje, slonovača), bioplastika ili modificirana prirodna poput celuloide (npr. lutke) (vidi L2).

¹ MZOIP (2017) *Kružno gospodarstvo*, pristupljeno 12. travnja 2017.

² Čatić, I., Rujnić-Havstad, M., Mihajlović, A. (2018), Valja pozdraviti odluku donošenja Direktive, Hrvatski fokus, 2. studenoga (rubrika Gospodarstvo).

³ Npr. Čatić, I. (2003), *Zašto je moguć korjenit razvoj materijala a samo inovativni proizvodnih postupaka proizvoda?*, Polimeri 24, 2-4, 64-73.

⁴ Ropohl, G., (1979), *Eine Systemtheorie der Technik*, Carl Hanser Verlag, München, Wien, 163-170.

Zakruženosti radi, tvar (supstancija) je pojavni oblik materije sastavljen od atoma^{5,6} (1). To je organizirani skup čestica određene mase i volumena. Materijal je tehnički upotrebljiva tvar. Prirodna plastika poput slonovače, drvo ili kamen su istovremeno tvari i materijali.

4. KONCEPT KRUŽNOG GOSPODARSTVA

Slika 1. prikazuje najnoviju inačicu navedenog Koncepta.

Slika 1. Kružno gospodarstvo na primjeru plastike i gume

U nastavku, bit će obrađena sva polja u tzv. „pužu“ koncepta kružnog gospodarstva.

4.1 Sirovine

Slika 2. prikazuje sirovine na ulazu u proces.

Simbolički, kapljice prikazuju sirovinu. Sirovina je prirodna neprerađena tvar. U slučaju plastike to su nafta, prirodni plin, ugljen i još neke tvari (L2). Drveće ukazuje na biljne, organske, fitopolimere. Neki od njih su proizvodi kao drvo iz prirode, ali postoji i uzgojeno drvo. Za proizvodnju gumenih dijelova potreban je kaučuk (tvar) a može

5 Čatić, I. (2006), *Proizvodnja polimernih tvorevina*, Društvo za plastiku i gumu, Zagreb, str. 6-9.

6 Čatić, I. (2018), *Povezanost keramike, plastike i gume*, Svet polimera, 21(3), 119-122.

biti prirodan (kaučukovac), uzgojen na plantažama ili sintetski (izumljen 1907.) (Npr. literaturni izvor⁷).

Slika 2. Sirovine

4.2 CAD (Computer aided design)

Slika 3 prikazuje značenje složene kratice ili akronima CAD.

Upravo primjer prijevoda CAD pokazuje kako pristaše izravnog prevođenja sa stranih jezika, potiru značenja koja imaju u našem jeziku neka strane riječi. Ispravan prijevod CAD je: projektiranje, konstruiranje i dizajniranje s pomoću računala.

Engleska riječ *design* ima puno značenja. Na savjetovanju »Tekstilna znanost i gospodarstvo« (2011.)⁸ u referatu *Zašto je precizna terminologija preduvjet donošenja odluka?* rastumačeni su mogući prijevodi.

Prema Ž. Bujasu i Velikom CD rječniku, engleska riječ *design* može biti:

- imenica: nacrt, uzorak, skica, dezen, dizajn, konstrukcija, plan, zamisao, namjera... *interior design* = dizajn interijera = unutrašnje uređenje
- glagolska imenica: projektiranje, konstruiranje, dizajniranje, oblikovanje
- pridjev: projektirani, osmišljeni, dizajnirani, kreirani
- glagol: nacrtati, narisati, napraviti skicu (plan), zasnovati, konstruirati, kreirati, praviti dizajn (op. a. dizajnirati), namjeravati, kaniti, namijeniti, zamisliti.

U duhu ustaljene uporabe riječi dizajn i dizajner u hrvatskom jeziku smisleno je *design* prevoditi s tuđicom dizajn samo ako se radi o onom dijelu izgleda proizvoda koji se može označiti kao razlika između funkcionalnog oblika i uporabnog oblika. Dakle na onaj dio oblika koji prodaje proizvod. Stoga je ispravno modni ili industrijski dizajn.

4.3 Proizvodnja, distribucija

Slika 4 prikazuje proizvodnju, distribuciju i uporabu.

Slika 3 Akronim CAD

7 Čatić, I. (2006), *Proizvodnja polimernih tvorevina*, Društvo za plastiku i gumu, Zagreb, str. 6-9.

8 Čatić, I., Rujnić-Sokele, M. (2011): *Zašto je precizna terminologija preduvjet za donošenje odluka?*, 4. skup Tekstilna znanost i gospodarstvo, Tekstilno-tehnološki fakultet, Zagreb, 55-59.

Slika 4. a) Proizvodnja

b) Distribucija

c) Uporaba

Na prvi pogled nema se što raspravljati o proizvodnji. Nazivlje vezano uz tehniku stvarano je znatno ranije nego što su plastika i guma započeli svoj pobjedonosni put. Primjerice, svjetska proizvodnja plastike bila je 1951. svega 1,5 milijuna tona da bi narasla u 2016. na 333 milijuna tona (povećanje od 222 puta). Međutim kod plastike i gume ali i betona i sličnih materijala postoji razlikovnost između pojmova proizvodnja (e. production, fabrication, nj. Produktion) i izrada (e. manufacturing technology, nj. Fertigungstechnik)

Uobičajeno se riječ proizvodnja upotrebljava u sljedećem smislu. Proizvodnja se povezuje uz sve aktivnosti pridobivanja sirovina i gotovih proizvoda. Po Kukoleči proizvodnja obuhvaća pet područja: rudarstvo, poljoprivredu sa šumarstvom i vodoprivredom, industriju, građevinarstvo i promet.⁹ U konceptu kružnog gospodarstva radi se o pridobivanju sirovina (rudarstvo te poljoprivreda sa šumarstvom) i pravljenju upotrebljivih proizvoda (industrija, građevinarstvo). No, koncept KG-a predviđa još jedan izvor „sirovina“. To je otpad kojeg je moguće vraćati određeni broj puta u kružni tok.

Proizvodnja artefakata u industriji i građevinarstvu slijedi dva puta. Ako se radi o pravljenju proizvoda od tvari, radi se o kombinaciji dviju tehnika: izradbene tehnike i procesne tehnike. To znači da se željena tvorevina mora najprije praoblikovati (izradbena tehnika) a zatim mora očvrnuti neko reakcijom pri potrebnoj temperaturi. Tek kada očvrsla tvorevina ima svojstva materijala. Najjednostavniji primjer je pravljenje kruha. Smjesa, tijesno se praoblikuje ručno ili u kalupu (izradbena tehnika), a zatim se ispeče (procesna tehnika). Na taj način prave se proizvodi od plastike (duromeri), gume i betona te keramike. To su proizvedeni dijelovi. Izradbenim postupcima prave se primjerice lijevani kipovi od materijala, npr. bronce (promjena stanja: čvrsto, kapljevit, čvrsto), postupcima razdvajanja (npr. drveni i kameni kipovi) te povezivanjem (npr. zavarivanje čeličnih lanaca u skulpture, D. Džamonja) (L6)

Što se tiče distribucije ona je plodno tlo za digitalni dio koncepta poznatog pod nazivom Industrija 4.0. (To nije četvrta industrijska revolucija).

Što se tiče uporabe, ponovne uporabe i popravka, potrebno je vrlo široko objašnjenje koje prelazi opseg testa. Samo dvije napomene. Trebalo bi ozbiljno razmotriti politiku programiranog kvarenja tvorevina po isteku garantnog roka (stvaranje ogromnih

⁹ Čatić, I. (2003), *Tehnika, temelj kulture*, Graphis, Zagreb, str. 3-4.

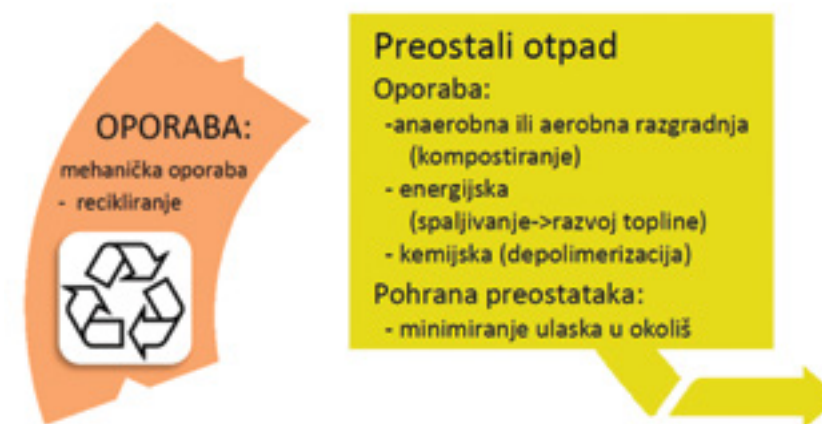
količina nepotrebnog, često opasnog otpada), dobave rezervnih dijelova zbog popravka te izočnosti potrebnog broja stručno osposobljenih servisera.

5. OPORABA

Oporaba, drugačije rečeno gospodarenje svakim pa i plastičnim otpadom, prvenstveno je političko a tek zatim pitanje zaštite okoliša.¹⁰

U konceptu KG-a za područje plastike prema mišljenju autora teksta (L2) prenaplašena je mehanička oporaba, recikliranje (slika 5a). Postoje dva razloga tome. Nemoguće je sve plastične proizvode uspješno reciklirati i u beskonačnost. Stoga je potrebno istraživanjima utvrditi koliko je moguće iskoristiti plastični otpad za recikliranje a koliko je potrebno oporabiti kompostiranjem, energijski (razvojem topline) i kemijski (depimerizacijom). Potrebno je razmisliti što učiniti na pohrani preostatka kako bi se minimirao ulazak u okoliš (slika 5.b).

Stav je autora da će se u narednom razdoblju povećati udio depolimerizacije. koja je sada skupa ali ne treba zaboraviti na prošireni figurativni stav: „Plastika je zamrznuta nafta“.

Slika 5.

a) Recikliranje

b) ostali načini uporabe

6. MIKROPLASTIKA I MAKROPLASTIKA U OCEANIMA

U posljednje vrijeme, razvila se velika rasprava o utjecaju i količini plastike u morima.¹¹ Međutim izostali su detaljniji podaci o stvarnim količinama plastike, uključivo

¹⁰ Čatić, I. (2018), *Smanjenje utjecaja određenih plastičnih proizvoda na okoliš*, Večernji list, 7. studenoga. 2018.

¹¹ Čatić, I., Rujnić, M. (2018), *Mikroplastika i makroplastika u oceanima*. Kemija u industriji 67(5-6), 275-275.

gumu u morima. Zahvaljujući privatnom priopćenju D. Stoilkovića¹² moguće je navesti sljedeće podatke.

“U članku „Can banning plastic straws save the oceans?“ ili u prijevodu „Može li zabrana plastičnih slamki spasiti oceane?“¹³ među ostalim piše. „Naši oceani su prepuni plastike. Procjenjuje se da trenutno ima u oceanima 150 milijuna tona plastike i da svake godine dolazi novih 8 milijuna tona“.

Prvo, odakle samo 150 milijuna tona, kada je samo 2016. proizvedeno više od 333 milijuna tona. Od čega ide u oceane čak 8 milijuna tona ili čak 2,4 posto. Gdje je ostatak?

No koliko je to zauzetog prostora? Gustoća većine plastike je 900 - 1400 kg/m³, prosječno 1000 kg/m³. Na površinu od 1 km² (1000 m • 1000 m = 1 milijun m²) u sloju visine 1 m može da se smjesti 1 milijun tona plastike. To znači da bi sva danas prisutna plastika u oceanima (150 milijuna tona) načinila sloj visine 150 m na površini od 1 km². Ako bi svake godine u oceane dolazilo 10 milijuna tona, povećavala bi se visina sloja za 10 m godišnje. Da bi taj sloj narastao do visine 1 km (= 1000 m) potrebno je još 85 godina. Jednostavnije, ako 10 milijuna tona plastike dolazi u oceane svake godine, potrebno je da prođe 100 godina da bi se ispunio obujam oceana od 1 km³.

Slikovito, sva plastika koja u toku jedne godine pristigne u oceane mogla bi se smjestiti na površinu Zagrebačkog velesajma i bila bi visoka kao trokatnica. To je prvi pogled puno, ali je zapravo beznačajno malo imajući u vidu da je ukupna površina svih oceana 391 900 000 km², a obujam oceana je 1 335 000 000 km³.¹⁴

7. ZAKLJUČAK

Nedvojbeno je da je gospodarenje otpadom pa i onim plastičnim, prvenstveno političko pitanje. Nedostaju znanstveno utemeljene bilance životnog vijeka pojedinih proizvoda, uzimajući u obzir usporedbu svih materijala za istu namjenu. Trenutno je velika kampanja protiv plastike (materijal) u cjelini, a na temelju pojedinačnih proizvoda. Ta kampanja je vrlo štetna jer stvara kod pučanstva krivu sliku o vrijednosti plastike, najzelenijeg materijala današnjice i sutrašnjice. Prikazani koncept kružnog gospodarstva ukazuje na velike mogućnosti recikliranja, ali to nije jedini način gospodarenja plastičnim otpadom (fizičko tijelo).

Proizvođači plastike i sastojaka gume te prerađivači izgubili su do sada nekoliko bitaka. Ali ne i rat.

¹² Stoilković, D. (2018), Privatno priopćenje,

¹³ (2018) (<https://www.futurity.org/plastics-laws-oceans-1871172-2/>), pristupljeno 28. studenog.

¹⁴ (2018) https://ngdc.noaa.gov/mgg/global/etopo1_ocean_volumes.html, pristupljeno 28. listopada

REFERENCE

MZOIP (2017) *Kružno gospodarstvo*, pristupljeno 12. travnja 2017.

Čatić, I., Rujnić-Havstad, M., Mihajlović, A. (2018), *Valja pozdraviti odluku donošenja Direktive*,

Hrvatski fokus, 2. studenoga (rubrika Gospodarstvo).

Npr. Čatić, I. (2003), *Zašto je moguć korjenit razvoj materijala a samo inovativni proizvodnih postupaka proizvoda?*, Polimeri 24, 2-4, 64-73.

Ropohl, G., (1979), *Eine Systemtheorie der Technik*, Carl Hanser Verlag, München, Wien, 163-170.

Čatić, I. (2006), *Proizvodnja polimernih tvorevina*, Društvo za plastiku i gumu, Zagreb, str. 6-9.

Čatić, I. (2018), *Povezanost keramike, plastike i gume*, Svet polimera, 21(3), 119-122.

Čatić, I. (2006), *Proizvodnja polimernih tvorevina*, Društvo za plastiku i gumu, Zagreb, str. 6-9.

Čatić, I., Rujnić-Sokele, M. (2011): *Zašto je precizna terminologija preduvjet za donošenje odluka?*, 4. skup Tekstilna znanost i gospodarstvo, Tekstilno-tehnološki fakultet, Zagreb, 55-59.

Čatić, I. (2003), *Tehnika, temelj kulture*, Graphis, Zagreb, str. 3-4.

Čatić, I. (2018), *Smanjenje utjecaja određenih plastičnih proizvoda na okoliš*, Večernji list, 7. studenoga.

Čatić, I., Rujnić, M. (2018), *Mikroplastika i makroplastika u oceanima*. Kemija u industriji 67(5-6), 275-275.

Stoilković, D. (2018), Privatno priopćenje.

(2018) (<https://www.futurity.org/plastics-laws-oceans-1871172-2/>), pristupljeno 28. studenog.

(2018) https://ngdc.noaa.gov/mgg/global/etopo1_ocean_volumes.html, pristupljeno 28. listopada.

pH NEUTRALIZACIJA OTPADNIH, PROCESNIH I BAZENSKIH VODA S UGLJIČNIM DIOKSIDOM (CO₂)

CARBON DIOXIDE (CO₂) pH NEUTRALIZATION OF WASTE, PROCESS AND SPA WATERS

Krešimir Golec

*Messer Croatia Plin d.o.o., Industrijska 1, 10290 Zaprešić,
kresimir.golec@messergroup.com*

SAŽETAK

Messer Croatia Plin je član grupacije Messer sa sjedištem u Njemačkoj, jednim od najvećih proizvođača opreme i tehničkih plinova u Europi i svijetu, s iskustvima u primjeni plinova u industriji, medicini, prehrani, metalurgiji, ekologiji i dr. Jedno od značajnih područja primjene je i uporaba ugljičnog dioksida (CO₂) u zaštiti okoliša, naročito u tretmanu i neutralizaciji otpadnih, procesnih i bazenskih voda s referencama u svim dijelovima Europe (više od 70 projekata u neutralizaciji). pH vrijednost otpadne, procesne i bazenske vode vrlo je važno kontrolirati zbog održavanja optimalnih uvjeta rada samih postrojenja i opreme koja je u kontaktu s vodom. Primjena CO₂ kao neutralizirajućeg agensa predstavlja optimalan izbor zbog ekonomičnosti, jednostavnosti primjene, smanjenja troškova održavanja opreme, smanjenja emisija CO₂ u okolinu i poboljšanja radnih uvjeta. Sve navedeno moguće je ostvariti ukoliko se mineralne kiseline, koje se tradicionalno koriste za pH neutralizaciju, kao npr. H₂SO₄, HCl ili HNO₃ zamjene sa CO₂. Ovaj rad prikazuje proces zamjene štetnih kiselina manje štetnim ugljičnim dioksidom kao i učinke koji su postignuti.

Ključne riječi: Messer, ugljični dioksid, CO₂, pH neutralizacija

ABSTRACT

Messer Croatia Plin is a member of Messer Group based in Germany, one of the largest manufacturers of equipment and technical gases in Europe and worldwide, with experience in the application of gases in industry, medicine, nutrition, metallurgy, environmental protection, etc. One of the significant areas of application is use of carbon dioxide (CO₂) in environmental protection, especially in the treatment and neutralization of waste, process and spa waters, with references in all parts of Europe (more than 70 projects in neutralization). The pH value of waste, process and spa water is very important to control due to the optimal working conditions of the plants and equipment

in contact with water. The use of CO₂ as a neutralizing agent is the optimal choice because of its economy, ease of use, reduced equipment maintenance costs, reduced CO₂ emissions in the environment and improved working conditions. All of this is possible if mineral acids traditionally used for pH neutralization, such as H₂SO₄, HCl or HNO₃ are substituted with CO₂. This paper presents the process of substitution of hazardous acids with less hazardous carbon dioxide and effects that were achieved.

Key words: Messer, carbon dioxide, CO₂, pH neutralization

1. UVOD

Lužnata otpadna voda nastaje u širokom spektru industrijskih tvornica. Obično je proizvod procesi pročišćavanja ili korištenje lužnatih tvari u proizvodnji. Čak i onaj kontakt sa sirovinama ili ostacima koji je povezan s procesom može značajno povećati pH vrijednost otpadne vode. Kako bi se zaštitili kanalizacijski sustavi i postrojenja za obradu kanalizacijskih otpadnih voda od oštećenja uzrokovanih lužnatom otpadnom vodom, zakonodavstvo propisuje da sva otpadna voda mora biti neutralna prije ispuštanja (pH 6,5 – 9,0 za ispuštanja u površinske vode, pH 6,5-9,5 za ispuštanje u sustav javne odvodnje).

Kao optimalno rješenje za pH neutralizaciju otpadnih voda primjenjuje se ugljični dioksid (CO₂) koji osim financijskih ušteda donosi korisnicima dodatne prednosti u pogledu zaštite na radu, očuvanju okoliša i produljenom vijeku trajanja opreme.

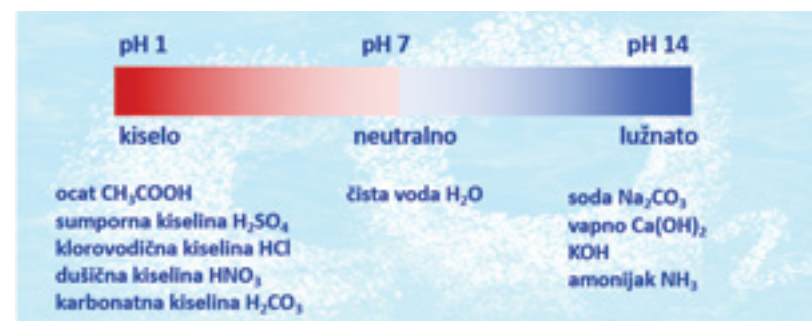
Mnoge industrije stoga koriste ugljični dioksid (CO₂) ne samo za neutralizaciju otpadnih voda, nego i za podešavanje pH vrijednosti procesne vode. To je rješenje koje je, recimo, značajno u proizvodnji pulpe i papira, u čeličanicama te za uporabu u bazenima i praonicama.

2. pH VRIJEDNOST

pH parametar je mjera za kiselinu baznog sadržaja vode. Po definiciji voda sa pH vrijednosti 7,0 nije niti kisela niti lužnata, već neutralna.

U otpadnoj vodi, mogu se pojaviti mnoge različite kiseline kao što su ocat, sumporna kiselina, klorovodična kiselina i druge. (vidi Sliku 1). Otopljeni u vodi, ti kemijski spojevi imaju sposobnost odsijecanja jednog ili više protona (H⁺). Što je sadržaj kisele vode veći, to je više odvojenih protona i više pH će odstupiti od 7. pH je “negativno-logaritamska” vrijednost, to znači kada pH pada iz, na primjer pH 6 do pH 5 sadržaj kiseline se poveća za faktor od 10.

Kada se lužnate tvari otope u neutralnoj vodi, pH vrijednost raste iznad 7. Kod otpadnih voda može biti nekoliko različitih lužnatih tvari kao što su kaustična soda, vapno ili kalijev hidroksid.

Slika 1. Kisele i lužnate tvari u otpadnoj vodi. Izvor: prilagodba autora prema: Messer process documentation - Application Code CU-W4 – Water neutralization with CO₂ str.14

Kod bazenskih voda, pH vrijednost je jedna od najznačajnijih vrijednosti kvalitete vode jer utječe na puno bitnih faktora čistoće bazenske vode. Niska pH vrijednost (ispod pH 7) vodi daje kiseli karakter što korozivno djeluje na metale te dolazi do taloženja oksida metala na površini bazena. Kod niske pH vode također dolazi do nagrizanja betona i fugirne mase između pločica bazena.

Visoka pH vrijednost (iznad pH 7,6) vodi daje lužnati karakter što pospješuje izdvajanje vodenog kamena na površinama bazena. Također uzrokuje zamućenje vode, filter se brže puni nečistoćama i dolazi do taloženja nečistoća na površinama bazena i bazenskoj opremi. Uz sve navedeno sa povećanjem pH vrijednosti iznad 7,6 dolazi do rapidnog smanjenja efikasnosti dezinfekcijskog sredstva što sa svim ostalim negativnim efektima bitno smanjuje kvalitetu vode, što upućuje na izuzetnu važnost praćenja i kontrole pH vrijednosti vode.

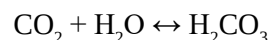
Najčešća pojava je previsoka pH vrijednost jer prisutnosti različitih nečistoća koje u vodu dospijevaju iz okoline, s kože kupaca ili ostataka deterdženata, povećavaju pH vrijednost vode. Zato je puno češće potrebno vršiti smanjenje pH vrijednosti vode nego povećavanje.

Prema pravilniku o bazenskim kupalištima i bazenskoj vodi, dozvoljene granice pH vrijednosti su: $6,5 < \text{pH} < 7,8$.

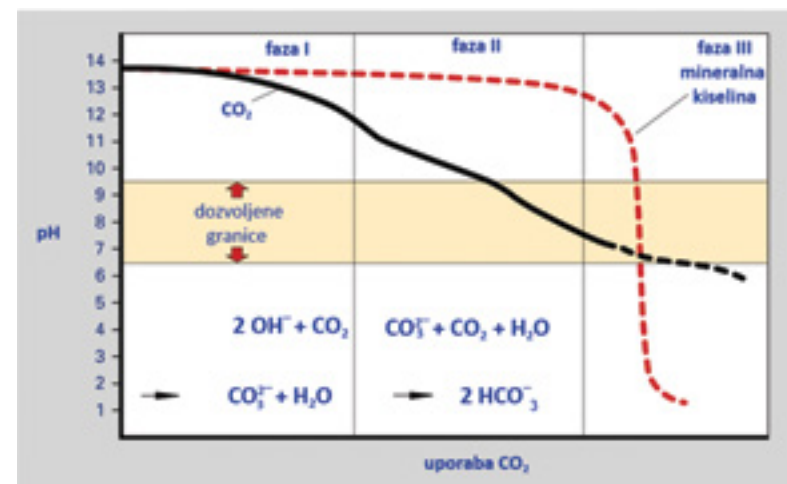
3. CO₂ – NAJBOLJI IZBOR ZA NEUTRALIZACIJU

Tradicionalno se mineralne kiseline, kao što su HCl i H₂SO₄, koriste kao neutralizirajući agensi, no zahtjevi za ekološki kompatibilnim, sigurnim i isplativim metodama znači da neutralizacija ugljičnim dioksidom (CO₂) postaje sve značajnija.

Ugljični dioksid ima izvrsnu topivost u vodi te prilikom doziranja reagira u obliku ugljične kiseline i kao takav se može koristiti kao karbonatna kiselina u neutralizacijskim reakcijama.

Jedna od prednosti CO₂ nad mineralnim kiselinama njegova je karakteristična neutralizacijska krivulja. Naime, otapanjem CO₂ pH vrijednost vode se postepeno snizuje te ne postoji mogućnost pretjeranog zakiseljivanja koje je često slučaj kada se koriste mineralne kiseline. Uporabom CO₂, kontrola i postizanje željene pH vrijednosti su znatno olakšane (vidi Sliku 2).

Slika 2. Usporedni prikaz neutralizacijskih krivulja CO₂ i mineralnih kiselina. Izvor: prilagodba autora prema: Messer process documentation - Application Code CU-W4 – Water neutralization with CO₂ str.22

Na Slici 2 se jasno vidi da ugljični dioksid daje jednoliku neutralizacijsku krivulju u odnosu na neutralizacijsku krivulju mineralnih kiselina. Dakle, doziranjem CO₂ pH vrijednost postepeno pada, dok se kod mineralnih kiselina mora dodati točno određena količina da bi pH vrijednost bila u dozvoljenim granicama. U praksi je vrlo teško procijeniti i dozirati točno određenu količinu mineralne kiseline pa stoga se nerijetko dogode slučajevi pretjeranog zakiseljivanja, što zahtjeva naknadnu upotrebu i lužnatih agensa. Zbog slabe karbonatne kiseline (CO₂ s vodom tvori H₂CO₃) dodatni ugljični dioksid postaje sve manje i manje učinkovit pri pH vrijednosti ispod 7 tako da se u praksi kod primjene CO₂ ne može pojaviti pretjerano zakiseljivanje.

Osim prednosti u kontroli i postizanju željene pH vrijednosti, neutralizacija ugljičnim dioksidom ne povećava salinitet voda kloridom, sulfatom, fosfatom ili nitratom. Posebno u lužnatoj otpadnoj vodi, povećava se koncentracija klorida ili sulfata, kada se neutralizira s mineralnom kiselinom.

Izbjegavanje povećanja slanosti može biti korisno za kupca na dva načina:

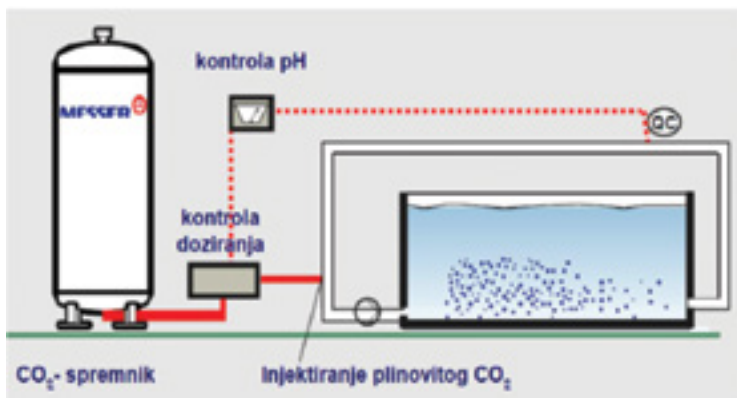
1. U slučaju ponovne uporabe obrađene vode u proizvodnji, procesna voda je manje korozivna i bolje prilagođena visokim stopama recikliranja.
2. Može biti ograničenja u dozvoli za ispuštanje ako je koncentracija soli previsoka, takva ograničenja međutim često variraju.

Budući da je CO₂ inertni plin, neće doći do korozije okolne metalne opreme koja je uvelike prisutna kod uporabe HCl i H₂SO₄. Također, kod uporabe CO₂ nije potrebno ulagati u spremište opasnih tvari ili u sigurnosnu opremu što je obično potrebno kada je riječ o mineralnim kiselinama.

3.1. CO₂ doziranje

Ugljični dioksid je prirodan sastojak zraka, a potječe iz prirodnih izvora ili kao suvišak industrijskih procesa. Isporučuje se pod tlakom ukapljeni u standardnim čeličnim bocama ili kod većih potrošnja kao pothlađeni u specijalnim spremnicima.

U sustav za neutralizaciju injektira se u plinovitom stanju s automatskim ili ručnim doziranjem (Slika 3). Sama količina CO₂ koja se dozira ovisi o postavljenim granicama željene pH vrijednosti, kemijskom sastavu i tvrdoći vode.

Slika 3. Shematski prikaz neutralizacijskog procesa kod upotrebe većih količina CO₂. Izvor: prilagodba autora prema: Messer process documentation - Application Code CU-W4 – Water neutralization with CO₂ str.29

Odabir mjesta doziranja može biti vrlo jednostavan, ukoliko se postojeće mineralne kiseline zamjenjuju sa CO₂ mogu se iskoristiti ista dozirna mjesta i dio opreme.

Odabrano mjesto doziranja trebalo bi omogućiti:

- Učinkovito otapanje ugljičnog dioksida u minimalnoj složenosti
- Dobru kontrolu procesa za pouzdane rezultate neutralizacije
- Visoku radnu sigurnost i nisko održavanje, npr. u slučaju kada se očekuju depoziti (uglavnom CaCO₃).

Postoji mnogo različitih tehnologija za doziranje CO₂ u vodu. Optimalna tehnologija ovisi o specifičnim uvjetima korisnika i tehnološkim zahtjevima procesa pa se tako može koristiti:

- Doziranje sa statičnim mješačem
- Doziranje s cijevnim reaktorom
- Doziranje kroz perforirana crijeva
- Doziranje pomoću mlaznice u cjevovod
- Doziranje kroz difuzore, bušene cijevi.

Način i mjesto doziranja se uvijek definira u dogovoru s korisnikom u svrhu ostvarivanja gore navedenih zadataka.

3.2. CO₂ potrošnja

Jedna od najvažnijih prednosti primjene CO₂ nad mineralnim kiselinama jest smanjena potrošnja neutralizirajućeg agensa. Prema stehiometrijskim izračunima:

$$1 \text{ kg CO}_2 = \text{cca } 3 \text{ kg H}_2\text{SO}_4 \text{ 31\% (w/w)}$$

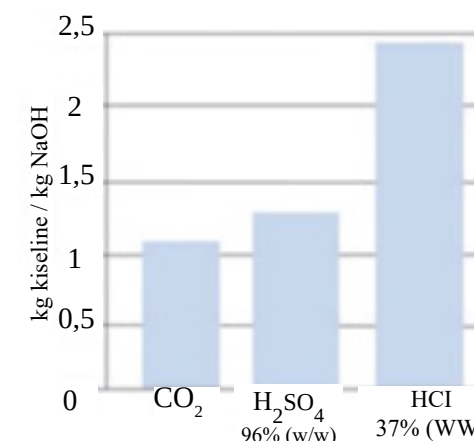
$$1 \text{ kg CO}_2 = \text{cca } 3 \text{ kg HCl 37\% (w/w)}$$

Dakle, potrošnja ugljičnog dioksida izražena kao masa proizvoda po obujmu jedinice tretirane vode je trostruko niža od drugih kiselina u tržišno dostupnim koncentracijama.

Prema Slici 4. jasno se vidi da za isti efekt neutralizacije tretirane vode najmanje od agensa se utroši CO₂. Razlika u potrošnji može s lako pretvoriti u razliku u troškovima za korisnike koji za neutralizaciju koriste mineralne kiseline. U praksi, razlika u troškovima može biti i dvostruko manja u korist CO₂.

Također, u praksi se pokazalo da primjena CO₂ za neutralizaciju u bazenskim vodama rezultira smanjenom potrošnjom dezinfekcijskog agensa (najčešće natrijev hipoklorit NaClO) do 30%, što u konačnici znači i 30% manje klora za isti učinak dezinfekcije pa je voda za kupanje puno ugodnija i prirodnija. Prvenstveni razlog za takvo smanjenje potrošnje dezinfekcijskog sredstva je bakteriostatski učinak koji ima CO₂ otopljen u vodi.

Primjenom CO₂ javlja se još jedan dodatni efekt smanjenog nakupljanja kamenca na stjenkama izmjenjivača topline što rezultira smanjenjem troškova održavanja i produžuje radni vijek opreme cjelokupnog sustava tretiranja vode.

Slika 4. Usporedna potrošnja neutralizirajućih agenasa. Izvor: prilagodba autora prema: Messer process documentation - Application Code CU-W4 – Water neutralization with CO₂ str.25

4. CO₂ NEUTRALIZACIJA – UTJECAJ NA OKOLINU

Ugljični dioksid se dobiva kao suvišak u industrijskom procesu proizvodnje vodika postupkom „steam methane reforming“, gdje vodik služi kao osnova za proizvodnju amonijaka koji služi kasnije kao osnova za proizvodnju umjetnih gnojiva. S obzirom da je u tom procesu CO₂ suvišak koji bi se ispuštao u atmosferu od strane proizvođača umjetnih gnojiva, ugrađena su 3 postrojenja za pročišćavanje i ukapljivanje CO₂, te se ukupno 1/3 suviška CO₂ preuzme, pročisti i ukapli. Ostatak sam proizvođač umjetnih gnojiva utroši na druge faze procesa proizvodnje i emitira u okoliš. Dakle, sva preuzeta, ukapljena i iskorištena količina CO₂ bi se inače emitirala u okolinu, no u našem slučaju ona se koristi kod raznih primjena, između ostalog i za pH neutralizaciju. Korištenjem

CO₂ za pH neutralizaciju direktno smanjujemo utjecaj tj. emisije CO₂ u okoliš i u zatvorenom sustavu on se topi u vodi i kasnije kao karbonatna kiselina utječe na pH vrijednost.

Dakle, sama primjena CO₂ za pH neutralizaciju zbog zatvorenosti sustava i reakcije (topljenja) svih količina CO₂ u vodi, ne rezultira nikakvim emisijama u okoliš. Dolazi samo do efekta direktnog smanjenja CO₂ suviška u procesu proizvodnje umjetnih gnojiva koji bi se u konačnici u protivnom ispuštao u okoliš.

Za proizvodnju mineralnih kiselina H₂SO₄ ili HCl potrebno je uložiti dodatne resurse (plin, nafta, el. energija) jer se one direktno ne pojavljuju kao nusproizvod u industrijskim procesima. Zbog tog CO₂ otisak je veći kod proizvodnje kiselina nego kod same proizvodnje CO₂, koji se zapravo iskorištava u svrhu smanjenja emisija.

5. ZAKLJUČAK

Uporaba CO₂ za pH neutralizaciju predstavlja novu primjenu u tretmanu otpadnih, procesnih i bazenskih voda te je zbog ekonomičnosti, efikasnije zaštite okoliša i radne okoline optimalan izbor za pH neutralizaciju. Osim već navedenih prednosti u odnosu na primjenu mineralnih kiselina, korisnici većih količina CO₂ (u spremnicima) imaju mogućnost iskorištenja „otpadne“ hladne energije za dodatnu rashladu u raznim procesima (rashladna voda, klima uređaji, ...). Dodatno iskorištenje „otpadne“ hladne energije rezultira smanjenom potrošnjom električne energije što u suštini smanjuje CO₂ otisak tj. emisije u okoliš. S obzirom na velik broj i jedinstvenost procesa u kojima se može primijeniti CO₂ za pH neutralizaciju, Messer kod svake primjene ima individualan pristup te se uvijek u dogovoru s korisnikom predlaže rješenje koje je za dati proces optimalno, a sve u cilju ušteda, efikasnije zaštite okoliša i poboljšanja radnih uvjeta kod korisnika.

REFERENCE

Messer process documentation - Application Code CU-W4 – Water neutralization with CO₂. Interni dokument Messer Croatia Plina dostupan samo za odjel odjel primjene i ne smije se distribuirati niti objavljivati.

Messer brošura – Slaba kiselina, snažan učinak.

TELE2 I REACH FOR CHANGE – PARTNERSTVOM DO PROMJENE

TELE2 AND REACH FOR CHANGE – PARTNERSHIP FOR CHANGES

Marijana Grubešić

Tele2 d.o.o., Ulica grada Vukovara 269D, Zagreb, marijana.grubescic@tele2.com

SAŽETAK

Na Samitu o održivom razvoju održanom 25. rujna 2015. godine, države članice Ujedinjenih naroda usvojile su 17 ciljeva održivog razvoja usmjerenih ponajviše na iskorjenjivanje siromaštva, borbu protiv neravnopravnosti i nepravde te rješavanja pitanja klimatskih promjena do 2030. godine (Agenda 2030). Sve države članice UN-a preuzele su političku obvezu provedbe Agende 2030. Prema nekim pokazateljima, Republika Hrvatska najlošije rezultate pokazuje upravo u provedbi Cilja 17 „Partnerstvom do cilja - Učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj“.

Uspjeh ostvarenja Globalnih ciljeva podrazumijeva snažna partnerstva između države, poslovnog sektora i civilnog društva. Takva partnerstva mobiliziraju dijeljenje znanja, iskustava, stručnosti, tehnologije i financijskih resursa na način koji snažno podupire ostvarivanje Globalnih ciljeva.

Tele2 na globalnoj razini je jedan od osnivačkih partnera međunarodne zaklade Reach for Change, koja u suradnji s partnerima podržava projekte društvenog poduzetništva. U Hrvatskoj svoje djelovanje Reach for Change započinje 2015. godine zahvaljujući Tele2 Hrvatska.

Ovaj rad se bavi analizom utjecaja partnerstva poslovnog i društvenog sektora na ostvarenje Cilja 17. Pored tog aspekta, rad se dotiče i značaja, ali i načina mjerenja socijalnog utjecaja, odnosno i financijske održivosti društvenog poduzetništva upravo na primjeru suradnje Tele2 i Reach for Change.

Ključne riječi: COR, Cilj 17, društveno poduzetništvo, održivost, socijalni utjecaj

ABSTRACT

At the Summit on Sustainable Development held on September 25, 2015, the United Nations member states have adopted 17 Sustainable Development Goals aimed primarily at eradicating poverty, tackling inequality and injustice and addressing climate change issues by 2030 (Agenda 2030). All UN member states have taken on themselves

the political commitment to implementing the Agenda 2030. According to some indicators, the Republic of Croatia has the worst results in the implementation of Goal 17 “Partnership with the goal - Strengthening the Global Partnership for Sustainable Development”.

The achievement of the Global Goals implies strong partnerships between the state, the business sector and civil society. Such partnerships mobilize the sharing of knowledge, experience, expertise, technology and financial resources in a way that strongly supports the achievement of Global Goals.

Tele2 is globally a founding partner of the international foundation Reach for Change, which in partnership with its partners supports social entrepreneurship projects. In Croatia, its activity Reach for Change began in 2015 thanks to Tele2 Croatia.

This paper deals with the analysis of the impact of the business and social sector partnership on achieving the SDG 17. In addition to this aspect, the paper also touches on the significance and the way of measuring of social impact and financial sustainability of social entrepreneurship, on the example of cooperation between Tele2 and Reach for Change.

Key words: SDG, Goal 17, social entrepreneurship, sustainability, social impact

1. UVOD

Ciljevi održivog razvoja (dalje: COR) koji su usvojeni na Samitu o održivom razvoju 2015. godine predstavljaju unaprjeđenje i nadgradnju Milenijskim ciljevima razvoja (MDG). MDG čini osam ciljeva borbe protiv siromaštva koji su se trebali postići prije 2015. godine. Usvojeni su 2000. godine, a unatoč postignutom značajnom uspjehu pri ispunjavanju MDG, siromaštvo nije u potpunosti iskorijenjeno jer se napredak u njihovom ostvarenju nije odvijao ujednačeno diljem svijeta.

Dok su Milenijski ciljevi bili usmjereni na zemlje u razvoju, novi koncept, odnosno Globalni ciljevi poznati još i kao COR i Agenda 2030 su univerzalni, primjenjivi na sve zemlje i nacionalne politike, a obvezuju na stvaranje bolje budućnosti za ljude i planetu. Globalni ciljevi usvojeni su nakon procesa konzultacija koji je trajao tri godine i za čiju je provedbu neophodno da svaka zemlja pridonese vodeći računa o razini razvoja zemlje, kao i lokalnom kontekstu.

Važno je reći kako su sve države članice Ujedinjenih naroda (dalje: UN) preuzele na sebe političku obvezu provedbe tzv. Agende 2030, odnosno Ciljeva održivog razvoja.

Prema posljednjim pokazateljima, Republika Hrvatska najlošije rezultate pokazuje upravo u provedbi Cilja 17 Partnerstvom do cilja - Učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj koji će ujedno biti i tema ovog rada.

Uspjeh ostvarenja Globalnih ciljeva podrazumijeva snažna partnerstva između države, poslovnog sektora i civilnog društva. Neki od definiranih podciljeva podrazumijevaju utjecaj na sistemske promjene. Ovdje posebno možemo izdvojiti podciljeve 17.16.1 i 17.17 koji ističu značaj partnerstava između različitih dionika. Partnerstva između poslovnog sektora, države i civilnog društva mobiliziraju dijeljenje znanja, iskustava, stručnosti, tehnologije i financijskih resursa na način koji snažno podupire ostvarivanje Ciljeva.

Upravo o partnerstvu između poslovnog sektora i civilnog društva kroz financijsku i stručnu podršku društvenim poduzetnicima, te o načinima na koje se mjeri uspješnost podržanih poduzeća će biti riječi u narednim poglavljima.

2. PARTNERSTVO IZMEĐU POSLOVNOG SEKTORA I CIVILNOG DRUŠTVA

2.1. Društveno odgovorno poslovanje

Pojam društveno odgovornog poslovanja 2009. godine pod sinonimom korporacijska društvena odgovornost Kotler i Lee (2009) definiraju kao opredjeljenje poduzeća za dobrobit zajednice kroz dobrovoljnu poslovnu praksu i doprinose na račun vlastitih resursa. U toj definiciji prvi puta se spominje riječ dobrovoljnost ali i dobrobit zajednice, koji podrazumijeva kako uvjete života ljudi, tako i pitanja očuvanja okoliša.¹

¹ *Usporedba društveno odgovornog poslovanja u proizvodnim i uslužnim poduzećima Republike Hrvatske* (online). Zagreb, Hrvatska : Ekonomski pregled. Dostupno na : <https://hrcak.srce.hr/file/272200> (21. kolovoz 2018.)

U svojoj komunikaciji o strategiji društveno odgovornog poslovanja za razdoblje od 2011. do 2014. godine prema Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom ekonomskom i socijalnom odboru te Odboru regija iz listopada 2011., Europska komisija definira društveno odgovorno poslovanje kao odgovornost poduzeća za njihov utjecaj na društvo.² Već tada Europska komisija, koja prvenstveno upućuje na poštivanje zakona i kolektivnih ugovora sa socijalnim partnerima, navodi i kako bi poduzeća trebala integrirati socijalne, okolišne i etičke teme kao i teme ljudskih prava i zabrinutosti korisnika u svoje operacije i strategije. Komisija tu uvodi i termin zajedničkih vrijednosti te upućuje da poduzeća trebaju u što većoj mjeri identificirati takve zajedničke vrijednosti između svojih vlasnika, drugih dionika i društva u cjelini.

Ovakvo definiranje društveno odgovornog poslovanja, tumači kako se radi o konceptu kojem se pristupa aktivno, odnosno doprinosi mu se ne samo pasivno (npr. pridržavanjem propisa i zakona), već i djelovanjem prema drugim subjektima, oblikovanjem poslovnih procesa na način da se maksimizira dobrobit za dionike i društvo. Već tada je, barem u Europskoj uniji, bilo uputno shvaćati društveno odgovorno poslovanje kao nužan dio poslovnoga procesa, ali i suradnje sa ostalim dionicima u društvu.³

2.2. Društveno odgovorno poslovanje u Tele2

Društveno odgovorno poslovanje u Tele2 predstavlja osnovu strategije na razini grupacije, a podrazumijeva sistematičan i strateški pristup odmaknut od korporativne filantropije. Budući da Tele2 smatra kako je korporativna filantropija od velikih značaja za zajednicu, pristup društveno odgovornom poslovanju Tele2 uključuje i nju, ali se kroz usmjeravanje na određena područja posvećuje strateškom i sistematičnom pristupu društvenoj odgovornosti.

Postoji pet područja na koja je Tele2 usmjeren kada govorimo o društveno odgovornom poslovanju. To su (i) etično poslovanje i usklađenost, (ii) zaštita privatnosti i integriteta, (iii) raznolikost, (iv) zaštita djece i (v) zaštita okoliša.

Najistaknutiji projekt koji Tele2 podržava u okviru svog društveno odgovornog poslovanja jest suradnja sa međunarodnom Zakladom Reach for Change. Ta suradnja donosi novi koncept koji podrazumijeva aktivno sudjelovanje i angažman obje strane; poslovnog sektora i civilnog društva koji partnerstvom pridonose ostvarenju zajedničkog cilja - unaprjeđenju života djece. Do sada je u okviru ove suradnje investirano preko 3 milijuna kuna financijskih sredstava te podržano 12 društvenih poduzetnika koji su svojim dosadašnjim djelovanjem dotaknuli živote preko 1000 djece u Hrvatskoj.

² Europska komisija. (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions: A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. Bruxelles: Europska komisija.

³ DOP i održivost društvenih projekata (online). Zagreb, Hrvatska: Zbornik radova 9. konferencije o DOP-u: Interakcija poslovnih i društvenih modela. Dostupno na: https://www.hrpsor.hr/admin/js/tinyMCE/plugins/filemanager/uploads/9.konferencija/9_Zbornik_web_optim_pdf_3.pdf (21. kolovoz 2018.)

2.3. Jesu li Ciljevi održivog razvoja suvremeni koncept društveno odgovornog poslovanja?

Ako govorimo o posljednjim trendovima u svijetu društveno odgovornog poslovanja, onda je svakako neophodno spomenuti doprinos ostvarenju 17 ciljeva održivog razvoja. Kao što je bilo govora u ranijim poglavljima, 2015. godine je Skupština UN-a donijela novi razvojni Program. Preko 190 država potpisnica ovog programa, uključujući i Hrvatsku, obvezale su se na razvoj temeljen na ovim Ciljevima. Sve više svjetskih kompanija i organizacija svoje poslovanje planira u kontekstu COR-ova Ujedinjenih naroda. Ova praksa ulazi i u Hrvatsku, gdje već imamo neke kompanije koje izvještavaju prema COR-ovima te je to tema mnogih stručnih skupova. Okvir od 17 ciljeva razgranat je na dodatnih 169 podciljeva. Svako poduzeće, koje radi i planira strateški i održivo, može u tim ciljevima naći poveznice sa svojim (društveno odgovornim) poslovanjem. Na taj način izlazi se iz uskog okvira isključive koncentracije i orijentacije na profit i razmišlja se o dugoročnoj održivosti te utjecajima poduzeća na društvo, ekonomiju i okoliš.⁴

3. PRIMJER COR 17 - SURADNJA TELE2 I REACH FOR CHANGE

3.1. Cilj 17 partnerstvo za promjene

Cilj 17 posljednji je, no moglo bi se reći i najvažniji cilj održivog razvoja. Snažna partnerstva između poslovnog sektora, države i civilnog društva nužna su kako bi dijelili ili bolje rečeno množili znanja, iskustva, stručnosti, tehnologije i financijska sredstva a sve to kako bi što više pridonijeli tome da se svi ostali COR-ovi mogu lakše realizirati.

Ranije je spomenuto da svaki od 17 COR-ova ima svoje podciljeve te da zajedno sa podciljevima govorimo o 169 ciljeva, odnosno načina djelovanja kroz koje možemo postići ostvarivanje Agende 2030. Konkretno, Cilj 17 ima 19 podciljeva.

Ovdje su pobrojani svi podciljevi Cilja 17, dok će detaljnije biti opisani podciljevi 17.16. i 17.17. kroz sljedeće poglavlje i na primjeru suradnje Tele2 i Reach for Change.

Financije

17.1 Ojačati mobilizaciju domaćih resursa, između ostalog i kroz međunarodnu podršku zemljama u razvoju, kako bi se unaprijedili domaći kapaciteti za prikupljanje poreza i ostalih prihoda.

17.2 Razvijene zemlje trebaju u potpunosti provesti svoje službene obaveze vezane uz pomoć pri razvoju, uključujući predanost mnogih razvijenih zemalja kako bi se dosegao cilj da daju 0,7 % bruto društvenog proizvoda zemljama u razvoju od čega od 0,15 do 0,20 % treba osigurati za pomoć najmanje razvijenih zemalja.

17.3 Mobilizirati dodatna financijska sredstva iz višestrukih izvora za potrebe zemalja u razvoju.

⁴ U Hrvatskoj se DOP još shvaća kao filantropija. (online). Zagreb, Hrvatska: Mirakul. Dostupno na: <https://www.mirakul.hr/bizdirekt/hrvatskoj-se-dop-jos-shvaca-filantropija/> (1. rujna 2018.)

17.4 Pomoći zemljama u razvoju da postignu dugoročnu održivost dugova kroz koordinirane politike usmjerene ka očuvanju načina za financiranje dugova, otpis dugova i restrukturiranje dugova na primiren način i baviti se vanjskim dugovima visoko zaduženih siromašnih zemalja kako bi se umanjile dužničke nevolje.

17.5 Usvojiti i primijeniti planove promoviranja investiranja za najnerazvijenije zemlje.

Tehnologija

17.6 Unaprijediti suradnju Sjever–Jug, Jug–Jug i triangularnu regionalnu i međunarodnu suradnju u područjima znanosti, tehnologije i inovacija, kao i pristup ovim područjima, i unaprijediti dijeljenje znanja prema uzajamno dogovorenim uvjetima, između ostalog i kroz unaprijeđenu koordinaciju u okviru postojećih mehanizama, a posebno na nivou Ujedinjenih naroda, kao i kroz globalne mehanizme upravljanja tehnologijama kada je tako dogovoreno.

17.7 Promovirati razvoj, prijenos i širenje ekološki prihvatljivih tehnologija u zemlje u razvoju na pozitivnim osnovama, uključujući koncesionalne i preferencijalne osnove, a prema uzajamnom dogovoru.

17.8 Do kraja 2017. u potpunosti operacionalizirati tehnološke banke i mehanizam za izgradnju kapaciteta u najnerazvijenijim zemljama u područjima znanosti, tehnologije i inovacija te unaprijediti korištenje inovativnih tehnologija, a posebno informacijsko komunikacijske tehnologije.

Izgradnja kapaciteta

17.9 Unaprijediti međunarodnu podršku za primjenu djelotvorne i ciljane izgradnje kapaciteta u zemljama u razvoju kako bi se podržali nacionalni planovi za primjenu svih održivih razvojnih ciljeva, između ostalog i kroz suradnju Sjever–Jug i Jug–Jug, odnosno kroz triangularnu suradnju.

Razmjena

17.10 Promovirati univerzalni, zasnovan na pravilima, otvoren, nediskriminatoran i pravičan multilateralni sustav razmjene pod okriljem Svjetske trgovinske organizacije, između ostalog i preko zaključivanja pregovora u okviru njene „Razvojne agende iz Dohe“.

17.11 Do kraja 2020. značajno povećati nivoe izvoza zemalja u razvoju, posebno u cilju udvostručavanja udjela najnerazvijenijih zemalja u svjetskom izvozu.

17.12 Ostvariti blagovremenu i trajnu primjenu tržišnih pristupa bez carina i kvota za sve najnerazvijenije zemlje u skladu s odlukama Svjetske trgovinske organizacije, između ostalog i tako što će se osigurati da preferencijalna pravila o podrijetlu koja se primjenjuju na uvoz iz najnerazvijenijih zemalja budu transparentna i jednostavna, odnosno da olakšavaju pristup tržištima.

Sistemska pitanja

Koherentnost institucija i politika

17.13 Unaprijediti globalnu makroekonomsku stabilnost, između ostalog i kroz koordinaciju politika, odnosno koherentnost politika.

17.14 Unaprijediti koherentnost politika za potrebe održivog razvoja.

17.15 Poštovati oblast i vodstvo politika svake zemlje kako bi se uspostavile i primjenjive politike usmjerene ka iskorjenjivanju siromaštva i postizanju održivog razvoja.

Višestrana partnerstva

17.16 Unaprijediti globalno partnerstvo za postizanje održivog razvoja, upotunjeno višestranim partnerstvima koja mobiliziraju i dijele znanja, stručnost, tehnologiju i financijska sredstva, kako bi se pružila podrška za postizanje Ciljeva održivog razvoja u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju.

17.17 Podržati i promovirati djelotvorna javna i javno-privatna partnerstva s partnerstvima civilnog društva, gradeći ih na iskustvima i strategijama pronalaženja resursa za partnerstva.

Podaci, praćenje i odgovornost

17.18 Do kraja 2020. unaprijediti podršku za izgradnju kapaciteta zemalja u razvoju, uključujući najnerazvijenije zemlje i male otočne države u razvoju, kako bi se značajno povećala dostupnost visokokvalitetnih, blagovremenih i pouzdanih podataka razvrstanih po dohotku, spolu, starosti, rasi, etničkoj pripadnosti, migracijskom statusu, invalidnosti, geografskoj lokaciji i ostalim karakteristikama koje su relevantne u danim nacionalnim kontekstima.

Slika1.
Međuovisnost COR
(Izvor: Bilten:
Ciljevi održivog
razvoja, Direkcija za
ekonomsko plani-
ranje BiH)

17.19 Do kraja 2030. nadograditi postojeće inicijative kako bi se razvila mjerila napretka u održivom razvoju, komplementarno mjerenju bruto domaćeg proizvoda te podržati stvaranje kapaciteta koji se tiču statističkih podataka u zemljama u razvoju.

3.2. Primjer Cilja 17 kroz suradnju Tele2 i Reach for Change

Kao što je bilo riječi u ranijim poglavljima, suradnja između Tele2 i Zaklade Reach for Change jedan je od nekolicine primjera u Republici Hrvatskoj koja demonstrira usmjerenost na ostvarenje Cilja 17, a posebice podciljeva 17.16.1 i 17.17.

Tele2 je na globalnoj razini jedan od osnivačkih partnera zaklade Reach for Change. Zaklada je osnovana u suradnji Kinnevik investicijske grupe i socijalne poduzetnice Sare Damber koji su pokušali zajednički naći model koji će maksimizirati efekt uložених resursa za dobrobit djece. Zaklada je danas aktivna u 18 zemalja u Europi, Aziji i Africi te na nekoliko tržišta radi uz podršku i u partnerstvu s Tele2. U ovom poglavlju ćemo se usmjeriti na koncept suradnje Tele2 i Reach for Change u Hrvatskoj.

U Hrvatskoj svoje djelovanje Reach for Change započinje 2015. godine zahvaljujući upravo ranije spomenutoj suradnji s Tele2 Hrvatska. Ugovorom o suradnji, Tele2 je osigurao financiranje, kako za operativan rad Zaklade, tako i za fond za podršku društvenim poduzetnicima. Pored toga, Tele2 u Hrvatskoj je na raspolaganje stavio niz svojih operativnih kapaciteta kako bi podržao Zakladu i društvene poduzetnike kroz programe volontiranja zaposlenika, mentorstvo i različite oblike savjetovanja društvenim poduzetnicima. Tele2 je u Hrvatskoj do sada uložio preko 3.000.000 kuna financijskih sredstava. Nefinancijska podrška Tele2 varira kroz vrijeme ovisno o potrebama društvenih poduzetnika i operativnih potreba Zaklade pa stoga nije moguće ponuditi procjenu njezine vrijednosti. Ovakav koncept suradnje između Tele2 i Reach for Change jedan je od svega nekoliko primjera usmjerenosti na ostvarenje Cilja 17 u Hrvatskoj.

Podcilj 17.6.

Unaprijediti globalno partnerstvo za postizanje održivog razvoja, upotpunjeno višestranim partnerstvima koja mobiliziraju i dijele znanje, stručnost, tehnologiju i financijska sredstva, kako bi se pružila podrška za postizanje Ciljeva održivog razvoja u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju.

Podcilj 17.17.

Podržati i promovirati djelotvorna javna i javno-privatna partnerstva s partnerstvima civilnog društva, gradeći ih na iskustvima i strategijama pronalaženja resursa za partnerstva.

3.3. Mjerenje uspješnosti i doprinos ostvarenju Ciljeva

Kako je bilo riječi u ranijim poglavljima, Tele2 je kroz ovu suradnju u Hrvatskoj do sada uložio preko 3.000.000 kuna financijskih sredstava. Nefinancijska podrška Tele2 varira kroz vrijeme ovisno o potrebama društvenih poduzetnika i operativnih potreba Zaklade pa stoga nije moguće ovdje ponuditi procjenu njezine vrijednosti.

Najvažnija postignuća suradnje Reach for Change i Tele2 u 2017. godini u Hrvatskoj jesu da je kroz suradnju podržano 819-ero djece, kao i 431 odrasla osoba koja radi s djecom. Nadalje, 71% društvenih poduzetnika proširilo je svoj tržišni udio, a 71% je ostvarilo i pozitivne financijske rezultate. Broj volontera u podržanim projektima se udvostručio.

3.3.1. Najvažniji pokazatelji uspješnosti suradnje

Kako bi smo što bolje razumjeli utjecaj na društvene poduzetnike podržane suradnjom kroz 2017. godinu praćeni su slijedeći pokazatelji usmjereni na održivost projekta:

- Organizacijski rast, u smislu povećanja ili smanjivanja ostvarenih prihoda, zaposlenog osoblja, angažiranih volontera, geografskog dosega i broja podržane djece. Podaci su se prikupljali na tromjesečnoj bazi.
- Razvoj njihovih organizacijskih kapaciteta, pri čemu podrazumijevamo komponente potrebne za podupiranje održivog rasta, primjerice, jasno i angažirano vodstvo, održivi poslovni model i održivu strategiju širenja učinka. Organizacijski kapaciteti se procjenjuju po ulasku u program (predstavljajući nultu liniju) i ponovno nakon barem godine dana, koristeći alat procjene Development Tracker © 2015.

Kako bismo dobili indikaciju do koje mjere je razvoj poduzetnika povezan s potporom koju mi pružamo, skupljali smo anonimne povratne informacije od društvenih poduzetnika o tome koju ulogu pripisuju nama tijekom svog razvoja u posljednjih godinu dana.

Pored održivosti samih projekata, vodili smo računa i o društvenom utjecaju društvenih poduzetnika na djecu tijekom 2017. godine. U tu svrhu smo pratili:

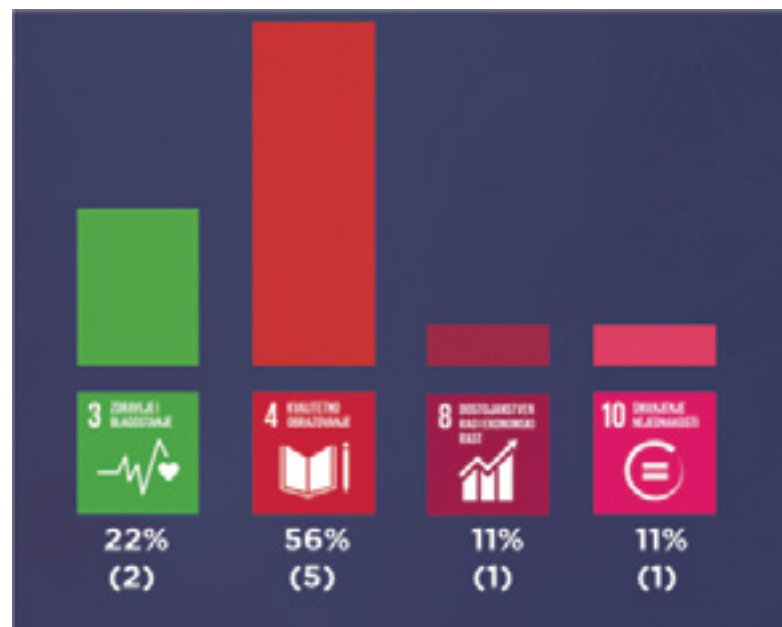
- Broj djece koja su obuhvaćena. Društveni poduzetnici prijavljivali su ove podatke tromjesečno i navodili potvrdu svog dosega, primjerice, slanjem fotografija ili popisa posjećenosti aktivnosti.
- Kako je njihov rad doveo do poboljšanja života djece. Društveni poduzetnici izveštavali su o napretku ciljanih ishoda kroz priče (tromjesečno) te kroz indikator postignutih rezultata (godišnje).⁵

3.3.2. Doprinosi COR

Ciljani ishodi podržanih poduzetnika od strane Tele2 i Reach for Change su se razlikovali, ali svi su doprinosili ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja 3, 4, 8 i 10.

Od ukupnog broja društvenih poduzetnika koje podržavamo u okviru suradnje Tele2 i Reach for Change u Hrvatskoj, dva projekta svoje djelovanje usmjeravaju na Cilj 3 Zdravlje i blagostanje, jedan je usmjeren na Cilj 8 Dostojanstven rad i ekonomski rast, jedan na Cilj 10 Smanjenje nejednakosti, dok njih čak pet doprinosi ostvarenju Cilja 4 Kvalitetno obrazovanje.

⁵ Izvješće društvenog utjecaja Reach for Change Središnja Europa i Kazahstan za 2017

Slika 2. Pregled Ciljeva na koje su usmjereni društveni poduzetnici podržani od strane Zaklade Reach for Change u Hrvatskoj (Izvor: Reach for Change)

4. ZAKLJUČAK

Ovaj rad nije imao ambiciju ponuditi definitivne zaključke o efektima ispreplitanja suradnje poslovnog sektora i civilnog društva, već mu je namjera bila predstaviti jedan konkretan primjer tripartitne suradnje poslovnog subjekta i neprofitne organizacije (Reach for Change) i utjecaja te suradnje na poticanje razvoja društvenog poduzetništva u Hrvatskoj, povezanost sa Ciljem 17 te kakav posljedičan utjecaj praktična primjena Cilja 17 ima na doprinos ostvarenju preostalih Ciljeva.

Organizacije koje pristupaju društveno odgovornom poslovanju strateški i sistematično nalaze dionike iz javnog sektora ili, kako je u ovom konkretnom slučaju pokazano, civilnog društva kako bi ostvarili sistemski utjecaj na zajednicu i odmaknuli se od hvaljevrijednih inicijativa korporativne filantropije. Iako postoji niz primjera gdje tvrtke same provode programe kao što su natječaj za donacije i/ili sponzorstva humanitarnih projekata, iz ovog prikaza je vidljivo kako međusektorska suradnja dovodi do više poželjnih efekata.

S jedne strane, tvrtka tako dobiva mogućnost otvaranja prema perspektivi suradničkih dionika iz civilnog društva, a dionici iz civilnog društva prema perspektivi poslovnog suradničkog dionika. Ukoliko je suradnja dugotrajnija ili intenzivnija, kao u ovdje prikazanom slučaju, dovodi do mobilizacije raznolikih znanja, iskustava, stručnosti, tehnologije, ali i financijskih sredstava što posljedično pridonosi ostvarenju mnogih Globalnih ciljeva održivog razvoja.

U ovdje prikazanom primjeru, jasno je da je suradnja rezultirala višestrukom koristi i to (i) ostvaren je utjecaj na podržane društvene poduzetnike (financijski i kroz nefinancijski program podrške), (ii) ostvaren je utjecaj na uključenu tvrtku čiji su zaposlenici ne samo razvili svijest o važnosti društvene odgovornosti već se i aktivno uključili u različitim fazama realizacije projekta koji su podržali dijeljenjem znanja iskustva u stručnosti, (iii) ostvaren je pozitivan kako financijski, tako i društveni utjecaj na djecu, ali i (iv) pridonijelo se ostvarenju Globalnih ciljeva održivog razvoja 3, 4, 8 i 10.

REFERENCE

Lacković Vincek, Z. i sur. (2017) Usporedba društveno odgovornog poslovanja u proizvodnim i uslužnim poduzećima Republike Hrvatske. *Ekonomski pregled*. (online). Dostupno na : <https://hrcak.srce.hr/file/272200> (21. kolovoz 2018.)

Europska komisija. (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions: A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. Bruxelles: Europska komisija.

Grubešić, M. i Mažić, M. (2017) Interakcija poslovnih i društvenih modela: DOP i održivost društvenih projekata. *Zbornik radova 9. konferencije o DOP-u* (Matešić, ur.) (online) :I. Dostupno na: https://www.hrpsor.hr/admin/js/tinymce/plugins/filemanager/uploads/9.konferencija/9_Zbornik_web_optim_pdf_3.pdf (21. kolovoz 2018.)

Mršić, M. (2017)U Hrvatskoj se DOP još shvaća kao filantropija (online). Zagreb, Hrvatska: Mirakul. Dostupno na: <https://www.mirakul.hr/bizdirekt/hrvatskoj-se-dop-jos-shvaca-filantropija/> (1. rujna 2018.)

Reach for Change (2017) Izvješće društvenog utjecaja: Središnja Europa i Kazahstan za 2017.

UKLJUČIVANJE DIONIKA GRUPE PODRAVKA U PROCES NEFINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

INCLUSION OF PODRAVKA GROUP STAKEHOLDERS IN THE PROCESS OF NON- FINANCIAL REPORTING

Matija Hlebar

Podravka d.d. prehrambena industrija, Ante Starčevića 32, 48000 Koprivnica, podravka@podravka.hr

SAŽETAK

Uključivanje dionika Grupe Podravka u proces nefinancijskog izvještavanja predstavlja polazišnu točku i osnovu u postupku određivanja sadržaja izvještaja o održivom razvoju (nefinancijskog izvještaja). Ovakav pristup uključivanju dionika proizlazi iz temeljne odgovornosti kompanije prema svojim dionicima, njihovim potrebama za nefinancijskim informacijama i/ili potrebama za pokretanjem novih održivih aktivnosti.

S ciljem prepoznavanja i odabira uključenih dionika, na početku postupka određivanja sadržaja izvještaja, održavaju se timske radionice na teme prepoznavanje dionika i prioritizacija prepoznatih dionika Grupe Podravka. Osnova za prepoznavanje dionika Grupe Podravka su međusobni utjecaji, a osnova za prioritizaciju prepoznatih dionika su kriteriji interesa i utjecaja dionika na poslovanje kompanije.

Poseban doprinos nefinancijskom izvještavanju Grupe Podravka daje sastanak s ključnim dionicima u sjedištu kompanije. Svrha ovakvog sastanka je poticanje dijaloga kompanije s ključnim dionicima, a izbor ključnih dionika za dijalog određuje teme i opseg tema koje će biti obuhvaćene izvještajem.

Ključne riječi: dionik, uključivanje dionika, nefinancijsko izvještavanje, izvještaj o održivom razvoju.

ABSTRACT

Inclusion of Podravka Group stakeholders in the process of non-financial reporting represents the starting point and the basis in the process of determining the contents of the Sustainable Development Report (non-financial report). This approach to stakeholder involvement derives from the core responsibility of the company towards its stakeholders, their needs for non-financial information and/or the need to launch new sustainable activities.

In order to identify and select stakeholders, at the beginning of the reporting content process, team workshops are held on topics of recognizing stakeholders and prioritizing stakeholders of the Podravka Group. The basis for recognizing the Podravka Group's stakeholders is mutual influence, and the basis for recognized stakeholder prioritization is the criteria of interest and influence of a stakeholder on the company's business.

A special contribution to the non-financial reporting by the Podravka Group provides a meeting with key stakeholders at the headquarters of the company. The purpose of this meeting is to foster a company's dialogue with key stakeholders, and the choice of key stakeholders for dialogue sets out the topics and scope of topics to be covered by the report.

Key words: stakeholder, stakeholder involvement, non-financial reporting, sustainable development report.

1. UKLJUČIVANJE DIONIKA U PROCES NEFINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Sukladno GRI Standardima, organizacija treba identificirati svoje dionike i opisati način na koji je odgovorila na njihova opravdana očekivanja i interese¹.

Dionici se definiraju kao one osobe, grupe ili organizacije za koje se u razumnoj mjeri može očekivati da će na njih značajno utjecati poslovanje organizacije te za čije se akcije može u razumnoj mjeri očekivati da će utjecati na poslovanje odnosno na sposobnost organizacije da uspješno provede svoje strategije i postigne svoje ciljeve.

Opravdana očekivanja i interesi dionika su ključna referentna točka za proces odlučivanja u pripremi sadržaja izvještaja. Međutim, neće svi dionici organizacije koristiti izvještaj. To predstavlja izazov u pogledu usklađivanja posebnih očekivanja i interesa dionika za koje se opravdano može očekivati da će koristiti izvještaj sa širim očekivanjima odgovornosti prema svim dionicima.

Postupak uključivanja dionika može se koristiti kao alat za razumijevanje njihovih opravdanih očekivanja i interesa kao i informacija koje potražuju. Organizacije uobičajeno potiču različite vrste uključivanja dionika u okviru svojih redovnih djelatnosti, što može pružiti korisne informacije za donošenje odluka o izvještavanju.

Važno je da se tijekom postupka uključivanja dionika može identificirati izravan doprinos dionika, kao i legitimno zasnovana društvena očekivanja.

Kako bi proces izvještavanja i podaci bili pouzdani, potrebno je dokumentirati postupak uključivanja dionika. Organizacija dokumentira svoj pristup da bi odredila koje je dionike uključila, na koji način i kada ih je uključila te na koji je način uključivanje utjecalo na sadržaj izvještaja i aktivnosti organizacije, proizvode i usluge.

Sustavno i na odgovarajući način provedeno uključivanje dionika po svemu će sudeći rezultirati

kontinuiranim procesom učenja u organizaciji kao i veću odgovornost prema nizu dionika. Odgovornost jača povjerenje između organizacije i njenih dionika. Povjerenje, pak jača vjerodostojnost izvještaja.

2. PREPOZNAVANJE I ODABIR UKLJUČENIH DIONIKA GRUPE PODRAVKA

Sa ciljem prepoznavanja i odabira uključenih dionika na početku postupka određivanja sadržaja izvještaja i granica materijalnih tema za 2017. godinu, održane su dvije radionice Tima za izradu Izvještaja o održivom razvoju Grupe Podravka na sljedeće teme:

Prepoznavanje dionika i Prioritizacija prepoznatih dionika.

Osnova za prepoznavanje dionika Grupe Podravka su međusobni utjecaji. Na temelju međusobnih utjecaja, svi članovi Tima su iz perspektive svojih organizacijskih cjelina

¹ GRI Standards, GRI 101: Osnove 2016

napravili dvostruko kvalitativno prepoznavanje dionika:

- Prepoznavanje osoba, grupa ili organizacija koje mogu utjecati na poslovanje Grupe Podravka i
- Prepoznavanje osoba, grupa ili organizacija na koje utječe poslovanje Grupe Podravka.

Temeljem toga, članovi Tima su prepoznali ukupno 843 različite osobe, grupe i organizacije koje mogu utjecati ili na koje utječe poslovanje Grupe Podravka.

Potom su članovi Tima napravili prioritizaciju prepoznatih dionika Grupe Podravka primjenom metode ocjenjivanja važnosti dionika prema dva kriterija:

- Interesu prepoznatog dionika - razini angažmana i dosljedne aktivnosti koju prepoznati dionik poduzima za ostvarenje vlastitih očekivanja i interesa od Grupe Podravka te
- Utjecaju prepoznatog dionika - sposobnosti prepoznatog dionika za ostvarivanje vlastitih očekivanja i interesa od Grupe Podravka.

Naposljetku, kroz opisani je proces odabrano ukupno 115 dionika Grupe Podravka.

POPIS UKLJUČENIH DIONIKA GRUPE PODRAVKA PO SKUPINAMA

Kompanija je u svrhu pripreme izvještaja uključila sljedeće skupine dionika:

Tablica 1. Popis uključenih dionika Grupe Podravka po skupinama

POPIS UKLJUČENIH SKUPINA DIONIKA (abecednim redom)	NAZIV UKLJUČENIH DIONIKA PO SKUPINAMA (abecednim redom u svakoj skupini)
DOBAVLJAČI	Benussi d.o.o. Fažana, Croatia osiguranje d.d., DS Smith Unijapapir Croatia d.o.o., Dukat d.d. Zagreb, GKP Komunalac d.o.o., HEP ODS d.o.o., Hrvatski Telekom d.d., Ing inspekt d.o.o., IPROM d.o.o., Koprivnica plin d.o.o., Koprivničke vode d.o.o., La Log d.o.o. Sesvete, Ligo grupa d.o.o., Microsoft Hrvatska d.o.o., Mikulić d.o.o. Matulji, Oprema Strojari d.d., Piškornica d.o.o., Prehrambeno industrijski kombinat d.d. Rijeka, Prijevoznički obrt Transport Budiša Split, Radnik d.d., Ricardo d.o.o. Darda, SAP d.o.o., SGS Adriatica d.o.o., Siemens d.d. Zagreb, Silgan kovinska embalaža Ljubljana d.o.o., Tehnika d.d., Tetra pak d.o.o. Zagreb, TPZ d.o.o. Zagreb, Vetropack Straža d.d. Hum na Sutli, WEB burza, Zagrebinspekt d.o.o.

DRŽAVNA UPRAVA	Agencija za lijekove i medicinske proizvode (HALMED), Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA), Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske, Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske, Središnje klirinško depozitarno društvo d.d., Zagrebačka burza d.d.
FINANCIJSKA JAVNOST	Erste Group, Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Intesa Group, Privredna banka Zagreb d.d., Raiffeisen Group, Societe Generale Group, Unicredit Group
KUPCI	Gradska ljekarna Zagreb, IKEA Hrvatska, Ljekarne Farmacia – Atlantic Grupa, Ljekarne Prima Pharme, Medika d.d., Phoenix Farmacija d.o.o.
LOKALNE ZAJEDNICE I VLASTI	Grad Koprivnica, Javna vatrogasna postrojba Grada Koprivnica, Koprivničko-križevačka županija, Regionalna energetska agencija Sjever
MEDIJI	24 sata, ePodravina.hr, Glas Podravine i Prigorja, Hoteli, restorani, barovi (HRB) časopis, Jutarnji list, klikaj.hr, Podravski list, Poslovni dnevnik, Progressive magazin, Radio Koprivnica, Sportske novosti, Večernji list
MENADŽMENT	Uprava Belupa d.d., Uprava Podravke d.d.
ODGOJNE, OBRAZOVNE I ZNANSTVENE INSTITUCIJE	Agronomski fakultet Zagreb, Dječji vrtić “Smiješak” Koprivnica, Dječji vrtić “Sv. Josip” Koprivnica, Dječji vrtić “Tratinčica” Koprivnica, Dječji vrtić “Vrapčić” Drnje, Ekonomski fakultet Osijek, Ekonomski fakultet Zagreb, Fakultet organizacije i informatike Varaždin, Farmaceutsko - biokemijski fakultet Zagreb, Institut Ruđer Bošković, Obrtnička škola Koprivnica, Osnovna škola “Antun Nemčić Gostovinski” Koprivnica, Osnovna škola “Braća Radić” Koprivnica, Osnovna škola “Đuro Ester” Koprivnica, Poljoprivredni fakultet Osijek, Prehrambeno-biotehnološki fakultet Zagreb, Prehrambeno-tehnološki fakultet Osijek, Srednja škola Koprivnica, Strukovna škola Đurđevac, Sveučilište J.J. Strossmayer u Osijeku, Sveučilište Sjever, Visoko gospodarsko učilište u Križevcima
ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA	Gradsko društvo Crvenog križa Koprivnica, Kulturno umjetničko društvo Podravka, Nogometni klub Slaven Belupo, Udruga osoba s invaliditetom Grada Koprivnice Bolje sutra, Udruga PULS
POSLOVNA UDRUŽENJA	Hrvatska gospodarska komora (HGK), Hrvatska gospodarska komora - Zajednica za društveno odgovorno poslovanje (DOP), Hrvatska gospodarska komora Županijska komora Koprivnica, Hrvatska liječnička komora, Hrvatska ljekarnička komora, Hrvatska udruga poslodavaca, (HUP), Hrvatska udruga poslodavaca - Udruga proizvođača lijekova (HUP-UPL), Hrvatski kuharski savez, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj (HR PSOR), Hrvatski savez nutricionista, Hrvatsko farmaceutsko društvo, Rukometni klub Podravka s.d.d., Udruga hrvatskih izvoznika, Udruga hrvatskih laboratorija (CROLAB)

POTROŠAČI	Potrošač – Društvo za zaštitu potrošača Hrvatske
SINDIKATI	Nezavisni sindikat Podravke (HUS), Sindikat radnika koncerna Podravka (SINPOD), Sindikat zaposlenih u poljoprivredi, prehrambenoj i duhanskoj industriji i vodoprivredi Hrvatske (PPDIV Podravka)
VLASNICI I DIONIČARI	Glavna skupština Podravke d.d.
ZAPOSLENICI	Radničko vijeće Belupa d.d., Radničko vijeće Podravke d.d.

3. UKLJUČIVANJE DIONIKA GRUPE PODRAVKA

Obzirom da su opravdana očekivanja i interesi dionika ključna referentna točka za proces odlučivanja u pripremi sadržaja izvještaja, postupak određivanja sadržaja izvještaja i granica tema je nastavljen uključivanjem navedenih 115 dionika Grupe Podravka.

Prvo uključivanje dionika je provedeno putem sastanka koji je održan 10.04.2018. godine u sjedištu kompanije, u Koprivnici. Na sastanak su pozvani predstavnici 115 dionika, njih ukupno 134-ero iz različitih organizacija poslovnog, javnog i civilnog sektora. Odazvalo ih se 52-je. Cilj sastanka je bio potaknuti dijalog kompanije s dionicima, saznati njihova očekivanja i interese za informacijama te napraviti kvalitetnu osnovu za odabir materijalnih tema.

Potom je elektronskom poštom svim predstavnicima 115 dionika koji su pozvani na sastanak dionika Grupe Podravka, poslana prezentacija sa sastanka i posebno pripremljen obrazac za dodatno pisano izražavanje njihovih očekivanja i interesa za nefinancijskim informacijama.

U narednih desetak dana su elektronskom poštom svim predstavnicima 115 dionika koji su pozvani na sastanak dionika Grupe Podravka, poslana još dva podsjetnika s ciljem njihovog dodatnog poticanja na slanje očekivanja i interesa za nefinancijskim informacijama.

Poslije su elektronskom poštom svi predstavnici 115 dionika koji su pozvani na sastanak dionika Grupe Podravka, uključeni u odabir i određivanje važnosti materijalnih tema za izvještaj o održivom razvoju kompanije.

Završno su elektronskom poštom poslana još dva podsjetnika svim predstavnicima 115 dionika koji su pozvani na sastanak dionika Grupe Podravka, a s ciljem njihovog dodatnog poticanja na slanje popunjenog obrasca s odabirom i određivanjem važnosti materijalnih tema.

4. OTVORENE TEME I PITANJA UKLJUČENIH DIONIKA GRUPE PODRAVKA

Tijekom procesa uključivanja dionika otvorene su teme i pitanja dionika koje su po skupinama dionika pobrojane u sljedećoj tablici:

Tablica 2. Otvorene teme i pitanja uključenih dionika Grupe Podravka po skupinama dionika.

DOBAVLJAČI
Poticanje upotrebe ambalaže koja se može reciklirati ili one čiji su troškovi recikliranja manji od troškova nabave; Smanjenje upotrebe jednokratne ambalaže koja se više ne može iskoristiti nakon korištenja proizvoda; Smanjenje upotrebe višeslojne ambalaže koja se teže reciklira; Vođenje računa o optimalnoj upotrebi ambalaže za pojedine proizvode kako bi se smanjila njena prekomjerna upotreba; Srednjoročni planovi glede jačanja prisutnosti na postojećim tržištima i osvajanja nekih novih tržišta kako bi logističari mogli pripremiti kapacitete koji će biti u stanju zadovoljiti te nove potrebe; Zadržavanje ili unapređenje pouzdanosti opskrbe električnom energijom; Obnavljanje nekih od elektroenergetskih objekata u vlasništvu kompanije u cilju zadržavanja pouzdanosti opskrbe električnom energijom; Daljnje korištenje prirodnog plina kao osnovnog energenta u energetskim postrojenjima kompanije te njegova potrošnja na istoj i još višoj razini; Nastavak kvalitetne poslovne suradnje temeljene na obostranom razumijevanju i kooperativnosti; Korištenje plina na maksimalno siguran i održiv način; Obostrano pravovremeno izvršavanje obaveza; Podrška lokalnim dobavljačima proizvodne opreme i narudžba njihove robe; Koliko je u pojedinoj godini ukupno investirano u proizvodnu opremu te koliki postotak od toga je nabavljen na lokalnom tržištu?; Mogućnosti zajedničkog razvoja proizvodne opreme za potrebe kompanije; Korporativna sigurnost (područja upravljanja IT infrastrukturom i primarno korisničkim identitetima); Priprema za potencijalna pitanja regulatora, partnera ili korisnika na temu GDPR-a kao posebno bitnog područja za kompaniju; Prisutnost na tržištu; Zdravlje i sigurnost kupaca; Zaštita okoliša; Zdravlje i sigurnost na radnom mjestu; Borba protiv korupcije; Materijali; Ekonomski učinak; Razmjena znanja stečenih u okviru službi zaštite na radu, zaštite od požara te zaštite okoliša;
Razmjena znanja i spoznaja stečenih kroz poslove i održavanja te primjene novih tehnologija (led rasvjete u odnosu na klasičnu rasvjetu, zadovoljstvo krajnjeg korisnika na mjestu rada nakon provedenih poboljšanja i slično); Anketiranje radnika prilikom promjena na mjestu rada te povratna informacija o zadovoljstvu radnika; Promišlja li kompanija o proizvodnji električne energije iz obnovljivih izvora za vlastite potrebe da smanji svoje korištenje električne energije i da se deklarira kao ekološki proizvođač?
FINANCIJSKA JAVNOST
Ekonomski učinak kompanije kako na lokalnu zajednicu tako i šire s naglaskom na razvoj hrvatske komponente - domaćih dobavljača.
KUPCI
Opis odnosa kompanije s kupcima (veledrogerijama ili nekim drugim distributerima) koji su posrednici između kompanije i krajnjih kupaca (potrošača, pacijenata); Objava više informacija o Belupu sa strane materijalnih tema koje se obrađuju u izvještaju; Objava najznačajnijih projekata rađenih s kolegama s Prehrambeno-biotehnološkog fakulteta te njihov utjecaj (osobito mjerljivi).

LOKALNE ZAJEDNICE I VLASTI
Koje mjere protupožarne preventive kompanija poduzima i drži li se u praksi propisanih mjera?; Ulaže li se u dovoljnoj mjeri u protupožarnu preventivu?; Kakav je stav kompanije prema vatrogascima JVP zaduženim za dežurstvo po pojedinim portama i ulaže li se u poboljšanje njihovih radnih uvjeta?; Održavanje najviših ekoloških standarda područja u kojem su smješteni proizvodni kapaciteti (čisti zrak, vode, tlo); Način na koji se kompanija odnosi prema okolišu; Način na koji kompanija namjerava organizirati male poljoprivrednike za proizvodnju sirovina potrebnih u njezinom proizvodnom ciklusu; Količina isporučene toplinske energije za stambene zgrade u lokalnoj zajednici sjedišta kompanije za 2016. i 2017. godinu; Količina utrošene toplinske i električne energije za sve lokacije kompanije na području Koprivnice; Detalji energane na drvenu biomasu instalirane na Danici (snaga el./top., proizvedena energija).
MEDIJI
Informiranje stručne javnosti o uspjesima, novostima i planovima; Sadržaj u kojem se promovira politika kvalitete proizvoda, pozitivan utjecaj na zdravlje potrošača te sigurnost na radu; Postizanje zadovoljstva kupaca isporukom kvalitetnih proizvoda; Uvažavanje, razumijevanje i balansiranje potreba i očekivanja kupaca s očekivanjima dobavljača i zaposlenika; Nastojanje da se zadovolje sve zainteresirane strane; Kontinuirano smanjenje negativnih utjecaja na okoliš već kroz preventivne aktivnosti; Kontinuirano uvođenje materijala/sirovina koji će proizvesti manje otpada, a samim time i smanjiti potrošnju energenata prilikom njihove obrade; Osiguravanje prikladnih radnih uvjeta svim zaposlenicima u pogledu zdravlja i sigurnosti; Uključenost zaposlenika i njihovih znanjaj iskustava u što većoj mjeri u razvoj organizacije; Prepoznavanje doprinosa zaposlenika;
Okruženje u kojem su zaposlenici motivirani dati svoj maksimum; Provođenje stalnih edukacija; Društvena odgovornost; Izvještavanje o suradnji Podravke i obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava s područja Podravine i Prigorja te o količinama preuzetih sirovina proizvedenih na lokalnim poljima.

ODGOJNE, OBRAZOVNE I ZNANSTVENE INSTITUCIJE
Daljnje donacije za djecu u lokalnoj zajednici; Razvijaju li se novi proizvodi s pozitivnijim utjecajem na zdravlje, proizvodi koji pridonose očuvanju okoliša, proizvodi koji poboljšavaju sigurnost kupaca?; Postoje li programi koji potiču zapošljavanje mladih inženjera?; Postoji li suradnja u području stvaranja boljih stručnjaka u prehrambenoj industriji?; Postoje li programi poticanja cjeloživotnog obrazovanja radnika i ukoliko postoje, koja bi nova znanja radnici htjeli imati ako žele sudjelovati u cjeloživotnom obrazovanju?; Postoji li mogućnost poticanja znanstvenih istraživanja kojima je cilj poboljšanje učinkovitosti proizvodnje, razvoj novih proizvoda, ekološka proizvodnja i slično, a koje sufinancira kompanija?; Veća uključenost u rad znanstvenih institucija kroz projekte, donacije, zajedničke radionice i programe cjeloživotnog učenja; Konkretnija i formalizirana suradnja sa znanstvenim institucijama koja neće ovisiti samo o nekolicini uključenih pojedinaca; Uz navedene aktivnosti za proteklu godinu, prikaz ciljeva postavljenih za iduću; Obuhvatiti u izvještaju elemente održivosti: izvrsnost, učinak na društvo i vjerodostojnost; Dostupnost traženih proizvoda i informacija vezanih za proizvode na tržištu; Maksimalno korištenje “domaćih proizvoda” za proizvodnju; Poslovanje poduzeća bez negativnih učinaka na okoliš; Pridržavanje svih propisa vezanih uz okoliš; Spremnost i otvorenost za dijalog; Informiranje i savjetovanje; Poduzete potrebne mjere za sigurne uvjete rada zaposlenika; Kadrovske potrebe kompanije u sljedećem razdoblju te mogućnosti da se potrebne kadrove obrazuje u okviru postojećih studijskih programa; Prilagodba postojećih studijskih programa i razvoj novih u skladu s potrebama kompanije; Namjerava li kompanija pokrenuti liniju organskih (eko) proizvoda?; Revizija jelovnika u projektu Zdravi odmor.
ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA
Nastavak suradnje u organiziranju akcija dobrovoljnog darivanja krvi u prostorima kompanije te nagrađivanje radnika za njihovu humanost i plemenitost pomaganja; Donacije proizvoda pred istekom roka trajanja ili s oštećenom ambalažom Socijalnoj samoposluzi ili Pučkoj kuhinji čime se pomaže stanovništvu u socijalnoj potrebi i izbjegava uništavanje hrane; Promoviranje volonterskog rada i uključivanje zaposlenika u volonterske akcije Gradskog društva Crvenog križa Koprivnica uz mogućnost organiziranja korporativnog volontiranja; Korporativna podrška aktivnostima Udruge volontera Podravke – PULS; Izvještavanje o provedenim aktivnostima Udruge PULS putem kompanijskih elektroničkih medija; Kutak za Udrugu PULS na kompanijskim internet stranicama; Povremeno korištenje maskota Lino, Kviki i Šime za aktivnosti Udruge PULS; Dozvola zaposlenicima - volonterima Udruge PULS za izlazak van kompanije tokom radnog vremena, prema potrebi; Nagrada zaposlenicima koji volontiraju u vidu najvolontera i slobodnih sati za određeni broj odrađenih aktivnosti.

POSLOVNA UDRUŽENJA
Nastavak i proširenje suradnje s lokalnim dobavljačima i poljoprivrednim proizvođačima; Proširenje proizvodnje i otvaranje novih radnih mjesta u lokalnoj sredini; Nastavak suradnje u stipendiranju studenata deficitarnih zanimanja putem Zaklade HGK-Županijske komore Koprivnica za stipendiranje učenika i studenata; Programi i aktivnosti kompanije vezano za EU paket mjera u području cirkularne ekonomije (cjelokupni ciklus od nabave i proizvodnje do konzumacije i upravljanja otpadom - obuhvatiti aktivnosti vezano za smanjenje otpada od hrane); Programi i aktivnosti kompanije vezano za EU 2030 Climate and Energy Policy Framework (energetska učinkovitost, povećanje udjela obnovljivih izvora energije); Ulaganje u obrazovanje i razvoj dualnog obrazovanja; Karakteristike dobavljačkog lanca s naglaskom na širenje baze domaćih dobavljača sirovina s ciljem jačanja domaće primarne proizvodnje i stvaranja proizvoda više vrijednosti u pogledu nižeg opterećenja okoliša (kraćeg prijevoza, manjeg opterećenja materijalima za pakiranje); Sloboda udruživanja i kolektivnog pregovaranja.

5. IDENTIFIKACIJA RELEVANTNIH TEMA ZA IZVJEŠTAJ

Grupa Podravka je odgovorila na otvorene teme i pitanja dionika tijekom procesa uključivanja dionika tako što je prvo svaku otvorenu temu i pitanje razmotrio voditelj Tima za izradu izvještaja o održivom razvoju te proveo elektronskom poštom istraživanje i savjetovanje s članovima Tima i njihovim suradnicima.

Potom su članovi Tima na posebnoj radionici razmatrali i procjenjivali otvorene teme i pitanja uključenih dionika u širem kontekstu održivosti i cjelovitosti, obzirom na:

- Značaj ekonomskih, okolišnih i društvenih utjecaja te
- Značaj utjecaja na procjene i odluke dionika.

Na osnovu timski provedenih razmatranja i procjena, za širi popis relevantnih tema za izvještaj o održivom razvoju Grupe Podravka, uzet je popis tematski-specifičnih GRI Standarda² koji se nalazi u sljedećoj tabeli:

Tablica 3. Popis tematski-specifičnih GRI Standarda

Ekonomska serija	200
201	Ekonomski učinak
202	Prisutnost na tržištu
203	Neizravni ekonomski utjecaji
204	Praksa nabave
205	Anti-korupcija

² GRI Standards, <https://www.globalreporting.org/standards/?g=81681399-5ec4-4f94-95e1-fde858059c50>

206	Ponašanje protivno načelu slobodnog tržišnog natjecanja
Okolišna serija	300
301	Materijali
302	Energija
303	Voda
304	Biološka raznolikost
305	Emisije
306	Otpadne vode i otpad
307	Pridržavanje propisa zaštite okoliša
308	Procjena dobavljača u pogledu utjecaja na okoliš
Društvena serija	400
401	Zapošljavanje
402	Odnosi zaposlenika i menadžmenta
403	Zdravlje i sigurnost na radnom mjestu
404	Obuka i obrazovanje
405	Raznolikost i jednake mogućnosti
406	Nediskriminacija
407	Sloboda udruživanja i kolektivnog pregovaranja
408	Dječji rad
409	Prisilni ili obvezni rad
410	Sigurnosne prakse
411	Prava domicilnog stanovništva
412	Procjena ljudskih prava
413	Lokalne zajednice
414	Procjena dobavljača u pogledu utjecaja na društvo
415	Javne politike
416	Zdravlje i sigurnost kupaca
417	Marketing i označavanje
418	Privatnost kupaca
419	Pridržavanje socio-ekonomskih propisa

6. ODABIR I ODREĐIVANJE RELATIVNE VAŽNOSTI MATERIJALNIH TEMA ZA IZVJEŠTAJ

Sa ciljem odabira i određivanja relativne važnosti materijalnih tema, nakon održane timske radionice na temu Određivanje važnosti materijalnih tema Grupe Podravka, voditelj Tima je uključenim dionicima i članovima Tima poslao pripremljeni obrazac za odabir i procjenu važnosti materijalnih tema. Procjena važnosti materijalnih tema rađena je obzirom na:

- Značaj ekonomskih, okolišnih i društvenih utjecaja te
- Značaj utjecaja na procjene i odluke dionika.

Unutar obrasca s popisom tematski-specifičnih GRI Standarda³, odabir i procjenu važnosti odabranih 10 materijalnih tema dodjeljivanjem bodova od 10 do 1, napravilo je:

- 38-ero predstavnika uključenih dionika iz 32 različite organizacije poslovnog, javnog i civilnog sektora i
- 34-ero članova Tima iz 34 različite organizacijske cjeline Grupe Podravka.

Potom je voditelj Tima izračunao relativnu važnost materijalnih tema za dionike (prosjeck procjena važnosti uključenih dionika) i relativnu važnost materijalnih tema za Grup Podravka (prosjeck procjena važnosti Podravkaša) te napravio rang listu materijalnih tema, od materijalne teme s najvećom do materijalne teme s najnižom relativnom važnošću.

Na idućoj timskoj radionici, voditelj Tima je predstavio članovima Tima rang listu prema utvrđenoj relativnoj važnosti materijalnih tema i prijedlog pragova koji temu čine materijalnom. Uslijedila je timska analiza, procjena i rasprava glede pragova materijalnosti, nakon čega je za donji prag materijalnosti određena relativna važnost materijalnih tema za uključene dionike 2,00.

Nastavno, odabrane su materijalne teme i izrađen je rang odabranih materijalnih tema koje će biti obuhvaćene Izvještajem o održivom razvoju Grupe Podravka za 2017. godinu:

7. ZAKLJUČAK

Grupa Podravka je uključila sve skupine dionika u izradu Izvještaja o održivom razvoju za 2017. godinu od samog početka procesa pripreme izvještaja, s ciljem prikupljanja, razmatranja i uzimanja u obzir opravdanih očekivanja i interesa dionika u postupku određivanja sadržaja izvještaja.

Opravdana očekivanja i interesi dionika predstavljaju raznolike zahtjeve, ali i raznolike vrijedne teme, prijedloge i ideje za povećanje održivosti poslovanja kompanije.

³ GRI Standards

Kvaliteta pristupa Grupe Podravka uključivanju dionika u proces nefinancijskog izvještavanja izravno utječe na odabir, obuhvat i kvalitetu sadržaja cijelog izvještaja o održivom razvoju kompanije.

REFERENCE

GRI Standards, GRI 101: Osnove 2016

Podravka d.d. (2018). Izvještaj o održivom razvoju Grupe Podravka 2017.,

<https://www.podravka.hr/kompanija/odgovornost/odrzivi-razvoj/>

GRI Standards

<https://www.globalreporting.org/standards/?g=81681399-5ec4-4f94-95e1-fde858059c50>

OSUVREMENJIVANJE SIGNALIZACIJE NA PRIJELAZIMA CESTA PREKO INDUSTRIJSKIH KOLOSIJEKA

MODERNIZATION OF SIGNALING ON RAILWAY- ROAD CROSSINGS ON INDUSTRIAL TRACKS

dr. sc. Dražen Kaužljjar

HŽ Infrastruktura d.o.o., Zagreb, Mihanovićeve 12, drazen.kauzljjar@gmail.com

SAŽETAK

Prijelazi cesta preko željezničkih pruga posebno su značajna područja. To su takozvane „crne rupe“ u željezničkom prometu. Broj smrtno stradalih i ozlijeđenih na željezničko cestovnim prijelazima (ŽCP) prelazi preko 30% broja stradalih u odnosu na ukupan broj ozbiljnih nesreća u željezničkom prometu.

Izvanredne događaje na ŽCP uzrokuju treće osobe u preko 90% slučajeva. Te osobe nemaju dovoljno saznanja o opasnostima i načinima ponašanja na mjestima susreta željezničke i cestovne infrastrukture. Željeznička poduzeća stoga kontinuirano provode akcije podizanja svjesnosti građana o mogućim opasnostima.

Takve akcije ne provode se na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka. Na tim prijelazima postoje određene razlike. Najviše po pitanju cestovne signalizacije i upravljanja manevarskim sastavima na industrijskim kolosijecima, pa vozači cestovnih vozila rade prometne prekršaje na tim prijelazima.

Ti prekršaji imaju manju opasnost po pitanju ugrožavanja vlastitih života i zdravlja. Ali kad se loše navike s prijelaza preko industrijskih kolosijeka nastave i na prijelazima preko željezničke pruge opasnost se značajno povećava.

U konačnici svako nepotrebno zaustavljanje cestovnog vozila pred industrijskim kolosijekom, šteti okolišu, povećava troškove cestovnih vozača, i narušava kvalitetu prometnog toka.

Ključne riječi: industrijski kolosijek, cestovna signalizacija, željezničko cestovni prijelaz, izvanredni događaj, sigurnost građana

ABSTRACT

Level crossings (LC) are particularly important areas. These are critical points in railway traffic. The number of died and injured in accidents on LC is over 30% of victims in relation to the total number of serious accidents in railway traffic.

Irregular events on LC are caused by unauthorized persons in 90% of cases. These persons do not have enough knowledges of dangers of railway traffic. Because of that railway companies therefore continuously conducted campaigns to raise the awareness of citizens about the potential dangers.

However, such campaigns are not carried out on level crossings over industrial tracks. There are certain differences on this kind of LC. Most of differences are in road signalling and managing shunting compositions on industrial tracks, so drivers of road vehicles are making offenses at these level crossings.

These offenses have a lower risk of endangering their own lives and health. But when the bad habit of crossing over the industrial track continues on the crossroads of the railway, the danger is significantly increased.

Ultimately, any unnecessary stopping of road vehicles in front of industrial track increases the cost of road drivers, and impairs the quality of traffic flow.

Key words: industrial track, road signalling, level crossing, irregular events, citizens safety

1. UVOD

Prijelazi cesta preko željezničkih pruga posebno su značajna područja za sigurnost prometa. To su „crne rupe“ u željezničkom i cestovnom prometu. Broj smrtno stradalih i ozlijeđenih na željezničko cestovnim prijelazima (ŽCP) prelazi preko 30% broja stradalih u odnosu na ukupan broj ozbiljnih nesreća u željezničkom prometu¹. Kako bi propusti unutar željezničkog sustava bili što manji tehnička su i tehnološka rješenja uređaja na ŽCP-ima dovedena na visoku razinu sigurnosti, pa i certificiranosti.

Iako s aspekta sigurnosti cestovnog prometa imamo niz prioriternih mjera za poboljšanje sigurnosti (prekoračenje brzine, alkohol, uporaba mobilnih uređaja u vožnji, biciklisti i vozači motora)² broj stradalih osoba na ŽCP-ima ipak nije zanemariv. Naime, izvanredne događaje na ŽCP uzrokuju treće osobe u preko 90% slučajeva, odnosno vozači cestovnih vozila. Te osobe nemaju dovoljno saznanja o opasnostima željezničkog prometa. Željeznička poduzeća stoga s predstavnicima policije kontinuirano provode akcije podizanja svjesnosti građana o mogućim opasnostima.

Ipak postoji jedan dio prijelaza cestovnih prometnica preko pruge kojem nije posvećena tolika pozornost i aktivnosti. Takve akcije ne provode se na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka. Na tim križanjima postoje određene razlike. Najviše po pitanju prvenstva prijelaza preko križanja ceste i industrijskog kolosijeka. Prema postojećim pravilima i manevarski sastavi i cestovna vozila se trebaju zaustavljati pri dolasku na takva križanja.

Vozači cestovnih vozila zbog nezaustavljanja na industrijskim kolosijecima rade prekršaje jer već iz prethodnih iskustva znaju da se manevarski sastavi zaustavljaju prije nailaska na cestu. Ti prekršaji imaju manju opasnost po pitanju ugrožavanja vlastitih života i zdravlja. Ipak vozači teško krše pravila sigurnosti cestovnog prometa koje policija ne nadgleda te dolazi do stvaranja loših navika kod vozača. Kad se loše navike s prijelaza preko industrijskih kolosijeka nastave i na prijelazima preko željezničke pruge opasnost se značajno povećava.

Osim kršenja propisa od strane vozača cestovnih vozila, svako nepotrebno zaustavljanje pred industrijskim kolosijekom povećava troškove cestovnih vozača, narušava kvalitetu prometnog toka te negativno utječe na okoliš. U cilju utvrđivanja ponašanja cestovnih vozila na prijelazu preko industrijskih kolosijeka izrađeno je istraživanje na tri prijelaza ceste preko industrijskog matičnjaka u kolodvoru Podsused Tvornica. Slična iskustva su i u drugim zemljama Europske unije te bi pronalaženje sustavnog rješenja za prijelaze cestovnih prometnica preko industrijskih kolosijeka moglo imati šire pozitivne društvene učinke.

¹ Podaci temeljeni na više Godišnjih analiza o izvanrednim događajima u željezničkom prometu

² Podaci temeljeni na više godišnjih izvješća o sigurnosti cestovnog prometa

2. ŽELJEZNIČKA I CESTOVNA PRAVILA NA PRIJELAZIMA CESTA PREKO INDUSTRIJSKIH KOLOSIJEKA

Za bolje razumijevanje problematike prijelaza cestovnih preko željezničkih prometnica potrebno je usporediti zahtjeve iz zakonskih, odnosno podzakonskih akata.

2.1. Zahtjevi vezani uz željeznički sustav

U definicijama osnovnih pojmova (Pravilnik o načinu osiguravanja prometa na željezničko-cestovnim prijelazima i pješačkim prijelazima preko pruge, 2017) postoje razlike između željezničke pruge i industrijskog kolosijeka.

Tablica 1. Usporedba željezničke pruge i industrijskog kolosijeka

Željeznička pruga	Industrijski kolosijek ³
Javno dobro u općoj uporabi	Nije javno dobro u općoj uporabi
Sastavni dio željezničke infrastrukture koju čine dijelovi željezničkih infrastrukturnih podsustava nužni za sigurno, uredno i nesmetano odvijanje željezničkoga prometa	Priključuje se na željezničku prugu
U prometno-tehnološkom smislu cjelina koju čine kolodvori, kolodvorske zgrade i otvorena pruga s drugim službenim mjestima (stajališta, otpremništva i drugo)	Služi za dopremu i otpremu stvari željezničkim vozilima za pravnu osobu vlasnika odnosno posjednika toga kolosijeka

Člankom 83. Zakona o sigurnosti i interoperabilnosti željezničkog sustava (Zakon o sigurnosti i interoperabilnosti željezničkog sustava, 2017) propisana je prednost vlaka, odnosno željezničkog vozila ispred cestovnog vozila i drugih sudionika na željezničko cestovnom prijelazu. Osiguranje prometa na željezničko cestovnim prijelazima (Pravilnik o načinu osiguravanja prometa na željezničko-cestovnim prijelazima i pješačkim prijelazima preko pruge, 2017) može biti:

- osiguravanje prometa na novosagrađenim željezničko-cestovnim prijelazima
- osiguravanje prometa na postojećim željezničko-cestovnim prijelazima
- osiguravanje prometa na željezničko-cestovnim prijelazima u posebnim slučajevima
- osiguravanje prometa na postojećim željezničko-cestovnim prijelazima prometnim znacima i propisanom preglednošću.

Bez obzira na vrstu osiguranja cestovna vozila moraju se pridržavati pravila prednosti željezničkih vozila na željezničko cestovnim prijelazima. Kada je u pitanju promet na

³ Prema definiciji iz Pravilnika o tehničkim uvjetima za sigurnost željezničkoga prometa kojima moraju udovoljavati industrijski i drugi željeznički kolosijeci koji nisu javno dobro u općoj uporabi

križanju ceste s industrijskim kolosijekom (Pravilnik o tehničkim uvjetima za sigurnost željezničkoga prometa kojima moraju udovoljavati industrijski i drugi željeznički kolosijeci koji nisu javno dobro u općoj uporabi, 2013) u istoj razini osiguranje može biti:

- uređajem za davanje znakova kojima se najavljuje približavanje vlaka ili željezničkoga vozila na križanju s državnom i županijskom cestom – u slučaju slobodnog prolaska nema potreba za zaustavljanjem cestovnih vozila pa je situacija slična kao i kod ŽCP-a osiguranih svjetlo-zvuk signalizacijom i/ili branicima odnosno polubranicima
- osobljem koje prati željeznička vozila na križanju s lokalnom i nerazvrstanom cestom – u pravilu, željezničko osoblje prati stanje na cesti i sudionicima u cestovnom prometu daje signalne znakove kako bi ih zaustavio radi prolaska manevarskog sastava.

2.2. Zahtjevi vezani uz cestovni sustav

Zahtjevi vezani za promet na željezničko cestovnim prijelazima u cestovnom sustavu propisani su člancima 136. do 138. Zakona o sigurnosti prometa na cestama (Zakon o sigurnosti prometa na cestama, 2017) gdje se također razlikuje osiguranje:

- putem uređaja za zatvaranje cestovnog prometa na ŽCP-u (u slučaju nepoštivanja propisanih pravila i nastavka vožnje novčana kazna za ovakav prekršaj iznosi od 2000 do 5000 kuna)
- samo uz prometne znakove i bez uređaja za zatvaranje prometa na uređajima (u slučaju nepoštivanja propisanih pravila i nastavka vožnje novčana kazna za ovakav prekršaj iznosi 500 kuna).

U odredbama Zakona o sigurnosti prometa na cestama nema razlike između prelaska ceste preko željezničke pruge i preko industrijskog kolosijeka već je sve izjednačeno kao prijelaz ceste preko željezničke pruge.

Određene razlike postoje i u statističkim pregledima. Naime, postoji službeni podatak o 1521 željezničko cestovna prijelaza ceste preko željezničke pruge (www.mppi.hr, 2018), ali ne i koliko je prijelaza ceste preko industrijskih kolosijeka pa tako ni industrijskih matičnjaka.

2.3. Prometni znakovi i signalizacija na prijelazima ceste preko željezničke pruge

Prometni znakovi i signalizacija na prijelazima ceste preko željezničke pruge propisani su zasebnim pravilnikom (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015) te prepoznaju:

- znak »prijelaz ceste preko željezničke pruge s branicima ili polubranicima« (A45)
- znak »prijelaz ceste preko željezničke pruge bez branika ili polubranika« (A46)

Osuverimenjivanje signalizacije na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka

- znak »Andrijin križ« (A47 i A 48)
- znak »približavanje prijelazu ceste preko željezničke pruge s branicima ili polubranicama« (A49) i znak »približavanje prijelazu ceste preko željezničke pruge bez branika ili polubranika« (A50)
- znak »obvezno zaustavljanje« (B02)
- branike kojima se na prijelazu ceste preko željezničke pruge u razini zatvara promet čitavom širinom ceste (K42)
- polubranike, kojima se na prijelazu ceste preko željezničke pruge u razini zatvara promet samo do polovice širine ceste (K43).

Slika 1. Prijelaz ceste preko željezničke pruge s branicima ili polubranicama. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015)

Znak A45 označuje blizinu prijelaza ceste preko željezničke pruge u razini koja je osigurana branicima ili polubranicama (slika 1.).

Slika 2. Prijelaz ceste preko željezničke pruge bez branika ili polubranika. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015)

Znak A46 označuje blizinu prijelaza ceste preko željezničke pruge u razini koja nije osigurana branicima ili polubranicama (slika 2.).

Znak »Andrijin križ« označuje mjesto na kojem cesta prelazi preko željezničke pruge u razini bez branika ili polubranika s jednim kolosijekom, odnosno s dva ili više kolosijeka pa zato ima oblik jednog odnosno dva kolosijeka. Znakovi se postavljaju samo na prijelazima ceste preko željezničke pruge u razini koji su potpuno nezaštićeni ili koji su zaštićeni samo uređajima za davanje svjetlosnih i zvučnih znakova, bez branika ili polubranika (slika 3.)

Slika 3. Andrijin križ. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015)

Osuverimenjivanje signalizacije na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka

Znak Andrijin križ se postavlja na mjesto gdje je osiguran trokut preglednosti s obzirom na brzinu prometovanja vlakova. S obzirom da se manevarski sastavi na industrijskim kolosijecima zaustavljaju pri nailasku na cestu, nema brzine, i nema potrebe za izračunom trokuta preglednosti.

Slika 4. Približavanje prijelazu ceste preko željezničke pruge s branicima ili polubranicama. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015)

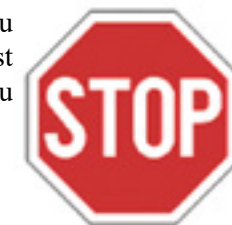
Znak A49 označuje udaljenost do prijelaza ceste preko željezničke pruge u razini koji je osiguran branicima ili polubranicama (slika 4.). Znak A50 označuje udaljenost do prijelaza ceste preko željezničke pruge u razini koja nije osigurana branicima ili polubranicama (slika 5.).

Slika 5. Približavanje prijelazu ceste preko željezničke pruge bez branika ili polubranika. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015)

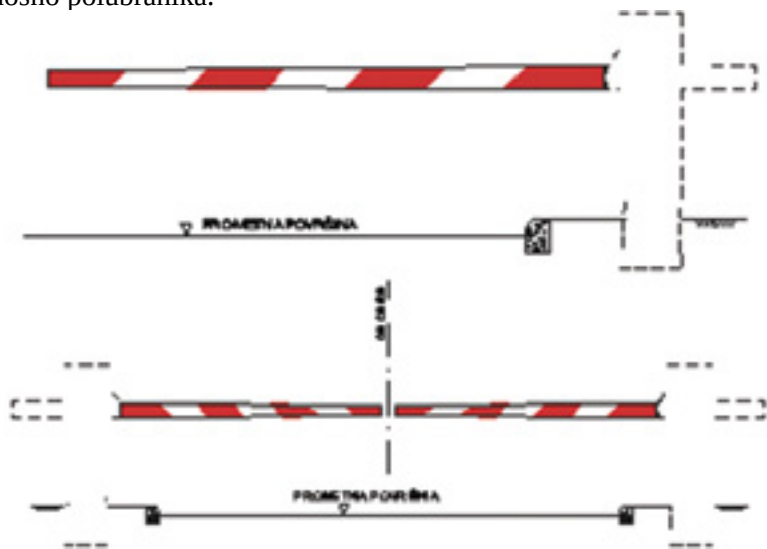
Znakovi A49 i A50 se postavljaju tako da se znak u obliku pravokutnika s tri kose pruge i odgovarajućim znakom opasnosti postavlja na 240 m ispred mjesta križanja ceste i željezničke pruge u razini, znak s dvije kose pruge na 160 m, a znak s jednom kosom prugom na 80 m ispred mjesta križanja ceste i željezničke pruge u razini tako da je niža strana kosih pruge bliža kolniku.

Znak B02 označuje mjesto pred ulazom u raskrižje na kojem je vozač dužan zaustaviti vozilo i dati prednost prolaska svim vozilima koja se kreću cestom na koju on nailazi ili označuje mjesto ispred prijelaza ceste preko željezničke pruge u istoj razini na kojem je vozač dužan zaustaviti vozilo i dati prednost prolaska svim vozilima što se kreću željezničkom prugom na koju on nailazi (slika 6.).

Slika 6. Obavezno zaustavljanje. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015)

Branici kojima se na prijelazu ceste preko željezničke pruge u razini zatvara promet čitavom širinom ceste i polubranici, kojima se na prijelazu ceste preko željezničke pruge u razini zatvara promet samo do polovice širine ceste (slika 7.), moraju biti označeni s najmanje tri crvena retroreflektirajuća stakla postavljena na odgovarajućim razmacima po čitavoj dužini polubranika, od kojih jedno mora biti smješteno na samom kraju branika odnosno polubranika.

Slika 7. Branici i polubranici. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015)

U prometna svjetla ulaze i svjetlosni znakovi za obilježavanje prijelaza ceste preko željezničke pruge (slika 8.), a oni mogu biti (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015):

- znakovi za označivanje prijelaza ceste preko željezničke pruge u razini
- znakovi za označivanje branika i polubranika
- znakovi kojima se najavljuje približavanje vlaka, odnosno zatvaranje prijelaza branicama ili polubranicama.

„Osim označivanja prijelaza ceste preko željezničke pruge svjetlosnim znakom, prijelaz se mora osigurati i zvučnom signalizacijom.“ (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015).

Slika 8. Svjetlosni znaci za obilježavanja ŽCP-a. Izvor: (Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, 2015).

Kao što se vidi, u Pravilniku o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama nema navedeno:

- znakovi koje željezničko osoblje daje prilikom nailaska manevarskog sastava industrijskim kolosijekom do križanja sa cestom (bilo da je riječ o prometnoj signalizaciji ili ručno znakovima)
- nema naglasak da se manevarski sastav mora zaustaviti prije nailaska na križanje ceste i industrijskog kolosijeka što dovodi do obveze zaustavljanja i cestovnih i željezničkih vozila
- znakovi za približavanje prijelazu ceste preko željezničke pruge (slike 4. i 5.) se postavljaju dok se za prijelaze ceste preko industrijskog kolosijeka ne postavljaju.

3. ANALIZA PONAŠANJA CESTOVNIH VOZAČA I CESTOVNIH PROMETNIH ZNAKOVA NA INDUSTRIJSKIM KOLOSIJECIMA

Kolodvor Podsused Tvornica nalazi se na pruzi državna granica – Savski Marof – Zagreb Glavni kolodvor, a za istraživanje je izabran jer se industrijski matičnjak proteže kroz logističko industrijsku zonu u zapadnom dijelu Zagreba zbog čega je veća gustoća prometa. Iz tog kolodvora grana se mreža industrijskih kolosijeka kako na sjevernu tako i na južnu stranu kolodvora. Shematski prikaz industrijskog matičnjaka⁴ s južne strane kolodvora nalazi se na slici 9.

Slika 9. Shema industrijskog matičnjaka južnog dijela kolodvora Podsused Tvornica. Izvor: (Shema industrijskog matičnjaka, Prilog Poslovnog reda kolodvora Podsused, Tvornica, 2017)

⁴ Kolosijeci koji se odvajaju iz kolodvora (iznimno i s otvorene pruge), a služe za potrebe jedne ili više tvrtki (korisnika)

Tijekom 24 sata na taj industrijskih matičnjak budu od nijedne do četiri postave manevarskih sastava zbog kojih dolazi do prekida cestovnog prometa⁵. Istraživanje ponašanja sudionika cestovnog prometa na prijelazima preko industrijskih kolosijeka napravljeno je na sljedećim prijelazima, a koji su označeni na slici 9. (za detaljniju analizu bilo bi potrebno napraviti istraživanje na svim prijelazima ceste preko industrijskih kolosijeka):

- 1. ŽCP Jankomir
- 2. ŽCP Munis
- 3. ŽCP Samoborska cesta.

3.1. Analiza ŽCP Jankomir

ŽCP Jankomir se nalazi na križanju ulice Jankomir i industrijskog matičnjaka prema industrijskom kolosijeku Robnim terminalima Jankomir, a u blizini trgovačkog centra Kaufland. U Tablici 2 je prikazan broj vozila koji je prelazio preko navedenog ŽCP-a u vremenu od 7:00 do 7:15 ujutro.

Tablica 2. Prijelaz cestovnih vozila preko ŽCP Jankomir

Smjer prometa	Broj vozila koja su stala	Broj vozila koja nisu stala	Ukupno	Procjena za 1 sat (vozila)	Procjena za 1 dan (vozila)
Sjever – jug	0	71	71	284	
Jug – sjever	0	54	54	216	
Ukupno	0	125	125	500	Min. 5000

Procijenjeno je kako je:

- u ukupnom broju vozila oko 60% osobnih automobila i oko 40% teretnih vozila
- pretežno su bili muški vozači
- vozači vozila bez zagrebačkih registracija jednako su se ponašala kao i vozači vozila ostalih registarskih vozila
- kad bi se primjenjivale prekršajne odredbe Zakona o sigurnosti prometa na cestama samo u jednom danu bi to iznosilo oko 2.500.000,00 kuna.

Poboljšanju sigurnosti na ŽCP-u Jankomir ne pridonosi niti nepravilno okrenut prometni znak Andrijin križ (vidi na slici 10.).

Slika 10. Prometni znakovi na ŽCP Jankomir.

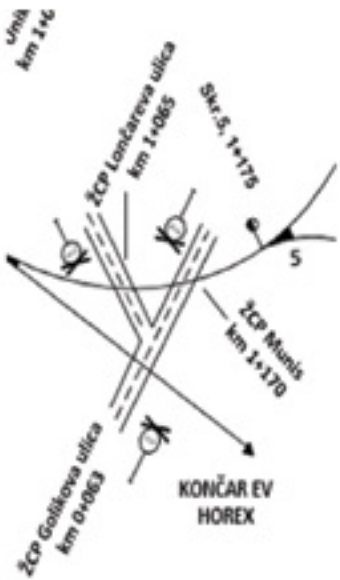
Izvor: fotografija autora

5 Prema izjavi nadređenog radnika kolodvora Podsused Tvornica

3.2. Analiza ŽCP Munis

ŽCP Munis nalazi se u neposrednoj blizini, kao što se vidi na slici 11, križanja tri ulice:

- Škorpikove ulice preko koje prelazi industrijski matičnjak za industrijski kolosijek za Munis d.o.o., CIOŠ d.o.o. i Robne terminale Jankomir
- ulice Josipa Lončara
- ulice Kreše Golika.

Slika 11. Položaj ŽCP Munis. Izvor: (Shema industrijskog matičnjaka, Prilog Poslovnog reda kolodvora Podsused, Tvornica, 2017)

U tablici 3. prikazan je broj cestovnih vozila koji je prelazio preko navedenog ŽCP-a u vremenu od 7:18 do 7:33 ujutro (vrijeme promatranja od 15 minuta).

Tablica 3. Prijelaz cestovnih vozila preko ŽCP Munis

Smjer prometa	Broj vozila koja su stala	Broj vozila koja nisu stala	Ukupno	Procjena za 1 sat (vozila)	Procjena za 1 dan (vozila)
Zapad i istok	0	42	42	168	
Istok - zapad	0	90	90	360	
Ukupno	0	132	132	528	Min. 5000

Stanje ponašanja cestovnih sudionika prometa na ŽCP Munis je slično ponašanju na ŽCP Jankomir s tim da je cestovna situacija još kompleksnija jer svako vozilo nailazi na još jedan ŽCP nekoliko desetaka metara dalje, bilo da ide u Lončerevu ili Golikovu ulicu. I njih su također prelazili bez zaustavljanja. Na ovom prijelazu uočen je:

- vozač teretnog cestovnog vozila stranih registarskih oznaka koji se na prijelazu okretao bez zaustavljanja
- na dnevnoj razini bi i na ovom prijelazu prekršajne odredbe prelazile 2.500.000,00 kuna.

Stanje prometnih znakova, kao što se vidi na slici 12 na ŽCP Munis također je nezadovoljavajuće jer nedostaje sa zapadne strane Andrijin križ.

Slika 12. Prometni znakovi na ŽCP Munis.
Izvor: fotografija autora.

3.3. Analiza ŽCP Samoborska cesta

ŽCP Samoborska cesta nalazi se na križanju industrijskog matičnjaka i prometne Samoborske ceste što se vidi i prema broj cestovnih vozila u tablici 4 gdje je broj vozila mjeren u vremenu do 7:38 do 7:53 ujutro (vrijeme promatranja od 15 minuta).

Tablica 4. Prijelaz cestovnih vozila preko ŽCP Samoborska cesta

Smjer prometa	Broj vozila koja su stala	Broj vozila koja nisu stala	Ukupno	Procjena za 1 sat (vozila)	Procjena za 1 dan (vozila)
Zapad i istok	0	105	105	420	
Istok - zapad	0	175	175	700	
Ukupno	0	280	280	1120	Min. 10000

Na ovom prijelazu je:

- u ukupnom odnosu bilo najviše osobnih automobila
- posebnost je što tu prometuju linije javnog prijevoza, a vozači autobusa se ponašaju isto kao i ostali (bez zaustavljanja ispred pruge)
- procjena prekršajnih kazni u novčanom iznosu bila i preko 5.000.000,00 kuna na dnevnoj razini.

Kad su u pitanju prometni znakovi ovaj prijelaz ima pogrešku jer nema znak Andrijin križ već znak Prijelaz ceste preko željezničke pruge bez branika ili polubranika (slici 13.).

Slika 13. Prometni znakovi na ŽCP Samoborska cesta
Izvor: fotografija autora

3.4. Zaključak analize istraživanja

Na temelju samo ova tri prijelaza cesta preko industrijskih kolosijeka može se zaključiti kako nema niti uredne i standardizirane prometne signalizacije tako nema niti poštivanja prometnih pravila od strane vozača cestovnih vozila. Ako se u obzir uzme da se manevarski sastavi na ovim prijelazima pojavljuju od nula do 4 puta dnevno postavlja se pitanje koliko je uopće i opravdana njihova potreba za obveznim zaustavljanjem.

4. ISKUSTVA I RJEŠENJA U DRUGIM EUROPSKIM ZEMLJAMA

Često puta kad se ne zna rješenje potraži se kod nekoga drugoga kako se ne bi moralo investirati u skupi razvoj novih rješenja stoga je istraženo kako su prijelaze cesta preko industrijskih kolosijeka riješile neke druge zemlje. Za potrebe ovog rada istražena su rješenja koja se primjenjuju u Mađarskoj, Austriji, Sloveniji i Švicarskoj.

4.1. Iskustva drugih država za prijelaze cesta preko industrijskih kolosijeka

Prijelazi ceste preko industrijskih kolosijeka u Mađarskoj, Austriji i Sloveniji [8] uglavnom se označavaju prometnim znacima (slika 14) kao i kod željezničke pruge.

Slika 14. Znak Andrijin križ u susjednim zemljama. Izvor: Josiović, 2018.

Sama odluka koja vrsta prometnog znaka i signalizacije [8] će se postaviti ovisi od kolosijeka do kolosijeka, kao i o gustoći prometa na pojedinim lokacijama.⁶ Osim znaka Andrijin križ, može biti svjetlosna, zvukovna signalizacija te branici ili polubranici. U Švicarskoj je isti način označavanja znakom Andrijin križ (file:///C:/Users/dkauzlj-AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/N1NL5EKN/rl_schienestr.pdf, 2018) kao što je to slučaj i za prethodno navedene tri zemlje.

U Mađarskoj tako načine označavanja prijelaza regulira Državno tijelo za promet te ovisi o posebnostima prijelaza. U Hrvatskoj je to u nadležnosti upravitelja cestovne infrastrukture. (Zakon o cestama, 2014) Zbog nedovoljnog nadzora stanja prometnih znakova i signalizacije na prijelazima ceste preko industrijskog kolosijeka događaju se situacije kao na slici 15 gdje prometni znakovi postoje na prijelazu Zagorske ulice preko industrijskog kolosijeka koji više uopće ne postoji.

⁶ Gustoća prometa snima se jedan određeni period pa se onda odlučuje o načinu označavanja.

Slika 15. Prijelaz Zagorske ulice u Zagrebu preko nepostojećeg industrijskog kolosijeka. Izvor: fotografija autora.

4.2. Nepoštivanje prometnih znakova i signalizacije

Iako sigurnost prometa na željezničko cestovnim prijelazima nije jedna od prioriteta u Nacionalnom programu sigurnosti cestovnog prometa određene aktivnosti se poduzimaju kad je u pitanju podizanje svjesnosti vozača o opasnostima na takvim križanjima. Nepridržavanje prometnih pravila na željezničko cestovnim prijelazima tako nije rijetkost niti u drugim zemljama.

Prilikom jednodnevnog policijskog nadzora na cesti Zebster u Njemačkoj (https://www.volksstimme.de/nachrichten/lokal/burg/1437670_Trotz-Signal-ueber-Bahnuebergang.html, 2018) evidentirani su, bez obzira na visoke i stroge kazne, prekršaji kako od strane vozača cestovnih vozila tako i od strane biciklista. Jednostavno sudionici cestovnog prometa nisu dovoljno osviješćeni o opasnostima na prijelazima cesta preko željezničkih pruga, a kamoli o prijelazima preko industrijskih kolosijeka. Sve to dovodi do kobnih izvanrednih događaja na ŽCP sa smrtnim posljedicama ili s težim tjelesnim ozljedama.

5. MOGUĆA RJEŠENJA ZA PRIJELAZE CESTA PREKO INDUSTRIJSKIH KOLOSIJEKA

Postavlja se pitanje: „Ima li smisla zaustavljati 10.000 vozila dnevno na ŽCP samoborska cesta radi mogućnosti da u toku dana ne prođe niti jedan manevarski sastav industrijskim kolosijekom?“ Isto tako postavlja se pitanje: „Ima li smisla provoditi kontrolu poštivanja cestovnih prometnih pravila na prijelazu cesta preko industrijskih kolosijeka, a da se pri tome ne podiže svjesnost vozača cestovnih vozila o opasnostima na ŽCP?“ U svakom slučaju postojeće stanje izravno štetno utječe i na okolišnu i društvenu odgovornost. S aspekta društvene odgovornosti ukupnog prometnog sustava potrebno je tražiti sustavna rješenja za navedene probleme i to u dva smjera:

- osuvermenjivanjem tehničkih i tehnoloških rješenja prometnih znakova i signalizacije na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka
- osuvermenjivanjem prometnih pravila kojima bi se jasno razgraničili prijelazi cesta preko industrijskih kolosijeka od prijelaza preko željezničkih pruga.

5.1. Tehnička i tehnološka rješenja prometnih znakova i signalizacije

Iz primjera tri analizirana prijelaza ceste preko industrijskih kolosijeka vidi se kako nema sustavnih rješenja pri primjeni prometnih znakova i signalizacije. Prijedlog sustavnog pristupa primjene prometnih znakova na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka nalazi se u tablici 5.

Tablica 5. Prijedlog sustavnog pristupa primjene prometnih znakova na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka

Znak	Željeznička pruga	Industrijski kolosijek
Andrijin križ		
		
Obavezno zaustavljanje ili raskrižje s cestom (prometnicom) s prednošću prolaska		
Približavanje prijelazu preko željezničke pruge	Da	Ne

Kad su križanja ceste i industrijskog kolosijeka prometno zahtjevnija, odnosno veća je gustoća prometa na cestama te je veći dnevni broj manevarskih sastava na prijelazu preko ceste onda je moguće imati i prometnu signalizaciju (svjetlosnu i zvučnu) te i mogućnost rješenja s branicima odnosno polubranicima (Pravilnik o tehničkim uvjetima za sigurnost željezničkoga prometa kojima moraju udovoljavati industrijski i drugi željeznički kolosijeci koji nisu javno dobro u općoj uporabi, 2013). Problem postavljanja svjetlosne i zvučne signalizacije, odnosno branika ili polubranika na prijelaze cesta preko industrijskih kolosijeka zahtjeva složenija i skuplja tehnička rješenja s uključenim točkama.

Tablica 6. Prijedlog sustavnog pristupa primjene prometne signalizacije na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka

Znak	Željeznička pruga	Industrijski kolosijek
Prometna signalizacija		

Izvor: <http://www.sh1.org/fotos/lc.htm>, 2018

Zbog toga bi se na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka mogla razvijati standardizirana ali jednostavnija rješenja sa semaforima kao što je to prikazano u tablici 6 i na slici 16.

Slika 16: Semafor na prijelazu ceste preko industrijskog kolosijeka. Izvor: (<https://www.youtube.com/watch?v=bZ1pxNfBouM> , 2018.)

5.2. Osuveremenjivanje prometnih pravila za sigurnost cestovnog prometa

Učinkovitost tehničkih i tehnoloških rješenja prometnih znakova i signalizacije na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka neće biti dovoljna ako ne dođe i do određenih promjena i u samim prometnim pravilima, kao što su:

- prepoznavanje prometnih znakova koje daju željeznički radnici na prijelazu ceste preko industrijskog kolosijeka
- prepoznavanje nove vrste prometne signalizacije na prijelazu cesta preko industrijskih kolosijeka

- prepoznavanje bespotrebnog zaustavljanja cestovnih vozila na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka kad nema manevarskih sastava.

U konačnici nadležnost za način označavanja te ispravnost i upotrebljivost prometnih znakova i signalizacije na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka podići na razinu ministarstva nadležnog za promet.

6. ZAKLJUČAK

Cestovni i željeznički promet dio su jedinstvenog prometnog podsustava koji se naziva kopneni promet. Kad se analiziraju dodirne točke između cestovnog i željezničkog prometa kao što su to križanja cesta sa željezničkom prugom ili industrijskim kolosijekom vidi se da u samoj provedbi nedostaje jedinstvenosti. Zbog toga su za nova rješenja koja su predložena u radu potrebne suradnje između različitih ministarstva (prometa i unutarnjih poslova) ali i suradnje između upravitelja cestovne i željezničke infrastrukture. Tu iskustva postoje u programu podizanja svjesnosti od opasnosti na željezničko cestovnim prijelazima. U slučaju sinergije ministarstava i upravitelja infrastruktura moguće je pokrenuti i realizaciju predloženih rješenja.

U samim rješenjima prepoznaje se i potreba uključivanja željezničke industrije, osobito iz područja prometno-upravljačko i signalno-sigurnosnog podsustava. Poduzeća iz tog područja rada mogla bi osmisliti funkcionalna i racionalna rješenja za prometnu signalizaciju na prijelazima cesta preko industrijskih kolosijeka.

U konačnici implementiranje predloženih rješenja u prometni sustav ne samo što bi izravno utjecalo na održivi razvoj već bi se domaća rješenja mogla ponuditi i drugim državama.

REFERENCE

Pravilnik o načinu osiguravanja prometa na željezničko-cestovnim prijelazima i pješačkim prijelazima preko pruge, Narodne novine broj 111/2015., Zagreb, 2015.

Zakon o sigurnosti i interoperabilnosti željezničkog sustava, Narodne novine broj 70/2017., Zagreb, 2017.

Pravilnik o tehničkim uvjetima za sigurnost željezničkoga prometa kojima moraju udovoljavati industrijski i drugi željeznički kolosijeci koji nisu javno dobro u općoj uporabi, Narodne novine broj 82/2013., Zagreb, 2013.

Zakon o sigurnosti prometa na cestama, Narodne novine broj 108/2017., Zagreb, 2017.

<http://www.mppi.hr/default.aspx?id=16276> , preuzeto 28.8.2018.

Pravilnik o prometnim znakovima, signalizaciji i opremi na cestama, Narodne novine broj 25/2015, Zagreb, 2015.

Shema industrijskog matičnjaka, Prilog Poslovnog reda kolodvora Podsused, Tvor-nica, HŽI Infrastruktura, Zagreb, 2017.

Bilješke iz elektronske pošte,

file:///C:/Users/dkauzljjar/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/N1NL5E-KN/rl_schienestr.pdf, preuzeto 28.8.2018.

Zakon o cestama, Narodne novine broj 92/2014., Zagreb, 2014.

https://www.volksstimme.de/nachrichten/lokal/burg/1437670_Trotz-Signal-ueber-Bahnuebergang.html, preuzeto 28.8.2018.

<http://www.sh1.org/fotos/lc.htm>, preuzeto 28.8.2018.

<https://www.youtube.com/watch?v=bZ1pxNfBouM>, preuzeto 28.8.2018.

INA AKADEMIJA – INTERNO DIJELJENJE ZNANJA I PROMICANJE KULTURE IZVRSNOSTI

INA ACADEMY – PLATFORM FOR INTERNAL KNOWLEDGE SHARING AND PROMOTING A CULTURE OF EXCELLENCE

Bruna Kostelac Košir, Adriana Sopta, Tamara Karagity, Marlena Jerković, Ivan Marasović, Katarina Škrlin, Željko Henezi.

INA – Industrija nafte d.d., Avenija Većeslava Holjevca 10, HR-10020 Zagreb, e-mail: akademija@ina.hr

SAŽETAK

INA kontinuirano, po uzoru na suvremene prakse upravljanja ljudskim resursima, ulaže u razvoj zaposlenika i na taj način pridonosi održivom razvoju i društveno odgovorom poslovanju.

INA Akademija uspostavljena je s ciljem internog dijeljenja znanja među zaposlenicima i razvoja kulture izvrsnosti putem razvoja kompetencija čime:

- se osigurava održivi razvoj u širem smislu
- se povećava uključenost (angažiranost) svih zaposlenika INA Grupe
- se optimiziraju troškovi i osigurava veći povrat ulaganja u edukaciju
- edukacija postaje dostupna svim zaposlenicima

Faze projekta:

1. priprema portfelja utemeljenog na analizama (uključenost zaposlenika, zadovoljstvo ljudskim resursima, izlazni intervju, istraživanje o dostupnosti edukacija)
2. formiranje projektnog tima i promocija (komunikacijski plan, IT platforma, regrutiranje internih trenera, predstavljanje projekta sindikatima i višem menadžmentu)
3. službeni početak te objava kalendara edukacija
4. praćenje ključnih pokazatelja uspješnosti, kontinuirano provođenje projekta i nadogradnja sukladno povratnim informacijama zaposlenika

Rezultati INA Akademije nakon godinu dana provedbe pokazuju da:

- zaposlenici dostupnost edukacije procjenjuju znatno većom nego prije uvođenja INA Akademije (2016 – 15,3%, 2017 – 56,5 %)

- je u INA Grupi održiva uključenost porasla za 8% u odnosu na rezultat iz 2015, a u populaciji bijelih ovratnika za 12 %
- je omogućeno investiranje za 15% u nova kompanijska znanja (ušteda u budžetu).

Ključne riječi: dijeljenje znanja, uključenost, DOP, održivi razvoj

ABSTRACT

In line with contemporary human resource management practices, INA continuously invests in employee development and thus contributes to sustainable development and corporate social responsibility.

The INA Academy has been established with the aim of internal knowledge sharing among employees and creating a culture of excellence through the development of competencies, which helps:

- ensure sustainable development in a broader sense
- increase engagement of all INA Group employees
- optimise costs and ensure greater return on investment in education
- make education accessible to all employees

Project phases:

1. Portfolio preparation based on the analysis (employee engagement, satisfaction with human resources, exit interview, survey on the availability of education)
2. Forming a project team and promoting the project (communication plan, IT platform, recruitment of internal trainers, presenting the project to trade unions and senior management)
3. Official start of the project and announcement of the education calendar
4. Monitoring key performance indicators; continuous implementation and upgrading of the project according to the feedback received from employees

One year into the INA Academy project, the results show that:

the employees feel that the availability of education is significantly higher than before the INA Academy (2016 - 15.3%, 2017 - 56.5%);

in INA Group, sustained engagement has increased by 8% compared to 2015, while the engagement of white-collar workers is 12% higher;

Enable 15% investment in a new knowledge (budget savings)

Key words: knowledge sharing, engagement, corporate social responsibility, sustainable development

1. UVOD

Društveno odgovorno poslovanje i održivi razvoj smatraju se jednim od temeljnih načela poslovanja Ine u svakodnevnom poslovanju s ciljem uvećanja zajedničke vrijednosti.

Prema definiciji Europske komisije (*Green Paper*, 2001., 6.) biti društveno odgovoran ne znači samo ispunjavati zakonske propise, već znači ići korak dalje te ulagati „više“ u ljudski kapital, okoliš i odnose s dionicima.

Najvažniji interni dionici jesu upravo zaposlenici koji su nositelji intelektualnog kapitala i izvor konkurentske prednosti što je Ina i prepoznala.

Kao rezultat navedenoga, Ina kontinuirano uvodi najsuvremenije prakse upravljanja ljudskim resursima jer unutar kompanije postoji svjesnost da se samo ulaganjem u ljudski kapital mogu ostvariti promjene koje će osigurati opstanak na tržištu.

Jedna od Ininih kompanijskih vrijednosti su upravo Ljudi – njihova dobrobit, uvažavanje potreba, interesa i sposobnosti svojih zaposlenika, poticajnim sustavom nagrađivanja i napredovanja, jer su nezamjenljiv kreativni potencijal, svekolika podrška i uporište u realizaciji ciljeva. Navedeno ukazuje na to da se dugoročno strategija razvoja zaposlenika bazira na razvojnim potrebama zaposlenika kako bi se na sustavan način upravljalo kompetencijama uz pomoć kojih zaposleni mogu ostvariti kompanijske ciljeve te kako bi se živjele kompanijske vrijednosti.

Iz navedenog proizlazi i dugoročna strateška smjernica kompanije - osiguranje održivog razvoja i društveno odgovorno poslovanje, koja pod spomenutom terminologijom podrazumijeva i razvoj zaposlenika (razvoj njihovih kompetencija i potencijala) u skladu s trendovima industrije i pretpostavkama za demonstriranje fleksibilnosti potrebne za prilagođavanje novim trendovima, tržišnim nišama i potrošačima.

Prema Pfeffer i Veiga (1999.) identificirano je sedam praksi upravljanja ljudskim resursima koje su karakteristične za kompanije kojima su njihovi zaposlenici na prvom mjestu među kojima je istaknuto educiranje zaposlenika kao jedna od relevantnih praksi u postizanju više razine društveno odgovornog poslovanja.

Upravo je INA Akademija jedan od načina na koji Ina prati suvremene svjetske trendove te implementira relevantne prakse kako bi osigurala održivi razvoj i njegovala svoj intelektualni kapital.

2. POZADINA POKRETANJA INA AKADEMIJE

Možemo reći da su razlozi za pokretanje INA Akademije ujedno i četiri ključna izazova INA Akademije:

1. Osigurati održivi razvoj i društvenu odgovornost u kompaniji kroz sustavni prijenos znanja i kulturu promicanja razvoja kompetencija:

U skladu sa strateškom smjernicom održivog razvoja potrebno je povećavati broj sati edukacije po zaposleniku, a INA je kao mjeru do 2020. godine postavila cilj dosegnuti

40 sati edukacije po zaposleniku. Također, strateška smjernica održivog razvoja podrazumijeva i interni prijenos znanja, očuvanje intelektualnog kapitala te osnaživanje sustava mentorstva i internog trenerstva što će biti omogućeno kroz platformu INA Akademije.

2. Utjecati na povećanje uključenosti (angažiranosti) zaposlenika:

Prije pokretanja INA Akademije, istraživanje angažiranosti provedeno u Ini 2015. godine je pokazalo da je mogućnost učenja i razvoja jedan od važnih čimbenika (tzv. *drivera*) angažiranosti na radu.

3. Optimizirati troškove i osigurati povrat na investiciju u edukaciju putem internog prijenosa znanja:

S obzirom na nepovoljne tržišne silnice u naftnoj industriji, optimizacije troškova i povećanje efikasnosti ključan su preduvjet uspješnog tržišnog poslovanja. Povezivanjem INA Akademije sa sustavom za upravljanje radnim učinkom direktno se utječe na optimiziranje troškova na način da eksterne edukacije mogu biti zamijenjene jednako kvalitetnim edukacijama koje se održavaju interno.

4. Učiniti edukaciju dostupnom svim zaposlenicima:

Prije pokretanja INA Akademije, u prosjeku 60 % zaposlenika je pohađalo neke oblike edukacije (interne i eksterne) kada se izuzmu obvezna zakonska osposobljavanja, a cilj je doseći 100 % do 2020. godine. Interno provedeno istraživanje 2016. godine pokazalo je kako 16 % ispitanika smatra kako im je edukacija dostupna, odnosno 59,9 % je smatralo kako je edukacija dostupna, ali ne u mjeri u kojoj bi htjeli, 19,41 % ispitanika je smatralo da im nije dostupna, dok oko 6 % nikada nije razmišljalo o dostupnosti edukacije.

Uzevši u obzir sve navedeno, kao i činjenicu da INA Grupa svoj uspjeh temelji upravo na znanju i stručnosti svojih 11.000 ljudi, logično se nametnula ideja o pokretanju INA Akademije, platforme za sustavni prijenos internog znanja.

3. OPIS PROJEKTA - PLATFORMA ZA INTERNO DIJELJENJE ZNANJA, PROMICANJE KULTURE IZVRSNOSTI I KOMPANIJSKIH VRIJEDNOSTI

Pripremu i implementaciju projekta možemo podijeliti u četiri glavne faze:

1. priprema portfelja utemeljenog na analizama (uključenost zaposlenika, zadovoljstvo ljudskim resursima, izlazni intervju, istraživanje o dostupnosti edukacija)
2. formiranje projektnog tima i promocija (komunikacijski plan, IT platforma, regrutiranje internih trenera, predstavljanje projekta sindikatima i višem menadžmentu)
3. službeni početak te objava kalendara edukacija
4. praćenje ključnih pokazatelja uspješnosti, kontinuirano provođenje projekta i nadogradnja sukladno povratnim informacijama zaposlenika.

3.1. Priprema portfelja utemeljena na analizama te povezivanje sa sustavom upravljanja radnim učinkom

Kako bismo bili sigurni da INA Akademija odgovara zaista na ključne razvojne potrebe makroorganizacije te da je riječ o adekvatnoj i učinkovitoj razvojnoj metodi, najviše vremena posvećeno je prvoj fazi.

Koraci u prvoj fazi:

- definiranje ključnih razvojnih potreba makroorganizacije nakon završetka godišnjeg ciklusa ocjenjivanja zaposlenika
- povezivanje razvoja sa sustavom upravljanja radnim učinkom (analiza bihevioralnih kompetencija te potrebna znanja i vještine koji mogu pomoći u razvoju kompetencija - tehnička, poslova i *soft* znanja i vještine)
- utvrđivanje tzv. NULTE točke - prvo mjerenje
- analiza svih istraživanja (uključenost zaposlenika, zadovoljstvo sektorom ljudskih resursa, izlazni intervju) te provedba novog istraživanja o dostupnosti edukacija i razvojnim potrebama svih zaposlenika (online anketa)
- finaliziranje kurikulumu na temelju svih prikupljenih informacija

3.1.1. Analiza istraživanja

Kroz redovito provođenje ankete o uključenosti zaposlenika te ankete o zadovoljstvu uslugama ljudskih resursa dobivene su informacije o tome koliko je zaposlenicima važna dostupnost edukacija te dugoročno ulaganje u njihov razvoj i obrazovanje. Također, pozitivan interni imidž poslodavca jedan je od čimbenika uključenosti, a rezultat je mišljenja zaposlenika da u kompaniji postoje vrsni stručnjaci koji prenose svoja znanja. Iz navedenog bilo je jasno da projekt poput INA Akademije može imati direktan utjecaj na uključenost zaposlenika.

Prije lansiranja INA Akademije, a kako bi se dodatno uključili zaposlenici, u rujnu 2016. provedena je interna *online* anketa o dostupnosti edukacija kojoj je jedan od ciljeva bio dodatno prikupiti mišljenje zaposlenika o njihovim edukacijskim potrebama. Rezultati su obrađeni na uzorku od 15 % zaposlenika (n= 650). Prosječna dob ispitanika je bila 40 godina i u prosjeku su u Ini zaposleni 10 – 15 godina. Ispitanici smatraju da je edukacija dostupna, ali ne u mjeri u kojoj očekuju (cca 75%), a 90 % ispitanika smatra da je edukacija izuzetno važna.

Dodatno, analiza izlaznih intervjuu koji se provode sa zaposlenicima koji svojevremeno odlaze iz kompanije, pokazala je da bi se još veći naglasak trebao stavljati na razvojne prilike te dostupnost edukacija.

Kao rezultat pomne pripreme i planiranja u prvoj fazi, možemo zaključiti da je INA Akademija povezana sa sustavom za upravljanje radnim učinkom i time direktno sa strateškim smjernicama kompanije. INA Akademija povezuje razvoj kompetencija

INA Akademija – interno dijeljenje znanja i promicanje kulture izvrsnosti

(potrebnih za ostvarenje ciljeva) s provedbom internih treninga/edukacija/radionica, a baziranih na individualnim razvojnim planovima zaposlenih (Slika 1.).

Slika 1. Povezanost INA Akademije sa sustavom za upravljanje radnim učinkom i kompetencijama (SURU)

Dodatno, osim kompetencija sve edukacije i treninzi povezane su s razvojem kompanijskih vrijednosti (Slika 2.), stoga INA Akademija, osim što je platforma za interni prijenos znanja, jačanje interne komunikacije i jedan od alata za sustavno upravljanje razvojem zaposlenika kroz internu edukaciju i treninge, na sustavan način sudjeluje u izgradnji nove kompanijske kulture promicanjem i osnaživanjem kompanijskih vrijednosti.

Tako, svaki radnik kompanije u dogovoru sa svojim nadređenim rukovoditeljem kroz svoj individualni razvojni plan kojim se usmjerava razvoj njegovih kompetencija kroz edukaciju i treninge kao metodu dodatno aktivno sudjeluje u izgradnji željene kompanijske kulture.

Slika 2. Primjer opisa jedne INA Akademija edukacije koji se nalazi u Katalogu edukacija gdje je vidljivo na koji način je edukacija povezana s kompanijskim kompetencijama i vrijednostima

INA Akademija – interno dijeljenje znanja i promicanje kulture izvrsnosti

Možemo reći da se za ostvarenje visoke razine društveno odgovornog poslovanja, između ostalog, važnim smatra razvoj odgovarajuće organizacijske kulture i predanost zajedničkim vrijednostima koje uvažavaju vrijednosti svih dionika, pa tako i zaposlenika, što INA Akademija svakako potiče i sama čini.

3.2. Pomno osmišljeni komunikacijski plan te regrutiranje internih trenera

Od samog početka projekta bilo je jasno da je za uspješnost projekta neophodan kros-funkcijski tim te je stoga u projekt na samom početku uključeno više organizacijskih jedinica, što se kasnije, kroz mrežu internih trenera, proširilo na cijelu organizaciju.

Suradnja Upravljanja i razvoja ljudskih resursa, Korporativnih komunikacija i IT-a (Informatički servisi i Plavi tim) rezultirala je pomno osmišljenim komunikacijskim planom koji je osigurao da budu obuhvaćeni svi zaposlenici. Dodatno, uz logotip, osmišljen je i prepoznatljiv vizualni identitet u obliku sove (Slika 3.) koji dodatno pojačava poruku kako su znanje i razvoj svih zaposlenika bitni za kompaniju.

Slika 3. Vizualni identitet INA Akademije

Pokrenuta je i promotivna kampanja za regrutiranje internih trenera iz tri definirana područja – poslovna znanja i vještine, tehnička i *soft* (tzv. meke vještine). Zadatak internih trenera je dijeliti svoje znanje s kolegama kroz predavanja/radionice/treninge čiji je zadatak prenošenje znanja na ostale kolege. Iako inicijalno nije postojao nikakav sustav nagrađivanja ili dodatna naknadna za interno trenerstvo, prijavilo se gotovo 120 zainteresiranih kako bi nesebično prenosili svoje znanje na ostale zaposlenike.

3.3. INA Akademija je službeno otvorila svoja vrata

Kako bi se osigurala kvaliteta sadržaja edukacija, uspostavljena je suradnja sa stručnjacima koji su u projekt uključeni kao *Subject Matter Experts*, s idejom da budu svojevrtni konzultanti internim trenerima za svoju domenu ekspertize.

Osmišljena je vrlo jednostavna i intuitivna *user-friendly* aplikacija putem koje se zaposlenici mogu prijavljivati na željenu edukaciju. Putem Internih vijesti, službeno su otvorene prijave za sve zaposlenike kada je objavljen popis edukacija (tzv. kalendar edukacija) dostupnih kroz INA Akademiju za zadnji kvartal 2016. godine.

Da INA Akademija ima punu podršku najvišeg menadžmenta koji je prepoznao utjecaj i doprinos ovog projekta, bilo je jasno kada je na svečanom otvorenju, 18. listopada 2016. godine prvo dvosatno predavanje na INA Akademiji održao tadašnji Operativni direktor za Istraživanje i proizvodnju nafte i plina, te se tražila stolica više s obzirom da se prijavilo nešto više od 100 polaznika.

Svim internim trenerima koji su odabrani da provode edukacije na INA Akademiji, osigurano je pohađanje edukacije „Trening trenera“ kako bi se dodatno osnažili za svoju ulogu, odnosno razvili kompetenciju za provedbu treninga i prijenos znanja u skladu s andragoškim metodama. Prezentacija i skripte koje treneri koriste za vrijeme svojih treninga, kasnije su dostupne svim zaposlenicima u Bazi kompanijskog znanja.

Tijekom zadnjeg kvartala 2016 godine, započeto je i kreiranje sustava nematerijalnog nagrađivanja internih trenera putem kojeg se nastoje nagraditi najbolji treneri, dati im priznanje za njihovu kvalitetnu pripremu i izvedbu, te poticati ih na angažman i dugoročnu suradnju s INA Akademijom.

3.4. Kontinuirano provođenje projekta i nadogradnja sukladno povratnim informacijama zaposlenika

Prema projektnom planu, kalendar dostupnih edukacija nastavio se objavljivati jednom kvartalno za naredni kvartal, a sve novosti vezane za INA Akademiju redovito se komuniciraju prema zaposlenicima putem različitih komunikacijskih kanala kako bi se obuhvatili svi zaposlenici (interne vijesti, interni časopis, Intranet stranica, email adresa). Osim u Zagrebu, edukacije su često dostupne i na ostalim Ininim lokacijama poput Rijeke, Siska i Solina.

Kao i u slučaju svih drugih vanjskih edukacija koje se provode u Ini od strane vanjskih dobavljača, a u svrhu unaprjeđenja kvalitete edukacija, nakon svake održane interne edukacije provodi se anketa zadovoljstva provedenom edukacijom te se povratna informacija šalje internom treneru. Dodatno, osim zadovoljstva samom edukacijom, polaznici u anketi imaju priliku predložiti kolege za koje smatraju da bi bili izvrsni interni treneri te izraziti (ne)zadovoljstvo INA Akademijom općenito i svim njenih aspektima (IT aplikacija, Intranet, dostupnost informacija itd.). Neke od reakcija polaznika INA Akademija edukacija:

„Mislim da je INA Akademija jedan izuzetan projekt koji je ova kompanija prepoznala kao da je potreban radnicima jer smo svi kao radnici dužni proširivati svoje kompetencije i davati sve od sebe. Tako da me jako veseli da smo došli na razinu da prihvaćamo kolege da imaju više iskustva i da od njih možemo učiti i da se isključivo ne koncentriramo na neke vanjske treninge, nego da najbolja znanja možemo dobiti unutar ove kuće.“, Lovorka L., polaznica

Po uzoru na svečano otvorenje, kada je predavanje održao Operativni direktor, iz kvartala u kvartal nastavila se tradicija održavanja tzv. VIP predavanja koje drži najviši Inin menadžment, a prijaviti se mogu svi zainteresirani zaposlenici.

Kako bi se zaposlenike dodatno angažiralo da promišljaju o učenju pa tako i svom cjeloživotnom razvoju, objavljen je i upitnik stilova učenja koji im je omogućio da saznaju koje metode učenja im najviše odgovaraju te da, u skladu s time, odaberu i adekvatne metode.

3.4.1. Interni treneri – ključ uspjeha INA Akademije

S obzirom da ključ uspjeha INA Akademije leži upravo u internim trenerima i njihovoj angažiranosti i motiviranosti, predložen je i odobren model nematerijalnog nagrađivanja internih trenera čiji je cilj nagraditi najbolje trenere, dati im priznanje za njihovu kvalitetnu pripremu i izvedbu te poticati ih na angažman i dugoročnu suradnju s INA Akademijom.

„Biti interni trener na INA Akademiji bilo je za mene jedinstveno iskustvo. Svakodnevni posao, znanje i stečena iskustva trebalo je transformirati na jednostavan i razumljiv način te prenijeti drugima. Motivirani i zainteresirani sudionici, pružili su mi veliko zadovoljstvo u istraživanju vlastitih mogućnosti u prijenosu znanja.“ – Vesna K.P., interna trenerica

Krajem 2017. po prvi put je na svečanoj ceremoniji odabran i proglašen „najTRENER 2017“ koji je održao najveći broj sati edukacije, educirao najveći broj zaposlenika, uz najveću prosječnu ocjenu zadovoljstva polaznika. Na taj način mu je odano priznanje za trud i angažman. Nakon primitka priznanja, Dragan D., najTRENER 2017. izjavio je:

„Jako sam sretan što sam dobio ovu nagradu i to me na neki način obavezuje da pripremim još poneki trening u budućnosti i svakako bi pozvao druge kolege da se okušaju i da se uključe u INA Akademiju. Razmjena energije na samom treningu je nevjerovatna.“

4. PLATFORMA ZA POTICANJE RAZNOLIKOSTI I NEDISKRIMINACIJE I DRUŠTVENO ODGOVORNOG PONAŠANJA NA RADNOM MJESTU

Prijedlozi i odabir različitih edukacijskih tema iz različitih stručnih, poslovnih i *soft skills* područja te interes polaznika za različite teme ukazuju na potrebu, ali i na motiviranost polaznika za proširivanjem znanja i razvojem vještina u područjima koja su im važna s profesionalnog aspekta ili osobnog razvoja, a različita su od njihovih primarnih stručnih i profesionalnih uloga u kompaniji.

Podizanje stupnja znanja, bolja informiranost te različita iskustva utječu na prihvaćanje različitosti. Dakle, što više o nekoj temi znamo, u prednosti smo i bolje razumijemo određene događaje ili tuđe postupke. U skladu s navedenim, kako bi se različitosti uvažile i kako bi „različito“ bilo bolje prihvaćeno te kako bi se potencijalni konflikti uzrokovani „različitošću“ percepcijom, iskustvom, znanjem ili stavom prevenirali ili sveli na najmanju moguću mjeru i na koncu učinkovitije rješavali, potrebno je, prije svega uvažavati međusobne različitosti.

Jedna od tema treninga/radionice u kontekstu razvoja *soft* kompetencija ima naziv „Ja sam ok, Ti si OK“. Cilj radionice je potaknuti razmišljanje polaznika o našim međusobnim različitostima kako bismo uslijed povećane tolerancije i razumijevanja različitog učinkovito komunicirali i uspješnije surađivali. Dodatno, „Timska kohezija“ i „Upravljanje konfliktnim situacijama“ su još neke od tema sa sličnom svrhom.

Nadalje, s aspekta nediskriminiranja tj. uključivosti (*inclusion*), zaposlenici imaju priliku međusobno se bolje upoznavati u različitim kontekstima INA Akademije što također pridonosi prihvaćanju različitosti.

„Preporučam u svakom slučaju svakome. Dobro je upoznati kolege iz drugih segmenata poslovanja, razmijeniti nekakva iskustva. Pohvalna interakcija svih sudionika u edukacijama gdje se svi uključujemo u diskusiju, u raspravu i slično. Mislim da nisu ništa manje vrijedne ili lošije od bilo kojih vanjskih edukacija koje se organiziraju.“, Marin K., polaznik.

S obzirom na to da INA Akademija ima za cilj povećanje broja sati edukacije po zaposleniku i s obzirom na činjenicu kako je u samo 6 mjeseci nakon implementacije broj sati povećan za 0,3 h po zaposleniku, opravdano je očekivati da bi se trend rasta trebao nastaviti. Slijedom toga, može se reći kako podizanje broja sati edukacije po zaposleniku slijedi smjernice društveno odgovornog ponašanja. Naime, osim što kompanija dobiva mogućnost da kroz porast kompetencija osigurava ostvarenje ciljeva, ona na taj način podiže svoju ukupnu konkurentnost na tržištu. Također, zaposlenici podižu svoju internu konkurentnost, ali i vanjsku konkurentnost na tržištu budući su s razvijenim kompetencijama atraktivniji na tržištu rada. S druge strane, interni treneri, pored znanja koje imaju i dijele ga s ostalima, također imaju mogućnost brusiti svoje trenerske vještine u prijenosu znanja drugima, što im također podiže vrijednost u kontekstu ljudskog kapitala organizacije, ali i atraktivnost na tržištu rada. Kao primjer društveno odgovornog ponašanja u svrhu podizanja atraktivnosti zaposlenika, na INA Akademiji je održan trening „Društvene mreže i profesionalni PR“ koji je polaznike informirao s mogućnostima korištenja društvenih mreža u profesionalne svrhe te načinima na koje poslodavci koriste društvene mreže.

Dodatno, prilikom kampanje za regrutiranje internih trenera, zaposlenici koji su se prijavili nisu bili upoznati s modelom nagrađivanja internih trenera, budući još nije bio osmišljen, već je njihova motivacija bila dijeljenje znanja svojim kolegama. Na ovaj način su, prvenstveno na volonterskoj bazi, pokazali interes prema društveno odgovornom ponašanju.

Također, važno je za istaknuti i da su interni treneri održali nekoliko edukacija INA Akademije za članove nevladinih udruga kako bi im pomogli da razviju znanja i vještine iz područja osobne učinkovitosti, upravljanja projektima i organizacije poslovnih događanja.

Nadalje, u sklopu INA Akademije zaposlenici su imali priliku pohađati edukativnu radionicu „Održivi razvoj – pogled u budućnost“ gdje su dobili ključne informacije o društveno odgovornom poslovanju i održivom razvoju.

Stoga, sve navedeno čini argumente koji idu u prilog kulturi društveno odgovornog ponašanja i poslovanja kako samih zaposlenika polaznika edukacije, internih trenera, tako i kompanije u cjelini. Naime, INA Akademija kao projekt je primjer društveno odgovornog ponašanja kompanije prema zaposlenicima, no dodatno možemo reći i da je ovim projektom potaknuto i društveno ponašanje i samih zaposlenika prema kompaniji, jedni prema drugima, ali i prema zajednici izvan organizacije.

5. KLJUČNI POKAZATELJI USPJEHA INA AKADEMIJE

Ciljeve koji su bili postavljeni pred INA Akademiju možemo podijeliti na kratkoročne i dugoročne.

Definirani kratkoročni ciljevi INA Akademije su:

- Smanjenje diskrepancije između postojeće razine razvijenosti kompetencije s očekivanom razinom razvijenosti
- Omogućavanje svim zaposlenicima odlazak na edukacije
- Povećanje broja sati edukacije po zaposleniku
- Sistematiziranje znanja u kompaniji
- Bolja iskorištenost unutarnjeg znanja
- Regrutiranje i prepoznavanje internih trenera

Dugoročni ciljevi koji su postavljeni pred projekt su:

- Povećanje uključenosti (angažiranosti)
- Poboljšanje radnog učinka zaposlenika i podizanje razine razvijenosti kompetencija
- Izgradnja kulture dijeljenja znanja
- Poboljšanje *Employer brandinga* i imidža kompanije

Niže su navedene brojke i činjenice koje same za sebe govore u prilog ostvarenju ciljeva (na dan 31.12.2017.):

- INA Akademija je s udjelom od 30% sudjelovala u ukupnom povećanju broja sati po zaposleniku u odnosu na 2016.
- Materijali s edukacije mogu se naći u internoj Bazi kompanijskog znanja – treninzi INA Akademije su povećali postojeći broj dokumenata za 35
- 119 trenera se prijavilo tijekom kampanje
- 7612 sati treninga
- 105 održanih treninga
- 39 tema
- 1516 polaznika
- Ukupna prosječna ocjena zadovoljstva polaznika 4,9
- Prvi put dodijeljena nagrada internom treneru iz INA Grupe s najviše održanih treninga s najvećim prosječnim zadovoljstvom polaznika i najvećim brojem polaznika

- Golden Barrel nagrada MOL Grupe - 1. mjesto u kategoriji Uključenost (Angažiranost) - prepoznatost doprinosa na razini MOL Grupe i financijska nagrada 1350 eura za svakog člana projektnog tima (edukacija po izboru)
- Projekt je ušao u finale nagrade Grand PRix Hrvatske udruge za odnose s javnošću
- Anketa o zadovoljstvu organizacijskom jedinicom ljudskih resursa - projekt je ocijenjen najvišom ocjenom među svim alatima ljudskih resursa (4,7) na skali 1-5
- Podjednaka zastupljenost polaznika iz svih dijelova kompanije
- U prvih 6 mjeseci, 34% veći broj prijava u odnosu na slobodna mjesta
- Procjena uštede INA Akademijom – više od 1.000.000 kn
- Rezultati ankete o dostupnosti edukacija
 - 2016 - dostupna 15,3% ; dostupna donekle 59,9%; ne znam 5,4 % ; nije dostupna 19,41%
 - 2017- dostupna 56,5%; dostupna donekle 29,4 %; ne znam 6,5 %; nije dostupna 7,5 %

Dodatno, rezultati istraživanja angažiranosti (uključenosti) provedenog potkraj 2017 godine (Wills Towers Watson; Employee engagement softwer) pokazali su kako je održiva uključenost (angažiranost) na razini INA Grupe 73% što je za +7% bolji rezultat nego u odnosu na istraživanje provedeno 2015. godine. Jedna od kategorija uključenosti koja se ispitivala bila je Razvoj karijere. Rezultati navedene kategorije, povećali su se od 5-8% za tzv. *white collar* (bijeli ovratnik) populaciju, od 13-18% za menadžersku populaciju u odnosu na prethodno mjerenje 2015. godine.

6. ZAKLJUČAK

U skladu sa svim prethodno navedenim, sa sigurnošću možemo reći da je INA Akademija donijela našoj organizaciji novosti, utjecala na pozitivno ozračje, unaprijedila uključenost zaposlenika i korporativnu kulturu te dodatno potaknula društveno odgovorno poslovanje.

Osim toga, INA Akademija kao projekt podigla je važnost funkcije ljudskih resursa kao facilitatora dijeljenja znanja u kompaniji. Također, uvođenje ovog projekta na svakodnevnoj bazi dokazuje kako je ulaganje u razvoj zaposlenika važno i kako se u svakodnevnom radu „živi“ strategija orijentacije na zaposlenike, tj. korporativna vrijednost LJUDI.

Kratkoročno, u budućnosti su u planu dodatno osnaživanje mreže internih trenera te proširenje ponude edukacija, kao unaprjeđenje IT aplikacija kako bi se kvaliteta podigla na još veću razinu.

Dugoročno možemo reći da će INA Akademija i u budućnosti nastaviti osluškivati potrebe i povratne informacije zaposlenika te se razvijati i nadograđivati u skladu sa suvremenim svjetskih praksama.

REFERENCE

Aon Hewitt, MOL Grupa, Anketa o uključenosti zaposlenika, 2015., *interni izvještaj koji nije javno dostupan*.

Commision of the European Communities, *Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*, Brussels, 18 July 2001, DOC/01/9

INA, d.d., Anketa o dostupnosti edukacija, 2016., *interni izvještaj koji nije javno dostupan*.

INA, d.d., Anketa o dostupnosti edukacija i zadovoljstvu INA Akademijom, 2017., *interni izvještaj koji nije javno dostupan*.

INA, d.d., Anketa o zadovoljstvu organizacijskom jedinicom ljudskih resursa, 2017., *interni izvještaj koji nije javno dostupan*.

Pfeffer, J., Veiga, J. F. (1999), Putting people first for organizational success, *Academy of Management Executive*, Vol. 2, No. 13, 37-48.

Wills Towers Watson, MOL Grupa, Anketa o uključenosti zaposlenika, 2017., *interni izvještaj koji nije javno dostupan*.

ULOGA PRIVATNOG SEKTORA U SPREČAVANJU NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U OBITELJI

THE ROLE OF THE PRIVATE SECTOR IN PREVENTING VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE

mr. sc. Marta Krizmanić Pavić

martakrizmanic@yahoo.com

SAŽETAK

Nasilje nad ženama je teška povreda ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama. Jednakost između žena i muškaraca je odlučujuća u sprečavanju nasilja nad ženama. Posljedice nasilja nad ženama imaju utjecaj na sve segmente društva pa i na privatni sektor. Isto tako, privatni sektor ima značajni utjecaj u zaštiti i sprečavanju nasilja nad ženama. Prema odredbama članka 17. Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilju u obitelji, države trebaju poticati privatni sektor i medije da pridonose sprečavanju nasilja nad ženama. Dužnost je država da poduzmu mjere da se nasilje spriječi, da zaštite žrtve nasilja te da progone počinitelje. U radu se analiziraju načini kojima poduzeća doprinose sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

Ključne riječi: Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilju u obitelji, privatni sektor, društveno odgovorno poslovanje

ABSTRACT

Violence against women is a serious violation of the human rights of women and a form of discrimination against women. Equality between women and men is a key element in the prevention of violence against women. Consequences of violence against women affect all segments of the society, including private sector. Also, private sector has a significant influence on the protection and prevention of violence against women. According to the provisions of Article 17 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, states should encourage the private sector and the media to contribute to the prevention of violence against women. States have a duty to take measures to prevent violence, protect victims of violence and prosecute the perpetrator. The paper analyses the methods available to the enterprises that contribute to the prevention of violence against women and domestic violence.

Key words: Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, private sector, corporate social responsibility

1. UTJECAJ NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U OBITELJI NA DRUŠTVO I ULOGE PRIVATNOG SEKTORA

Nema održivoga razvoja bez ravnopravnosti spolova. Ni nasilje nad ženama i nasilje u obitelji se ne može iskorijeniti bez stvaranja veće ravnopravnosti između muškaraca i žena. Nasilje u obitelji je posljedica nejednakosti između muškaraca i žena. Posljedice nasilja nad ženama i nasilja u obitelji su prisutne u svim segmentima društva. Nasilje nad ženama i nasilje u obitelji imaju značajan negativni utjecaj na društvo u cijelosti pa tako i na radni učinak. Nasilje utječe na radni učinak radnika koji je žrtva nasilja, ali i na kolegice i kolege koji direktno ili indirektno mogu biti pogođeni nasiljem bilo kao svjedoci nasilja bilo kao podrška žrtvi. Poduzeća imaju zakonske i moralne obveze zaštititi svoje radnike u odnosu na zdravlje i sigurnost. U slučaju kršenja zakonskih obveza, poduzeća snose rizik prekršajne odgovornosti i obveze naknade štete. Pored toga da izbjegnu spomenute rizike, poduzeća imaju i ekonomski interes promicati zaštitu svojih radnika. Žrtve nasilja trpe kratkoročne i dugoročne fizičke, psihološke, društvene i gospodarske posljedice. Pod gospodarskim posljedicama smatramo gubitak posla, odsustvo s posla, manjak doprinosa društvu od strane žrtava nasilja, ali i djece u budućnosti zbog posljedica nasilja u obitelji. Najveću cijenu plaćaju žene i djeca obitelji – žrtve nasilja, ali i društvo u cjelini plaća troškove nasilja i to kako materijalne tako i nematerijalne naravi budući da nasilje u obitelji čini društvo u cjelini nesigurnijim. Poduzeća također trpe gospodarske posljedice nasilja u obitelji kao što je izgubljena dobit zbog odsustva, bilo zbog bolovanja ili kasnijih dolazaka odnosno ranijih odlazaka s posla.

Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilju u obitelji (dalje: Konvencija)¹ je prvi europski obvezujući akt koji postavlja standarde zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Stranke se potiču da konvenciju primjenjuju na sve vrste nasilja u obitelji. Konvencija je prvenstveno upućena državama koje imaju obvezu spriječiti nasilje nad ženama i nasilje u obitelji, zaštititi žrtve te progoniti počinitelje. Pored toga, Konvencija prepoznaje važnu ulogu privatnog sektora i medija te stoga od država traži da potaknu privatni sektor, a pogotovo sektor informacijske i komunikacijske tehnologije (dalje: ICT sektor) i medije, da implementiraju unutarnje i vanjske politike u području zaštite od nasilja u obitelji. Sveobuhvatni pristup suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji iziskuje uključivanje privatnog sektora u promicanju zaštite i sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Pored toga, privatni sektor ima veliki utjecaj na stvaranje mišljenja kao i na formiranje privatnih i socijalnih normi. Iz navedenog proizlazi velika važnost privatnog sektora u podizanju svijesti o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji, promjeni odnosa u javnosti te prevladavanju stereotipa.

¹ Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji objavljen u »Narodnim novinama – Međunarodni ugovori« br. 3/2018., dok je u »Narodnim novinama – Međunarodni ugovori« br. 4/2018. objavljen dan stupanja na snagu u donosu na Republiku Hrvatsku (RH). Konvencija je sastavljena u Istanbulu 11. svibnja 2011. na engleskom i francuskom jeziku u izvorniku, a RH ju je potpisala u Strasbourgu 22. siječnja 2013. Konvencija će u RH stupiti na snagu 1.10.2018. godine. Europska unija je potpisala Konvenciju u svibnju 2017. godine te na taj način poslala snažnu političku poruku državama članicama.

Privatni sektor u zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji može biti u ulozi poslodavca, oglašivača, oblikovatelja stavova, proizvođač dobara i pružatelj usluga te općenito dionika u zajednici.² Podizanje svijesti i obaranje tabua dovodi do početka rješavanja problema nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Vidljivost problema, uočavanje da problem postoji, poznavanje prava žrtve te osvještavanje da se nasilje osuđuje – sve navedeno dovodi do većeg osjećaja sigurnosti žrtve. Naime, žrtve često strahuju od daljnjeg nasilja; strahuju za svoju djecu; boje se stigme i izolacije od prijatelja, rodbine, poznanika, kolega i drugih. Nadalje, prisutno je nepovjerenje žrtava u institucije te visoki troškovi pravne zaštite s kojima se suočavaju. Nemogućnost pristupa zakonskoj zaštiti i institucijama je kompleksno pitanje koje nastaje zbog postojanja nejednakosti na pravnoj, institucionalnoj, strukturalnoj, socijalnoj, ekonomskoj i kulturnoj razini i prepreka na navedenim razinama. Zato je potrebna snažna poruka i stav društva u cjelini da je nasilje nad ženama i nasilje u obitelji neprihvatljivo.

Promatrajući ulogu poslodavca, iako prednjače zakonske obveze u okviru ravnopravnog anti-diskriminacijskog zakonodavstva, pronalazimo mjesta i za instrumente društveno odgovornoga poslovanja u zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Primjerice podizanjem svijesti radnika, edukacijom, imenovanjem povjerenika, politikama i strategijama, omogućavanjem pravne, ekonomske i zdravstvene potpore radnicama žrtvama nasilja u obitelji i na druge načine. Tako pored utjecaja koje poslodavac ima na suzbijanje nasilja na radnom mjestu, poslodavac može utjecati na suzbijanje nasilja nad ženama i izvan radnog mjesta.

Uloga privatnog sektora kao oblikovatelja stavova može biti pozitivna i negativna u odnosu na zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Pozitivan utjecaj nalazimo u promicanju pozitivnih poruka i vrijednosti jednakosti žena i muškaraca, nenasilja i izbjegavanja stereotipa. Pozitivni utjecaj se može pronaći u ciljevima poduzeća, politikama, strategijama, internim aktima, promotivnim aktivnostima i odnosima s dionicima. Pozitivan utjecaj također vidimo u podržavanju žrtava putem politika, financijskim sredstvima, promicanjem edukacija i sudjelovanjem u programima zaštite žrtava, ali i proizvodnjom proizvoda koji omogućuju zaštitu od nasilja. Negativan utjecaj vidimo u trivializaciji odnosno umanjivanju važnosti problema nasilja nad ženama povezivanjem svoje djelatnost ili promocijom svojih proizvoda i usluga s nasiljem. Dizajn i reklame koje prihvaćaju i promiču nasilje nad ženama utječu na javno mnijenje kao i na percepciju muškaraca o nasilju i ulogama žena i muškarca. Moć nastupa u javnom prostoru odnosno reklama je vrlo snažna. Reklame i marketing stvaraju percepciju društva o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji. Odrazi i predodžbe se često krivo interpretiraju i smatraju ispravnima i istinitima, iako se radi o prividu. Koliko god to dobro utjecalo na prodaju roba i usluga, promocija proizvoda i usluga ne smije koristiti i promicati stereotipe te ne bi trebala imati veze s nasiljem.

² Prema „Encouraging the participation of the private sector and the media in the prevention of violence against women and domestic violence: Article 17 of the Istanbul Convention“, A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, dostupno na: <https://rm.coe.int/16805a20d6> pristupljeno 24.4.2018. (dalje: Encouraging the participation of the private sector str. 14)

Ako promatramo ulogu privatnog sektora koju ima u funkciji proizvođača roba i pružatelja usluga, ključna je sigurnost roba i usluga te primjeren marketing istih. Naime, proizvodi i usluge ne smiju biti promicatelji nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Prvenstveno se pritom misli na ICT sektor u odnosu na računalne igre i aplikacije koje omogućuju, primjerice, uhođenje. Posebice pažnju treba usmjeriti na činjenicu da su igre koje promiču nasilje često dostupne djeci, kako tinejdžerima tako i mlađoj djeci. Navedeno utječe na zdravlje i razvoj djece, kao i na umanjenje osjećaja empatije u situacijama koje se povezuje s onima iz igre pa tako ima negativan utjecaj i na društvo u cjelini, a ne samo na dijete koje je žrtva. Nadalje, mnoga područja interneta su neregulirana i omogućavaju nesmetan pristup djeci i maloljetnicima brojnim neprimjerenim sadržajima kao što su ponižavajuće poruke i ponašanja, nasilje, govor mržnje i slično. Sukladno drugom stavku članka 17. Konvencije u odnosu na obrazovanje djece i odgajatelja, stranke su u obvezi razvijati i promicati, u suradnji sa subjektima iz privatnog sektora, vještine među djecom, roditeljima i odgajateljima o načinima suočavanja s informacijskim i komunikacijskim okruženjem koje omogućuje pristup omalovažavajućim sadržajima seksualne ili nasilne naravi koji mogu biti štetni. Sukladno pozitivnim propisima, audiovizualne komercijalne komunikacije ne smiju uključivati ili promicati bilo kakvu diskriminaciju, a audio i/ili audiovizualnim medijskim uslugama nije dopušteno poticati, pogodovati poticanju i širiti mržnju, ili diskriminaciju, u audiovizualnim i radijskim programima je zabranjeno na bilo koji način poticati, veličati i promicati nasilje, nisu dopušteni audiovizualni i radijski programi koji mogu ozbiljno narušiti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, posebno oni koji uključuju pornografiju ili bezrazložno nasilje. Nadalje, djelatnost obavljanja audiovizualnog i radijskog programa je od interesa za Republiku Hrvatsku kad se programi odnose na ostvarivanje ravnopravnosti muškaraca i žena te se audiovizualni i radijski programi trebaju osobito boriti za ravnopravnost žena i muškaraca. Pored toga, nije dopušteno oglašavanje u kojem se žene i muškarci prikazuju na uvredljiv i ponižavajući način s obzirom na spol ili spolno opredjeljenje.³

Dalje u radu analiziramo članak 17. Konvencije koji postavlja standarde šireg uključivanja privatnog sektora u sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

2. KAKO PODUZEĆA MOGU PRIDONIJETI SPREČAVANJU NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U OBITELJI

Kao što je uvodno naznačeno, članak 17. Konvencije propisuje da države trebaju poticati privatni sektor i medije da pridonose sprečavanju nasilja nad ženama. Konvencija od država traži da ulože dužnu pažnju u svrhu sprečavanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, da ispituju i kazne počinitelja nasilja te da nadoknade štetu žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Svrha je ovoga članka davanje novog poriva i poticaja društvu s ciljem zaštite i sprečavanja svih oblika nasilja iz Konvencije. Države trebaju poticati privatni sektor poreznim oslobođenjima, nagradama, instrumentima javne

³ Prema Zakonu o elektroničkim medijima (NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13), posebice člancima 9., 12., 16., 24. i 26.

nabave, povezivanjem javnog sektora, privatnog sektora i nevladinih organizacija ili na neki drugi način. Budući da postoje predrasude da se nasilje ne događa u poduzećima, potrebno je privatnom sektoru objasniti njihovu ulogu u zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Članak 17. Konvencije u prvom stavku utvrđuje dvije obveze države koje se odnose na sudjelovanje privatnog sektora i medija u zaštiti od nasilja nad ženama.

Prva je obveza poticanje privatnog sektora, ICT Sektora i medija da sudjeluju u razvoju lokalnih, regionalnih i nacionalnih politika i napora s ciljem sprečavanja nasilja nad ženama kao i sudjelovanjem u implementaciji tih politika. Dakle, konvencija posebno akcentira važnost utjecaja ICT sektora i medija u zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

Druga obveza prema članku 17. konvencije jest obveza država da potiču privatni sektor, ICT sektor i medije da postave smjernice i standarde samoregulacije s ciljem unapređenja poštovanja dostojanstva žena te na taj način sprečavaju nasilje nad ženama. Tako bi privatni sektor, primjerice, trebao donositi pravila ili smjernice u slučaju spolnog uznemiravanja na radnom mjestu, a ICT sektor i mediji bi trebali usvojiti standarde suzdržavanja od isticanja štetnih spolnih stereotipa te širenja ponižavajućih predodžbi žena odnosno predodžbi koje asociraju na nasilje.⁴ Nadalje, potrebno je promicati jednakost i nenasilje u sklopu politika strategija i politika poduzeća, donositi etičke kodekse te zahtijevati prihvaćanje odredaba etičkih kodeksa od strane partnera, dobavljača, kupaca, investitora i drugih dionika.

Mediji trebaju uvesti mehanizme samoregulacije kao što su kodeksi ponašanja i etički kodeksi, unutarnji nadzori za promicanje ravnopravnosti spolova, protokoli za zaštitu žrtava nasilja, sprečavanje rodni stereotipa i širenja omalovažavajućih slika žena i slika koje povezuju na nasilje i seks. Standardi samoregulacije bi trebali doprinijeti suzdržavanju od štetnog rodno stereotipiziranja i širenja omalovažavajućih predodžbi žena. Nadalje, mediji bi trebali donositi etičke kodekse ponašanja za medijsko praćenje nasilja nad ženama koji bi trebalo biti rodno osjetljivo i nesenzacionalističko. Valja napomenuti da je sukladno članku 17. konvencije, potrebno poštovati temeljne principe slobode izražavanja i nezavisnosti slobode medija.

Mediji šalju važnu poruku i prilikom izvještavanja o nasilju u obitelji te je potrebno da se izvještavanjem promiče vrijednost „nulte tolerancije“ prema nasilju. Sukladno smjernicama Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, prilikom medijskog izvještavanja o nasilju u obitelji treba izvještavati na način da se nasilje u obitelji ne prikazuje kao privatnu obiteljsku stvar te da se ne implicira da bi žrtva provocirala nasilnika budući da je za obiteljsko nasilje odgovoran zlostavljač/ica i nasilnik/ca, a ne žrtva. Nadalje, prema smjernicama je potrebno izbjegavati senzacionalizam u izvještavanju o obiteljskom nasilju, zaštititi identitet žrtve, poduzeti potrebno da se izbjegne sekundarna viktimizacija žrtve te prilikom izvještavanja treba izbjegavati diskriminaciju i stereotipe.⁵

⁴ Prema „Explanatory report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence“, dostupno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a> pristupljeno 14.8.2018., str. 20.

⁵ Više o propisima i smjernicama za medijsko izvještavanje u „Priručnik sa smjernicama za medijsko

Vrlo učinkovita mjera koju privatni sektor može poduzeti jest podizanje svijesti i edukacija menadžmenta i radnika o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilju u obitelji. Edukacije ojačavaju senzibilnost i empatiju prema žrtvama. Također omogućavaju provođenje odgovarajućih postupaka od strane relevantnih radnika te sprečavaju sekundarnu viktimizaciju. Kao što je već uvedno naglašeno, članak 17. Konvencije u drugom stavku obvezuje države da, u suradnji s privatnim sektorom, razvijaju i promiču među djecom, roditeljima i odgajateljima vještine o načinima postupanja u informacijskom i komunikacijskom okruženju koje omogućuje pristup ponižavajućim sadržajima seksualne ili nasilne naravi koja mogu biti štetna. Kao što je već uvedno istaknuto, neprimjerene poruke i slike koje propagiranju nasilje nad ženama mogu utjecati na formiranje štetnih stereotipa kod djece i prihvaćanju nasilja nad ženama kao društveno prihvatljivog ponašanja. Posebice, je dakle u Konvenciji naglašena potreba da se djecu, roditelje i odgajatelje poduči primjerenim ponašanjima prilagođenim modernim tehnologijama. Cilj je da se djecu, roditelje i odgajatelje obuču vještinama zaštite dječje sigurnosti prilikom korištenja novih informacijskih tehnologija kao što su tableti, internet, mobiteli i slično.

Dakle, prema članku 17. Konvencije, privatni sektor treba sudjelovati u razvoju lokalnih, regionalnih i nacionalnih politika, u implementaciji tih politika te postaviti smjernice i standarde samoregulacije u cilju unapređenja poštovanja dostojanstva žena odnosno sprečavanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Pored ovih mjera koje privatni sektor sam primjenjuje, valja istaknuti i važnost suradnje sa sindikatima, udrugama i lokalnom zajednicom u zajedničkim programima zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Takve mjere šalju snažniju poruku društvu da je nasilje nad ženama i nasilje u obitelji neprihvatljivo.

3. ZAKLJUČAK

Privatni sektor ima socijalnu i moralnu obvezu sprečavati nasilje nad ženama i nasilje u obitelji, ali i ekonomske i socijalne razloge za to. Privatni sektor društveno odgovornim poslovanjem pridonosi zdravom radnom okruženju koje motivira radnike da budu profitabilniji i pridonose boljem uspjehu poduzeća. Fleksibilnost i podrška poslodavca igraju veliku ulogu u motiviranosti radnika. Nasilje negativno utječe na sigurnost, motiviranost, lojalnost poduzeću, radno okruženje, javnu predodžbu o poduzeću, produktivnost i inovacije. Primjećujemo pozitivni utjecaj koji sprečavanje nasilja ima na cijelo društvo zbog brojnih beneficija. Primjerice, radi se o manjoj stopi bolovanja, dužem radnom vijeku, nižim troškovima zdravstvenog osiguranja i dr.

Sukladno Konvenciji, države trebaju poticati privatni sektor, ICT sektor i medije da sudjeluju u razvoju lokalnih, regionalnih i nacionalnih politika i napora s ciljem sprečavanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji kao i sudjelovanjem u implementaciji tih politika. Nadalje, države trebaju poticati privatni sektor, ICT sektor i medije

izvještavanje o nasilju u obitelji“, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Zagreb, 2018., dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Publikacije/PRIRUCNIK%20SA%20SMJERNICAMA%20ZA%20MEDIJSKO%20IZVJEŠTAVANJE%20O%20%20NASILJU%20U%20OBITELJI.pdf> pristupljeno 23.10.2018

da postave smjernice i standarde samoregulacije s ciljem unapređenja poštovanja dostojanstva žena i sprečavanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Prvenstveno su to politike, strategije, etički kodeksi, interni dokumenti, imenovanje povjerenika te programi podizanja svijesti i edukacija menadžmenta i radnika o sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Posebnu pažnju usmjeravamo na ICT sektor i medije. Mediji imaju snažan utjecaj na percepciju žena i muškaraca, nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Reklame i promotivni programi trebaju slati pozitivne poruke i predodžbe te se suzdržavati od negativnih. Regulatorni okvir nije zadovoljavajući te se zato ističe važnost samoregulacije poduzeća u promicanju zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Konvencija ima za cilj potaknuti ICT Sektor i medije da prihvate standarde samoregulacije kako bi se suzdržali od štetnog rodnog stereotipiziranja i širenja omalovažavajućih predodžbi žena koje potiču na nasilje. Konvencija također posebno ističe potrebu da privatni sektor surađuje s državom u promicanju vještina među djecom, roditeljima i odgajateljima o načinima suočavanja s informacijskim i komunikacijskim okruženjem.

Slijedom svega navedenog možemo zaključiti da zaštita od nasilja nad ženama i nasilje u obitelji treba biti prepoznata od strane poduzeća kao ozbiljna mjera. Države moraju poticati privatni sektor da promiču i štite zdravlje, sigurnost i dobrobit svojih radnika kao dio poslovnih standarda, strategija i politika te da proizvodi i usluge trebaju biti sigurni, a promocija proizvoda i usluga primjerena. S druge strane, privatni sektor mjera društveno odgovornoga poslovanja treba promicati zaštitu od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Potrebno je da privatni sektor pošalje jasnu poruku da je nasilje nad ženama i nasilje u obitelji neprihvatljivo.

REFERENCE

„Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul Convention, A global tool to prevent and combat violence against women and girls“, dostupno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e60a> pristupljeno 23.10.2018

„Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul Convention“, leaflet, dostupno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e97> pristupljeno 23.10.2018.

„Encouraging the participation of the **private sector** and the media in the prevention of violence against women and domestic violence: Article 17 of the Istanbul Convention“, A collection of papers on the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, dostupno na: <https://rm.coe.int/16805a20d6> pristupljeno 24.4.2018.

„Explanatory report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence“, dostupno na: <https://rm.coe.int/>

[CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d383a](https://rm.coe.int/istanbul-convention-factsheet/168078ec5c) pristupljeno 14.8.2018.

Factsheet on Istanbul Convention, <https://rm.coe.int/istanbul-convention-factsheet/168078ec5c> pristupljeno 18.10.2018.

„Priručnik sa smjernicama za medijsko izvještavanje o nasilju u obitelji“, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Zagreb, 2018., dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Publikacije/PRIRUCNIK%20SA%20SMJERNI-CAMA%20ZA%20MEDIJSKO%20IZVJESTAVANJE%20O%20%20NASILJU%20U%20OBITELJI.pdf> pristupljeno 23.10.2018

Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji objavljen u »Narodnim novinama – Međunarodni ugovori« br. 3/2018.

Zakon o elektroničkim medijima (NN 153/09, 84/11, 94/13, 136/13)

ODRŽIVO GOSPODARENJE OTPADNIM JESTIVIM ULJIMA

SUSTAINABLE USED COOKING OIL MANAGEMENT

Vesna Kučan Polak, Ivan Čavlović, Snježana Bakula, Mato Burić,
Josip Fiočić, Sandra Kovačević, Lana Magić, Slavica Rukavina,
Sonja Tadić, Tea Tonković Pleša

INA d.d. AV Holjeveca 10, Zagreb, vesna.kucan-polak@ina.hr

Daniela Tužinski, Ana Špehar, Antonija Bubalo

Agroproteinka, Sesvetski Kraljevec, daniela.tuzinski@agroproteinka.hr

SAŽETAK

Kao društveno odgovorna kompanija usmjerena ka održivom razvoju INA je u listopadu 2017. godine na odabranim Ininim maloprodajnim mjestima u središnjoj Hrvatskoj pokrenula novu „zelenu“ uslugu – prikupljanje otpadnog jestivog ulja. Time je INA po prvi puta u Hrvatskoj ponudila mogućnost, kako svojim kupcima tako i ostalim građanima, sustavno prikupljanje i recikliranje otpadnog jestivog ulja iz kućanstava.

Cilj ovog pilot projekta je provjeriti potencijal prikupljanja iskorištenog jestivog ulja koje ostaje nakon kuhanja u domaćinstvima te ispitati njegovu primjenu u proizvodnji biogoriva. INA projekt provodi u suradnji sa tvrtkom Agroproteinka koja je ovlaštena za prikupljanje ovakve vrste otpada.

Biogorivo proizvedeno iz otpada, a ne iz sirovina koje se koriste u ljudskoj ili životinjskoj prehrani, ima značajan doprinos u ispunjenju ciljeva EU Direktiva o promicanju obnovljivih goriva. U Hrvatskoj kućanstva godišnje stvore značajnu količinu otpadnog jestivog ulja, a svijest o prikupljanju, kao i mogućnosti odlaganja otpadnog jestivog ulja su ograničene i nedovoljno razvijene. Stoga je uz marketinšku kampanju organizirano i nekoliko radionica usmjerenih na djecu i mlade kako bi se podigla svijest o odvajanju i sakupljanju ove vrste otpada.

Ovim projektom INA ide u korak i sa svjetskim industrijskim trendovima koji sve više koriste obnovljive izvore energije ili recikliranjem koriste energiju iz otpada.

Ključne riječi: otpadno jestivo ulje, održivost, biogorivo, otpad

ABSTRACT

As a socially responsible company focused on sustainable development in October 2017 INA offered to customers a new “green” service - collecting used cooking oil at selected retail locations in Central Croatia. For the first time in Croatia, INA has offered the possibility of systematically separate collecting and recycling used cooking oil from households, as well as to its customers and other citizens.

The aim of this pilot project is to examine the potential of collecting used cooking oil that remains after cooking in households and to examine its application for the biofuels production. INA carried out project in cooperation with company Agroproteinka, which is authorized to collect such waste. Waste based biofuels compared to the biofuels produced from the food based feedstock have a significant contribution towards the goals set by EU Directive on the promotion of renewable fuels in Croatia. Households generate a significant amount of used cooking oil annually and awareness of collection as well as the possibility of disposal of waste edible oil are limited and insufficiently developed. Therefore, a marketing campaign and several workshops focused on children and young people were organized in order to raise awareness of the separation and collection of this type of waste.

This INA project is in line with world-wide industrial trends that are increasingly using renewable energy sources or using recycled energy from waste.

Key words: used cooking oil, sustainability, biofuels, waste

1. UVOD

1.1. Biogoriva

Ograničeni prirodni resursi i negativni utjecaji na okoliš uzrokovani njihovom potrošnjom zahtijevaju pronalaženje novih modela za održivo korištenje. Strategija Europa 2020 (MZOE, 2018),¹ kao jedan od tri osnovna prioriteta, predlaže održiv rast, tj. promicanje ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, zelenija je i konkurentnija, a središnji aspekt ove strategije je prelazak s postojećeg linearnog na kružno gospodarstvo. Ovakav ekonomski model osigurava održivo gospodarenje resursima i produžavanje životnog vijeka materijala i proizvoda, a čime se ujedno smanjuje proizvodnja otpada na najmanju moguću mjeru.

Otpadno jestivo ulje (OJU) značajno onečišćuje vodne tokove, a već i male količine u vodi rezultiraju povećanim troškovima separacije i smanjenom učinkovitošću pročišćavanja.

Biljna ulja pa tako i otpadna jestiva ulja vrijedna su sirovina za proizvodnju biogoriva. Prema uredbi o kakvoći biogoriva (NN, 141/05), biodizel je metilni ester masnih kiselina (FAME) koji se proizvodi od biljnog ili životinjskog ulja, ima svojstva dizela i proizvodi se transesterifikacijom. Biogorivo za upotrebu u dizelskim motorima može se proizvesti i obradom ulja pomoću vodika, samostalnim procesom ili u procesima s postojećim naftnim tokovima. Pri tome nastaje tzv. hidrogenirano biljno ulje (Aatola, et al., 2009) koje je po svom sastavu ugljikovodik, uglavnom smjesa n- i izo-parafina te se kao takvo može koristiti za namješavanje u dizelsko gorivo bez ograničenja, a dizel gorivu poboljšava svojstva i smanjuje emisije onečišćujućih tvari u zrak.

Nacionalni Akcijski plan poticanja proizvodnje i korištenja biogoriva u prijevozu za razdoblje 2011.-2020. u Hrvatskoj, (Ministarstvo rada, gospodarstva i poduzetništva, 2010.), propisuje cilj od 10 % udjela biogoriva u transportu do 2020. godine. Tijekom 2014. i 2015. godine dolazi do izmjena kriterija u korištenju biogoriva (tzv. ILUC direktiva- Indirect land use change direktive), na način da se ograničava korištenje biogoriva dobivenih iz sirovina pogodnih za ljudsku i životinjsku prehranu. Članak 2. Direktive i Aneks IX dopunjen je listom sirovina (otpad, ostatci, ne-jestivi materijal i lignocelulozne tvari) te biogoriva proizvedena iz navedenih sirovina imaju dvostruki energetske doprinos u ispunjavanju cilja.

To je ujedno i glavni motiv za istraživanje ovakvih tipova sirovina, njihovog potencijala uporabe te ispitivanja mogućnosti prikupljanja u Hrvatskoj u svrhu proizvodnje tekućih biogoriva.

1.2. Održivi razvoj u INA Grupi

Održivi razvoj (OR) u INA Grupi predstavlja trajno opredjeljenje za uravnoteženu integraciju ekonomskih, okolišnih i društvenih čimbenika u svakodnevno poslovanje, s ciljem povećanja dugoročne vrijednosti za dionike, kao i prepoznavanje, sprječavanje i

¹ Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, MZOE

izbjegavanje potencijalnih negativnih utjecaja radi očuvanja „dozvole društva za rad“ te je opisan u internim aktima društva (Održivi razvoj INA grupe, 2017).

Sustavno upravljanje zaštitom okoliša sastavni je dio Inine poslovne politike, a posebna pozornost posvećena je sigurnim i zdravim radnim uvjetima te brizi za okoliš uz primjenu načela predostrožnosti i racionalnog gospodarenja resursima. U cilju provedbe navedene politike posebna pažnja posvećuje se očuvanju prirodnih resursa, povećanju korištenja obnovljivih izvora energije, racionalnom korištenju energetske resursa, promicanju i razvoju pro aktivne kulture na zaštiti okoliša te poboljšanju učinkovitosti u zaštiti okoliša.

Implementacija Ključnih ciljeva i programa OR 2020. započela je u INA Grupi 2016. godine. Definirano je šest ključnih ciljeva (Klimatske promjene, Okoliš, Zdravlje i sigurnost, Zajednice, Ljudski kapital te Etika i upravljanje). Unutar svakog ključnog cilja definirani su specifični programi (ukupno 24) koji predstavljaju temelj za određivanje akcijskog plana održivog razvoja u najvećim organizacijskim jedinicama INA, d.d. i većim ovisnim društvima INA Grupe. Ključni ciljevi i programi OR INA Grupe uključuju ciljeve održivosti, koji nisu vezani za zakonske zahtjeve, već idu daleko iznad njih i na taj način izravno doprinose 10 od 17 globalnih ciljeva Ujedinjenih naroda za održivi razvoj (UN COR).

2. PRIKUPLJANJE OTPADNOG JESTIVOG ULJA U INI

2.1. Otpadno jestivo ulje (OJU)

Način gospodarenja otpadnim uljima, te druga pitanja u svezi gospodarenja otpadnim uljima definirana su Pravilnikom o gospodarenju otpadnim uljima (NN 124/06). Prema navedenom Pravilniku, otpadno jestivo ulje (OJU) je svako ulje koje nastaje obavljanjem ugostiteljske i turističke djelatnosti u industriji, obrtu, zdravstvenoj djelatnosti, javnoj upravi i drugim sličnim djelatnostima u kojima se priprema više od 20 obroka dnevno. Prema Pregledniku registra onečišćavanja okoliša, Agencije za zaštitu otpada (AZO, 2018), otpadno jestivo ulje u katalogu otpada ima ključni broj 20 01 25 i predstavlja neopasni otpad jer je biorazgradiv.

Zakonsku obavezu prikupljanja otpadnog jestivog ulja ima tzv. HORECA sektor (HOTeli, REstorani, CAtering) dok se odvajanje i prikupljanje otpadnog jestivog ulja iz kućanstava oslanja isključivo na svijest i stav pojedinca.

Budući da u Hrvatskoj ne postoje učinkovita sustavna rješenja u prikupljanju ove vrste otpada, kao što je to slučaj s npr. papirom ili plastikom, ovaj rad stavlja u fokus isključivo prikupljanje OJU iz domaćinstava.

2.2. Pilot projekt prikupljanja OJU u Ini

Cilj Ininog pilot projekta je provjeriti potencijale prikupljanja iskorištenog jestivog ulja koje ostaje nakon kuhanja u domaćinstvima te ispitati mogućnosti primjene u proizvodnji biogoriva.

Otpadno jestivo ulje može se iskoristiti u proizvodnji naprednog biogoriva čiji je energetske doprinos dvostruko veći u ispunjenju ciljeva korištenja biogoriva u prijevozu budući da je proizveden iz otpada, a ne iz sirovina koje se koriste u ljudskoj ili životinjskoj prehrani.

Kao opcije za proizvodnju biogoriva iz otpadnog jestivog ulja INA razmatra mogućnosti provođenja procesa hidroobrade unutar postojećih rafinerijskih tokova u Rafineriji nafte Rijeka ili suradnje s proizvođačima biodizela koji koriste otpadno jestivo ulje.

Pilot projekt prikupljanja OJU iz kućanstava pokrenut je 16. listopada 2017. na 30 odabranih INA maloprodajnih lokacija u središnjoj Hrvatskoj. Odabrano područje za provedbu projekta obuhvaća 9 županija, a INA ga je svojom unutarnjom organizacijom maloprodajne mreže smjestila u Regiju Zagreb. Planirano trajanje pilot projekta je godinu dana.

Da bi olakšali odvajanje i prikupljanje OJU, INA je osigurala tzv. Eko lijevak (Slika 1.) koji se besplatno dijeli kupcima i građanima na maloprodajnim mjestima Ine koja pružaju uslugu prikupljanja otpadnog jestivog ulja. Eko lijevak olakšava prikupljanje OJU u domaćinstvima jer se lako stavlja na plastičnu bocu te ima poklopac koji onemogućuje nekontrolirano prolijevanje i širenje neugodnog mirisa.

Slika 1. Eko lijevak

Sam način prikupljanja odvija se na način da kupci prilikom posjeta maloprodajnom mjestu (MPM) donesu bocu s uljem i predaju INA djelatniku. On je prazni u za to posebno predviđenu bačvicu, a plastičnu ambalažu odlaže u za to predviđen spremnik, kako je prikazano na slici 2.

U realizaciju pilot projekta INA je ušla u suradnji s Agroproteinkom d.d., tvrtkom sa dugogodišnjim iskustvom u sakupljanju i fizikalnoj obradi otpadnog jestivog ulja (od pravnih subjekata.) Agroproteinka brine o odvozu i pročišćavanju ulja i zamjeni punih bačvi s maloprodajnih mjesta Ine.

Agroproteinka d.d. podupire projekt sakupljanja otpadnog jestivog ulja marketinški i komunikacijski. Projekt je predstavljen zaposlenicima putem internog glasnika, a dijelu zaposlenika su podijeljeni lijevci uz kratku prezentaciju projekta i naglašavanje važnosti ovakvih akcija za okoliš i zdravlje. Projekt

Slika 2. Način skladištenja OJU na MPM Ine

je nakon toga predstavila i lokalnoj zajednici putem različitih medija, prije svega lokalnog radija i portala. Zajedno s Inom, predstavila je projekt i djeci OŠ Luka i OŠ Sesvete.

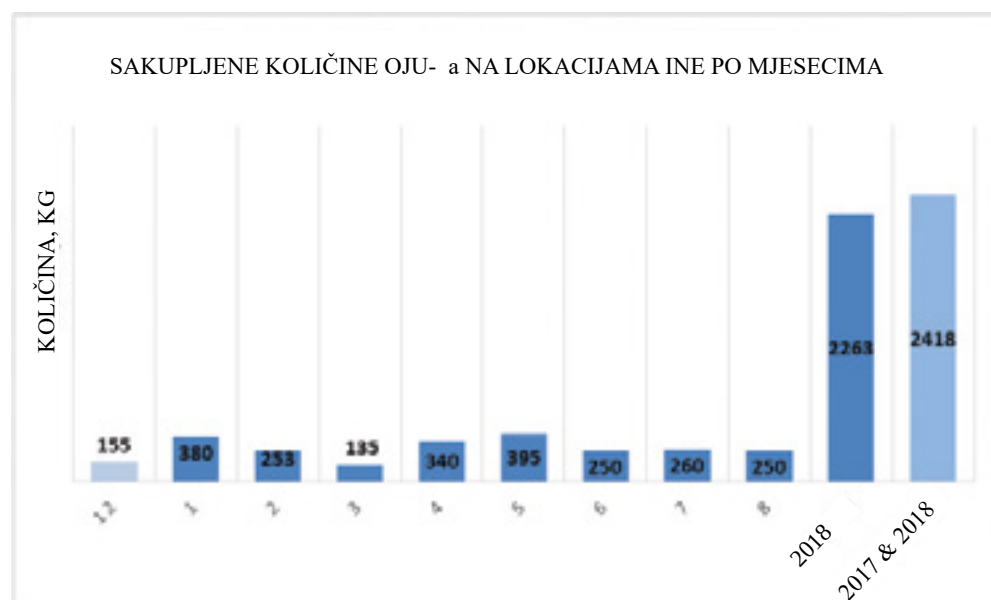
S obzirom na pozitivne reakcije djece i profesora, Agroproteinka planira u suradnji sa Inom nastaviti provoditi akcije koje prije svega vode povećanju veće ekološke osviještenosti.

3. REZULTATI

3.1. Prikupljene količine OJU u Ini

Dva mjeseca nakon početka pilot projekta započelo je značajnije prikupljanje te je pokrenut odvoz prvih prikupljenih količina otpadnog jestivog ulja.

Tijek i količine prikupljanja OJU po mjesecima prikazane su na slici 3.

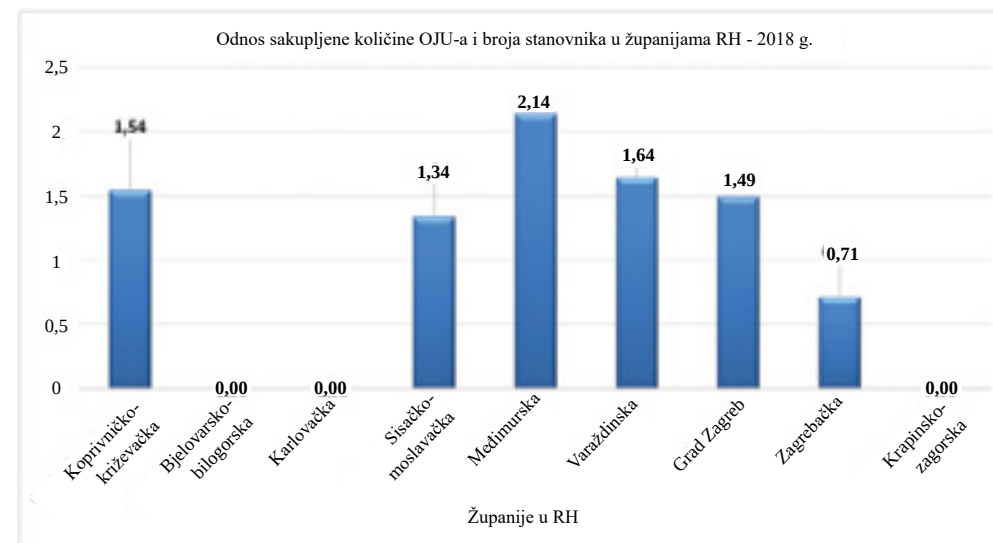

Slika 3. Sakupljene količine na lokacijama Ine po mjesecima

U prikupljanju količina prednjače lokacije iz urbanih sredina, npr. Zagreb, Varaždin, Koprivnica, Zaprešić i Čakovec. Od 30 lokacija, manji broj njih nije pokazalo značajne rezultate u prikupljanju OJU. Razloga za lošiji odaziv ima nekoliko:

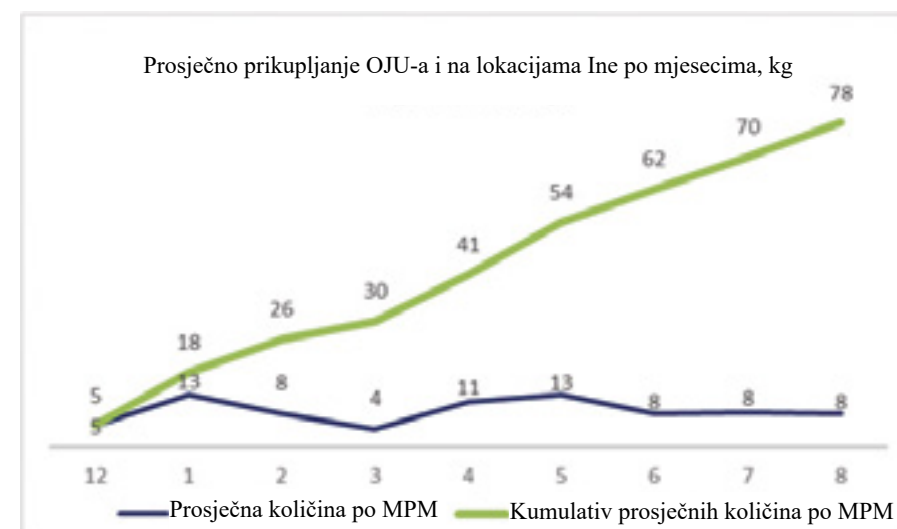
- Starija populacija
- Navike stanovništva
- Alternativno korištenje OJU za kompost ili životinjsku hranu
- Neadekvatna lokacija za sakupljanje
- Slaba informiranost o projektu.

Pogleda li se odnos broja stanovnika i prikupljenih količina po županijama, što prikazuje slika 4., zamjećuje se da je predvodnik u prikupljanju OJU Međimurska županija, slijedi Koprivničko Križevačka županija te Varaždinska te županija.

Slika 4. Odnos sakupljenih količina OJU i broja stanovnika po županijama

Ako količinu prikupljenog OJU po mjesecima podijelimo s brojem lokacija, prosječna količina prikupljenog OJU po lokaciji se kreće od 4-13 kg mjesečno. Ako zbrojimo ukupne količine po mjesecima i podijelimo po broju lokacija prikupljanja, dobijemo kumulativ prosječnih količina po maloprodajnom mjestu, pri čemu se iskazuje vrlo intenzivan rast u vrlo kratkom razdoblju. Konkretno, ukupna količina OJU po lokaciji se u 9 mjeseci povećala više od 10 puta, što prikazuje slika 5.

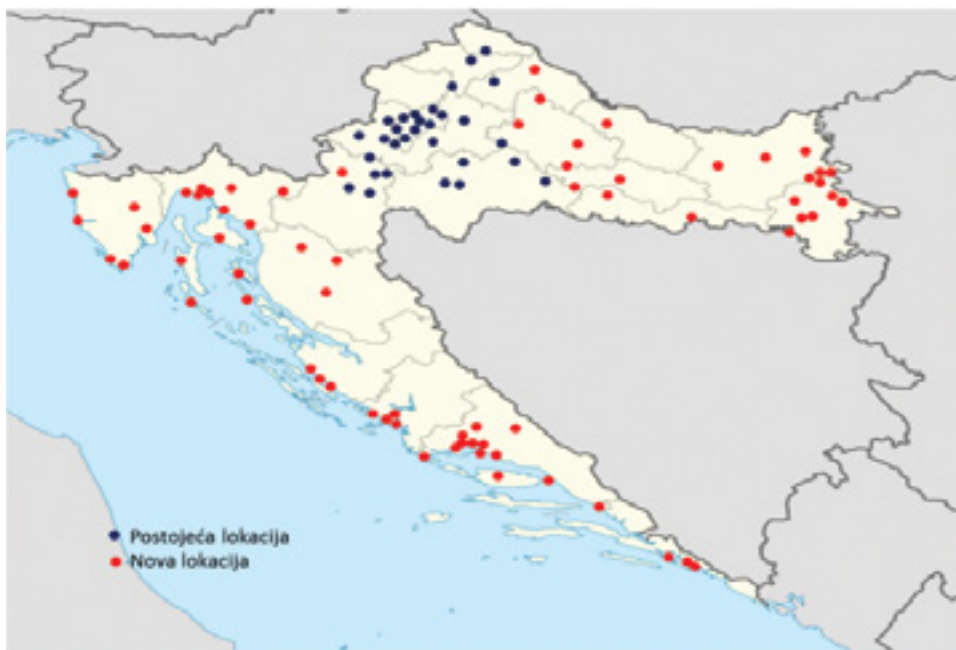
Slika 5. Trend mjesečnog sakupljanje OJU na lokacijama INA-e

Temeljem vrlo dobrog odziva građana INA ispituje mogućnosti proširenje projekta na cijelu Hrvatsku što je prikazano na slici 6.

Kako bi se projekt proširio na cijelu zemlju potrebno je najmanje trostruko veći broj lokacija za prikupljanje OJU koje trebaju biti pozicionirane u sve županije u Republici Hrvatskoj.

S obzirom na to da se do sada kontinuirano informiranje javnosti o mogućnostima prikupljanja OJU na maloprodajnim mjestima Ine pokazalo ključnim nužno je i u nastavku projekta tome posvetiti veliku pozornost. U tom pogledu fokus će biti usmjeren na djecu i mlade kojima od najmlađe dobi treba objasniti važnost prikupljanja i načinu korištenja OJU.

Istovremeno, raditi će se na testiranju prikupljenog OJU, analizirajući kvalitetu i mogućnosti prerade u biogorivo procesom hidroobrade u Rafineriji nafte Rijeka.

Slika 6. Mogućnosti proširenja lokacija za prikupljanje OJU u RH

3.2. Informiranje javnosti o projektu prikupljanja OJU s Inom

Kako bi se nova usluga predstavila i približila javnosti osmišljen je plan komunikacijskih i marketinških aktivnosti s ciljem poticanja građana na prikupljanje OJU u domaćinstvima i njegovog odlaganja na odabranim maloprodajnim mjestima Ine. Uz medijski događaj na kojem je predstavljen početak provedbe projekta, a koji je popraćen s više od 30 objava ove vijesti u medijima, projekt je oglašavan na televiziji, radiju, tisku, vanjskim oglasnim prostorima te pomoću info letaka koji su se kupcima dijelili na odabranim maloprodajnim mjestima Ine. Snažna komunikacijska kampanja provodila se i na

društvenim mrežama Ine. Sadržaj osmišljenih poruka u svim materijalima naglašavao je važnost i dobrobiti prikupljanja i recikliranja OJU u domaćinstvima. Reakcija javnosti na projekt bila je pozitivna u 95 % slučajeva što je iznimno dobar rezultat s obzirom na to da je na društvenim mrežama bilo više od 100.000 pregleda objava povezanih s projektom, a televizijska reklama, prema provedenom istraživanju, našla se na 12. poziciji po zamijećenosti Ininih reklama unatoč činjenici da se emitirala relativno kratko razdoblje od dva tjedna. Uložene napore, kao i inovativnost u pristupu, prepoznala je i struka te je komunikacijska kampanja vezana uz projekt prikupljanja OJU uvrštena u finale za nagradu Grand Prix hrvatske udruge za odnose s javnošću 2017. u kategoriji Društveno odgovorno poslovanje.

Budući da su planirana sredstva pilot projekta ograničena, članovi projektnog Tima su osmislili inicijativu s ciljem širenja ekološke poruke budućim naraštajima te kako bi dodatno promovirali projekt prikupljanja OJU. Inicijativa se sastoji u organiziranju edukativnih predavanja u osnovnim školama (Slika 7), a njenoj provedbi spremno su se priključili partneri i suradnici na projektu iz tvrtke Agroproteinka. Održano je nekoliko zajedničkih predavanja nižim i višim razredima u osnovnim školama u Sesvetama (OŠ Sesvete, OŠ Luka) te su učenicima tom prilikom podijeljeni lijevci kako bi svoje roditelje potaknuli na prikupljanje otpadnog jestivog ulja u svojim domaćinstvima.

Slika 7. Edukativna predavanja kroz koja je promoviran projekt osnovnoškolcima

Dio kampanje bio je internog karaktera, odnosno usmjeren na zaposlenike Ine i Agroproteinke budući da njih ukupno više od 11.000 predstavlja veliku skupinu potencijalnih osoba koje će se uključiti u prikupljanje OJU u domaćinstvima. Kod njih je također zabilježen značajan interes i pozitivne reakcije. Radnici iz drugih organizacijskih jedinica, nevezanih uz projekt, nisu se zadržali samo na prikupljanju OJU već su pojedinci bili zainteresirani i za uključivanje u promociju projekta. Tako su dobrovoljno prezentirali projekt i dijelili eko lijevke na lokacijama koje su sami predložili, npr. u školama i vrtićima koje pohađaju njihova djeca ili poznanici: u Zagrebu: OŠ Ivo Andrić, DV Cvrčak (Slika 8), Graberje Ivaničko, OŠ Josipa Badalića te na nekim prikladnim događajima kao što je bio slučaj sa Znanstvenim piknikom na Jarunu u Zagrebu.

Na opisani način je u svega dva mjeseca i ukupno na sedam radionica u okolici Zagreba s detaljima projekta upoznato oko 400 uglavnom mladih osoba i djece. Uz informiranje potencijalnih korisnika na zabavan i ležeran način o prednostima projekta i dobrobitima ponovne uporabe OJU sudionici radionica upoznati su i s kvalitetom goriva koje INA

distribuirana na tržište. Ovim edukativnim predavanjima INA je svoje društveno odgovorno ponašanje proširila i na područje obrazovanja.

Slika 8. Radionica u dječjem vrtiću

3.3. Održivo gospodarenje otpadnim jestivim uljima kao primjer društveno odgovornog poslovanja

Jedna od dimenzija društveno odgovornog poslovanja je i briga o okolišu tj. zaštita okoliša. Ekološka dimenzija podrazumijeva sve aspekte iskorištenosti sirovina i energije u proizvodnim procesima, ali i što veću ponovnu uporabu proizvoda.

Pilot projekt sakupljanja OJU primjer je i zajedničkog interesa civilnog i poslovnog sektora; aktivno ga podržava i udruga UZOR - Udruga za održivi razvoj Hrvatske. INA s Udrugom surađuje u programu „Zeleni pojas“², a koji je omogućio izdavanje dječjeg priručnika za održivi razvoj. Navedeni priručnik ima za cilj doprinijeti odgoju i obrazovanju djece za održivi razvoj na temu prepoznavanja i razvrstavanja otpada te je namijenjen djeci do 4. razreda osnovne škole. Kroz djelovanje na terenu te medijske nastupe udruga UZOR značajno je doprinijela promociji samog projekta, ali i osvještavanju javnosti o potrebi recikliranja otpadnog jestivog ulja.

Pilot projektom sakupljanja OJU, INA pridonosi ostvarenju dva ključna cilja Održivog razvoja (OR) INA Grupe kao što prikazuje slika 9. U ključnom cilju - Okoliš, kroz program *Razvoj projekata i aktivnosti koje ne zahtijevaju velika ulaganja, a imaju pozitivan utjecaj na okoliš* doprinosi globalnim ciljevima UN COR 6 (Čista voda i sanitarni uvjeti) i 12 (Održiva potrošnja i proizvodnja). U drugom cilju - Zajednica, kroz program *Ponude održive usluge kupcima, s ciljem povećanja njihove lojalnosti* doprinosi globalnim ciljevima UN COR 4 (Kvalitetno obrazovanje) i 11 (Održivi gradovi i zajednice).

² Inin program Zeleni pojas javni je natječaj za sufinanciranje ekoloških projekata

Slika 9. Prikaz ključnih ciljeva OR INA grupe

Prikaz dva ključna cilja (od ukupno 6) OR INA Grupe kojima ovaj projekt pridonosi održivom razvoju te brojevima prikazani globalni ciljevi UN COR-a koje INA Grupa podupire ovim projektom, prikazani su na slici 8.

4. ZAKLJUČAK

Pilot projekt sakupljanja otpadnog jestivog ulja na lokacijama Ine vrlo je pozitivno prihvaćen; i na većini lokacija je u potpunosti zaživio. Važan aspekt pilot projekta sakupljanja otpadnog jestivog ulja je i komunikacija sa internim i vanjskim dionicima (radnicima, kupcima, susjedima, nevladinim organizacijama, javnim tijelima itd.) koji su reagirali vrlo pozitivno i u potpunosti podržali projekt.

Temeljem sakupljenih količina otpadnog jestivog ulja u pilot projektu, ostvarenih u 10 mjeseci, možemo zaključiti:

- po prvi puta u Hrvatskoj se prikupila količina OJU iz kućanstava koja je do sada vjerojatno i uglavnom završavala u odvodu,
- obzirom na mali broj lokacija i kratku medijsku kampanju odziv građana je vrlo pozitivan,
- u prikupljenim količinama prednjače urbane sredine,
- županije koje su i inače ekološki osviještene prednjače u prikupljanju OJU iako se radi o malom broju lokacija u pilot projektu.

To potvrđuje primjer Međimurske županije koja odvaja oko 50% komunalnog otpada i

po čemu je vodeća u zemlji ali ne treba zanemariti činjenicu da se građani educiraju o odvajanju otpada više od 14 godina.

Stoga smatramo da lokacije koje su lošije reagirale trebaju se dodatnim prikladnim aktivnostima potaknuti na prikupljanje. Potrebno je pojačati svijest i objasniti svrhu i razloge prikupljanja te načine ponovnog iskorištavanja OJU što je u našem slučaju proizvodnja biogoriva.

INA u Hrvatskoj ima 386 benzinske postaje te je zastupljena u udaljenim i slabo povezanim lokacijama (npr. otoci). Uvođenjem usluge prikupljanja OJU na našim maloprodajnim mjestima možemo povećati broj lokacija prikupljanja ove vrste otpada u Hrvatskoj, a bez potrebe za dodatnim ulaganjima koje bi u suprotnome morale poduzimati jedinice lokalne samouprave. Prema dosadašnjim rezultatima, smatramo da već i pilot projekt možemo okarakterizirati kao ekonomski održiv primjer kružnog gospodarstva kojim se učinkovito upravlja resursima na način da se smanji otpad kojeg istovremeno koristimo kao sirovinu za nove vrste biogoriva.

REFERENCE

Aatola, H., Larmi, M., Sarjovaara, T., Mikkonen, S.(2008), Hydrotreated Vegetable Oil (HVO) as a renewable diesel Fuel: Trade-off between NOx, Particulate Emission, and Fuel Consumption of a Heavy Duty Engine. <https://www.sae.org>, pristup: 28.3.2017.

Hrvatska agencija za okoliš i prirodu preglednik registra onečišćavanja okoliša, <http://roo-preglednik.azo.hr/ViewData.aspx?qid=9>, pristup 03.09.2018.

Directive (EU) 2015/1513 of the European Parliament and of the Council of 9 September 2015 amending Directive 98/70/EC relating to the quality of petrol and diesel fuels and amending directive 2009/28/EC on the promotion of the use of energy from renewable sources, tzv. ILUC direktiva

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/eu-ropa-2020.pdf>, pristup 03.09. 2018.

Nacionalni Akcijski plan poticanja proizvodnje i korištenja biogoriva u prijevozu za razdoblje 2011-2020., Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva, siječanj 2010, https://files.hrote.hr/files/PDF/Dokumenti/NAP/Nacionalni%20akcijski%20plan%20za%20biogoriva%20u%20prijevozu%202011_2020.pdf, pristup 10.9.2018.

Održivi razvoj INA grupe, 2017, interni dokument

Pravilnik o gospodarenju otpadnim uljima NN 124/06, 121/08, 31/09, 156/09, 91/11, 45/12, 86/13. <https://www.nn.hr/>, pristup 10.09.2018.

Uredba o kakvoći biogoriva, NN 141/05, 33/11. <https://www.nn.hr/>, pristup 10.07.2018.

Zeleni pojas, www.ina.hr/zelenipojas, pristup: 03.09.2018.

RADNA MJESTA U BUDUĆNOSTI UZ ROBOTIKU

WORKPLACES IN FUTURE WITH ROBOTICS

Mr. sc. Gorana Lipnjak

Hrvatska udruga za zdravo radno mjesto, 10000 Zagreb, Kornatska 1d, glipnjak@gmail.com.

Zlatko Pap

Hrvatska udruga za zdravo radno mjesto, 10000 Zagreb, Kornatska 1d, zlatko.pap1@inet.hr

SAŽETAK

Digitalizacija, robotika i umjetna inteligencija značajni su faktori koji utječu na razvoj u budućnosti te mogu dovesti do ključnih promjena. Mogu promijeniti živote i radnu praksu, poboljšati učinkovitost i razinu sigurnosti, pružiti višu razinu usluge te stvoriti radna mjesta. U današnje vrijeme roboti imaju izuzetne sposobnosti te će imati velikog utjecaja u raznim sektorima, poput vojne industrije, sigurnosnih službi, zdravstva, prijevoza i logistike, službe za korisnike i održavanja doma. Što se tiče budućnosti samih radnih mjesta, važno je razmotriti u kojoj mjeri roboti mogu zamijeniti ili nadopuniti i poboljšati rad ljudi. Budućnost u kojoj se roboti i dalje razvijaju uglavnom kao nadopuna ljudima predstavljala bi najmanji izazov za društvo. Ljudi se ne bi trebali natjecati s robotima i automatima te bi tradicionalne uloge bile uglavnom zadržane. Međutim, ekonomski pritisak i pritisak produktivnosti vjerojatno će umjesto toga rezultirati pristupom zamjene, pri čemu pojedince i skupine u njihovom radu mijenja robotika i automatizacija. Manje će radnika biti potrebno za rutinske poslove s jasno definiranim zadaćama jer će njih obavljati industrijski i uslužni roboti. Rezultat ove tehničke promjene bit će relativan rast u potražnji za visokoobrazovanim radnicima i smanjena potražnja za niže obrazovanim radnicima koji inače obavljaju rutinske kognitivne i manualne zadatke.

Ključne riječi: robotika, radno mjesto, budućnost rada, umjetna inteligencija

ABSTRACT

Digitalization, robotics and artificial intelligence are important factors that affect future development and can lead to key changes. They can change lives and work practices, improve efficiency and security, provide a higher level of service, and create jobs. Nowadays, robots have exceptional capabilities and will have great impact in various

sectors, such as the military industry, security services, healthcare, transportation and logistics, customer service and home maintenance. As for the future of the jobs themselves, it is important to consider to what extent robots can replace or supplement and improve the work of people. The future in which robots continue to develop mainly as a complement to people would be the smallest challenge for society. People should not compete with robots and machines, and traditional roles would be mostly retained. However, economic pressure and productivity pressure will probably instead result in a substitution approach, whereby individuals and groups in their work will change robotics and automation. Less workers will be required for routine jobs with clearly defined tasks as they will be run by industrial and service robots. The result of this technical change will be a relative increase in demand for highly educated workers and a decrease in demand for lower educated workers who typically perform routine tasks.

Key words: robotics, workplace, future of work, artificial intelligence

1. UVOD

Robotika je znanstvena disciplina koja objedinjuje mnoga sustavna znanja kao što su inženjerska mehanika, elektrotehnika, informacijska tehnologija, industrijski inženjering, ergonomija i marketing. Zbog svojeg velikog značenja u postindustrijskom društvu, robotika ulazi i u područje medicine, ekonomije, sociologije, filozofije i umjetnosti. Pokazalo se kako su roboti, baš kao i ljudi, prolazili generacijske cikluse. Svaka nova generacija robota dobivala je naprednija obilježja u odnosu na prethodnu, što se prije svega odnosi na ostvareni stupanj inteligencije, prateću računalnu moć, poboljšane dinamičke pokazatelje i naprednije algoritme upravljanja te surađivanja s okolinom. Međutim, još i danas kada su roboti visoko zastupljeni u svim proizvodnim procesima, oni ne mogu funkcionirati bez interakcije s čovjekom i zbog toga posebnu pozornost treba posvetiti pitanju sigurnosti čovjeka u radnom okruženju robota.

2. UMJETNA INTELIGENCIJA

Za razliku od prirodne, biološke inteligencije, umjetna inteligencija (UI) je svojstvo strojeva koje su stvorili ljudi. Ona nastoji simulirati ulogu ljudskog mozga u integriranju informacija priskrbljenih osjetilima, pamćenju, učenju i stjecanju iskustva te rješavanju problema. Broj susreta s nekim problemom, kojem ljudska osoba biva izložena u čitavom radnom vijeku obično se mjeri u tisućama. No, UI može u nekoliko tjedana upiti sve zabilježene informacije o stotinama milijuna primjera rješavanja toga istog problema u cijelom svijetu, te razviti algoritme za rješavanje problema i testirati njegovu vrijednost putem milijuna simulacija.

Najnapredniji oblici UI više ne trebaju ni prethodne primjere rješavanja nekog problema kako bi učili i razvijali algoritme. U okviru zadanog konteksta i pravila, oni su u stanju sustavno istražiti baš svaku teorijski dopuštenu mogućnost i zatim sami procijeniti koja su rješenja najbolja. Tako UI može otkriti nove pristupe problemu kojih se ljudi, zbog svog oslanjanja na prošlost i tradiciju, uopće nisu sjetili. Prve dokaze o nadmoći UI nad ljudskom pružale su računalne verzije šaha, pokera i drevne igre Go. Pokazalo se da učenjem iz milijuna odigranih partija te pamteći i uzimajući u obzir baš svaki detalj, računalo može razviti vlastite algoritme i pronaći najbolje rješenje (Rudan, 2017).

Danas se UI nalazi svuda: u pametnim telefonima, autonomnim vozilima, tražilicama na internetu, aplikacijama za navigaciju i dr.

Iako je ideja o UI zabilježena još u mitologiji, počela se razvijati u drugoj polovici 20. stoljeća. Naime, profesor s Dermoutha, John McCarthy, izumio je pojam „umjetna inteligencija“ 1956. godine, kada je pozvao grupu znanstvenika da osmisle kako bi strojevi mogli raditi poput ljudi odnosno kako bi obavljali zadatke za koje je potreban neki oblik inteligencije – snalaziti se u novim prilikama, učiti, zaključivati, raspoznavati i razumjeti (Bertović Skračić, 2018).

Kao i svaka tehnologija, UI ima i prednosti i nedostatke te je treba kritički preispitati kako bi se maksimalno iskoristio njezin potencijal, a smanjile neželjene posljedice. Prof.

dr. sc. Jan Šnajder sa zagrebačkog Fakulteta elektrotehnike i računarstva drži da je prednost primjene UI povećanje produktivnosti kroz omogućavanje jeftinije i kvalitetnije proizvodnje, ubrzavanje puta do novih znanstvenih otkrića, povećavanje zdravstvenih i sigurnosnih standarda te općenito omogućavanje ljudima da žive sigurnije, zdravije i ugodnije. Negativni učinci mogu se očitovati u poremećaju na tržištu rada, nezaposlenosti te nezapošljivosti većeg broja osoba. Također, postoji niz etičkih i sigurnosnih problema, posebno vezanih za zakonsku i moralnu odgovornost.

UI dijeli se na slabu, koja je danas u širokoj primjeni te jaku, koja predstavlja krajnji cilj mnogih znanstvenika, a koja bi razmišljala kao čovjek. Mogućnost da bi jaka mogla dosegnuti stupanj tzv. super inteligencije nije za očekivati kroz narednih 50-ak godina, ali mnogi znanstvenici smatraju da bi već sada trebalo razmatrati rizike te kako ih ukloniti.

Sustavi UI uče od podataka i povratnih informacija, koje dobiju kao reakciju na svoje prethodne odluke. Njihova predviđanja i djelovanja kvalitetna su koliko su kvalitetne informacije na temelju kojih su učili. To obilježje UI čini bitno različitim od programiranja temeljenog na dedukciji. Tradicionalni programi podatke obrađuju, ali od njih ne uče (EU-OSHA, 2015).

3. ROBOTIKA

Strategija Europske unije za robotiku Europa 2020. na sljedeći način opisuje trenutačna zbivanja: „Robotika će postati dominantna u nadolazećem desetljeću. Utjecat će na svaki aspekt života na poslu i kod kuće. Može promijeniti živote i radnu praksu, poboljšati učinkovitost i razinu sigurnosti, pružiti višu razinu usluge te stvoriti radna mjesta. Njezin će utjecaj s vremenom rasti, kao i interakcija između robota i ljudi.” Između šezdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća većina je robota, a i robotika općenito, bila ograničena na industrijsku primjenu. U današnje vrijeme roboti imaju izuzetne sposobnosti te se već koriste u raznim sektorima, poput vojne industrije, sigurnosnih službi, zdravstva, prijevoza i logistike, službe za korisnike i održavanja doma. U području uslužne robotike nedavna su zbivanja u medicinskoj i osobnoj zdravstvenoj zaštiti bila značajna, a nije daleko ni još viši stupanj autonomije i složenosti sustava, zajedno s primjenama koje će biti više usmjerene na ljude (EU-OSHA, 2017).

U sveprisutnom će svijetu, kao i sada, ljudi komunicirati jedni s drugima (čovjek-čovjek) i strojevi s ljudima (čovjek-stroj), no strojevi (uključujući i robote) također će komunicirati jedni s drugima (stroj-stroj). Očekuje se da će broj uređaja uključenih u komunikaciju između strojeva eksponencijalno rasti sve do 2020. godine, kad će broj „pametnih predmeta” koji mogu međusobno razgovarati i raditi zajedno s ljudima, doseći približno 50 milijardi.

Ti će razvoji u komunikaciji dovesti do očekivanog „Interneta stvari” (Internet of Things, IoT), kojim se opisuje sustav koji se oslanja na autonomnu komunikaciju između fizičkih predmeta. Robotika će se u mnogočemu povezivati s Internetom stvari i taj će proces povezivanja uvelike promijeniti „staro” umreženo društvo.

U budućnosti će napredak u robotici dovesti do razvoja partnera, pomoćnika, robota u kućanstvu, robota u zdravstvu, robota u građevinarstvu, robota ljubimaca i robota igrčke. Te će primjene robota imitirati ljudsko i životinjsko ponašanje i Internet stvari te će im sveprisutne primjene omogućiti da komuniciraju jedni s drugima. Sve će te kvantitativne promjene potaknuti kvalitativne promjene, koje je gotovo nemoguće predvidjeti zbog složenosti pitanja. Brzi računalni sustavi već su uvidjeli prilike za brže, pouzdanije i preciznije donošenje odluka i djelovanje, no iz ovako brzog razvoja mogu proizaći i prijetnje i rizici, poput skokova na tržištu dionica uzrokovanih brzim trgovanjem. Metode UI nastojat će robotima dati vid, ravnotežu, moć prosuđivanja situacije, kretanje i navigaciju (Rudan, 2017).

Događa li se razvoj možda prebrzo? Može li rastuća brzina sveprisutnog i ostalog tehnološkog napretka uzrokovati veće rizike za ekonomiju i društvo?

4. PRIMJENA ROBOTA

Prema njihovoj primjeni, roboti se mogu svrstati u industrijske i uslužne robote.

4.1. Industrijski roboti

Međunarodno udruženje za robote definira industrijskog robota u skladu s definicijom iz norme ISO 8373:1994 kao „automatski upravljano, reprogramljivo, višenamjenskog manipulatora s najmanje tri programirane osi, koje mogu biti nepomične ili pomične, za upotrebu u industrijskoj automatizaciji” (OSHwiki).

Industrijski roboti bitni su sastavni dijelovi suvremenih automatiziranih proizvodnih sustava te bitno pridonose produktivnosti sustava i ujednačavanju i poboljšanju kvaliteta proizvoda, a radnici se oslobađaju teških i monotonih radova i radova u nepovoljnim i po zdravlje opasnim sredinama. Da bi jedan robotski sustav pravilno funkcionirao, potrebno je pažnju posvetiti njegovom pravilnom održavanju, kao i sigurnosti, čime se sprječavaju opasnosti koje mogu dovesti do ozljeda radnika ili do oštećenja samog robota. Zahvaljujući razvoju modernih tehnologija cijena industrijskih robotskih sustava je sve niža. Zbog toga raste isplativost njihove primjene, a broj instaliranih industrijskih robota neprekidno raste. Zahvaljujući raznovrsnosti senzora i izvršnih elemenata roboti danas mogu biti učinkovito korišteni u velikom broju industrijskih primjena.

Snažno razvijena automobilska industrija koristi zavarivanje uz primjenu industrijskih robota. U Njemačkoj se npr. oko 30% svih instaliranih robota koristi za točkasto i linijsko zavarivanje. Predviđa se kako će pri montaži snažno porasti broj robota u budućnosti pri čemu se zahtijeva velika preciznost kod spajanja pojedinih dijelova (posebno kod nano i mikrotehnologija), što će biti omogućeno primjenom modernih visokopreciznih senzora.

Najveće prednosti robotike su zamjena za radnike koji rade u nezdravim ili opasnim okruženjima. U svemirskoj, obrambenoj ili nuklearnoj industriji, ali i u logistici, održavanju i nadzoru, autonomni roboti posebno su korisni za zamjenu ljudskih radnika

koji obavljaju prljave, zatupljujuće ili nesigurne zadatke, čime se izbjegava izlaganje opasnim sredstvima i uvjetima te se smanjuju fizički, ergonomske i psihosocijalni rizici. Na primjer, roboti su već navikli obavljati ponavljajuće i monotone zadatke, rukovati radioaktivnim materijalom ili raditi u eksplozivnom okruženju. Također mogu obavljati mnoge druge ponavljajuće, riskantne ili neugodne zadatke u raznim sektorima poput poljoprivrede, građevinarstva, prijevoza, zdravstva, vatrogasne zaštite ili usluga čišćenja (Nikolić, 2017).

4.2. Uslužni roboti

Uslužni (servisni roboti) sve su prisutniji u svakodnevnom životu. Robotika ima važnu ulogu u zdravstvenim inovacijama i u pružanju njege starijima. Tehnologija robotike usko je povezana s razvojem na području protetike i implantologije te se ta dva područja snažno oslanjaju na neuroznanost i informacijsku znanost - proteze povezane sa živčanim sustavom, umjetan vid, ICT implantati pa čak i neuročipovi (još uvijek u ranoj fazi) neka su od najnovijih dostignuća. Razvoj potpuno autonomnih automobila je pri završetku. Bepilotni automobili bit će uskoro uobičajena pojava na cestama.

4.2.1. Medicinski roboti

Od medicinskih robota jedan od najznačajnijih razvijen je u Hrvatskoj. Radi se o RONNA neurokirurškom robotu, koji se od 2016. koristi za neurokirurške zahvate na tjednoj bazi u KB Dubrava. RONNA je zajednički projekt prof. dr. sc. Bojana Jerbića s Fakulteta strojarstva i brodogradnje i doc. dr. Darka Chudyja iz KB Dubrava. Hrvatski projekt RONNA G₄ neurokirurški robot četvrte generacije nagrađen je u lipnju 2018. godine u Londonu u sklopu glasovitoga međunarodnog simpozija Hamlyn o medicinskoj robotici glavnom nagradom u kategoriji najbolje inovacije te predstavlja najbolje znanstveno i tehnološko postignuće u medicinskoj robotici u 2018. godini. Na taj način su Hrvatska i Sveučilište u Zagrebu uvršteni među vodeće svjetske istraživačke i razvojne centre u području medicinske robotike (Jerbić, Rudež, 2018).

Također je zanimljiva i dragocjena primjena UI u dijagnostici. Računala će brzo moći postavljati dijagnoze velikog broja bolesti preciznije od najiskusnijih liječnika (Rudan, 2017).

4.2.2. Društveni roboti

Na tradicionalnoj konferenciji kompanije Google u glavnoj ulozi nastupio je robot **Google Assistant**, virtualni pomoćnik, koji svakom od niza novih uređaja predstavljenih na konferenciji, daje poneku novu mogućnost, a govori poput čovjeka. No ono što zapravo fascinira nije mogućnost da savršeno izgovara rečenice koje zvuče ljudski, nego činjenica da je postao toliko pametan da može umjesto čovjeka komunicirati i odraditi lakše pomoćne poslove, poput naručivanja hrane, rezerviranja stola u restoranima i sl. (Ivančić, 2018).

Robot Daisy, nova članica Appleova tima – nazvana „terminatorica mobitela“, učinkovito rastavlja mobitele i iz njih izdvaja dijelove koji se mogu reciklirati. Njezina učinkovitost je na visokoj razini. Za 18 sekundi može rastaviti uređaj te razvrstati dijelove.¹

Robot YuMi uspješno je dirigirao filharmonijskim orkestrom u srcu talijanske Toskane u Pisi uz slavnog tenora Andrea Bocellija povodom festivala robotike. Robot je dirigirao orkestrom pri izvođenju osamnaest glazbenih djela. Robot YuMi, čije je ime izvedeno od engleske fraze „you and me“, sve je pokrete naučio od dirigenta filharmonije, koji mu je pridržavao ruke na probama da bi robot mogao memorirati ispravne dirigentske pokrete.²

U Kini se koriste **iPal roboti** kao „tete“ u dječjim vrtićima. iPal može razgovarati, plesati, pričati priče, igrati igre, potaknuti tjelesnu aktivnost i omogućiti djeci da razgovaraju s prijateljima. iPal robot najviše sliči Teletubiesima jer na trbuhu ima televiziju, a igra s njim najsličnija je onoj kao da gledate dijete kako se igra s Teletubiesima. Moguće mu je zadati i funkciju drugih aplikacija kao što je pružanje podrške djeci kod nekih terapija ili podučavanju stranih jezika (Ostrem, 2018).

Slika 1. Prijatelji u budućnosti – dijete i robot

Sve je češća pojava **robota trgovca na burzama**. U zagrebačkom Kaptol centru 14. studenoga 2017. održana je konferencija Future of Fintech. Predsjednik upravnog vijeća Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA) Petar-Pierre Matek govorio je o trgovanju na burzama koje sve više preuzimaju roboti. Oni su brži, oni su sposobniji prepoznati rast cijene koji će biti kratkoročan, pa se ne isplati, ili su ga čak u stanju sami proizvesti da navuku druge kako bi kupili skuplje a poslije gubili. Može im se suprotstaviti samo ako se zaposli drugi robot.³

1 <https://www.youtube.com/watch?v=2Bu-gl7v-P8>

2 <https://www.youtube.com/watch?v=fohc1Qg-rQU>

3 <https://mreza.bug.hr/konferencija-f2-future-of-fintech-privremeno-utazila-glad-za-temama-iz-financijske-tehnologije>

4.3. Vojni roboti

Oružje kojim upravlja UI već postoji. Robotizirani čuvari granica, dronovi i bespilotna vozila već se naveliko koriste. Već danas se ratovi vode pomoću robota. Veliki broj je korišten za vrijeme rata u Iraku i Afganistanu, sada i u Siriji. Sutrašnji ratovi mogli bi biti i s robotima vojnicima, koji se razvijaju na zapadu kao i na istoku, poput onog u SAD nazvanog *Atlas* (Nikolić, 2017).

Na nedavnoj konferenciji u Stockholmu skupina poznatih tehnolidera, među kojima i Elon Musk, deklarativno se obvezala štititi čovječanstvo od autonomnih vojnih sustava. Smatraju da korištenje autonomnih vojnih letjelica i sustava koji koriste UI za biranje mete predstavlja moralnu prijetnju. Traži se da takva oružja svrstaju u istu kategoriju u kojoj su kemijska oružja. Pozivaju se vlade i lideri država da stvore snažne međunarodne standarde, propise i zakone protiv ubojitih autonomnih vojnih sustava. Ostaje neizvjesno koliki će biti stvarni utjecaj ovog projekta. Naime, projekti UI razvijaju se diljem svijeta, a pitanje je koliko su države zainteresirane da donesu takve zakone. Posebno se to odnosi na Ameriku i Kinu. Te dvije velesile iznimno puno ulažu u takve tehnologije i malo je vjerojatno da bi sami sebi postavili ograničenja. Osobito je kontroverzan američki projekt korištenja bespilotnih letjelica koje se već godinama koriste u vojnim sukobima (Lijović, 2018).

5. BUDUĆNOST RADNIH MJESTA

Sve su učestalija predviđanja kako će digitalizacija, automatizacija i robotizacija u svim područjima ljudske djelatnosti dovesti do nestanka brojnih radnih mjesta. Bankomati su smanjili broj službenika na šalterima banaka, automati u samoposluživanjima zamjenjuju osobe na blagajnama, a govorni automati djelatnike pri telefonu u službama za korisnike. U proizvodnim linijama brojnih tvornica roboti su zamijenili radnike na mnogim ponavljajućim poslovima koji zahtijevaju veliku preciznost. Kupnja putem interneta ubrzo istiskuje prodavače u trgovinama, samovozeća vozila mogla bi ugroziti profesionalne vozače i taksiste, a dronovi dostavljače. Čak i dizajneri, marketinški stručnjaci i brokeri na burzi bivaju zamijenjeni UI i moćnim računalima. Pritom je zanimljivo da automatizacija ne prijeti samo zanimanjima za koje je potreban kraći obrazovni put te niži stupanj osposobljenosti i kompetencija. Primjerice, robotska kirurgija danas postiže uistinu nevjerovatnu preciznost potrebnu u određenim specifičnim medicinskim indikacijama, dok interaktivni, multimedijски video tečajevi na internetu, izrađeni u vrhunskoj produkciji, nadmašuju prenošenje znanja kojeg sveučilišni profesor može prenijeti svojim studentima u klasičnoj predavaonici. Štoviše, UI je čitanjem i obradom teksta milijuna knjiga, a zatim i temeljitom analizom strukture priča koje se ljudima najviše sviđaju, počela samostalno pisati i prve romane i filmske scenarije (Rudan, 2017).

Istraživanje Oksfordskog sveučilišta pokazuje da će do 2033. godine, 47 % sadašnjih poslova biti zamijenjeno automatizacijom, računalima i robotima. Nastat će potreba za novim zanimanjima i vrstama poslova, prije svega kreativnim, ali i onima vezanim za nove tehnologije. Globalni trendovi pokazuju da će se do 2050. godine drastično

smanjiti broj zaposlenih u izradi materijalnih dobara jer će ih zamijeniti roboti. S druge strane procjenjuje se da će se otvoriti tri milijuna radnih mjesta kao posljedica korištenja milijun robota (Jerbić, 2016).

Poznati japanski znanstvenik Michio Kiku smatra da je svijet ušao u tzv. intelektualni kapitalizam, u kojem će biti:

- glavni **gubitnici** zaposlenici na tzv. repetitivnim radnim mjestima ili poslovima, jer se mogu zamijeniti robotima,
- glavni **dobitnici** zaposlenici na poslovima koja zahtijevaju imaginaciju, kreativnost, talent, znanstveni pristup, inovativnost, tj. poslovi za koje robot neće biti sposoban još sljedećih 40 do 50 godina,
- **liječnici**, iako će se velik dio posla dijagnostike i operativnih zahvata obavljati robotima i automatiziranim uređajima,
- **vojnici i policajci**, ali kao stratezi koji će upravljati vojskom robota (Nikolić, 2017).

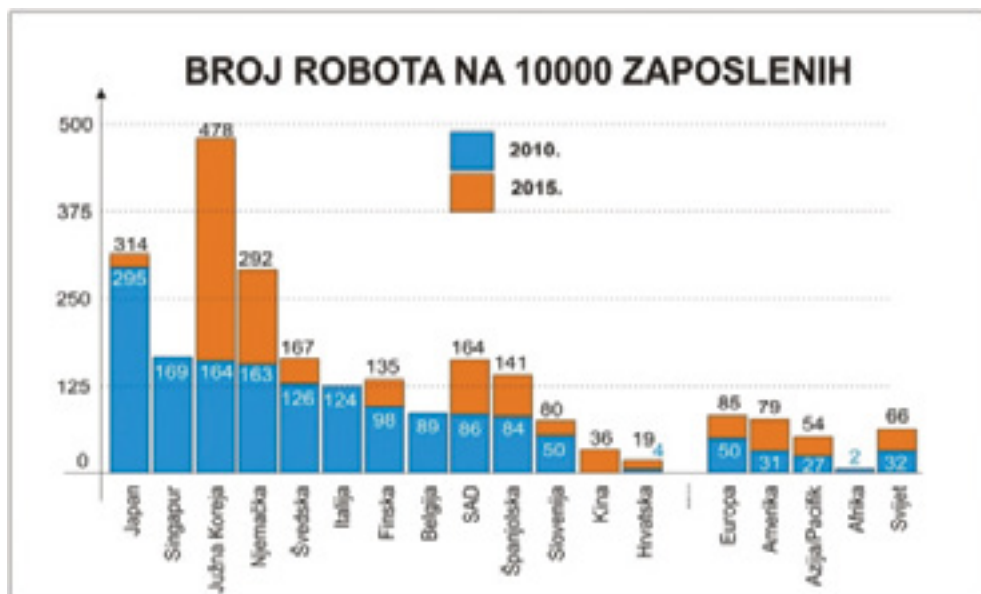
Može se zaključiti da metode UI dovode do optimiranja planiranja i digitalnih transakcija u svijetu financija. Primjera radi, početkom 21. stoljeća u sjedištu banke Goldman Sachs u New Yorku bilo je zaposleno 600 iznimno dobro plaćenih trgovaca dionicima, a danas su ostala samo dvojica, ali je uposleno 200 računalnih inženjera (Rudan, 2017).

Tehnološke vještine, kreativnost i prilagodba novim situacijama ključni su za rad u budućnosti. U politici, biznisu, obrazovanju, zaštiti okoliša i dr., opstat će samo oni koji će se znati kreativno suočiti s novonastalim problemima. Focusov poslovni filozof Bernhard von Mutius temelji te tvrdnje na tri ključne pretpostavke. Naime, sadašnje vrijeme nije samo vrijeme tehnološkog napretka nego i socijalnih i kulturoloških promjena u kojima se mijenja način ljudskog razmišljanja, rada i učenja. Drugo, pojedini poslovi bit će potpuno automatizirani, a radnici će se suočiti sa snažnim konkurentima za posao – strojevima. Kao treći element Bernhard von Mutius navodi kreativnost kao primarnu kompetenciju radnika budućnosti i naziva novo razdoblje kreativnom revolucijom. Ulaganje u osobni razvoj, znanje i kompetencije razuman su izbor za mnoge mlade ljude koji danas pokušavaju definirati svoj životni put (Capar, 2018).

Očekujući velik utjecaj novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija na zaštitu zdravlja i sigurnost na radu, Europska agencija za zaštitu zdravlja na radu EU-OSHA provodi projekt koji bi trebao pokazati koji će utjecaj navedene tehnologije imati na zaštitu na radu. Projekt baziran na nekoliko scenarija trebao bi također ukazati na rizike po zdravlje radnika koje novi oblici rada donose (EU-OSHA, 2017).

6. HRVATSKA I ROBOTIKA

Broj robota na 10.000 zaposlenih u pojedinim zemljama prikazan je na slici 2. Prema pokazateljima Hrvatska je pri dnu među članicama EU.

Slika 2. Broj robota na 10.000 zaposlenih

Iako je Hrvatska za začelju u EU, ima svijetlih primjera koji dokazuju da se na području robotike postižu odlični rezultati. Hrvatski mladi robotičari osvajaju zlatne medalje bez obzira na nedovoljna financijska sredstva. Već spomenuti **robot RONNA** na vrhu je svjetskih dostignuća.

Gideon Brothers, hrvatski *startup* koji se bavi robotikom pod vodstvom Matije Kopačića i Milana Račića, osvojio je u Londonu nagradu Al European Rising Star, odnosno proglašeni su najboljim *startupom* za robote u Europi.

Guverner HNB-a Boris Vujčić izjavio je na konferenciji „Hrvatska kakvu trebamo“ u lipnju 2018. da smatra kako će za pet do deset godina problem nedostatka radne snage ukloniti robotizacija (Šunjerga, 2018).

Hrvatska ima inovativnih kompanija i inovativnih ljudi, ali Vlada još nije usmjerena na nove tehnologije te se nisu potpisale deklaracije na Balkan Summitu u Skopju 2018. godine. Od četiri deklaracije posvećene novim tehnologijama Hrvatska je pred potpisivanjem samo jedne – one o e-zdravstvu. Deklaraciju o suradnji u području UI potpisale su 24 članice EU i Norveška. Hrvatska još nije. Pismo namjere o testiranju 5G mreža i automatizirane vožnje Hrvatska je potpisala prošle godine, ali još uvijek nema partnera za zajednički koridor.

Deklaraciju o suradnji na polju umjetne inteligencije potpisale su 24 zemlje. Radi se o svojevrsnoj podršci i timskom pristupu tehnologijama koje su već zaživjele i koriste se u većoj mjeri i na produktivniji način, jer je UI pravi pokretač ekonomskog rasta, digitalizacije industrije i društva u cjelini. Međutim, primjena UI nailazi na niz prepreka počevši od regulative, edukacije, etičkih dilema (Ivančić, 2018).

Boris Drilo, predsjednik Udruge ICT-a pri Hrvatskoj udruzi poslodavaca (HUP) smatra da bi se digitalnom transformacijom, koja je podloga za UI i robotiku, mogli u Hrvatskoj uključiti mnogi ljudi te značajno promijeniti način obavljanja poslova primjenom digitalnih tehnologija. Vlada RH je najavila nacionalnu strategiju digitalizacije gospodarstva, koja bi mogla povećati BDP za oko 11%. Bez obzira na to što politika sa sobom nosi i socijalnu komponentu te postoji strah od nezaposlenosti, iz provedene studije se vidi da digitalna transformacija ne donosi povećanje nezaposlenosti. Činjenica je da će neki radni zadaci nestati, ali ukupan broj poslova za koje će trebati radnici u konačnici je veći. Odlazak radnika iz države očit je kao i demografski problem. Digitalna transformacija može tu pomoći. S atraktivnim poslovima mogli bi zadržati više mladih u zemlji. Robotizacija djela poslova u turizmu i poljoprivredi također može značajno poboljšati te grane. U ICT sektoru u Hrvatskoj ima 35 tisuća zaposlenih te ostalih ICT stručnjaka još približno toliko. U Hrvatskoj je 1,3 milijuna zaposlenih, a teorija kaže da bi za digitalnu transformaciju trebala kritična masa od 15% ljudi s ICT vještinama. To znači minimalno 200 tisuća stručnjaka, a poželjno je 400 tisuća. Zato HUP ICT smatra da nije dovoljno samo poboljšati obrazovni sustav, već treba intenzivno raditi i na prekvalifikacijama (Ivezić, 2018).

Tvrtka **Rimac Automobili** ovih dana testira autonomno vozilo na zagrebačkim cestama. Vozilo kontrolira integralni sustav UI. Primarno se testira na zatvorenim cestama, poligonima i stazama. Na javnim prometnicama testira se uz nadzor vozača koji je u svakom trenutku spreman preuzeti vožnju. Vozilo je opremljeno s 8 kamera, 6 radara, 12 ultrazvučnih senzora, inercijalne jedinice za mjerenje te preciznog GPS-a te superračunalom (Arežina, 2018).

U prometu treba očekivati nastavak testiranja samovoznih automobila, kamiona i vlakova, ali i dronova.

7. MOGUĆNOSTI U BUDUĆNOSTI

Nitko danas ne može predvidjeti sve posljedice nezaustavljivog razvoja robotike i UI za čovjeka i društvo. Roboti će biti učitelji, profesori, medicinske sestre, psihijatri, turistički radnici... Roboti će razmišljati, odlučivati, rješavati probleme, ali neće ništa osjećati. Nema jamstva da će se moralno ponašati. Roboti nemaju dušu, emocije, moral... Ljudima ne koristi samo nečije znanje i sposobnost da riješi probleme. Ljude ponašanje čine boljima ljudi koji su ostavili trag u životu upravo time što su bili ljudi.

Stephen Hawking, Elon Musk, Steve Wozniak, Bill Gates i mnogi drugi znanstvenici izrazili su posljednjih godina zabrinutost zbog sigurnosti koju donosi UI i robotika. Naime, iako roboti ne mogu pokazivati emocije poput ljubavi ili mržnje pa nije niti za očekivati da budu namjerno dobronamjerni ili zlonamjerni, određene osobe mogle bi ih programirati tako da imaju razarajuće učinke. Stoga ostaje na društvu da definira kako robote koristiti, tako da već u svijetu mnogo stručnjaka radi na etičkim, sigurnosnim i pravnim aspektima razvoja i istraživanja na području UI odnosno robotike (Bertović, Skračić, 2018).

Širenje primjene UI vruća je društvena tema. Prema riječima prof. Jerbića, stvarno inteligentan robot bi trebao biti sposoban izgraditi model samog sebe. Nema straha da će roboti imati visoku kognitivnu funkciju, a trenutna istraživanja temelje se na kognitivnom funkcioniranju robota u okolini. Profesor drži da će doći do integracije, odnosno do robotizacije čovjeka i biologizacije robota, a pitanje je gdje će se oni spojiti (Jerbić, 2018).

Strojevi koji će imati inteligenciju razvijeniju i neovisnu o čovjeku na najvišem su mjestu ljestvice egzistencijalnih rizika. Bude li se UI razvijala brzinom usporedivom s industrijskom i poljoprivrednom revolucijom, može se očekivati da se njezin razvoj neće zaustaviti tako lako. Posebna opasnost leži u činjenici kako rizik od UI povećava sve ostale rizike. Procjenjuje se kako će roboti do 2075. godine raspolagati s 90 % ljudske inteligencije.

Kao i prethodne i ova četvrta tehnološka revolucija temeljena na UI sučeljava se s pitanjima i strahovima. Umjesto straha koji ona donosi te prije nego se ta tehnologija napusti, potrebno je prepoznati rizike te djelovati na njihovom uklanjanju. Naime, posljednjih 50 godina istraživanja i razvoja u području UI postavili su temelje za rastući ubrzani napredak. Predviđa se da će ulaganja u razvoj UI sustava porasti za 380% u sljedeće tri godine s prošlogodišnjih 12 milijardi dolara na 57,6 milijardi 2012. godine (Lijović, 2018).

U sklopu Partnerstva za umjetnu inteligenciju (PAI) donesen je prvi paket etičkih smjernica za UI razvoj (Vrbanus, 2018).

Europska komisija također prati zbivanja u području UI, i to ne samo s tehničkog, nego osobito s etičkog, sigurnosnog i društvenog stajališta (Lijović, 2018).

8. ZAKLJUČAK

UI i robotika područja su znanosti koja se trenutačno razvijaju velikom brzinom, a njihova su primjena i utjecaj na društvo toliko očiti da se s velikom sigurnošću može predvidjeti njihov snažan razvoj i primjena tijekom idućih nekoliko godina.

Neovisno o tome imamo li pozitivan ili negativan stav o tome kakve će posljedice razvoj novih tehnologija potaknuti, napredak koji je postignut u korištenju UI zaista fascinira. Kako će konačno suživot između robota i ljudi izgledati, tek će se vidjeti, ali sigurno da regulatori ne bi trebali sjediti prekriženih ruku. Napredak se ne može zaustaviti, treba mu se prilagoditi. Kako neki kažu: ne treba se bojati umjetne inteligencije nego ljudske neinteligencije.

Treba imati na umu da čovjek nije na vrhu prehrambenog lanca zato što je najsnažnije, najbrže ili najveće biće na Zemlji, nego zato što je najpametnije. A ako više ne bude??? Može li se očekivati da će roboti ikad imati onu iskru koju zovemo dušom?

REFERENCE

Arežina, Boris (2018) Rimac u Zagrebu testira vozila s autonomnom tehnologijom, Poslovni vjesnik, dostupno na <https://net.hr/danas/hrvatska/uzbudljiva-vijest-iz-rimac-automobila-na-ulicama-zagreba-testiraju-autonomno-vozilo-pogledajte-kako-to-izgleda/>

Bertović Skračić, Zrinka (2018), Nepredvidiva UI, *Grazia*, Mediatop International d.o.o.

Capar, Luka (2018) Naučite nove vještine ili će vas na poslu zamijeniti roboti, *Večernji list*

Ivezić, Bernard (2018) Digitalna transformacija ne donosi povećanje nezaposlenosti, *Večernji list*, dostupno na <https://www.vecernji.hr/techsci/digitalna-transformacija-boris-drilo-1235989>

European Agency for Safety and Health at Work (2017) The Future of Work and Robotics, OSHA, Available from <https://osha.europa.eu/en/developments-ict-and-digitalisation-work>

European Agency for Safety and Health at Work (2017) Key trends and drivers of change in information and communication technologies and work location, OSHA, Available from <https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications/publications/key-trends-and-drivers-change-information-and-communication>

Europska agencija za zaštitu na radu (2015) *Budućnost rada:robotika*, dostupno na <https://osha.europa.eu/hr/tools-and-publications/publications/future-work-robotics/view>

Ivančić, Tanja (2018) Googleov pomoćnik, *Večernji list*, dostupno na <https://www.bug.hr/google/google-assistant-jos-pametniji-prica-kao-covjek-4181>

Ivančić, Tanja (2018) Digitalne teme dolaze na kapaljku, Western Balkans Digital Summit, *Večernji list*

Jerbić, Bojan (2017) Kognitivni roboti i kako (pre)živjeti s njima, *Lider konferencija*, dostupno na <https://konferencije.lider.media/4ir/wp-content/uploads/sites/116/.../a1-Jerbic.pdf>

Jerbić, Bojan (2015) Robotika postaje svojevrsna umjetnost znanosti i tehnike, HAZU predavanje

Lijović, Danijel., AI je onoliko dobar koliko su dobri i podaci na kojima se trenira, dostupno na <https://www.vecernji.hr/techsci/umjetna-inteligencija-francesca-rossi-ibm-1235971>

Lijović, Danijel (2018) Stop robotima rata, *Večernji list*, dostupno na <https://www.pressreader.com/croatia/vecernji-listhrvatska/20180722/281930248767913>

Nikolić, Gojko (2017) Roboti i sigurnost na radu, *Zbornik radova stručnog skupa*

Hrvatske udruge za zdravo radno mjesto, HUZRM

Reuters, ABB's robot YuMi takes center stage in Pisa, conducts Andrea Bocelli and Lucca Symphony Orchestra, dostupno na <https://www.youtube.com/watch?v=fohc1Qg-rQU>

Rudan, Igor (2017) Analiza Igora Rudana, Pripremite se! Stižu umjetna inteligencija, redefinicija novca, mijenjanje genetskih uputa, *Večernji list*

Rudan, Igor (2017) Umjetni „instinkti“ nadmašuju ljudske opterećene prošlošću, *Večernji list*

Rudan, Igor (2018) Zanimanja budućnosti u digitaliziranom i automatiziranom svijetu, *Večernji list*

Rudež, Tanja (2018) Robot neurokirurg iz KB-a Dubrava osvojio nagradu u Londonu, *Jutarnji list*

Ostrem, John (2015) The AvatarMInd iPal Robot for Children, Available from <https://www.youtube.com/watch?v=jxXmcVKH8Tk>

Šunjerga, Marina (2018) Vujčić: Robotizacija će ukloniti problem nedostatka radne snage, panel –rasprava konferencije Hrvatska kakvu trebamo, *Večernji list*

Vrbanus, Sandro (2016) IT velikani osnovali partnerstvo za umjetnu inteligenciju, BUG, dostupno na <https://www.bug.hr/vijesti/it-velikani-osnovali-partnerstvo-umjetnu-inteli/156043.aspx>

https://oshwiki.eu/wiki/Budu%C4%87nost_rada:_robotika#column-one

<https://www.youtube.com/watch?v=2Bu-gl7v-P8>

<https://www.youtube.com/watch?v=fohc1Qg-rQU>

<https://mreza.bug.hr/konferencija-f2-future-of-fintech-privremeno-utazila-glad-za-temama-iz-financijske-tehnologije/>

DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE - ULOGA POLITEHNIKE PULA

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY - THE ROLE OF POLYTECHNIC PULA

dr.sc. Rosana Lucijetić

Politehnika Pula, Visoka tehničko-poslovna škola, Riva 6, Pula,
rlucijetic@politehnika-pula.hr

Tamara Žufić Košara

Politehnika Pula, Visoka tehničko-poslovna škola, Riva 6, Pula,
tzufic@politehnika-pula.hr

SAŽETAK

U ovom se radu kroz teorijski okvir utvrđivanja društveno odgovornog poslovanja prikazuje uloga Politehnike Pula Visoke tehničko poslovne škole s pravom javnosti, u stvaranju i poboljšanju tog poslovnog koncepta.

Na osnovi dodirnih točaka između društveno odgovornog poslovanja i nastavnog procesa na Politehnici Pula u radu je stvorena podloga za hipotezu da se kroz nastavne procese može doprinijeti razvoju DOP-a.

Naglasak je stavljen na ulogu studenata kao društvenih aktera, u okviru koje donose poslovne odluke temeljene na usvojenim vještinama, kompetencijama i stručnosti stečenih u procesu visokog obrazovanja na Politehnici Pula.

Svrha rada je definirati ulogu stručnih studija Politehnike Pula u razvoju društveno odgovornog poslovanja.

U radu je provedeno istraživanje među studentima Politehnike Pula o njihovim stavovima, razmišljanjima i poznavanju pojma DOP-a. Intenzitet stavova mjeren je Likertovom skalom.

Rezultati provedenog istraživanja ukazuju na značajan porast usvojenih znanja o društveno odgovornom poslovanju, te se potvrđuje hipoteza da se kroz nastavne procese može doprinijeti razvoju DOP-a.

Ključne riječi: društveno odgovorno poslovanje, Politehnika Pula, visoko obrazovanje, stručni studiji.

ABSTRACT

In this paper, through a theoretical framework of establishing corporate social responsibility, the role of Polytechnic Pula, College of Applied Sciences, is shown in the creation and improvement of this business concept.

Based on the points of contact between CSR and the teaching process at the Polytechnic Pula, the groundwork is laid in the paper for a hypothesis that the learning process can contribute to the development of CSR.

Emphasis is placed on the role of students as elements of society, in the framework of which they make business decisions based on acquired skills, competencies, and expertise gained in the process of higher education at the Polytechnic Pula.

The purpose of this paper is to define the role of professional studies at the Polytechnic Pula in the development of corporate social responsibility.

The investigation was carried out by a survey among the students of the Polytechnic Pula on their attitudes, opinions, and understanding of the concept of CSR. The intensity of the attitudes was measured according to the Likert scale.

The results of the study indicate a significant increase in acquired knowledge about corporate social responsibility and confirms the hypothesis that the learning process can contribute to the development.

Key words: Corporate social responsibility, Polytechnic Pula, higher education, professional studies.

1. UVOD

Razvoj suvremenog društva i poslovanja danas se nalazi pred brojnim izazovima modernog doba. Globalno poslovanje, velika konkurencija, osjetljivost tržišta, sve veći zahtjevi potrošača samo su neka od obilježja poslovanja 21. stoljeća. Promjene poslovanja ukazali su na potrebu promjene i prilagodbe globalne ekonomije. Značajna je i uloga društvene zajednice koja sve snažnije vrši pritisak na poslovne subjekte zahtijevajući od njih da prilikom obavljanja svoje djelatnosti odgovorno postupaju prema njihovoj okolini.

U procesu promjena društveno odgovorno poslovanje okosnica je društvenog razvoja na postulatima održivog razvoja. Koncept društveno odgovornog poslovanja može se prikazati kroz više pojmova čija su temeljna načela podjednaka: etično poslovanje, održivi razvoj, trobilančni koncept, korporativno građanstvo itd. Za potrebe ovog rada koristiti ćemo pojam društveno odgovorno poslovanje (u nastavku DOP).

DOP je produkt društvenih potreba za koji do danas ne postoji jednoznačna definicija pojma. Iz različitih znanstvenih pokušaja definiranja ovog pojma ističu se grube zajedničke karakteristike koje se odnose na: dobrovoljnost bez ikakve zakonske prisile prilikom usklađivanja poslovanja s potrebama društva u najširem smislu a pri tome se društvena odgovornost odnosi na cjelokupnu poslovnu aktivnost poduzeća. Između ostaloga ona se odnosi i na to što poduzeće proizvodi, na koji način proizvodi, koje resurse upotrebljava, kako prodaje, kako kupuje, kako utječe na okoliš, kako zapošljava, kako se odnosi prema zaposlenicima, kako ih osposobljava za radni proces, koji su radni uvjeti u kojima se radi, kako poduzeće ulaže u društvenu zajednicu, poštuje li ljudska i radna prava itd.

Daljnji dugoročni razvoj društvene odgovornosti potreba je suvremenog društva koja je ostvariva na više načina. U radu se istražuje mogućnost da se kroz obrazovanje o DOP-u doprinese razvoju društvene odgovornosti. Razvoj poslovanja i obrazovanje dio su istog društvenog interesa i nije moguće postići ih neovisno jedno od drugoga.

Cilj rada je ukazati na značajnu ulogu koju visokoobrazovne institucije mogu imati u razvoju DOP-a kada kroz obrazovni proces prenose i šire znanje koje omogućava razvoj svijesti o društvenoj odgovornosti i primjeni iste u budućem poslovnom okruženju.

U radu je naglasak stavljen na ulogu Politehnike Pula, Visoke tehničko-poslovne škole s pravom javnosti u razvoju i promoviranju DOP-a.

Rad se pored uvoda i zaključka sastoji od četiri poglavlja.

2. DEFINIRANJE POJMA - DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE

DOP predstavlja širok pojam za koji nije do danas moguće dati jednoznačnu definiciju.

Tijekom razvoja DOP-a, osobito od sredine dvadesetog stoljeća mijenjale su se

terminološke odrednice uključujući različite sadržaje prilikom definiranja pojma. Nastojanja da se definira DOP ovise i o promjenama shvaćanja ovog pojma u poslovnoj i akademskoj zajednici tijekom godina ali i prema znanstvenom interesu znanstvenika koji su nastojali odrediti značenje DOP-a.

Bowen (1953) jedan je od prvih autora koji je ponudio definiciju ovog koncepta, prema kojoj je DOP obveza poslovnih ljudi da slijede politike poslovanja i donose odluke te slijede smjernice, koje omogućavaju ostvarivanje ciljeva i vrijednosti društva.

Frederick (1960) pod pojmom društvena odgovornost podrazumijeva javni stav prema ekonomskim i ljudskim resursima društva te spremnost da se ta sredstva koriste za široke društvene svrhe, a ne samo za usko ograničene interese privatnih osoba i poduzeća.

Autori Davis i Blomstrom (1966) navode da se društvena odgovornost odnosi na obvezu osobe da uzme u obzir učinke svojih odluka i postupaka na cijeli društveni sustav.

Prema Carrollu (1999) povijest DOP-a proizlazi iz društvenog aktivizma i razvoja modernog koncepta koji je vezan za moralna i etička načela.

Carrolla i Buchholtz (2003) za DOP kažu da povezuje ekonomska, pravna filantropska i etička očekivanja koja društvo ima u odnosu na institucije u nekom trenutku.

Vogel (2005) smatra da DOP predstavlja politiku i programe poduzeća u privatnom vlasništvu koji su širi od zakonskih okvira i obveza a odgovaraju na očekivanja i pritiske javnosti.

Iz navedenih znanstvenih istraživanja vidljivo je da iako se u početku DOP usko povezivao samo sa poslovanjem poduzeća i njihovo odgovorno poslovanje i upravljanje u odnosu na okoliš, koncept se vremenom proširio sadržajno i na druga interesna područja: organizacijsko upravljanje, prava radnika, odnose između kupaca, dobavljača i investitora, odnose s lokalnom zajednicom itd. Također koncept se proširio i na širu društveno političku zajednicu: vlade, države, unije, državne i međunarodne organizacije.

Stoga ne čudi što značajan doprinos u pokušajima definiranja pojma društveno odgovornog poslovanja pripada i međunarodnim organizacijama koje djeluju na području DOP-a.

Europska Komisija (2003) u dokumentu *White Paper on Corporate Social Responsibility* društvenu odgovornost poduzeća definira kao "...koncept prema kojem poduzeće na dobrovoljnom principu integrira brigu o društvenim pitanjima i zaštiti okoliša u svoje poslovne aktivnosti i odnose s dionicima (vlasnicima, dioničarima, zaposlenicima, potrošačima, dobavljačima, vladom, medijima i širom javnošću)".

Dokumentom *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility*, Europska komisija (2011) željela je ojačati poziciju EU u poticanju DOP-a kroz implementaciju akcijskog plana sa 30-ak prijedloga kojima su se dodatno definirale društveno odgovorne

prakse. U istom dokumentu Europska je Komisija dala i novu pojednostavljenu definiciju DOP-a kao "...odgovornosti poduzeća za svoj utjecaj na društvo".

Organizacija World Business Council for Sustainable Development (2018) uz društvenu odgovornost poduzetnika povezuje opredijeljenost gospodarstva da pridonosi održivom gospodarskom razvoju, na način da radi sa zaposlenicima, njihovim obiteljima, lokalnom zajednicom i cjelokupnim društvom na unapređenju kvalitete života.

Organizacija Business for Social Responsibility (2018) smatra da DOP podrazumijeva postizanje komercijalnog uspjeha uz poštivanje etičkih vrijednosti, ljudi, zajednice i prirodnog okoliša.

Iz gore navedenih definicija (kao i iz mnogo drugih koje zbog specifičnosti ovog rada nije bilo moguće navesti) uz različitosti valja istaknuti i zajedničke okosnice a to su da definicije DOP-a podrazumijevaju vrijednosti kao što su sloboda, ljudska prava, demokracija, poštivanje raznolikosti, zaštita manjina, smanjenje siromaštva i nejednakosti, zdravlje i kvaliteta života, uz pozornost prema tome što, kako i na koji način poduzeće proizvodi, kako i koje resurse koristi, kako se odnosi prema zaposlenicima, itd, uz dobrovoljnost iznad zakonskih, tržišnih i ekonomskih zahtjeva za ostvarivanje navedenoga.

3. RAZVOJ DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA

Iako ga percepcije prikazuju kao relativno nov poslovni pojam, prema istraživanjima Bagić, Škrabalo, Narančić (2004) i Carroll (1999), DOP kao veza između skrbi za društvenu zajednicu i poslovanja seže do samih početaka trgovačkog poslovanja. Rastom i razvojem trgovine u srednjem vijeku razvijala se i društvena odgovornost. Početak 20. stoljeća, obilježen industrijskom revolucijom i snažnom ulogom gospodarstva značajan je i za DOP kojemu je kroz filantropiju, donacije i porezne povlastice omogućen pojačani razvoj. Tijekom proteklih sedam desetljeća koncept DOP-a se razvijao implementirajući se u poslovna okruženja i mijenjajući pojedine aspekte poslovanja i upravljanja. Društvena svijest o društvenoj odgovornosti u poslovanju bila je uvjetovana različitim kompleksnim čimbenicima. Ovisila je o društveno-ekonomskome kontekstu, tržišnoj utakmici, političkim prilikama, a razlikovala se i na svakoj razini razvoja poslovnoga subjekta ili nacionalne ekonomije.

Snažne kritike upućene tradicionalnom korporacijskom menadžmentu koji je uporište nalazio isključivo na profitabilnosti poduzeća, sredinom prošlog stoljeća doprinijele su i znanstvenim istraživanjima razvoja društvene odgovornosti poduzeća od kojih neke navodimo u nastavku.

Razvoj DOP-a se prema Bakkeru, Groenewegenu i Hondu (2005) odvijao u četiri razdoblja: začetak i inovacije u 1960-toj godini, razvoj i ekspanzija u periodu 1972. - 1979. godine, institucionalizacija 1980. - 1987. godine i faza sazrijevanja 1988. - 1996. godine.

Ferrer Gotić (2013) ističe kako se sukladno razvoju DOP-a tijekom godina mijenjao i nivo društvene svijesti i odgovornosti. Tako razvoj dijeli kroz faze: nezainteresiranosti, prilagođavanja, menadžerske faze potrebe integriranja u poslovnu praksu, strategijsku fazu konkurentne prednosti i društvenu fazu svekolikog prihvaćanja i implementacije DOP-a.

Prema Zadeku (2006) društvena odgovornost poduzeća prošla je kroz pet razvojnih faza: defanzivnu, popustljivu, upravljačku, stratešku i civilnu.

Razvoj društvene odgovornosti je zahvaljujući naporima različitih društvenih organizacija evoluirao do danas prepoznatljivog koncepta u poslovanju svakog poduzeća, koji osigurava veću konkurentnost na tržištu, usmjeravajući poslovanje tvrtke na interes društva te okoliša u kojem živimo.

U nastavku u Tablici 1. prikazuju se najznačajniji događaji koji se vezuju uz globalni razvoj DOP-a.

Tablica 1. Globalni razvoj DOP-a

GODINA	DOGAĐANJE
1972.	UN - Conference on the Human Environment (UN Konferencija o okolišu i razvoju), Usvajanje programa United Nations Environment Programme (UNEP).
1982.	Osnovan Business in the Community (BITC), (Britanska nevladina neprofitna organizacija koja se bavi poslovanjem a članice su progresivne kompanije svih veličina koje povezuju prosperitet poslovanja i društva)
1983.	UN - osnovana World Commission on Environment and Development (WCED) (Svjetska komisija za okoliš i razvoj)
1987.	UN - World Commission on Environment and Development Report - "Our Common Future" (UN - Svjetska komisija za okoliš i razvoj Izvješće "Naša zajednička budućnost") Osnovan SustainAbility
1990.	Osnovan The Prince of Wales International Business Leaders Forum (IBLF) – (Međunarodni forum poslovnih lidera princa od Wales-a)
1991.	Oformljena Grupa za gospodarstvo Amnesty Internationala
1992.	Osnovani su World Business Council for Sustainable Development (WBCSD), (Svjetski poslovni savjet za održivi razvoj) i Business for Social Responsibility (BSR), (Poslovni savjet za društvenu odgovornost) UN - usvojena Deklaracija i Akcijski program za 21. stoljeće AGENDA 21 kao globalni akcijski program održivog razvoja.
1995.	Osnovan je The European Business Network for Corporate Social Responsibility (CSR Europe), (Europska poslovna mreža za društvenu odgovornost poduzeća)
1996.	Svjetski gospodarski forum (WEF) – Odjel za korporativno građanstvo - usvojen ISO 14001 međunarodni standard za zaštitu okoliša, koji predstavlja seriju normi kojima se u poduzeća uvodi sustav upravljanja okolišem
1997.	Usvojena međunarodna norma za certifikaciju primjene društvene odgovornosti u poduzećima SA 8000, Inicijativa za etično trgovanje, Globalna inicijativa za izvještavanje, Svjetska banka – Poslovni partneri za razvoj
1998.	Pokrenut je European Resource Centre on CSR (Europski centar za korporacijsku društvenu odgovornost)

2000.	Opća skupština Ujedinjenih naroda 2000. pokrenula je Svjetski sporazum (UN Global Compact) i usvojila United Nations Millennium Declaration (Milenijsku deklaraciju), politički dokument Ujedinjenih naroda za 21. stoljeće, koji utvrđuje ciljeve razvoja na područjima od interesa za međunarodnu zajednicu Millennium Development Goals - MDGs (Milenijski razvojni ciljevi). Riječ je o osam razvojnih ciljeva za koje su se države članice Ujedinjenih naroda obvezale da će ostvariti do 2015. godine.
2001.	Objavljena je EU Green Paper on promoting a European framework for CSR (EU Zelena knjiga o promicanju europskog okvira za društveno odgovorno poslovanje, WEF- Inicijativa za globalno korporativno građanstvo: Promocija europskog okvira DOP-a)
2002.	Izdano EU Communication Concerning Corporate Social Responsibility (Priopćenje o društvenoj odgovornosti poduzeća)
2003.	UNDP- Millennium Development Goals, Equatorial Principles (Milenijski razvojni ciljevi, Ekvatorska načela)
2005.	CSR Europe: Towards a Competitive and Sustainable Enterprise, (Smjernice za konkurentnije i održivije poduzeće) Osnovan je European Multi – Stakeholder Forum on CSR (Europski višedionički forum o društveno odgovornom poslovanju)
2006.	Osnovan European Alliance for CSR (Europski savez za DOP)
2007.	European Parliament resolution of 13 March 2007 on corporate social responsibility: a new partnership (Europski parlament: Rezolucija o društveno odgovornom poslovanju: novo partnerstvo) Summit G8 – rasprava o važnosti društveno odgovornog poslovanja, odgovarajućim standardima s naglaskom na dobrovoljnu inicijativu društveno odgovornog poslovanja. Također je stavljeno u fokus promicanje i jačanje korporativnih i drugih oblika društvene odgovornosti.
2011.	European Commission - Communication A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility (Priopćenje Europske komisije o obnovljenoj Strategiji EU o DOP-u.) Javna rasprava EU – nefinancijsko izvještavanje Pokretanje poduzetničke 2020 inicijative
2012.	UN- United Nations Conference on Sustainable Development – UNCSD (Konferencija Ujedinjenih naroda o održivom razvoju „Rio+20“) koja je postavila okvir za održivi razvoj. Jedna od najznačajnijih odluka Konferencije je definiranje Sustainable Development Goals – SDGs, budućih Ciljeva održivog razvoja, koji uključuju tri dimenzije održivog razvoja – gospodarsku, socijalnu i okolišnu, te koji se nadovezuju na razvojne politike sadržane u Milenijskim razvojnim ciljevima (MDGs) i predstavljaju globalnu razvojnu agendu za razdoblje nakon 2015. godine. Održan Poduzetnički 2020 summit EU
2013.	Osnovan UN- High level political forum, HLPF, (politički forum o održivom razvoju na visokoj razini) European Parliament- Resolution on Corporate social responsibility: accountable, transparent and responsible business behaviour and sustainable growth (Rezolucija o društveno odgovornom poslovanju: pouzdano, transparentno i odgovorno poslovno ponašanje i održivi rast) European Parliament – Resolution on Corporate Social Responsibility: promoting society's interests and a route to sustainable and inclusive recovery (Rezolucija o društveno odgovornom poslovanju: promicanje društvenih interesa i put k održivom i uključivom oporavku)

2015.	Usvojena UN 2030 Agenda for Sustainable Development, (2030 Agenda za održivi razvoj), i UN Sustainability Development Goals – SDGs (17 Globalnih ciljeva održivog razvoja)
2014.	European Commission - Directive 2014/95/EU on Notification of Non-financial Information on Environmental Protection, Social Welfare and Management (Direktiva EU 2014/95/EU o objavljivanju nefinancijskih informacija koja se bave pitanjima zaštite okoliša, socijalne skrbi i upravljanja)
2016.	European Commission - Communication on the next steps for a sustainable European Future (Priopćenje Daljnji koraci prema održivoj europskoj budućnosti – europsko djelovanje za održivost, kojim je postavljen okvir EU za postizanje 17 Globalnih ciljeva održivog razvoja, i provedbi Agende 2030.
2018.	European Parliament -Resolution on Corporate Social Responsibility in light of the recent Embraco case (2018/2633(RSP) (motion for a resolution) (Europski parlament Rezolucija Europskog parlamenta o društveno odgovornom poslovanju u svjetlu nedavnog slučaja Embraco (2018/2633(RSP) (prijedlog))

Izvori: The European Business Network for Corporate Social Responsibility (2018 a)¹

Kao što je vidljivo iz gornje tablice, mnoga su globalna događanja doprinijela rastu i razvoju DOP-a. Osiguranje uspješnog poslovanja koje donosi dobit više nije jedini cilj jer društvena zajednica traži veću uključenost u pitanja opće dobrobiti društva i zaštite okoliša.

Koncept DOP-a omogućava udovoljavanje zahtjevima zajednice uz osiguravanje brojnih koristi za gospodarstvo od kojih izdvajamo: koristi u upravljanju promjenama i rizicima, smanjenju troškova, lakšem pristup kapitalu, razvoju odnosa s kupcima, upravljanju ljudskim resursima, poticanju inovacija, stvaranje dugoročnog povjerenja zaposlenika, kupaca i građana, razvoj novih tržišta i stvaranja okruženja koje je poticajno za rast i razvoj.

Za upravljanje poduzećem u suvremenim društvenim odnosima 21. stoljeća gdje se isprepliću ne samo dugoročni i kratkoročni poslovni ciljevi i poslovne politike poduzeća već i dugoročni i kratkoročni politički i ini ciljevi društvenog okruženja, potrebna je odgovarajuća razina organizacijske i društvene kulture koja se između ostaloga postiže obrazovanjem.

¹ The European Business Network for Corporate Social Responsibility (2018 a): „History“, <<http://www.csreurope.org/history>>. Pristupljeno 02. kolovoza 2018.; The European Business Network for Corporate Social Responsibility (2018 b): „CSR in EU Policy“, <<http://www.csreurope.org/csr-eu-policy>>. Pristupljeno 02. kolovoza 2018.; Sustainable Development Knowledge Platform (2018):“ United Nations Sustainable Development Summit 2015“, <<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>>. Pristupljeno 02. kolovoza 2018.; Bagić, A., Škrabalo, M., Narančić, M., (2004), Pregled društvene odgovornosti poduzeća u Hrvatskoj, AED Academy for Educational Development, Zagreb; European Parliament (2018): <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B8-2018.0153+0+DOC+XML+V0//HR#_part1_def5>; <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0062+0+DOC+XML+V0//EN>>; <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/non-financial-reporting_en>; <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0049+0+DOC+XML+V0//EN>>; <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2013-0050&language=E>> Pristupljeno 24. kolovoza 2018.; United Nations Sustainable Development (1992) <<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>>. Pristupljeno 24. kolovoza 2018.;

4. OBRAZOVANJE ZA DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE

Izazovi globalnog gospodarstva usmjereni na održivi razvoj (kao jednu od osnovnih koncepcija ekonomije prirodnih resursa i životne sredine uz perspektivu opstanka i napretka čovječanstva) i odgovorno poslovanje (kao temeljnog elementa održivosti), podrazumijevaju i bolje obrazovanu i visokospecijaliziranu radnu snagu. Potrebne su nove specifične kompetencije i vještine za aktivno sudjelovanje u poslovnim procesima koji moraju omogućiti upravljanje ugledom, robnom markom, rizikom, osigurati konkurentnost, učinkovitost poslovanja, dostupnost kapitala, ulaganja itd.

Potrebe za ovakvim određenim znanjima može zadovoljiti isključivo obrazovanje, razvijanjem kvalitete ljudskih resursa. Razmatrajući odnos između društva i obrazovanja Delors (1998) ističe da suvremeno obrazovanje 21. stoljeća ima visoku društvenu odgovornost, te se mora suočiti s problemima društva, odnosa pojedinaca i zajednica življenja.

U prilog navedenim tvrdnjama govore i nastojanja međunarodnih organizacija koje su prepoznale nužnost obrazovanja za održivi razvoj te ujedno i obrazovanje za DOP.

Obrazovanje za održivi razvoj koncept je koji je nastao u posljednjoj dekadi 20. stoljeća, a predstavlja korištenje obrazovanja za postizanje održivosti, koji je upotrijebljen u poglavlju 36. Agende 21 posvećenom obrazovanju, obuci i javnoj svijesti (United Nations, 1992).

UNESCO (2000) je 2000. godine usvojio dokument pod nazivom *Dakar Framework for Action, Education for All: Meeting our Collective Commitments*, obrazovanje je prepoznato kao osnova za održivi razvitak, mir, stabilnost u/i među zemljama.

Rezolucijom Ujedinjenih Naroda (2002) *Decade of Education for Sustainable Development*

(2005-2014), nastojala su se integrirati načela, vrijednosti i prakse održivog razvitka u sve vidove odgoja i obrazovanja u cilju rješavanja socijalnih, gospodarskih, kulturnih i ekoloških problema u 21. stoljeću te potaknuti promjene u ponašanju.

Strategy for Education for Sustainable Development (UNECE, 2005) usvojena je na sastanku na visokoj razini ministara okoliša i obrazovanja 2005. godine. Potiče uvođenje i promicanje obrazovanja za održivi razvoj u zemljama regije UNECE-a. Svrha Strategije je ugraditi glavne teme održivog razvoja (zaštita okoliša, gospodarenje prirodnim resursima, iskorjenjivanje siromaštva, etika, ljudska prava, socijalna jednakost, gospodarstvo i dr.) u sve razine obrazovnog sustava te u neformalno i informalno obrazovanje.

Ujedinjeni narodi pobliže United Nations Global Compact, 2007. godine pokrenuli su inicijativu za odgovorno menadžersko obrazovanje *The Principles for Responsible Management Education – PRME* (PRME, 2018) radi realizacije ciljeva održivog razvoja kroz odgovorno upravljanje obrazovanjem. U koordinaciji UN-ovog Global Compacta i vodećih akademskih institucija, PRME-ova radna skupina razvila je niz od šest načela

(svrhe, vrijednosti, metoda, istraživanja, partnerstva, dijaloga) koja postavljaju temelje globalne platforme za odgovorno menadžersko obrazovanje. Zajednički cilj svih šest načela je poticati poslovne škole na uključivanje koncepata uravnoteženoga razvoja i društvene odgovornosti u svoje obrazovne i istraživačke djelatnosti. (Kell, Haertle. 2011).

Obrazovanje za društveni razvoj i DOP potiče stvaralačku društvenu aktivnost s ciljem promijene stavova, ponašanja i prakse donositelja odluka u gospodarskom i širem društvenom kontekstu uz uključivanje svih relevantnih društvenih dionika i u svim vrstama obrazovanja (formalnom, neformalnom i informalnom) i svim razinama.

Dobro osmišljenim nastavnim programima usklađenim s ciljevima održivog razvoja i DOP-a doprinosi se razvoju DOP-a. Poseban značaj u tom procesu ima visokoškolsko obrazovanje koje obrazuje studente kao društvene aktere, buduće donosiocce poslovnih odluka temeljenih na usvojenim vještinama, kompetencijama i stručnosti stečenima na fakultetima i visokim školama.

U odnosu na značaj obrađene teme i postavljenu hipotezu autorice su provele empirijsko istraživanje među studentima Politehnike Pula Visoke tehničko-poslovne škole s p. j. o ulozi stručnih studija Politehnike Pula u razvoju društveno odgovornog poslovanja.

Politehnika Pula osnovana je na inicijativu gospodarstvenika 2000. godine, radi promicanja ideja i znanja, stvarajući gospodarstvu potrebne stručnjake, s ciljem dostizanja primjerene kulture rada i kulture življenja kojih su znanja o društvenom razvoju i DOP-u sastavni elementi. Ova visokoškolska institucija izvodi slijedeće stručne studije: Kratki stručni studij Politehnika, Preddiplomski stručni studij Politehnika, Preddiplomski stručni studij Mehatronika i Specijalistički diplomski stručni studij Kreativni menadžment u procesima. Na svim navedenim studijima potiče se, razvija i unaprjeđuje se stjecanje znanja i vještina učenjem kroz praktičnu nastavu. Takvim načinom prenošenja znanja direktnije i brže moguće je aplicirati stečena znanja u radni proces. Navedeno se odnosi i na znanja o DOP-u.

5. METODOLOGIJA I REZULTATI PROVEDENOG ISTRAŽIVANJA

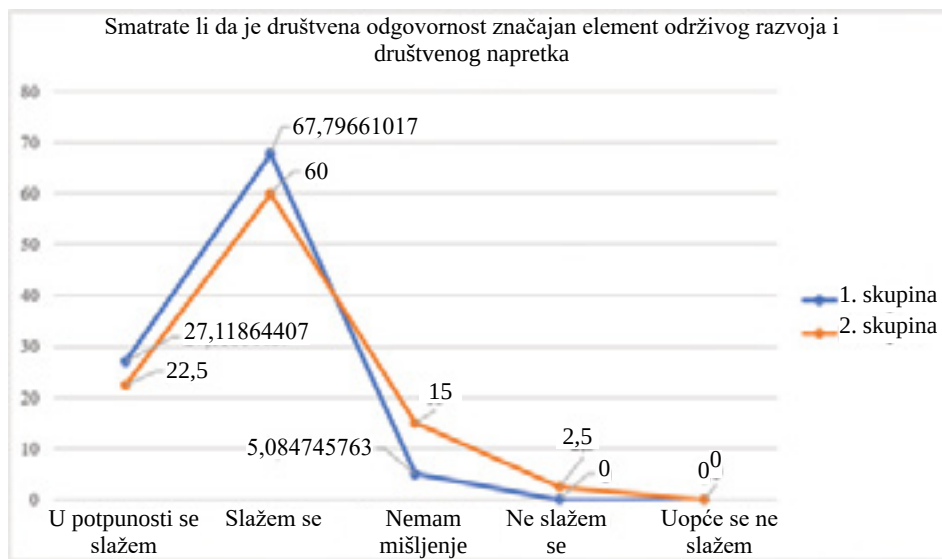
U empirijskom istraživanju anketirano je 186 studenata svih stručnih studija Politehnike Pula: Kratkog stručnog studija Politehnika, Preddiplomskog stručnog studija Politehnika i Specijalističkog diplomskog stručnog studija Kreativni menadžment u procesima. Anketni upitnik ispunilo je 99 studenata što čini 53,23% ukupnog broja studenata navedenih stručnih studija Politehnike Pula. Istraživanje je provedeno tijekom zimskog semestra akademske 2016./2017. godine.

Radi potrebe istraživanja i izrade komparativne analize uzorak istraživanja grupiran je u dvije osnovne skupine. Prvu skupinu sačinjavali su studenti koji još nisu stekli znanja o DOP-u kroz nastavne procese na Politehnici Pula, njih 120 odnosno 64,35% svih studenata. U sklopu ove skupine anketne upitnike je ispunilo 59 studenata, odnosno 59,60%

studenata. U drugu skupinu uključeni su studenti koji su znanja i vještine o DOP-u usvojili na kolegijima: Ekologija, Timski rad i praktikum 4, Marketing i Osobni razvoj i društvena odgovornost, brojem 66 studenata što čini 35,65 % svih studenata. Iz ove skupine anketne upitnike ispunilo je 40 studenata, odnosno 40,40% studenata. Cilj provedenog istraživanja bio je analizirati ulogu Politehnike Pula, Visoke tehničko-poslovne škole s p.j., kao visokoobrazovne ustanove koja putem nastavnih procesa sudjeluje u stvaranju i implementaciji DOP-a. Postavljena radna hipoteza glasila je da se kroz nastavne procese Politehnike Pula, Visoke tehničko-poslovne škole s p.j., doprinosi razvoju DOP-a. Anketni upitnik sadržavao je 13 pitanja zatvorenog tipa, a za 7 pitanja bili su dani odgovori na koje su studentice i studenti vrednovali na Likertovoj skali. Pitanja su bila strukturirana sukladno postavljenom cilju istraživanja. Nakon provedene anketa, istraženi su stavovi studenata prema odgovorima na postavljena pitanja, obrađeni su i analizirani rezultati te izrađeni grafički prikazi. Anketni upitnik ispunilo je 15 studentica i 84 studenata, od kojih je 56,56% u dobi od 21 godine do 40 godina starosti, odnosno relativno mlađa populacija što je zanimljivo jer se radi o radno sposobnom stanovništvu koje svojim doprinosom direktno može utjecati na razvoj DOP-a, što pridaje značaj ovom istraživanju.

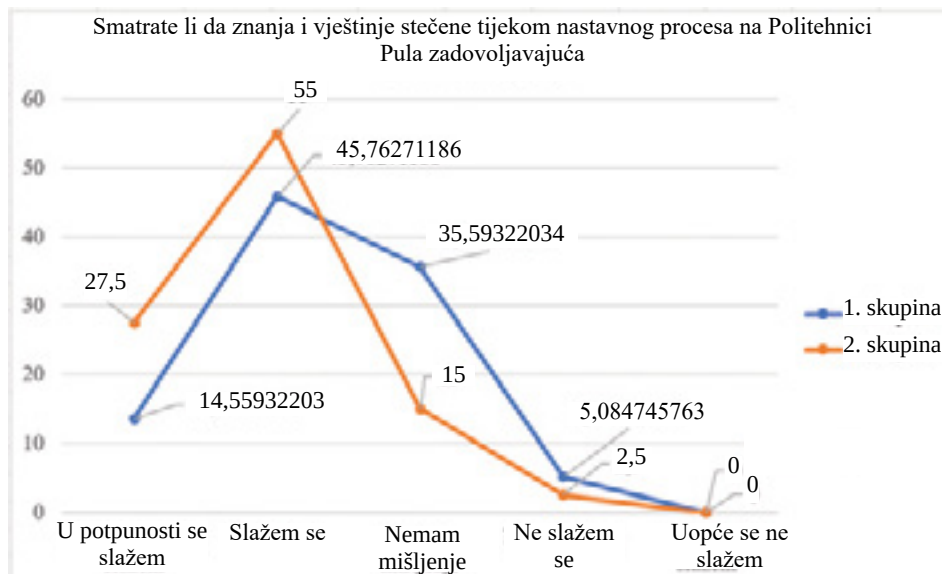
Na pitanje koliko dobro poznaju pojam „održivi razvoj“ iz prve skupine studenata njih 65,51% ocijenilo je poznavanje pojma održivi razvoj sa ocjenama od 1 do 3, dok je 70% studenata druge skupine ocijenilo poznavanje pojma održivi razvoj sa ocjenama 4 i 5. Nastavno na prvo pitanje, studenti prve skupine (njih 12,07%) i druge skupine (njih 37,50%), na pitanja koliko osobno dobro poznaju pojam „društvene odgovornosti“ i pojam „društveno odgovornog poslovanja“ odgovorili su i ocijenili svoje poznavanje navedenih pojmova sa ocjenom 5. Također dobiveni rezultati danih odgovora na pitanje oko upoznatosti sa slučajevima primjene DOP-a, ukazuju da je velika većina studenata upoznata sa takvim slučajevima u svom kruženju (60,71% iz prve skupine i 70% iz druge skupine). Međutim na pitanje koliko dobro osobno poznaju značenje pojma „Indeks DOP-a“ studenti obiju skupina, ocijenili su većim dijelom sa ocjenama od 1 do 3 (prva skupina 87,94% i druga skupina 63,50%). U slijedećem pitanju studenti su trebali izraziti svoje stajalište o tome da li je društvena odgovornost značajan element održivog razvoja i društvenog napretka (Slika 1). Promatrajući zasebno odgovore unutar dviju skupina, vidljivo je da i u prvoj i u drugoj skupini njih 60% i više se slaže sa postavljenom tvrdnjom.

Društveno odgovorno poslovanje - uloga Politehnike Pula

Slika 1.: Mišljenje studenata o utjecaju društvene odgovornosti na održivi razvoj i društveni napredak. Izvor: obrada autorica

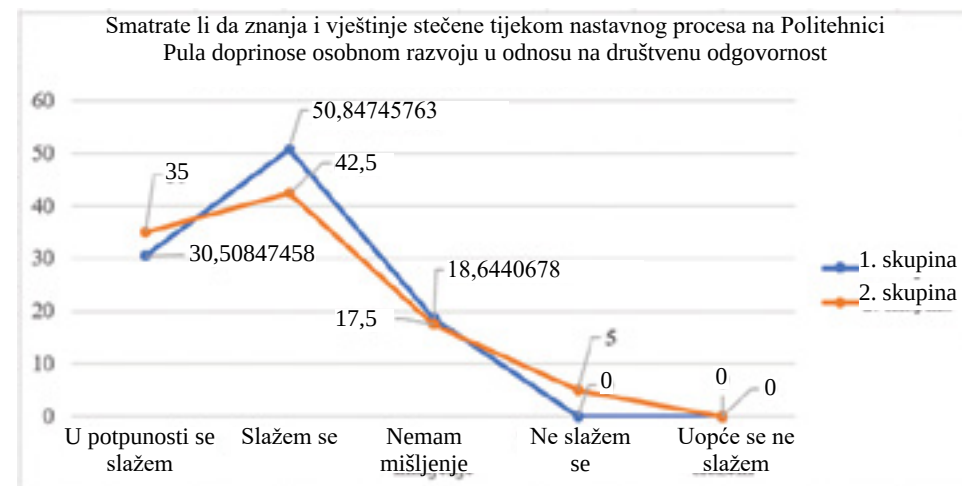
Slijedeće pitanje bilo je usmjereno na nastavni proces na Politehnici Pula i stajalište studenata o stečenim znanjima o DOP-u tijekom nastavnog procesa (Slika 2). Istraživanje je pokazalo da su znanja i vještine koja studenti stječu tijekom nastavnog procesa na Politehnici Pula o DOP-u zadovoljavajuća, budući se iz prve skupine 59,32% i iz druge skupine 82,50% studenata slaže sa tvrdnjom.

Slika 2. Stavovi studenata o znanjima i vještinama o DOP-u stečenim tijekom nastavnog procesa na Politehnici Pula. Izvor: obrada autorica

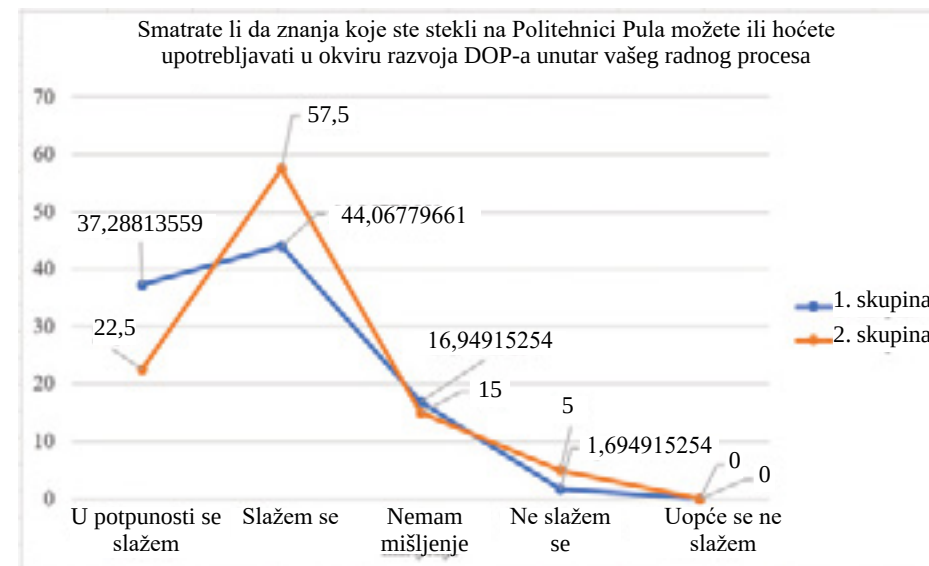
Društveno odgovorno poslovanje - uloga Politehnike Pula

Što se tiče odgovora na pitanje da li znanja o DOP-u stečena na Politehnici Pula doprinose osobnom razvoju u odnosu na društvenu odgovornost, 73,01% studenata iz prve skupine i 85,85% studenata druge skupine se slaže sa navedenom tvrdnjom (Slika 3.).

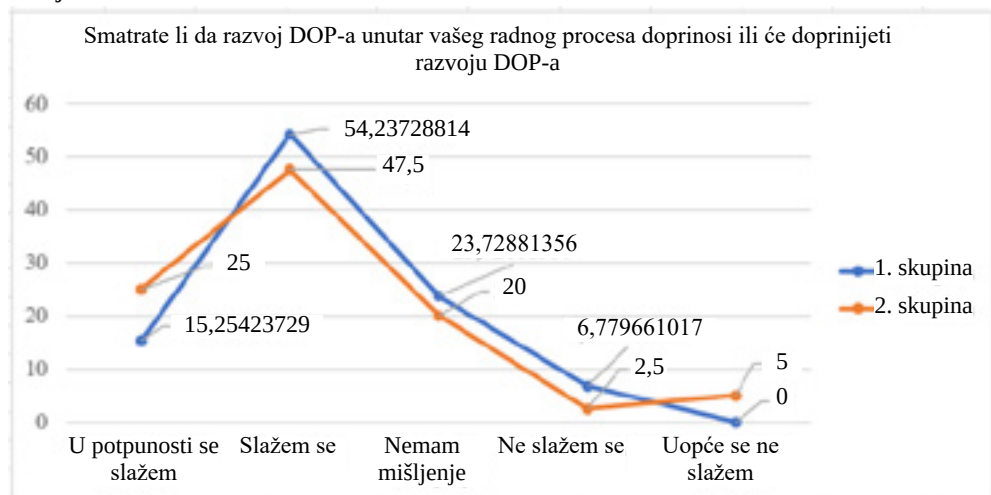
Slika 3.: Utjecaj stečenih znanja i vještina o DOP-u na osobni razvoj studenata. Izvor: obrada autorica

Nakon dobivenih odgovora o stavovima studenata o stjecanju znanja i vještina o DOP-u tijekom nastavnog procesa, autorice je zanimalo da li su studenti zainteresirani da stečena znanja i vještine upotrebljavaju u svom poslovanju (Slika 4.). Na postavljeno pitanje 44,07% studenata prve skupine i 57,50% studenata druge skupine odgovorilo je da može i/ili hoće stečena znanja i vještine primjenjivati u svom poslovnom procesu. Dobiveni rezultati ukazuju da velika većina studenata zainteresirana da stečena znanja o DOP-u dobivena tijekom nastavnog procesa primjenjuje odmah u praksi.

Slika 4. Primjena stečenih znanja i vještina o DOP-u. Izvor: obrada autorica

Autorice su zanimali i stavovi studenata da li primjena stečenih znanja i vještina unutar njihovog radnog procesa doprinosi ili će doprinijeti razvoju DOP-a (Slika 5). Interesantni su prikupljeni odgovori, gdje prevladava pozitivan stav studenata obiju skupina na navedenu tvrdnju, 69,49% iz prve skupine i 72,50% iz druge skupine studenata se slaže i u potpunosti slaže da će primjena DOP-a unutar radnog procesa osobe doprinijeti razvoju DOP-a.

Slika 5. Doprinos razvoju DOP-a. Izvor: obrada autorice

Iako je broj studenata iz druge skupine studenata (koji su stekli znanja o DOP-u) koji su ispunili anketni upitnik za 19 odnosno za 19,20% manji od ispunjenih anketnih upitnika prve skupine studenata (koji nisu stekli znanja o DOP-u), dobiveni rezultati istraživanja pokazuju bolje rezultate druge skupine studenata. Druga skupina studenata odgovorila je da posjeduje veća znanja o pojmu DOP-a. U odnosu na prvu skupinu više je studenata iz druge skupine ocijenilo: svoje znanje sa ocjenom 5, (za 25,43%), pozitivnije stavove o stečenim znanjima tijekom nastavnog procesa na Politehnici Pula (za 23,18%), većoj zainteresiranosti da stečena znanja i vještine o DOP-u primjenjuju u sklopu radnog procesa (za 13,43%) te su izrazili i pozitivniji stav da će razvoj DOP-a unutar njihovog radnog procesa doprinijeti razvoju DOP-a (za 3,01%). Provedeno istraživanje pokazalo je, potvrđujući i postavljenu hipotezu, da se kroz nastavne procese Politehnike Pula, Visoke tehničko-poslovne škole s p.j., doprinosi razvoju DOP-a.

6. ZAKLJUČAK

DOP je koncept u kojem poslovni subjekt odlučuje na dobrovoljnoj osnovi doprinositi boljem društvu i zaštiti okoliša, u interakciji s drugim društvenim subjektima izražavajući socijalnu odgovornost i dobrovoljnost kroz opredijeljenost koja nadilazi propisane zakonske norme i zahtjeve poslovanja. Iako se tijekom desetljeća podvrgnutim zahtjevima gospodarstva mijenjao i koncept DOP-a do danas nije usvojena jednoznačna definicija ovog pojma. I dok se nekada radilo samo o filantropiji danas je to

mного složeniji koncept. Razvoj DOP-a doprinio je implementaciji novih djelatnosti i drugačijeg oblika poslovanja proširujući se na cjelokupan raspon njegovog poslovanja. Suvremena shvaćanja DOP-a danas se odnose na to što poduzeće proizvodi, na koji način proizvodi, koje resurse upotrebljava, kako prodaje, kako kupuje, kako utječe na okoliš, kako zapošljava, kako se odnosi prema zaposlenicima, kako ih osposobljava za radni proces, koji su radni uvjeti u kojima se radi, kako poduzeće ulaže u društvenu zajednicu, poštuje li ljudska i radna prava itd. Društvena komponenta poslovanja sve je značajnija, a rasprave o DOP-u sve raširenije.

Broj poduzeća koja prepoznaju potrebu za DOPom raste, no za implementaciju DOP-a u svakodnevno poslovanje i upravljanje, poduzećima je potrebno dodatno znanje. Potrebne su nove specifične kompetencije i vještine za aktivno sudjelovanje u poslovnim procesima koji moraju omogućiti cijeli niz novih vještina od upravljanje ugledom, robnom markom, rizikom, osigurati konkurentnost, učinkovitost poslovanja, dostupnost kapitala, do ulaganja u ljudske resurse.

Izazovi globalnog društva podrazumijevaju bolje obrazovanu i visokospecijaliziranu radnu snagu koja je preduvjet za provedbu promjena i postizanje ciljeva DOP-a. Da bi se vrijednosti i prakse DOP-a integrirale u poslovanje, ali i sve segmente društva neophodno je poticati obrazovanje za DOP putem formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja.

U radu je težište stavljeno na visoko obrazovanje i ulogu Politehnike Pula Visoke tehničko-poslovne škole s p.j. u doprinosu njegovog daljnjeg razvoja. Također, postavljena je hipoteza, da se kroz nastavne procese može doprinijeti razvoju DOP-a. Kroz istraživanje koje je provedeno u zimskom semestru akademske 2016./2017. godine među studentima o njihovim stavovima, razmišljanjima i poznavanju pojma DOP-a ukazano je na značajan porast usvojenih znanja o ovom pojmu nakon što su usvojili znanja putem nastavnog procesa čime je i hipoteza dokazana.

Kompetencije stečene tijekom obrazovanja, koje uključuju prenošenje i primjenu znanja o DOP-u, razvijaju sposobnost budućih donositelja poslovnih odluka da doprinesu razvoju društvene odgovornosti. Stvaranjem obrazovnih okvira za učinkovito učenje o DOP-u, studenti se mogu pripremiti da stečena početna znanja, vještine i kompetencije o DOP-u unesu u svoje poslovanje te stvore ravnotežu između gospodarskih i održivih ciljeva.

REFERENCE

- Bagić, A., Škrabalo, M., Narančić, M., (2004). *Pregled društvene odgovornosti poduzeća u Hrvatskoj*, Zagreb, AED Academy for Educational Development
- Bakker, F. G. A., Groenewegen, P., Hond, F. (2005). A Bibliometric Analysis of 30 Years of Research and Theory on Corporate Social Responsibility and Corporate Social Performance, *Business Society*, Vol. 44, No 3, str. 283-317
- Bowen, H. (1953). *Social Responsibilities of the Businessmen*, New York, Harper,

Business for Social Responsibility (2018). <<https://www.bsr.org>>. Pristupljeno 06. kolovoza 2018.

Carroll, A. (1999). Corporate Social Responsibility – Evolution of a Definitional Construct, *Business and Society*, Vol. 38, No. 3, str. 268-295

Carroll, A., Buchholtz, A. K. (2003). *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management*, Australia, Thomson South-Western

Davis, K. i Blomstrom, R. L. (1966). *Business and its environment*, New York, McGraw Hill

Delors, J. (1998). *Učenje-bлаго u nama*, Zagreb, Educa

European Commission (2003). *White Paper on Corporate Social Responsibility*, <<https://ec.europa.eu>>. Pristupljeno 05. kolovoza 2018.

European Commission (2011). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility, Brussels, 25.10.2011 COM(2011) 681 final*, <<https://ec.europa.eu>>. Pristupljeno 05. kolovoza 2018.

European Commission (2014). *Directive 2014/95/EU on Notification of Non-financial Information on Environmental Protection, Social Welfare and Management*, <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/non-financial-reporting_en>. Pristupljeno 24. kolovoza 2018.

European Parliament (2018). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B8-2018-0153+0+DOC+XML+V0//HR#_part1_def5>. Pristupljeno 24. kolovoza 2018.

Ferrer Gotić, I. (2013). Društveno odgovorno poslovanje i mediji, 7. godišnja konferencija „Društvena odgovornost interne revizije“, Cavtat, Republika Hrvatska, <<http://www.interni-revizori.com/dokumenti/Prezentacije%20s%207.%20Godisnje%20konferencije%20Društvena%20odgovornost%20interne%20revizije%20Cavtat.pdf>>. Pristupljeno 02. kolovoza 2018.

Frederick, W. C. (1960). The growing concern over business responsibility, *California Management Review*, 2, pp. 54–61, <<http://www.williamcfrederick.com/articles%20archive/GrowingConcern.pdf>>. Pristupljeno 10. kolovoza 2018.

Kell, G., Haertle, J., (2011). UN Global Compact and Principles for Responsible Management Education: the next decades, EFMD Global Focus | Volume 05 | Issue 02 2011, <<http://www.unprme.org/resource-docs/Issue22011ungcprme.pdf>>. Pristupljeno 15. listopada 2018.

PRME (2018). The Principles for Responsible Management Education (PRME), <<http://www.unprme.org/resource-docs/PRMEBrochure2018.pdf>>. Pristupljeno 18. listopada 2018.

Sustainable Development Knowledge Platform (2018). United Nations Sustainable Development Summit 2015., <<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>>. Pristupljeno 02. kolovoza 2018.

The European Business Network for Corporate Social Responsibility (2018 a). „History“, <<http://www.csreurope.org/history>>. Pristupljeno 02. kolovoza 2018.

The European Business Network for Corporate Social Responsibility (2018 b). „CSR in EU Policy“, <<http://www.csreurope.org/csr-eu-policy>>. Pristupljeno 02. kolovoza 2018.

UNESCO (2000). World Education Forum (26-28 April 2000, Dakar) adopted the Dakar Framework for Action, Education for All: Meeting our Collective Commitments, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>>. Pristupljeno 24. kolovoza 2018.

United Nations Economic and Social Council-UNECE (2005). *Unece Strategy For Education For Sustainable Development*, <<https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3rev.1.e.pdf>>. Pristupljeno 24. kolovoza 2018.

United Nations (1992). *AGENDA 21*, United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, <<http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/Agenda21.pdf>>. Pristupljeno 24. kolovoza 2018.

United Nations Sustainable Development (1992). <<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>>. Pristupljeno 24. kolovoza 2018.

Vogel, D. (2005). *The Market for Virtue – The Potential and Limits of Corporate Social Responsibility*, Washington DC, Brookings Institution Press

World Business Council for Sustainable Development (2018). <<https://www.wbcsd.org>>. Pristupljeno 05. kolovoza 2018.

Zadek, S. (2006). Responsible Competitiveness reshaping global markets through responsible business practice, *Corporate Governance: The international journal of business in society*, Vol 6, Izdanje 4, str. 334-348, <<https://doi.org/10.1108/14720700610689469>>. Pristupljeno 05. kolovoza 2018.

ANALIZA OSTVARENOSTI CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

ANALYSIS OF THE SDG IMPLEMENTATION LEVELS IN CROATIA

dr. sc. Mirjana Matešić

Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Prilaz Gjуре Deželića 30, Zagreb, mirjana.matesic@hrpsor.hr

SAŽETAK

Ovaj rad prikazuje pregled najzanimljivijih pokazatelja na temelju kojih je ocjenjen stupanj ostvarenosti pojedinog Cilja za Hrvatsku. Pri tome su korišteni pokazatelji Eurostata, uz letimičnu komparaciju rezultata koji su za Hrvatsku objavljeni u *SDG Indexu*. Odabir pokazatelja izvršen je kako bi se oslikala vrsta informacija i mjerenja na kojima se temelje ocjene za svaki Cilj te kako bi se procijenilo radi li se o procesima u koje se sustavno ulaže ili su dobri rezultati po pojedinim Ciljevima rezultat povijesnih okolnosti. Svaki je pokazatelj pri tome povezan s odgovarajućim COR-om, kratko objašnjen te su rezultati prikazani za Republiku Hrvatsku, prosjek EU, te nekoliko najboljih i najlošijih rezultata zemalja članica EU s ciljem lakše usporedbe Hrvatske s drugima. Rezultati pokazuju da su najlošiji pokazatelji za Hrvatsku iz skupine „ekonomskih pokazatelja“. Na dnu ljestvice prema ostvarenosti Ciljeva, Hrvatska se našla u području BDP-a, ulaganja u istraživanje i razvoj, kupovnoj moći građana i slično. Okolišni pokazatelji su u značajnom broju solidni, posebice u udjelima obnovljivih izvora energije te emisija stakleničkih plinova. Blagi pozitivni trendovi vidljivi u društvenim pokazateljima. Na temelju kratke analize, preporuka je autora da se najsnažniji napor trebaju uložiti u napredak i ostvarenje tzv. ekonomskih Ciljeva jer, iako se u protivnom može očekivati daljnji napredak u okolišnim Ciljevima, očekuje se negativan trend u Ciljevima koji pokazuju društvena kretanja.

Ključne riječi: COR, održivi razvoj, pokazatelji, Republika Hrvatska

ABSTRACT

This paper presents and overview of the selected, most interesting indicators on which the evaluation of implementation of SDGs in Croatia was based. Analysed were indicators used by Eurostat, but a short comparison was also made with the results for Croatia prepared and published by *SDG Index*. Indicators were selected to illustrate

what were the type of information used to make an evaluation per specific SDG but also to understand whether the rank for each SDG was result of systemic processes or rather historic preconditions. Each indicator is tied to a specific SDG, shortly explained and the results were shown for the Republic of Croatia, EU and few best and worse EU Member States in order to gain better comparison. Results show that the worst ranking was achieved in the group of so-called economic Sustainable Development Goals. The worst results were accomplished in the evaluation of GDP, investments in research and development, purchasing power standard and similar. Environmental indicators show solid results, especially in renewable energy sources and emission of greenhouse gases. Positive trends were also recorded in social indicators. Base on this short analysis, authors recommend that the strongest efforts should be put into improvement and implementation of economic Goals because, even though, otherwise we can expect further improvement in environmental Goals, the negative trends are expected in the Goals which show social trends.

Key words: SDG, sustainable development, indicators, Republic of Croatia

1. UVOD

Održivi razvoj kao koncept, sadržan je u svim strukturnim dokumentima Europske unije još od vremena njenog osnivanja. Pojam održivog razvoja pojavljuje se već u Ugovoru o Europskoj uniji (Članak 3 (5) i Članak 21 (2) potpisanog u Maastrichtu davne 1992. godine [1]. Od tada se većina europskih politika barem deklarativno temelji na održivom razvoju koji se provlači kroz multi-sektorske teme, strategije i inicijative.

Program razvoja 2030. Ujedinjenih naroda koji je sažet u 17 Globalnih ciljeva održivog razvoja usvojen je u rujnu 2015. godine i time je dan novi poticaj globalnim naporima za ostvarenje, sada već pomalo posustalog koncepta održivog razvoja. Dodatni je to vjetar u leđa naporima za doprinos održivom razvoju koji se odvijaju u Europskoj uniji. Europska unija odlučna je da zemlje članice budu predvodnice u ostvarenju Ciljeva održivog razvoja (COR-a), čemu se daje veliki značaj i poticaj. Kao neposredan odgovor na objavu Programa 2030, Europska unija je u studenom 2016. godine objavila Komunikaciju *Next steps for a sustainable European future - European action for sustainability* [2] koja predstavlja pregled stanja i napora na ostvarenju održivog razvoja koji se poduzimaju te onih koje tek treba poduzeti kako bi se Ciljevi zaista i ostvarili.

2. PREGLED COR U EU

Na temelju dostupnih podataka, EU je pripremila pregled napretka u ostvarenju Ciljeva održivog razvoja u posljednjih pet godina. Mjerenje i evaluacija ostvarenja Ciljeva temelji se na unaprijed razvijenoj metodologiji koja se djelomično temelji na podciljevima Programa 2030 dok su neki pokazatelji samostalno razvijeni u Eurostatu te potvrđeni i prihvaćeni na razini Europske komisije. Detaljna metodologija i pokazatelji koji se koriste za mjerenje ostvarenja Ciljeva mogu se pronaći na stranicama Eurostata¹. Mjerenja pokazuju da napredak prema pojedinim Ciljevima nije ravnomjeran što prikazuje Slika 1.

U nekim Ciljevima bilježi se brži napredak dok je kod drugih Ciljeva održivog razvoja pak zabilježeno nazadovanje u odnosu na postavljene ciljeve. Najveći napredak, kao što je vidljivo na Slici 1, bilježe Cilj 7 – Pristupačna i čista energija, Cilj 12 – Odgovorna potrošnja i proizvodnja, Cilj 15 – Život na zemlji, Cilj 11 – Održivi gradovi i zajednice i Cilj 3 – Zdravlje i dobrobit. No kada je u pitanju Cilj 15, Europska komisija naglašava da iako je zabilježen napredak po odabranim pokazateljima, to još uvijek ne znači da je sveukupno stanje ekosustava te biološka raznolikost u Europskoj uniji u dobrom stanju.

Umjereni napredak u Europskoj uniji u posljednjih pet godina napravljen je u području Cilja 4 – Kvalitetno obrazovanje, Cilja 17 – Partnerstvom do cilja, Cilja 9 – Industrija, inovacije i infrastruktura, Cilja 5 – Rodna ravnopravnost, Cilja 8 – Dostojan rad i ekonomski rast, Cilja 1 – Bez siromaštva, Cilja 2 – Bez gladi te Cilja 10 – Smanjenje nejednakosti.

Za četiri Cilja: Cilj 6 – Pitka voda i higijenski uvjeti, Cilj 13 – Klimatske promjene,

¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/indicators>

Cilj 14 – Život ispod vode te Cilj 16 – Mir, pravda i snažne institucije, nema dovoljno adekvatnih i usporedivih informacija za predmetni period te trendove nije bilo moguće izračunati.

Slika 1. Napredak EU na ostvarenju 17 Globalnih ciljeva održivog razvoja

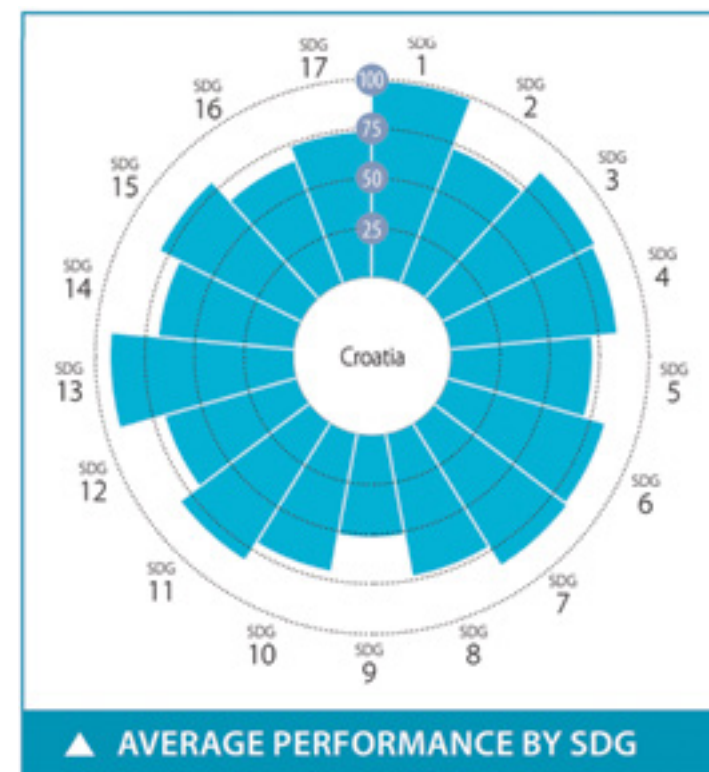
Ovaj sažeti izvještaj o trendovima u EU temeljen je na vrlo kompleksnom popisu pokazatelja te vrlo detaljnim uputama za prikupljanje informacija. Detaljan popis pokazatelja objavljen je u travnju ove godine u dokumentu pod nazivom: EU SDG Indicator Set 2018: Results of the Review in Preparation of the 2018 Edition of the EU SDG Monitoring Report [3] s posebnim popisom pokazatelja u Aneksu 4 spomenutog dokumenta.

Kako je Hrvatska članica Europske unije od 2013. godine, tako sudjeluje i u mjerenju i prikupljanju informacija na temelju Eurostatovih pokazatelja te također od 2013. godine sudjeluje u izvještavanju Eurostata o mnogim temama uključujući i ostvarenju Ciljeva održivog razvoja.

3. OSTVARENOST CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA U HRVATSKOJ

Na listi 156 zemalja koje su obuhvaćene istraživanjem koje su proveli Zaklada Bertelsmann i Mreža rješenja za održivi razvoj (SDSN) [4], Hrvatska se našla na 21. mjestu po stupnju ostvarenosti Ciljeva.

Sam po sebi ovaj rezultat nije loš, no on s druge strane ne čudi s obzirom da je Hrvatska dio razvijenog dijela svijeta što podrazumijeva uređene društvene i socijalne uvijete, dok je po standardu koji uvjetuje potrošnju resursa, relativno skromna što unapređuje okolišne pokazatelje. No relativno visoka pozicija nije unaprijed razlog za zadovoljstvo. Pretpostavka je da je većina pokazatelja na kojima se temelji ovaj rezultat povijesno uzrokovana te nije rezultat specifičnih napora usmjerenih prema postizanju održivog razvoja.

Slika 2. Rezultati ostvarenosti COR za Republiku Hrvatsku prema Ciljevima (Izvor: SDG Index, 2018)

Sumarno gledano, osim 21. mjesta u ukupnom poretku na ljestvici od 156 ocjenjivanih zemalja, Hrvatska je relativno dobro ocijenjena u Ciljevima 1, 13, 3, 4, 6, 7 (Slika 2). Umjeren rezultat postignut je u Ciljevima 2, 8, 10, 11, 15, 17, a loš rezultat postignut je u 5, 12, 14 i 16 dok po lošem rezultatu odskake Cilj 9. Što se tiče trendova (Slika 3) većini Ciljeva predviđa se umjereno poboljšanje (Ciljevi 2, 3, 4, 5, 11 i 16). Odličan napredak očekuje se za Ciljeve 7, 9, 13 i 15. Stagnacija u pozitivnom smislu predviđa se za 1 te za 8 i 14. Za tri cilja nema podataka te je samo za jedan Cilj 6 predviđen negativan trend.

Slika 3. Trendovi u ostvarenju Ciljeva održivog razvoja za Republiku Hrvatsku (Izvor: SDG Index, 2018)

4. ANALIZA POKAZATELJA CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA ZA REPUBLIKU HRVATSKU

Za potrebe ovog rada napravljena je kratka analiza stupnja ostvarenosti Ciljeva održivog razvoja u Hrvatskoj u odnosu na najbolje i najlošije države članice te prosjek EU prema rezultatima Eurostata. Analiza se temelji na pregledu po jednog, najzanimljivijeg, pokazatelja za svaki Cilj zbog ograničenosti prostora, uz nekoliko iznimaka kada je prikazano više pokazatelja. Pokazatelji su odabrani s ciljem da ukažu na neki konkretan uspjeh, problem ili nedostatak akcije. Kriterij za odabir prikazanih pokazatelja subjektivan je, s primarnim ciljem da se jasnije prikažu temelji za ocjenu Hrvatske prema ostvarenosti Ciljeva, da se dublje pogleda u temelje za donošenje ocjene te na temelju toga procijene stvarni kapaciteti i potencijali za napredak RH u ovom području.

Cilj 1: Bez siromaštva

Pokazatelj: Osobe u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (sdg_01_10) (*engl. People at risk of poverty or social exclusion*). Ovaj pokazatelj zbraja ukupan broj osoba koje su se pojavile u jednom od pokazatelja za Cilj 1: (1) Rizik od siromaštva nakon društvenih transfera; (2) Značajno materijalno zakinuti ili (3) Oni koji žive u kućanstvima vrlo niskog intenziteta rada.

Tablica 1. Osobe u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti

godina	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
EU (28 članica)	24,8 %	24,6 %	24,4 %	23,8 %	23,5 %
Grčka	34,6 %	35,7 %	36 %	35,7 %	35,6 %
Hrvatska	32,6 %	29,9 %	29,3 %	29,1 %	27,9 %
Island	12,7 %	13 %	11,2 %	12,5 %	12,2 %
Norveška	13,7 %	14,1 %	13,5 %	15 %	15,3 %

Rezultat Hrvatske lošiji je od prosjeka EU čime se ovaj pokazatelj Eurostata ne poklapa s rezultatima SDG Indexa budući da je Hrvatska u SDG Indexu za Cilj 1 najbolje ocijenjena. Uvid u kriterije otkriva da SDG Index mjeri udio osoba koje egzistiraju na manje od 1,9 dolara na dan, jer je prilagođen svjetskim prosjecima. Iz pokazatelja EU pak vidljivo je da je dvostruko veći udio stanovništva u RH u riziku od siromaštva od najbolje rangiranih Islanda i Norveške. Ipak, trend je pozitivan.

Cilj 2: Bez gladi

Pokazatelj: Stopa pretilosti prema indeksu tjelesne težine (sdg_02_10) (*engl. Obesity rate by body mass index (BMI)*). Pokazatelj mjeri udio pretilih ljudi na temelju indeksa tjelesne težine (BMI). BMI se definira kao masa u kilogramima podijeljena kvadratom visine u metrima. Osobe starije od 18 godina smatraju se pretilima ako im je BMI 30 ili više. Kategorija prekomjerne težine uključuje BMI od 25 do 30 (prekomjerna težina) te više od 30 (pretilost).

Tablica 2. Stopa pretilosti prema indeksu tjelesne mase (BMI)

% populacije s prekomjernom težinom od 18 i više godina		
godina	2008	2014
EU (28 članica)	:	51,6
Francuska	43,6	47,2
Hrvatska	:	57,4
Italija	:	44,9
Malta	59,7	61

Pokazatelj pretilosti svrstava nas pri vrh članica EU po broju pretilih osoba. U skladu je to s naznakama loše prehrane stanovništva koja rezultira nutritivno slabijim, a kalorijama prebogatim oblicima prehrane.

Pokazatelj: Područje pod organskom poljoprivredom (sdg_02_40) (*engl. Area under organic farming*). Pokazatelj mjeri udio ukupno upotrijebljenog poljoprivrednog zemljišta (UAA) koje se koristi u organskoj poljoprivredi (organska poljoprivreda ili područja u procesu prelaska). Poljoprivreda se smatra organskom ukoliko zadovoljava standarde Uredbe (EC) No 834/2007.

Tablica 2.1. Područje pod organskom poljoprivredom

% korištenog poljoprivrednog zemljišta (UAA)					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	5,62	5,65	5,79	6,21	6,69
Estonija	14,86	15,65	15,96	15,68	18,02
Hrvatska	2,4	3,13	4,03	4,94	6,05
Italija	9,3	10,6	10,91	11,79	13,99
Malta	0,32	0,06	0,29	0,25	0,21
Nizozemska	2,61	2,65	2,67	2,67	2,91

Udio organske poljoprivrede u RH u skladu je s prosjekom EU. No jasno je da ovdje s obzirom na predispozicije možemo i trebamo mnogo više učiniti.

Cilj 3: Zdravlje i dobrobit

Pokazatelj: Očekivani životni vijek (sdg_03_10) (*engl. Life expectancy at birth by sex*). Očekivani životni vijek pri rođenju definira se kao srednja vrijednost godina koje novorođeno dijete može očekivano živjeti ako je tijekom života izloženo istim uvjetima i očekivanoj smrtnosti. Govori o pokrivenosti zdravstvenom uslugom, pristupu spolnim i reproduktivnim zdravstvenim uslugama, dostupnoj i učinkovitoj medicini i procijepljenosti za sve.

Tablica 3. Očekivani životni vijek

Ukupno					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	80,3	80,5	80,9	80,6	81
Hrvatska	77,3	77,8	77,9	77,5	78,2
Italija	82,4	82,9	83,2	82,7	83,4
Latvija	74,1	74,3	74,5	74,8	74,9
Litva	74,1	74,1	74,7	74,6	74,9
Malta	80,9	81,9	82,1	82	82,6
Švicarska	82,8	82,9	83,3	83	83,7

Iako pozitivnog trenda, Hrvati prosječno žive tri godine kraće od prosječnog Europljanina što se može dovesti u korelaciju s rezultatima na slijedećem pokazatelju.

Pokazatelj: Samostalno prijavljene neispunjene potrebe za medicinskom njegom (sdg_03_60) (engl. *Self-reported unmet need for medical care by detailed reason*). Pokazatelj mjeri udio populacije od 16 i više godina starosti koja je prijavila neispunjene potrebe za medicinskom skrbi zbog jednog od slijedećih razloga: Financijski razlozi, Liste čekanja ili Prevelika udaljenost. Pokazatelj mjeri osobnu procjenu neprimljene medicinske skrbi isključujući dentalnu njegu.

Tablica 3.1. Samostalno prijavljene neispunjene potrebe za medicinskom njegom

% populacije starije od 16 godina					
Preskupo ili predaleko putovanje ili liste čekanja					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	3,4	3,6	3,6	3,2	2,5
Estonija	8,3	8,4	11,3	12,7	15,3
Grčka	8	9	10,9	12,3	13,1
Hrvatska	3,5	3,3	3,3	1,9	1,7
Nizozemska	0,5	0,4	0,5	0,1	0,2
Austrija	0,3	0,4	0,1	0,1	0,2

Zahvaljujući relativno dobrim rezultatima u oba ova pokazatelja, RH ima relativno dobro ocijenjen stupanj ostvarenosti Cilja 3. Trend je također u oba slučaja pozitivan.

Cilj 4: Kvalitetno obrazovanje

Pokazatelj: Tercijarno obrazovanje (sdg_04_20) (engl. *Tertiary educational attainment by sex*). Pokazatelj mjeri udio populacije starosti između 30 i 34 godine koja je uspješno završila tercijarno obrazovanje (sveučilišta, visoke tehničke škole i slično). Indikator je temeljen na Istraživanju radne snage EU (EU-LFS).

Tablica 4. Tercijarno obrazovanje

% populacije između 30 i 34					
Ukupno					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	36	37,1	37,9	38,7	39,1
Hrvatska	23,1	25,6	32,1	30,8	29,3
Italija	21,9	22,5	23,9	25,3	26,2
Litva	48,6	51,3	53,3	57,6	58,7

Više od samog rezultata u odnosu na prosjek EU te najbolje rangirane Italije, važan je vrlo pozitivan trend u posljednjih pet godina gdje se udio visoko obrazovanih ljudi mjerene dobne skupine poboljšao za više od 6 postotna boda.

Pokazatelj: Mladi ljudi koji nisu ni zaposleni niti se obrazuju (sdg_08_20) (engl. *Young people neither in employment nor in education and training by sex*) Pokazatelj mjeri udio populacije u dobi između 15 i 29 godina koja nije niti zaposlena niti je uključena u neki oblik obrazovanja ili treninga.

Tablica 4.2. Mladi ljudi koji nisu ni zaposleni niti se obrazuju

% populacije između 15 i 29 godina					
Ukupno					
godina	2013	2014	2015	2016	2017
Hrvatska	22,3	21,8	19,9	19,5	17,9
Italija	26	26,2	25,7	24,3	24,1
Nizozemska	7,5	7,6	6,7	6,3	5,9
Island	6,4	6,9	5,3	4,6	4,1

Nema podataka za EU no u odnosu na najbolje rangirane zemlje, Hrvatska ima vrlo loš rezultat. Gledajući dva pokazatelja prikazana za Cilj 4, usprkos ostvarenosti više od 85% prema SDG Indexu, u ovom Cilju ima mnogo prostora za poboljšanje.

Cilj 5: Rodna ravnopravnost

Pokazatelj: Rodna nejednakost u zapošljavanju (sdg_05_30) (engl. *Gender employment gap*). Pokazatelj mjeri razliku između stopa zaposlenosti muškaraca i žena između 20 i 64 godine starosti. Prikazuje razliku broja zaposlenih osoba ove životne dobi po spolu u odnosu na ukupnu populaciju iste dobi. Cilj 5 pokušava osvijestiti potrebu za izjednačavanjem prava žena, prepoznavanja neplaćenog rada i kućanskog rada te ujednačiti pristup ekonomskim i prirodnim resursima, tehnologiji, financijskim uslugama i vlasništvu.

Tablica 5. Rodna nejednakost u zapošljavanju

postotni bodovi					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	12,2	11,7	11,5	11,6	11,6
Hrvatska	11,1	8,8	10	9,5	9,6
Italija	21	19,8	19,4	20	20,1
Latvija	3,6	4,2	4,6	4,1	2,9
Litva	1,2	2,6	2,5	2,4	1,9
Malta	32,6	29,6	28,4	27,8	27,7

Iako sam po sebi ne govori o diskriminaciji žena, niži udio zaposlenosti žena u populaciji izlaže ih ovisnosti o dugom spolu što otvara prostor za diskriminaciju. Budući da statistika obrazovanja pokazuje veći udio žena, očekivano trend ovog pokazatelja biti će pozitivan.

Pokazatelj: Udio žena na pozicijama višeg menadžmenta (izvor: EIGE) (sdg_05_60) (engl. *Positions held by women in senior management positions*). Pokazatelj mjeri udio žena u upravnim odborima u najvećim izlistanim kompanijama. Javno listane kompanije znači da se dionicama trguje na burzama.

Tablica 5.1. Udio žena na pozicijama višeg menadžmenta

% pozicija					
Članice uprave					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	15,8	17,8	20,2	22,7	23,9
Estonija	7,8	7,3	7,1	8,1	8,8
Hrvatska	15,1	15,1	19	22,2	19,9
Island	36,2	48,1	44,8	44,2	44,6
Norveška	43,7	42	37,6	38,8	42,6

Samo 20 % žena na vodećim pozicijama u poslovnim sektoru ogroman je prostor za poboljšanje. Iako prosjek EU ne izgleda puno bolje, moramo se usporediti s najboljima koji su se približili polovičnom udjelu što je ogroman uspjeh, ali i motivacija za RH.

Cilj 6: Pitka voda i higijenski uvjeti

Pokazatelj: Indeks potrošnje vode prema tipu i izvoru (sdg_06_60) (engl. *Water exploitation index by type of water source*). Pokazatelj mjeri godišnje ukupno crpljenje pitke vode u zemlji kao postotak njenih dugoročnih prosječnih dostupnih količina (LTAA) iz obnovljivih izvora pitke vode (podzemnih i površinskih). Crpljenje ukupne pitke vode uključuje vodu crpljenu iz bilo kojeg prirodnog izvora, trajnog ili privremenog. Oborinske i procjedne vode kao i kišnica su uključeni dok voda koja se koristi za proizvodnju hidroenergije nije uključena u ovaj pokazatelj.

Tablica 6. Indeks potrošnje vode prema tipu i izvoru

% dugoročno prosječno dostupne vode (LTAA)					
Svježa površinska i podzemna voda					
godina	2011	2012	2013	2014	2015
EU (28 članica)	:	:	:	:	:
Hrvatska	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Cipar	68,8	79,6	79,6	67,6	72,3
Malta	40,5	42,4	48,2	49,4	48,2
Slovačka	0,7	0,8	0,8	0,7	0,7

Očekivano odličan rezultat Hrvatske koja koristi manje od 1% raspoložive pitke vode. Ipak u SDG Indexu rezultat nije tako dobar, najviše zbog preniskog udjela stanovništva koje koristi pitku vodu iz javne usluge te malog postotka populacije priključene na kanalizacijske sustave.

Cilj 7: Pristupačna i čista energija

Pokazatelj: Udio obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije po sektoru (sdg_07_40) (engl. *Share of renewable energy in gross final energy consumption by sector*). Pokazatelj mjeri udio obnovljive energije u potrošnji finalne bruto potrošnje energije prema Direktivi o obnovljivoj energiji. Bruto finalna potrošnja energije je energija korištena od finalnih potrošača (finalna potrošnja energije) plus gubitci mreže i samo-potrošnja elektrana.

Tablica 7. Udio obnovljive energije u ukupnoj finalnoj potrošnji energije po sektoru

%					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	14,4	15,2	16,1	16,7	17
Hrvatska	26,8	28	27,8	29	28,3
Malta	2,8	3,7	4,7	5	6
Nizozemska	4,7	4,8	5,5	5,8	6
Island	72,4	71,6	70,4	70,2	72,6
Norveška	64	65,9	68,6	68,4	69,4

Odličan rezultat Hrvatske u ovom pokazatelju no uz napomenu da je najveći doprinos ovom rezultatu ostvaren temeljem velikih, u bivšem sustavu izgrađenih hidroelektrana koje po nekim metodologijama i ne spadaju u obnovljive izvore. U razvoj solarnih i vjetroelektrana nismo ni približno uložili potrebne napore.

Cilj 8: Dostojanstven rad i gospodarski rast

Pokazatelj: Realan BDP po glavi stanovnika (sdg_08_10) (engl. *Real GDP per capita*). Pokazatelj mjeri udio BDP-a prema prosječnoj populaciji za specifičnu godinu. BDP

mjeri vrijednost finalnog outputa roba i usluga proizvedenih u određenom vremenskom periodu. Ovo uključuje robe i usluge koje imaju tržište te koji su proizvedene od opće države i neprofitnih institucija.

Tablica 8. Realan BDP po stanovniku

godina	2013	2014	2015	2016	2017
EU (28 članica)	25700	26100	26600	27100	27700
Bugarska	5400	5500	5800	6000	6300
Danska	44400	44900	45300	45800	46500
Hrvatska	10300	10300	10700	11100	11500
Nizozemska	38200	38600	39200	39800	40700

Gospodarski rast najbolje oslikava stanje u hrvatskom gospodarstvu i očito je da je ovo područje koje iziskuje ozbiljne promjene.

Cilj 9: Industrija, inovacije i infrastruktura

Pokazatelj: Bruto domaća potrošnja na istraživanje i razvoj po sektoru (sdg_09_10) (engl. *Gross domestic expenditure on R&D by sector*). Pokazatelj mjeri ulaganja u istraživanje i razvoj kao udio u bruto domaćem proizvodu (BDP). „Istraživanje i eksperimentalan razvoj predstavljaju sustavno osmišljen kreativan rad s ciljem povećanja znanja uključujući znanja pojedinca, kulture i društva te korištenje ovih znanja za razvoj novih primjena“ [6].

Tablica 9. Bruto domaća potrošnja na istraživanje i razvoj po sektoru

% BDP-a					
svi sektori					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	2,01	2,02	2,03	2,04	2,03
Hrvatska	0,75	0,81	0,78	0,84	0,85
Cipar	0,44	0,48	0,51	0,48	0,5
Latvija	0,66	0,61	0,69	0,63	0,44
Švedska	3,28	3,31	3,15	3,27	3,25

Hrvatska i dalje propušta ulagati u budućnost i razvoj domaćeg znanja. Istraživanje i razvoj na iznimno su niskim razinama čime se svrstava na samo začelje Europe.

Cilj 10: Smanjenje nejednakosti

Pokazatelj: Kupovna moć usklađena s BDP po stanovniku (sdg_10_10) (engl. *Purchasing power adjusted GDP per capita*). Pokazatelj mjeri mijenja li se ekonomija države članice u skladu s ekonomskim aktivnostima. BDP je mjera ekonomske aktivnosti, a osnovni iznosi su prikazani kao standard kupovne moći (PPS) koji prikazuje valutu koja eliminira razlike u cijeni između članica što omogućuje razumnu usporedbu prema BDP-u. Indeks prikazuje zemlju članicu u odnosu na prosjek EU.

Tablica 10. Kupovna moć usklađena s BDP po stanovniku

Stvarna potrošnja po stanovniku (u PPS EU)					
godina	2013	2014	2015	2016	2017
EU (28 članica)	26800	27600	29000	29200	29900
Bugarska	12200	12900	13700	14200	14700
Irska	35500	37900	52500	53300	55200
Hrvatska	16000	16300	17200	17500	18300
Luksemburg	70000	74600	77400	75100	75800
Rumunjska	14600	15200	16300	17000	18700

Kao i većina ekonomskih pokazatelja u Ciljevima održivog razvoja, Hrvatska je i po kupovnoj moći na samom začelju Europe. Prema ovoj tablici i Rumunjska je bolja od Hrvatske.

Cilj 11: Održivi gradovi i održive zajednice

Pokazatelj: Stopa recikliranja komunalnog otpada (sdg_11_60) (engl. *Recycling rate of municipal waste*). Pokazatelj mjeri tone recikliranog komunalnog otpada podijeljeno s ukupnim nastalim komunalnim otpadom. Recikliranje uključuje materijalno recikliranje, kompostiranje i anaerobnu digestiju. Za područja koja nisu pokrivena organiziranim prikupljanjem, količine otpada su procijenjene.

Tablica 11. Stopa recikliranja komunalnog otpada

% ukupno proizvedenog otpada					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	41,1	41,7	43,4	44,6	45,3
Njemačka	65,2	63,8	65,6	66,7	66,1
Hrvatska	14,7	14,9	16,5	18	21
Malta	9,7	8,1	7,4	6,7	7,1

Trend u Hrvatskoj pokazuje ogroman rast, no s rezervom prihvaćamo ove podatke jer prema nekim informacijama ovi rezultati nisu niti blizu stvarnim količinama koje su značajno manje. Čak i ako se ovi podatci prihvate kao relevantni, teško da Hrvatska u idućih manje od dvije godine može postići stupanj od 50% recikliranog komunalnog otpada na koliko se obvezala.

Cilj 12: Odgovorna potrošnja i proizvodnja

Pokazatelj: Energetska produktivnost (sdg_07_30) (engl. *Energy productivity*). Pokazatelj mjeri količinu ekonomske proizvodnje po bruto jedinici energetske potrošnje. Bruto energetska potrošnja je primarna potrošnja energije (PEC) plus prijenosnici energije koje se koriste za ne-energetske svrhe. Ekonomska proizvodnja je prikazana ili u eurima ili u standardu kupovne moći (PPS).

Tablica 12. Energetska produktivnost

Euro po kilogramu ekvivalenta nafte (KGOE)					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	7,7	7,8	8,3	8,3	8,4
Bugarska	2,1	2,3	2,2	2,2	2,4
Danska	13,7	14	15	15,3	15,1
Hrvatska	5	5,1	5,3	5,3	5,4
Island	1,8	1,8	1,8	2	2,2
Norveška	12	11,6	11,9	12,1	12,8

Za održivu proizvodnju jedan od ključnih pokazatelja je energetska djelotvornost (produktivnost). Ovdje je vidljiv značajan prostor za poboljšanje s obzirom na ogroman zaostatak Hrvatske prema EU prosijeku, dok se sa najboljima u ovom području jednostavno ne možemo mjeriti.

Cilj 13: Klimatske promjene

Pokazatelj: Emisije stakleničkih plinova (izvor: EEA) (sdg_13_10) (engl. *Greenhouse gas emissions*) Pokazatelj mjeri sve emisije uzrokovane čovjekom, takozvanu kyotsku košaru stakleničkih plinova uključujući ugljični dioksid (CO₂), metan (CH₄), dušični oksid (N₂O), i takozvane F-pinove. Korištenjem potencijala zatopljivanja (GWP), svi su plinovi izraženi u ekvivalentu CO₂. Podatci se na godišnjoj razini prikupljaju od zemalja članica u sklopu izvještavanja prema (UNFCCC).

Tablica 13. Emisije stakleničkih plinova

Emisije stakleničkih plinova - tone po stanovniku					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	9,3	9,1	8,7	8,8	8,7
Estonija	15,3	16,6	16,1	13,8	15
Hrvatska	6,1	5,9	5,7	5,8	5,9
Malta	8,4	7,5	7,5	5,8	5
Nizozemska	12,2	12,2	11,7	12,2	12,2
Island	15,9	15,9	16	16,4	16,7
Lihtenštajn	6,2	6,3	5,4	5,3	5

S obzirom na nisku stopu proizvodnje te nizak standard, Hrvatska ovdje pokazuje odlične rezultate usprkos niskoj energetskej produktivnosti. To potvrđuje i pokazatelj o kupovnoj moći koji govori u prilog skromnom životu prosječnog Hrvata. Dobar rezultat ovdje posljedica je skromnim mogućnosti a nikako mjera za poboljšanje.

Cilj 14: Život ispod vode

Pokazatelj: Lokacije za kupanje s izvrsnom kvalitetom vode prema lokalitetu (izvor: EEA) (sdg_14_40) (engl. *Bathing sites with excellent water quality by locality*). Pokazatelj se temelji na standardima mikrobioloških parametara (crijevnih enterokoka i Escherichije coli). Nova EU Direktiva o vodi za kupanje zahtijeva od zemalja članica da identificiraju i mjere kvalitetu kopnenih i morskih voda za kupanje i da ih kvalificiraju prema „loše“, „zadovoljavajuće“, „dobro“ ili „izvršno“.

Tablica 14. Slatkovodne lokacije za kupanje s izvrsnom kvalitetom vode prema lokalitetu

Slatke vode izvrsne kvalitete - %					
godina	2013	2014	2015	2016	2017
EU (28 članica)	76,46	80,19	81	82,05	82,13
Bugarska	75	100	100	100	25
Danska	93,86	94,59	95,5	91,3	92,98
Njemačka	92,02	100,25	93	92,78	93,02
Hrvatska	37,5	11,11	14,8	14,81	14,81
Luksemburg	100	100	100	100	100

Iako su rezultati za morsku vodu odlični, ovdje je prikazan rezultat za slatku vodu kako bi se skrenula pozornost na činjenicu da se po pitanju zaštite voda ne čini dovoljno te su dobri rezultati češće rezultat slučajnosti nego li napora. Ovaj pokazatelj zahtijeva akciju.

Cilj 15: Život na kopnu

Pokazatelj: Udio površine pod šumama (sdg_15_10) (engl. *Share of forest area*) Pokazatelj mjeri udio šumskih ekosustava u odnosu na ukupnu kopnenu površinu. Podaci za ovaj pokazatelj temelje se na Istraživanju o korištenju zemlje i prekrivenim područjima (LUCAS).

Tablica 15. Udio površine pod šumama

% ukupne kopnene površine			
Šume i druga šumska područja FAO			
godina	2009	2012	2015
EU (28 članica)	:	:	41,7
Hrvatska	:	:	50,6
Malta	:	13,1	11,5
Nizozemska	7,4	7,4	8
Slovenija	62,1	62	63,4
Finska	68,7	70,5	71,3
Švedska	64,6	66,5	66,5

Odličan rezultat Hrvatske, značajno bolji od EU prosjeka, no treba primijetiti da su neke od članica uključujući Sloveniju tu značajno bolje. Na žalost nema trenda za Hrvatsku, postoje naznake da je on negativan.

Cilj 16: Mir, pravda i snažne institucije

Pokazatelj: Procjena nezavisnosti pravnog sustava (izvor: DG COMM) (sdg_16_40) (engl. *Perceived independence of the justice system*). Pokazatelj je osmišljen da prikaže dojam neovisnosti pravnog sustava, posebno sudaca. Dio je istraživanja Eurobarometra.

Tablica 16. Procjena nezavisnosti pravnog sustava

% populacije			
vrlo dobro i umjereno dobro			
godina	2016	2017	2018
EU (28 članica)	52	55	56
Bugarska	23	26	30
Hrvatska	28	32	23
Austrija	77	78	81
Slovačka	21	23	29
Finska	80	81	82

Iako smo vrlo često pri dnu ljestvice pokazatelja, ovaj je prvi na kojem RH ima najlošiji rezultat. Percepcija nezavisnosti pravnog sustava u RH jednostavno nije pozitivna.

Pokazatelj: Indeks percepcije korupcije (izvor: Transparency International) (sdg_16_50) (engl. *Corruption Perceptions Indeks*). Pokazatelj je rezultat istraživanja i procjena iz 13 različitih izvora i rang lista koje procjenjuju korupciju javnog sektora država gdje je 0 visoka razina korupcije dok je 100 rezultat potpuno čiste zemlje.

Tablica 16.1. Indeks percepcije korupcije (Transparency International)

skala od 0 visoko korumpirana) do 100 (vrlo čista)					
godina	2013	2014	2015	2016	2017
EU (28 članica)	:	:	:	:	:
Bugarska	41	43	41	41	43
Danska	91	92	91	90	88
Hrvatska	48	48	51	49	49
Mađarska	54	54	51	48	45
Finska	89	89	90	89	85
Norveška	86	86	88	85	85

Rezultat dvostruko lošiji od najboljih te vrlo blizu najlošijih članica u skladu je s prethodnim te daje RH vrlo nizak rejting za ovaj Cilj. SDG Indeks daje bolje rezultate jer mjeri stopu dječjeg rada, ubojstava, transfere oružja i druge pokazatelje gdje Hrvatska ne stoji tako loše.

Cilj 17: Partnerstvo za ciljeve

Pokazatelj: Udio okolišnih i radnih poreza u ukupnim poreznim prihodima (sdg_17_50) (engl. *Shares of environmental and labour taxes in total tax revenues*). U globalnom kontekstu gdje potrošnja regije može utjecati na proizvodnju druge, važno je da cijene odražavaju realan trošak te moraju uključivati štetu za zdravlje i okoliš. EU politike pozivaju na prebacivanje oporezivanja s rada na okoliš. Pokazatelj mjeri udio okolišnih i radnih poreza u ukupnom poreznom prihodu.

Tablica 17 Udio okolišnih i radnih poreza u ukupnim poreznim prihodima – porez na rad

% ukupnih poreznih prihoda					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	50,63	50,53	50,29	49,69	49,79
Bugarska	32,44	32,84	35,09	34	34,01
Njemačka	56,47	56,47	56,65	56,62	56,53
Hrvatska	40,29	39,17	40,42	38,87	38,06
Malta	34,34	34,77	33,93	33,33	34,44
Švedska	59,21	59,1	58,59	57,58	58,28

Tablica 17.1. Udio okolišnih i radnih poreza u ukupnim poreznim prihodima – porez na okoliš

% ukupnih poreznih prihoda					
godina	2012	2013	2014	2015	2016
EU (28 članica)	6,35	6,34	6,34	6,32	6,29
Hrvatska	7,13	7,85	8,69	9,11	9,28
Latvija	10,28	11,41	12,08	12,15	11,69
Luksemburg	6,12	5,62	5,2	4,9	4,58
Slovenija	10,39	10,75	10,6	10,63	10,57
Island	5,18	4,77	4,41	4,75	3,18

Radni porezi nešto su niži od EU prosjeka dok su okolišni nešto viši što ukazuje na dobar trend u Hrvatskoj. Dodatno i kroz godine je vidljiv pozitivan trend.

5. ZAKLJUČAK

Ova kratka analiza pokazatelja na kojima se temelje ocjene Republike Hrvatske u odnosu na ostvarenost Ciljeva održivog razvoja oslikavaju prije svega koje su teme sadržane u evaluaciji svakog Cilja. Rezultati koji su ovdje prikazani govore u prilog tezi da je većina pozitivnih rezultata povijesno uvjetovana odnosno rezultat je okolnosti, a ne svjesnih napora za postizanje Ciljeva.

Iako istraživanje nije statistički relevantno jer prikazuje rezultate po jednog pokazatelja za svaki Cilj, i površnim pregledom može se uočiti da su najlošiji rezultati za

Hrvatsku prikazani u tzv. „ekonomskim ciljevima“. Nizak BDP, niska kupovna moć, niska energetska učinkovitost, loša zdravstvena usluga te mizerni udio investicija u istraživanje i razvoj pozivaju na zabrinutost. S druge strane relativno dobri okolišni pokazatelji upravo su rezultat pada proizvodnje, negativnih demografskih trendova i slično. Za očekivati je da nastavkom ovih loših ekonomskih pokazatelja, nastavi pozitivan trend u okolišnim i sve lošiji u društvenim pokazateljima. Vrlo je lako iz ovog pregleda uočiti u kojem smjeru treba ulagati napore za ostvarenje Ciljeva u Hrvatskoj. Dobri okolišni pokazatelji u zemlji u kojoj nema proizvodnje, ali ni populacije ne ukazuju na održivost. Uspjeh možemo očekivati jedino kada rezultate za svih 17 Ciljeva uspijemo dovesti na željene razine i na uravnotežen način. To prije svega znači razvoj tehnološki napredne ekonomije koja se temelji na okolišno prihvatljivim, a društveno poticajnim aktivnostima. Ovakav razvoj ekonomije trebao bi potaknuti razvoj temeljen na najvišim standardima osiguravajući visoku konkurentnost istovremeno osiguravajući dobre uvjete i ostanak mladih obrazovanih kadrova u Hrvatskoj. Pri tome bi utjecaj na okoliš trebao imati stalne trendove pada po jedinici BDP-a, radnom mjestu ili toni proizvoda. Kao preduvjet za ovakav pametan razvoj, nameće se dobro upravljanje i pametne javne politike te vladavina prava, sve sadržano u Cilju 16.

Očekujemo da će se u narednom periodu pokrenuti osmišljene akcije za doprinos Ciljevima te preokrenuti neke od loših pokazatelja u smjeru ostvarenja Ciljeva održivog razvoja.

REFERENCE

- [1] European Commission (1992) CONSOLIDATED VERSION OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION. [on line] Dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF [29. kolovoz, 2018.]
- [2] EU COMMUNICATION: NEXT STEPS FOR A SUSTAINABLE EUROPEAN FUTURE: EUROPEAN ACTION FOR SUSTAINABILITY. COM(2016) 739 [on line] Dostupno na: https://ec.europa.eu/europeaid/commission-communication-next-steps-sustainable-european-future_en [29. kolovoz, 2018.]
- [3] EU SDG INDICATOR SET 2018 RESULT OF THE REVIEW IN PREPARATION OF THE 2018 EDITION OF THE EU SDG MONITORING REPORT. Verzija: 3. travanj 2018. [on line] Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/276524/7736915/EU+SDG+indicator+set+2018+-+public+web+version+with+cover+note/c86cd681-a537-4f0c-9680-197f04888f12> [29. kolovoz, 2018.]
- [4] Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (2018) SDG INDEX AND DASHBOARDS REPORT 2018: GLOBAL RESPONSIBILITY. COUNTRY PROFILE EDITION. [on line] Dostupno na: <http://www.sdginde.org/reports/2018/> [29. kolovoz, 2018.]
- [5] Eurostat [on line] Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/>

sdi/main-tables?p_p_id=NavTreeportletprod_WAR_NavTreeportletprod_INSTANCE_7DLRm6mGHKCM&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=1 [29. kolovoz, 2018.]

[6] OECD (2002), *Frascati Manual 2002: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, The Measurement of Scientific and Technological Activities*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264199040-en>

PREPOZNAVANJE KRIZE PRIJE JAVNE RASPRAVE U ZAŠTITI OKOLIŠA

CRISIS RECOGNITION IN ENVIRONMENTAL PROTECTION PRIOR TO PUBLIC CONSULTATION

dr. sc. Merica Pletikosić

CEMEX Croatia, F. Tuđmana 45, 21212 Kaštel Sućurac, Croatia, merica.pletikosic@cemex.com

SAŽETAK

Problemima sudjelovanja javnosti u zaštiti okoliša dopušteno je da se sami definiraju, često u vidu kriza. Na taj način organizacije troše milijune dolara da bi odgovorile na prijedloge usklađivanja, izdvajaju goleme svote novaca za oglase s isprikama zbog prošlih akcija i najavama korektivnih mjera, trpe skupe odgode građevinskih radova zato što skupine građana pribjegavaju pravnim mjerama kako bi zaustavile predviđene, ali neobjašnjene projekte. Cilj istraživanja je primjenom znanstvenih metoda analizirati moguće razlike u informiranju i stavovima javnosti i zainteresirane javnosti definirane prema ciljanom i sektorskim skupinama o prepoznavanju moguće krizne situacije kod nositelja zahvata prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš. Kvalitativno istraživanje na ciljanom uzorku provedeno je metodom dubinskog intervjua i sudjelujućeg promatranja. U analizi empirijskog materijala korištene su metoda utemeljene teorije, kvantifikacija kvalitativno obrađenog kodiranog materijala izračunana je računalnim paketom Statistica ver 11.00. Ispitanici su podijeljeni u svojim stavovima i većina predstavnika javnog sektora i civilnog sektora smatra da nositelj zahvata ignorira naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš, dok nasuprot tomu velika većina gospodarskog sektora ne podržava takvo razmišljanje.

Ključne riječi: studija utjecaja na okoliš, rano prepoznavanje krize, ignoriranje javnosti.

ABSTRACT

Problems of public participation in environmental protection are usually left to be self-defined, often in terms of crises. In this way, organisations spend millions of dollars to respond to harmonisation proposals, allocate huge sums of money for advertisements apologising for past actions and announcing corrective measures, endure expensive delays of construction works because citizen groups resort to legal measures to interrupt scheduled, but unexplained projects. The aim of the research is to analyse, using sci-

entific methods, possible differences in information and attitudes of the public and the interested public defined by the target and sector groups on developers' identification of a possible crisis situation before the initiation of the environmental impact assessment procedure. Qualitative research on the target sample was conducted using an in-depth interview and participant observation methods. A grounded theory method was used in the analysis of empirical material, and the Statistica ver 11.00 software package was used to calculate the quantification of qualitatively processed encoded material. Respondents were divided in their attitudes and the majority of public sector and civil sector representatives believe that developers ignore indications of a possible crisis or even an interruption of the project before the initiation of the environmental impact assessment procedure, while the vast majority of the economic sector does not support these views.

Key words: environmental impact study, early crisis recognition, ignoring the public.

1. UVOD

Nedovoljna pripremljenost i informiranost javnosti o pojedinom projektu često dovodi do snažnijeg organiziranja nevladinih ekoloških udruga i civilnog sektora s namjerom da se zaustavi projekt, uglavnom zbog nepovjerenja u postupak i nedovoljne razine informiranosti. Definiranje problema počinje kada netko prosudi da nešto s projektom ne valja, uskoro neće valjati ili bi moglo biti bolje. Na osnovi ciljeva može se utvrditi postoji li stvaran ili potencijalan problem ili pod kojim će uvjetima on postojati. Brojna istraživanja koriste se kako bi se odgovorilo na pitanje – što se događa u ovom trenutku? Pristup upravljanju kriznim situacijama u zaštiti okoliša zasnovanom na kompleksnosti ima utjecaj na cjelokupni rad organizacije jer stavlja naglasak na nepredvidljive i nepoznate događaje koje organizacija mora prihvatiti i na njih reagirati, poput Weick-ove *organizacije koja odlučuje*, koja se aktivno uključuje u neodređeni svijet, umjesto da na njega tek pasivno odgovara (Edwards, 2009). U svjetlu toga, vještine poput improvizacije, prikupljanja informacija, trajne refleksivne prakse, svijesti o situaciji, procjene rizika i rješavanja problema ključne su za praksu djelotvornog upravljanja kriznim situacijama. Pravila za učinkovitu komunikaciju u projektima zaštite okoliša tijekom krize su: odrediti ciljeve krizne komunikacije, razviti iskrene ravnopravne odnose s organizacijama i skupinama koje su važne, organizacija koja upravlja krizom sve dionike mora priznati kao partnere, uključujući i medije (Tafr-Vlahović, 2011). Upravo zbog toga situacijska analiza ima posebnu važnost. To je neskrtačen zbir podataka o situaciji, njezinoj povijesti, silama koje u njoj djeluju te o svima onima, unutar i izvan organizacije, kojih se ona tiče i koji su njome pogođeni. Dio analize koji se tiče unutarnjih čimbenika bavi se organizacijskom politikom, procedurama i djelatnostima vezanim uz problemsku situaciju. Ona također podrazumijeva i reviziju komunikacije. Revizija komunikacije potpuna je analiza komunikacije jedne organizacije, odnosno interna i/ili vanjska analiza koja bi trebala fotografirati komunikacijske potrebe, politike, prakse i potencijale te otkriti podatke koji će omogućiti upravi da donese informirane, ekonomične odluke o budućim ciljevima organizacijske komunikacije. Uz to potrebno je i planiranje da bi se potaknuo ili spriječio neki događaj, da bi se iskoristila ili popravila neka situacija. Investitori češće nastoje kreirati neko stajalište ili događaj nego ga spriječiti. Potrebno je dugoročno planiranje i programiranje u brojnim sferama, no investitori obično planiraju tek kad izbije kriza. Preventivan odnos s javnošću i zainteresiranom javnošću u zaštiti okoliša najčešće se vezuje uz dugoročno planiranje. Često treba hitno sanirati posljedice negativne situacije ili iskoristiti pozitivnu situaciju. Tada se biraju projekti koji su, u skladu sa strategijom poslovanja kompanije, dugoročno korisni za kompaniju, ne samo zajednicu, a nastoje riješiti aktualne probleme (Jugo, 2012). Biti društveno odgovoran ne znači samo ispunjavati zakonske obaveze, već i investirati u ljudski kapital, okoliš i odnose s dionicima. Investiranje u tehnologije koje nisu opasne za okoliš može doprinijeti kompetitivnosti tvrtke. Aktualna globalna financijska i gospodarska kriza potaknula je i razvoj održivog kontrolinga u menadžmentu koji preuzima suodgovornost za postavljene ciljeve i uspjeh poduzeća (Osmanagić-Bedenik, 2010). Poslovna etika i *moralni kapitalizam* jedan su od važnih predmeta u obrazovanju za upravljačke funkcije globalizacije, proces u kojem bi se pokušali pomiriti privat-

ni interesi i javno dobro unutar već određenih pravila globalne ekonomije i slijedom pravila društveno odgovornog poslovanja (Tafr-Vlahović, 2011). Profesionalna etika i međusobno povjerenje svih dionika u postupcima donošenja odluka u zaštiti okoliša ključni su čimbenici. Kako bi zaštitila klijente i privilegiran položaj u društvu, svaka profesija razvija vlastiti etički kodeks koji često ima snagu zakona i vladinih uredbi. Svaka je profesija toliko specifična da ju mogu obavljati samo kvalificirani pojedinci. Profesionalne povlastice počivaju na implicitnom sporazumu između profesije, javnosti i države (Cutlip i sur., 2000). Profesija i djelatnici moraju služiti društvu. Profesionalci su dužni staviti na raspolaganje znanje i pružiti stručne usluge te su odgovorni za unaprjeđenje institucija koje te usluge osiguravaju (Kultgen, 1988). Posredstvom profesionalnih udruga djelatnici preuzimaju kolektivnu odgovornost za određivanje potrebne razine stručnosti, definiranje standarda ponašanja, određivanje potrebnog obrazovanja i preduvjeta za dobivanje dozvole, za poticanje istraživanja radi širenja korpusa znanja te predstavljanje profesije u pitanjima koja se tiču profesionalnih povlastica i društvene misije. Profesionalizacijom se institucionaliziraju najbolje prakse i uspostavljaju standardi kvalitete koji služe javnom interesu. Da bi nositelji aktivnosti stekli profesionalan status, moraju imati specijalizirane obrazovne programe i odgovarajući korpus znanja, moraju biti društveno priznati, moraju prihvatiti osobnu odgovornost i pridržavati se postojećih kodeksa koji štite javni interes i ističu društvenu odgovornost. Obrazovanjem se pojedinci upoznaju s vrijednostima i očekivanjima budućeg posla. Njihovo druženje standardizira praksu i jača povezanost među kolegama (Cutlip i sur., 2000). Malo koja organizacija može umaknuti problemima koje su izazvali kriza obrazovanja, promjene u strukturi obitelji, nove tehnologije i globalna konkurencija (Cutlip i sur., 2000). Cilj je istraživanja primjenom znanstvenih metoda analizirati moguće razlike u informiranju i stavovima javnosti i zainteresirane javnosti definirane prema ciljanim i sektorskim skupinama o prepoznavanju moguće krizne situacije nositelja zahvata prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš.

H – Postoje značajne razlike u informiranju i stavovima javnosti i zainteresirane javnosti definirane prema ciljanim i sektorskim skupinama o prepoznavanju moguće krizne situacije od strane nositelja zahvata prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš.

2. METODE RADA

U kvalitativnom su istraživanju kao metode za prikupljanje empirijskog materijala primijenjeni dubinski intervju i sudjelujuće promatranje. Proveden je dubinski, otvoreni, problemski usmjeren, polustrukturirani intervju s pitanjima za ukupno 100 ispitanika podijeljenih u deset ciljanih skupina. Prema načinu povezivanja elemenata u problemskim razgovorima primijenjena su dva oblika: nestandardizirani i standardizirani dubinski intervju (Glassner i Miller, 2004; Kothari, 2004).

Terenski etnografski rad uključio je sudjelujuće promatranje, triangulaciju i dubinsko intervjuiranje radi kvalitativne analize i interpretacije podataka u svrhu dubljeg razumijevanja ponašanja subjekta koji je predmet proučavanja (Silverman, 2006; Creswell, 2009). U analizi empirijskog materijala primijenjene su metode utemeljene teorije i

statistička obrada. Utemeljena teorija – primijenjena su tri osnovna tipa kodnih postupaka: otvoreno ili inicijalno kodiranje, aksijalno kodiranje i selektivno kodiranje. Kvantifikacija kvalitativnoga empirijskog materijala – pretvaranje u numerički oblik radi daljnje provedbe analize statističkim metodama obavljena je programskim paketom za obradu Statistica ver. 11.00., utvrđene su značajne razlike između definiranih sektorskih skupina (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012; Singh, 2006; Marušić i sur., 2013). Istraživanje je provedeno tijekom 2014. godine. Odabir ispitanika obavljen je prema postavljenom kriteriju: ciljani uzorak sudionika empirijskog istraživanja koji profesionalno ili dragovoljno kao zainteresirana javnost sudjeluju u postupcima relevantnima za ovo istraživanje. Uzorak ispitanika definiran je sa 100 entiteta, od kojih je 46 muškog spola i 54 ženskog spola. Prosječna je dob ispitanika 52,1 godina. Ispitanici su podijeljeni u deset poduzoraka (ciljanih skupina) koji su kvalitativno definirani s deset entiteta:

1. *IZRAĐIVAČI STUDIJA* – ovlaštenici Ministarstva zaštite okoliša i prirode
2. *NOSITELJI ZAHVATA* – investitori
3. *MINISTARSTVO OKOLIŠA / POVJERENSTVO* – predstavnici upravnog tijela koje vodi postupak i članovi povjerenstava za ocjenu studija
4. *GRADOVI* – predstavnici zaposlenika gradske uprave za zaštitu okoliša nadležni za provođenje javne rasprave i predstavnici prostornog planiranja
5. *ŽUPANIJE* – predstavnici zaposlenika županijske uprave za zaštitu okoliša nadležni za provođenje javne rasprave i predstavnici prostornog planiranja
6. *UDRUGE* – predstavnici nevladinih ekoloških udruga
7. *GRADANSKE INICIJATIVE* – predstavnici nevladinih udruga i udruga civilnog društva koje se uključuju u postupak, a nisu ekološke
8. *GOSPODARSKA UDRUGA* – predstavnici Hrvatske udruge poslodavaca, Hrvatske gospodarske komore i drugih gospodarskih interesnih udruga
9. *POLITIČKE STRANKE* – predstavnici političkih struktura koji se uključuju u postupak
10. *ZNANSTVENICI/NOVINARI* – predstavnici znanstvenih institucija i novinari koji se uključuju u postupak.

Iz navedenih poduzoraka klasificirana su tri nova kontrolna sektora (klastera), kvalitativno definirana:

1. *JAVNI SEKTOR* – 40 ispitanika ciljanih skupina: *MINISTARSTVO OKOLIŠA / POVJERENSTVO, GRADOVI, ŽUPANIJE, ZNANSTVENICI/NOVINARI*
2. *CIVILNI SEKTOR* – 30 ispitanika ciljanih skupina: *UDRUGE, GRADANSKE INICIJATIVE, POLITIČKE STRANKE*
3. *GOSPODARSKI SEKTOR* – 30 ispitanika ciljanih skupina: *IZRAĐIVAČI STUDIJA, NOSITELJI ZAHVATA, GOSPODARSKA UDRUGA*.

Ispitanici su iznosili svoj stav o prepoznavanju moguće krizne situacije nositelja zahvata prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš (Pletikosić, 2015).

3. REZULTATI I RASPRAVA

Kvantitativna obrada matrice entiteta varijable temelji se na dobivenim odgovorima kvalitativno definiranim pitanjem intervjua koje glasi: „*Smatrate li da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš imaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti?*“

Odgovori ispitanika definirani su na tri razine: *Prva skupina* klasificira one entitete koji su niječno odgovarali: „Ne, jer se u najvećem broju slučajeva radi o slaboj informiranosti javnosti, nepovjerenju javnosti u ispravnu provedbu, investitore i institucije, neznanju, sukobu zahvata s osobnim interesima pojedinaca i lokalnom politiziranju. Tek nakon pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš javljaju se otvorena nepovjerenja, generira se odbojnost prema ideji i u konačnici borba protiv onoga što nije `njihova ideja`.“

Kvantitativno, ovi niječni odgovori kodirani su brojem nula (0) radi predstojeće statističke obrade podataka.

Druga skupina odgovorila je kako nema dovoljno informacija, ne zna ili nije sigurna kako odgovoriti, neodlučna je te je iznosila sljedeće stavove:

„Možda, i da i ne. Ponekad se radi o nekritičnim jakim glasovima pojedinaca koji čvrsto zastupaju svoje stavove i nameću ih javnosti (čak i manipuliraju).“

Kvantitativno, ovi neodlučni odgovori kodirani su brojem jedan (1) radi predstojeće statističke obrade podataka.

Treća skupina entiteta odgovorila je potvrdno te je svoje stavove objasnila na sljedeći način:

„Da, u prvom redu investitori poznaju potencijalni problem s javnošću i to iz nekih razloga zanemaruju, ignoriraju ili vjeruju da će ih do kraja postupka uvjeriti ili da će oni koji pokazuju otpor ostati u manjini, to pripisuju nepoznavanju problematike i neinformiranosti javnosti, što rezultira strahom od nepoznatog.“

Kvantitativno, ovi su potvrdni odgovori kodirani brojem dva (2) radi predstojeće statističke obrade podataka.

Naziv odgovora na pitanje u statističkoj obradi definiran je varijablom kodnog naziva *opravdani otpor javnosti prema projektima*.

U Tablici 1. vidljivi su rezultati učestalosti svih entiteta i varijable *opravdani otpor javnosti prema projektima*.

Tablica 1. Apsolutne i kumulativne relativne učestalosti varijable opravdani otpor javnosti prema projektima, N = 100

Odgovori	Učestalost	Kumulativna relativna učestalost
0	35	35,00
1	7	42,00
2	58	100,00

Legenda: 0 – ne; 1 – ne znam, nisam siguran/sigurna; 2 – da.

Analizom Tablice 1 vidljivo je da većina ispitanika iz ovog istraživanja koja je kvantitativno određena relativnom vrijednošću od 58 % izražava svoj stav da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš imaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti.

U Tablici 2 prikazane su učestalosti varijable *opravdani otpor javnosti prema projektima* unutar 10 unaprijed određenih *ciljanih skupina*.

Tablica 2. Učestalosti varijable opravdani otpor javnosti prema projektima prema ciljanoj skupini, N = 100

Odgovori	IS	NZ	MO	GR	ŽU	UD	GI	GU	PS	Z/N	Ukupno
0	7	7	7	4	3	0	0	9	3	4	54
1	2	2	0	0	0	0	0	1	0	0	2
2	1	1	3	6	7	10	10	0	7	6	44

Legenda: 0 – ne; 1 – ne znam, nisam siguran/sigurna; 2 – da.

IS – IZRAĐIVAČI STUDIJA – ovlaštenici Ministarstva okoliša

NZ – NOSITELJI ZAHVATA – investitori

MO – MINISTARSTVO OKOLIŠA / POVJERENSTVO – predstavnici upravnog tijela koji vode postupak i članovi povjerenstava za ocjenu studija

GR – GRADOVI – predstavnici zaposlenika gradske uprave za zaštitu okoliša nadležni za provođenje javne rasprave i predstavnici prostornog planiranja

ŽU – ŽUPANIJE – predstavnici zaposlenika županijske uprave za zaštitu okoliša nadležni za provođenje javne rasprave i predstavnici prostornog planiranja

UD – UDRUGE – predstavnici nevladinih ekoloških udruga

GI – GRAĐANSKE INICIJATIVE – predstavnici nevladinih udruga i civilnog sektora koji se uključuju u postupak, a nisu ekološki

GU – GOSPODARSKA UDRUGA – predstavnici Hrvatske udruge poslodavaca, Hrvatske gospodarske komore i drugih gospodarskih interesnih udruga

PS – POLITIČKE STRANKE – predstavnici političkih struktura koji se uključuju u postupak

Z/N – ZNANSTVENICI/NOVINARI – predstavnici znanstvenih institucija i novinari koji se uključuju u postupak.

U Tablici 2 vidljiva je učestalost varijable *opravdani otpor javnosti prema projektima* u zavisnosti o pripadanju ciljanoj skupini. Svi ispitanici *ciljane skupine UDRUGE*, koja uključuje upravo predstavnike nevladinih ekoloških udruga, smatraju da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš imaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti. Podršku u takvom razmišljanju dobili su od svih predstavnika *ciljane skupine GRAĐANSKE INICIJATIVE* – predstavnici

ci nevladinih udruga i civilnog sektora koji se uključuju u postupak, a nisu ekološki, kao i većinskih predstavnika ciljanih skupina: *POLITIČKE STRANKE* – predstavnici političkih struktura koji se uključuju u postupak te *ZNANSTVENICI/NOVINARI* – predstavnici znanstvenih institucija i novinari koji se uključuju u postupak. Isti stav u većini dijele i predstavnici uprave na lokalnoj razini u ciljanim skupinama *GRADOVI* – predstavnici zaposlenika gradske uprave za zaštitu okoliša nadležni za provođenje javne rasprave i predstavnici prostornog planiranja i *ŽUPANIJE* – predstavnici zaposlenika županijske uprave za zaštitu okoliša nadležni za provođenje javne rasprave i predstavnici prostornog planiranja.

Nasuprot tomu, predstavnici uprave na državnoj razini u ciljanoj skupini *MINISTARSTVO OKOLIŠA / POVJERENSTVO* – predstavnici upravnog tijela koji vode postupak i članovi povjerenstava za ocjenu studija, *IZRAĐIVAČI STUDIJA* – ovlaštenici Ministarstva okoliša, *NOSITELJI ZAHVATA* – investitori i predstavnici ciljane skupine *GOSPODARSKA UDRUGA* – predstavnici Hrvatske udruge poslodavaca, Hrvatske gospodarske komore i drugih gospodarskih interesnih udruga smatraju da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš nemaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti.

Kvantitativna analiza učestalosti varijable *opravdani otpor javnosti prema projektima* prema *sektorskoj skupini* prikazana je u tablici 3.

Tablica 3. Učestalosti varijable opravdani otpor javnosti prema projektima prema sektorskoj skupini, N = 100

Odgovori	JAVNI SEKTOR	CIVILNI SEKTOR	GOSPODARSKI SEKTOR	Ukupno
0	14	0	23	37
1	0	0	5	5
2	26	30	2	58
total	40	30	30	100

Legenda: 0 – ne; 1 – ne znam, nisam siguran/sigurna; 2 – da.

Javni sektor – *MINISTARSTVO OKOLIŠA / POVJERENSTVO, GRADOVI, ŽUPANIJE, ZNANSTVENICI/NOVINARI*

Civilni sektor – *UDRUGE, GRAĐANSKE INICIJATIVE, POLITIČKE STRANKE*

Gospodarski sektor – *IZRAĐIVAČI STUDIJA, NOSITELJI ZAHVATA, GOSPODARSKA UDRUGA.*

Većina predstavnika javnog sektora (65 %) te svi predstavnici civilnog sektora (100 %) smatraju da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš imaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti, dok predstavnici gospodarskog sektora (77 %) iznose suprotan stav i smatraju da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš nemaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti, smatraju da se u najvećem broju slučajeva radi o uobičajeno slaboj informiranosti, nepovjerenju u ispravnu provedbu, investitore i institucije, neznanju, sukobu zahvata s osobnim interesima pojedinaca i lokalnom politiziranju te da to nisu razlozi za nepokretanje postupka studije utjecaja na okoliš.

Odstupanje u kontrolnoj sektorskoj podjeli javlja se kod predstavnika državne uprave u ciljanoj skupini *MINISTARSTVO OKOLIŠA / POVJERENSTVO* – predstavnici upravnog tijela koji vode postupak i članovi povjerenstava za ocjenu studija, koji prema rezultatima iz Tablice 2 u većini izražavaju stav i smatraju da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš nemaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti, dok prema rezultatima iz Tablice 3, gdje su prikazane učestalosti varijable *opravdani otpor javnosti prema projektima* prema *sektorskoj skupini*, izražavaju suprotan stav.

Rezultati istraživanja pokazuju značajnu podijeljenost ispitanika te se postavljena hipoteza: postoje značajne razlike u informiranju i stavovima javnosti i zainteresirane javnosti definirane prema ciljanim i sektorskim skupinama o prepoznavanju moguće krizne situacije od strane nositelja zahvata prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš u cijelosti potvrđuje i prihvaća.

Važnu ulogu u prepoznavanju moguće krizne situacije od strane nositelja zahvata prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš igra poznavanje sustava. Sustavno stajalište – pojam prilagodbe i adaptacije, kao i definicija odnosa s javnošću i zainteresiranom javnošću u postupcima zaštite okoliša, sadržava zamisli i koncepte preuzete iz sustavne teorije. Sustav je skup međusobno ovisnih dijelova koji egzistira u vremenu unutar utvrđenih granica, reagira i prilagođava se promjenama u okolini kako bi postigao i održao zacrtane ciljeve. Sustav organizacija javnosti sastoji se od organizacije i ljudi koji su povezani s organizacijom ili ona nekako na njih utječe. Važnost pritiska na promjenu iz okoline sustavni teoretičari u pravilu definiraju kao nešto što vrši pritisak na sustav u smjeru promjene. *Inputi* iz okoline u sustavu organizacija – javnosti mogu imati razne oblike. Odnosi između organizacije i njezinih javnosti mijenjaju se kao reakcija na pritiske iz okoline. Ako se ne promijene, stari odnosi postaju disfunkcionalni jer se organizacija ponaša neprimjereno novim okolnostima. Ako su neupravljeni i nesvrhoviti u svojim reakcijama na promjene u okolini, sustavi teže maksimalnom neredu, onomu što sustavni teoretičari nazivaju entropijom. Sustavi se naposljetku raspadaju. Sustav perspektiva sugerira da razina i definicija sustava mora biti primjerena brizi ili problemskoj situaciji. Komponenta (podsustav) jednog sustava može se analizirati kao sustav u drugom kontekstu. Ako se povod analize promijeni, taj sustav može postati samo komponenta ili podsustav nekog višeg reda. Okolina sustava: neposredna okolina je nadsustav minus sam sustav. Kako bi preživio, sustav mora biti u interakciji s okolinom i prilagoditi se svojoj okolini. Ne čudi stoga što se živi sustavi u pravilu adaptiraju na svoju okolinu te ju zauzvrat oblikuju. Rezultat je da nakon određenog razdoblja prožimanja svaki od njih na neki način postaje zrcalo onog drugog (Miller, 1969). Adaptivni podsustavi razlikuju se prema tome koliko su osjetljivi na svoju okolinu. Prilagodba i adaptacija organizacije na nove okolnosti ovisi dijelom o tome koliko su organizacije otvorene prema svojoj okolini.

4. ZAKLJUČAK

Cilj istraživanja bio je primjenom znanstvenih metoda analizirati moguće razlike u informiranju i stavovima javnosti i zainteresirane javnosti definirane prema ciljanim i sektorskim skupinama o prepoznavanju moguće krizne situacije od strane nositelja zahvata prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš. Većina ispitanika iz ovog istraživanja, koja je kvantitativno određena relativnom vrijednošću od 58 %, izražava svoj stav da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš imaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od javnosti. Većina predstavnika javnog sektora (65 %) te svi predstavnici civilnog sektora (100 %) smatraju da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš imaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti, dok predstavnici gospodarskog sektora (77 %) iznose suprotan stav i smatraju da investitori prije pokretanja postupka procjene utjecaja na okoliš nemaju naznake moguće krizne situacije ili čak zaustavljanja projekta od strane javnosti, smatraju da se u najvećem broju slučajeva radi o uobičajeno slaboj informiranosti, nepovjerenju u ispravnu provedbu, investitore i institucije, neznanju, sukobu zahvata s osobnim interesima pojedinaca i lokalnom politiziranju te da to nisu razlozi za nepokretanje postupka studije utjecaja na okoliš.

REFERENCE

- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Sage Publications.
- Cutlip, S. M. i sur. (2000). *Effective Public Relations*. 8. izd. Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall.
- Edwards, L. (2009). *Teorije odnosa s javnošću : pregled. // Otkrivanje odnosa s javnošću / uredili Ralph Tench, Liz Yeomans*. Zagreb: Hrvatska udruga za odnose s javnošću.
- Glassner, B., Miller, J. (2004). *The “inside“ and the “outside“: Finding Realities in Interviews*. U: Silverman D. (Ur.) *Qualitative Research: Theory, Methods and Practice* (125-138). London: Thousand Oaks. New Delhi: Sage Publications.
- Jugo, D. (2012). *Strategije odnosa s javnošću*. 1. izd. Zagreb. Profil knjiga. Novelti Millenium.
- Kothari, C. R. (2004). *Research Methodology: Methods and Techniques*. New Age International (P) Ltd. New Delhi.
- Kultgen, J. (1988). *Ethics and Professionalism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Marušić, M. i sur. (2013). *Uvod u znanstveni rad u medicini*. Zagreb: Medicinska naklada (Biblioteka Sveučilišni udžbenici).
- Miller, J. G. (1969). *Living Systems :: Basic Concepts. // General Systems Theory and*

Psychiatry / uredili William Grey i sur. London: J. & A. Churchill Ltd.

- Osmanagić-Bedenik, N. (2010). *Održivo poslovanje i uloga kontrolinga. // Kontroling između profita i održivog razvoja / Osmanagić-Bedenik i sur*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
- Petz, B., Kolesarić, V., Ivanec D. (2012). *Petzova statistika: osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Pletikosić, M. (2015). *Javne rasprave u prostornom planiranju // Zbornik radova 7. konferencije o društveno odgovornom poslovanju DOP / Matešić, Mirjana (ur.)* Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj HRPSOR.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. Thousand Oaks, London. Sage Publications. New Delhi.
- Singh, Y. K. (2006). *Fundamental of Research Methodology and Statistic*. New Delhi: New Age International Publishers Ltd.
- Tafra-Vlahović, M. (2011). *Održivo poslovanje: Koncepti, upravljanje, komunikacija*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti Baltazar Adam Krčelić.
- Tafra-Vlahović, M. (2011). *Upravljanje krizom: Procjene, planovi, komunikacija*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti Baltazar Adam Krčelić.

TRANSPARENTNOST UPRAVLJANJA OPSKRBNIM LANCEM

TRANSPARENCY OF SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Mr.sc. Ranko Režek

DNV GL Adriatica d.o.o., Buzinski prilaz 32, 10010 Zagreb; ranko.rezek@dnvgl.com

Jelena Gruja

DNV GL Adriatica d.o.o., Buzinski prilaz 32, 10010 Zagreb; jelena.gruja@dnvgl.com

SAŽETAK

Transparentno i sustavno upravljanje opskrbnim lancem važna je komponenta u osiguravanju održivosti poslovanja. Iako ponekad zanemareni, lanci sada postaju nužna odrednica u izgradnji povjerenja potrošača. Razlog tome je sve veći interes kupaca i potrošača za sam proizvod koji je rezultat strategija i planski usmjerenih aktivnosti. Nove tehnologije donose i nove mogućnosti komunikacije s kupcima i potrošačima. Tvrtke lideri u održivosti već razvijaju i primjenjuju napredne modele cjelovitog praćenja i upravljanja lancima kako bi svoju stratešku usmjerenost održivosti mogli prenijeti kao poruku kroz svoj proizvod. Blockchain tehnologija zauzima sve značajniju poziciju u pohrani i dijeljenju informacija o održivosti opskrbnih lanaca. Neki od najnovijih primjera korištenja blockchain tehnologije pokazuju nam kako će u budućnosti djelovati spoj strategija održivosti, komunikacije o proizvodu i naprednih tehnologija. U radu će biti predstavljen MyStoryTM kao jedan od takvih primjera čija primjena nam pokazuje smjer budućeg razvoja priče o održivom proizvodu.

Ključne riječi: opskrbni lanci, proizvod, strategije, tehnologija, blockchain

ABSTRACT

Transparent and systematic supply chain management is an important component in overall sustainable business management. Although sometimes neglected, they are a very important element for building consumer trust. The reason is because customers and consumers show increased interest in product. They see it as final result of strategies and planned activities. New technologies bring new means of communication with customers and consumers. Companies which are leaders in sustainability are already

developing and applying advanced models of holistic monitoring and management of their supply chains. They are transferring their strategic commitment to sustainability into their product as a message. Blockchain technology takes all the more significant position in storing and sharing information regarding sustainability of supply chains. Some of the recent examples of blockchain technology use show us how the connection between strategies, communication about product and advanced technologies will work in near future. The paper presents MyStory™ as one of such examples. It represents direction for future development of story about sustainable products.

Key words: supply chains, product, strategies, technology, blockchain

1. KOMUNIKACIJA I POVJERENJE

Povjerenje potrošača potrebno je graditi. Ono nije samo ovisno o percepciji o pojedinoj tvrtki ili brendu. Današnji potrošači žele biti aktivni sudionici izgradnje održivog svijeta, a svoj doprinos najviše usmjeravaju kroz proizvode i usluge koje konzumiraju. Međunarodna norma ISO 20400:2017 ističe da odgovorna nabava predstavlja priliku za novu vrstu komunikacije među svim sudionicima opskrbnih lanaca, što potiče inovacije^[2].

Mahler D., Aurik J., Hembert E., Schrieber K.^[3] navode da je EU predvodnik kada je u pitanju zakonodavstvo usmjereno na odgovorno upravljanje lancima, što vodi ka tome da se od tvrtki očekuje da iskoriste mogućnosti smanjenja utjecaja na okoliš kroz inovacije u proizvodima te kampanje prema potrošačima, dakle izravnu komunikaciju s ciljem osvještavanja o utjecaju cijelog lanca na okoliš.

Svatko od nas kao potrošač često se pita kako vjerovati proizvođačima, trgovcima i trgovačkim lancima te u moru proizvoda nekima od njih pokloniti svoje povjerenje. Na taj pritisak sve uključene strane kontinuirano traže odgovor pronalazeći nove kanale i alate komunikacije o svojim aktivnostima i proizvodima. No, i kanala komunikacije ima mnogo, te je logičan zaključak da će ipak samo neki od njih biti dugoročno pouzdan izvor informacija za potrošače.

Internet, digitalizacija i društvene mreže nisu samo unijele promjene u načinu komunikacije pojedinaca, grupa i organizacija. Njihov je utjecaj još vidljiviji u području odgovornosti. Brzina kojom informacije, pozitivne ili negativne dolaze do pojedinca i potrošača igra značajnu ulogu u razvoju današnjih tvrtki. Time je jasno da njihov način upravljanja komunikacijskim rizicima značajno utječe na imidž i uspješnost na tržištu.

Spomenuti su čimbenici osobito značajni u industrijama koje se smatraju rizičnijima po ljudsko zdravlje i okoliš kao što su prehrambena, avio industrija, auto industrija, industrija nafte i plina ili pak zdravstvo. Ovom ćemo se prilikom najviše baviti prehrambenim sektorom te načinima na koji napredne organizacije iz ovog sektora mogu upravljati svojim rizicima korištenjem učinkovite komunikacije kao važnog elementa povjerenja.

1.1 Nove tehnologije i informacije o proizvodu

Roboti, dronovi, internet stvari, umjetna inteligencija, dijeljenje podataka, sve su to nove tehnologije koje značajno mijenjaju dosad poznate načine poslovanja. Vodeći se principom navedenim u ISO 26000:2010[1] da organizacije trebaju biti transparentne u svojim odlukama i aktivnostima koje utječu na društvo i okoliš, mnoge organizacije odabiru upravo najnovije tehnologije kao podršku u tome. No, jedna je od njih ta koja sve prikupljene podatke pretvara u cjelovitu informaciju kao glavni čimbenik povjerenja potrošača, a to je blockchain tehnologija. Blockchain tehnologija u zadnje se vrijeme nameće kao najbolji odgovor na navedene izazove. Ta je tehnologija sve prisutnija u mnogim sektorima, a razlog tome je njen jedinstven način pohrane i dijeljenja podataka.

Ona omogućava pohranu podataka kroz lance koji, nakon što su podatci unešeni onemogućuju promjene u njima. To je ključna karakteristika koja je blockchain dovela

do statusa trenutno revolucionarne tehnologije čiji utjecaj na poslovanje i svijet mnogi uspoređuju s pojavom interneta i načinom na koji je taj tada revolucionaran izum od devedesetih godina prošlog stoljeća do danas djelovao na sve aspekte ljudskog života.

Može li i kako prosječan potrošač biti siguran da je proizvod koji kupuje zaista organski proizvod, da svaki njegov sastavni dio potječe iz određene regije, da su u proizvod zaista ugrađeni određeni materijali i sirovine čije je porijeklo poznato i provjereno? Dakle, može li i kako potrošač biti siguran u sigurnost i porijeklo proizvoda?

Ne možemo reći da je transparentnost proizvoda u potpunosti nova stvar. Mnogi brendovi već nude neku vrstu praćenja i transparentnosti, no radi se o osnovnim i vrlo šturim informacijama koje ne rasvjetljavaju dovoljno priču o autentičnosti proizvoda. A ni manipulacije informacijama od strane proizvođača nisu nam kao potrošačima nepoznate.

Obzirom na razvoj tehnologija s pravom možemo očekivati da će podatci o proizvodu u budućnosti biti puno dostupniji, jasniji i pouzdaniji. Upravo stoga od iznimne je važnosti povezivanje lanca informacija o proizvodu, kroz cijeli tijek njegova nastanka. Takav pristup je kompleksan i uvjetuje usku povezanost i suradnju proizvođača, dobavljača, trgovaca i provjerivača. Tek pri potpunom povezivanju tih ključnih jedinica možemo kao potrošači dobiti cjelovite, pouzdane i transparentne podatke o proizvodu koji kupujemo i konzumiramo.

2. BLOCKCHAIN TEHNOLOGIJA I NJEN UTJECAJ NA IMIDŽ PROIZVODA

Svi sudionici lanca proizvodnje i plasmana nekog proizvoda na tržište čine sigurnosni i ekološki sustav tog proizvoda. Svaka pojedina karika u lancu putovanja proizvoda od sadnje i uzgoja do proizvodnje, transporta i plasmana izravno djeluje na jedinstvenu priču o proizvodu. Tehnologije i noviteti kao blockchain predstavljaju primjer i poticaj za stvaranje novih vrijednosti i inovativnih proizvoda. Time u bliskoj budućnosti možemo očekivati da ne samo svaka organizacija, već i svaki proizvod ima svoj identitet po pitanju porijekla, utjecaja na okoliš i sigurnost potrošača. Brendovi će na taj način uz pomoć raspoloživih tehnologija novog vremena izravno komunicirati s potrošačima koji će im na osnovu pouzdanih podataka poklanjati svoje povjerenje i lojalnost^[5].

Mnoga ispitivanja u svijetu ukazuju na već prisutan pritisak kojem su organizacije izložene kada je u pitanju održivost opskrbnih lanaca. Taj je pritisak upravo najvećim dijelom zaslužan za kontinuirano traženje novih načina komunikacije o proizvodu. ViewPoint ispitivanje provedeno od strane tvrtki DNV GL i GfK Eurisko krajem 2017. godine na temu budućnosti opskrbnih lanaca pokazuje da je čak 86% od 1408 ispitanih stručnjaka u svijetu odgovorilo da se suočavaju s pritiscima po pitanju održivosti svojih opskrbnih lanaca. Taj je postotak za 7% veći u usporedbi s ispitivanjem provedenim tri godine ranije^[4].

U istom ispitivanju njih 23% izjavljuje da se suočavaju s velikim pritiscima pri čemu su,

prema rezultatima tim pritiscima najviše izložene organizacije iz Azije, a nešto manje one s područja Europe, za što razlog vjerojatno leži u činjenici da Europa već ima postavljenje prilično zahtjevne sheme i modele poslovanja te samim time tvrtke iz europskog područja uživaju veće povjerenje kod potrošača.

Također je zanimljivo naglasiti da je čak 92% velikih kompanija izloženo pritiscima vezanim uz održivost opskrbnih lanaca. To je razlog zbog kojeg su velike kompanije često lideri u primjeni novih, inovativnih praksi održivosti i predvodnici promjena na globalnim tržištima.

Kupci su glavni čimbenici koji stvaraju pritiske i poticaje za održivost i transparentnost lanaca. Prema spomenutom izvještaju to je slučaj kod čak 76% ispitanih. Značajno slabiji poticaji stižu iz drugih izvora kao što je regulativa (33%), interne politike i strategije (32%), konkurenti (23%). 72% Ispitanika smatra da će u iduće 3 godine pritisak na održivost lanaca biti još veća.

Uz sve ove činjenice koje nam već niz godina ukazuju na važnost održivosti sustava i proizvoda nameće se logičan zaključak da će se tehnološki dosezi sve više koristiti u službi komunikacije o održivosti. Ne tako davno naprednim su se kompanijama smatrale one koje su aktivno provodile strategije smanjenja utjecaja na okoliš i povećanje sigurnosti potrošača. Sada se fokus širi sa sustava na proizvod i njegove karakteristike. To podrazumijeva da iza odgovorne proizvodnje stoji odgovoran i organiziran sustav upravljanja te kao posljedica i odgovorna komunikacija o svim odrednicama identiteta proizvoda.

Kao kupci već smo sasvim spremni za primjenu takvih novih modela komunikacije o proizvodu, stoga se s pravom možemo upitati zašto nam još uvijek nisu tako jednostavno dostupne sve ove informacije.

2.2 Primjer projekta MyStory™

Jedan od projekata koji može biti pokazni primjer budućeg spajanja tehnologija i održivosti kroz lance opskrbe je projekt MyStory™ pokrenut od strane tvrtke DNV GL, globalne kompanije za potvrđivanje kvalitete i upravljanje rizicima^[6]. Prvo predstavljanje projekta na GFSI (*Global Food Safety Initiative*) konferenciji u Japanu iznimno je dobro primljeno obzirom da predstavlja upravo ono što se od današnjih proizvoda očekuje – spoj održivog upravljanja i proizvodnje s odgovornom i transparentnom komunikacijom.

MyStory™ u praktičnom smislu predstavlja jedinstveno označavanje proizvoda QR kodom pri čemu će potrošač ili kupac skeniranjem koda pomoću čitača dostupnih na mobilnim uređajima dobiti informacije, tj. priču o proizvodu koji ga zanima. Uloga DNV GL-a je pritom neovisno provjeravati i potvrđivati činjenice o proizvodu te ih pohranjivati u vlastite baze korištenjem blockchain tehnologije koja osigurava točnost, cjelovitost i dostupnost podataka.

Trenutno su tri talijanska proizvođača vina odabrana za provođenje My Story pilot projekta. Ono što će se skeniranjem QR koda na svakoj pojedinoj boci vina moći otkriti

je njegova kvaliteta, autentičnost, porijeklo, sastav, potrošnja vode i energije te druge slične informacije koje su odrednice identiteta toga vina.

Nakon proizvođača vina i drugi će proizvođači u sektoru hrane i pića, ali i ostalim sektorima moći koristiti ovakav inovativan pristup komunikacije sa svojim kupcima i potrošačima. Upravo ovakav primjer spoja interneta stvari, upravljanja podacima, blockchaina i umjetne inteligencije predstavlja budućnost odgovorne proizvodnje.

3. ZAKLJUČAK

Od robota, dronova, interneta stvari, podataka u oblaku pa sve do blockchaina digitalizacija postavlja potpuno nove temelje razvoja opskrbnih lanaca. i proizvoda. Pritom sve veću ulogu igra suradnja svih ključnih dionika u procesu stvaranja novog proizvoda. Poslovni modeli budućnosti morati će uzimati u obzir ove nove postavke na kojima je potrebno graditi povjerenje potrošača. Održivi opskrbni lanci moraju biti temeljeni na brzo dostupnim, pouzdanim i transparentnim informacijama.

Svjedoci smo vremena u kojem tehnologije značajno mijenjaju način djelovanja organizacija i njihovu komunikaciju s kupcima i potrošačima. Pritom je od iznimne važnosti postojanje stabilnih sustava upravljanja koji dovode do odgovornog i održivog upravljanja opskrbnim lancima. Rezultat tih aktivnosti je odgovorna komunikacija o svakom pojedinom proizvodu. Potrošači sve više shvaćaju svoju ulogu u izgradnji održivog svijeta, a svoje djelovanje ponajviše demonstriraju odgovornom kupnjom. Pritom zahtijevaju sve više informacija o

proizvodu, njegovoj kvaliteti i utjecaju na okoliš i društvo. Blockchain tehnologija novost je koja će potpuno promijeniti način komunikacije između dionika na tržištu. Izloženi pritiscima proizvođači upravo u ovoj tehnologiji vide veliku priliku za pametno i odgovorno komuniciranje sa svojim potrošačima. Pritom važnu ulogu i dalje igraju neovisne provjere koje će imati za cilj posvjedočiti istinitost i točnost podataka koji se komuniciraju prema potrošaču. Primjeri rješenja temeljenih na blockchainu već su razvijeni i dostupni tržištu. Ovakvim pristupom odgovornost za gradnju održive budućnosti širi se s organizacija prema nama, potrošačima.

REFERENCE:

- [1] ISO 26000:2010 – Guidance on social responsibility, izdanje 2010.
 - [2] ISO 20400:2017- Sustainable procurement-Guidance, izdanje 2017.
 - [3] Mahler D., Aurik J., Hembert E., Schrieber K.-Sustainability-A product life cycle approach, A.T.Kearney, www.atkearney.com, pristupljeno 1.rujna.2018.
 - [4] ViewPoint Survey report, Is your supply chain fit for the future, izdanje 2018.
 - [5] ViewPoint Survey report, Integrating sustainability into the core business, izdanje 2016.
- MyStory, www.dnvgi.com/mystory, pristupljeno 29.kolovoza 2018.

POREZI I DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE

TAXES AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

prof. dr. sc. Dragan Roller

43. istarske divizije 1/7B, 51415 Lovran, RH, Tel. +385 91 9537 079, e-mail: dragan.roller@gmail.com

SAŽETAK

Utjecaj poreza i drugih fiskalnih davanja na financijski bonitet poslovanja gospodarskih subjekata vrlo je značajan. Fiskalna odnosno porezna politika mjerama i instrumentima omogućuje održivi razvoj gospodarstva. Pri tome nužna je fiskalna odgovornost koja ima prioritet. Značajan utjecaj na razvitak održivog razvoja u poslovanju imaju: PDV i drugi porezi na promet, naročito trošarine na naftne derivate, porezi i doprinosi iz plaća i na plaće u sustavu oporezivanja dohotka, visoke stope oporezivanja dobiti, boravišne pristojbe, visoke članarine, komunalne naknade, visoke najamnine poslovnog prostora i dr. Porezni sustav valja prilagoditi potrebama održivog razvoja. Valja doraditi i sustav mirovinskog i zdravstvenog osiguranja za potrebe povremenih radnika (sezonaca i dr.), te radnika na računalima kod kuće. Proces decentralizacije fiskalnog sustava treba nastaviti i dati priliku lokalnim zajednicama da razvijaju održivi razvoj prema svojim idejama, ali i većim mogućnostima. Treba lokalnu vlast učiniti odgovornom za održivi razvoj i zaštitu okoliša. Da bi se to postiglo potrebno je osigurati za to financijske, pravne i druge uvjete. Održivi razvoj poslovanja prilagoditi tržišnom okruženju EU. Valja istražiti i mjeriti učinke fiskalnog i parafiskalnog zahvaćanja, kao i njihov utjecaj na održivo poslovanje poduzetnika. Posebno obraditi utjecaj ekoloških poreza i davanja, te mjera porezne politike na kružnu i zelenu ekonomiju u skladu sa klimatskim promjenama i modelima očuvanja okoliša i energetske učinkovitosti. Izraditi novu poreznu strategiju za održivi razvoj. Omogućiti subjektima održivog razvoja efikasno porezno planiranje radi postizanja optimalnih rezultata u poslovanju.

Ključne riječi: održivi razvoj, porezna politika; fiskalna odgovornost; ekološki i drugi porezi; doprinosi za mirovinsko i zdravstveno osiguranje;

ABSTRACT

The impact of tax and other fiscal benefits to the financial solvency of the business activities of economic operators is very significant. Fiscal or tax policy with measures and instruments enables the sustainable development of the economy. Fiscal responsibility

is necessary and has priority. A significant impact on the development of the sustainable development in business have: VAT and other special sales taxes (especially excise on oil derivatives), taxes and contributions from salaries and salaries in the system of taxation of income, high income tax rates, high membership fees, communal charges, the high rents of business premises etc. The tax system must adapt to the needs of sustainable development. Pension and health insurance system need changes for the seasonal workers and workers who work from home. The process of decentralisation of the fiscal system should continue and give the opportunity to the local communities to develop sustainable development according to their ideas, but also larger possibilities. Local governments need to be responsible for sustainable development and environmental protection. To achieve this it is necessary to ensure the financial, legal and other conditions. Sustainable development of business need to adapt to the market environment of the EU. Government should investigate and measure the effects of the fiscal and para-fiscal fees, as well as their impact on sustainable business of entrepreneurs. It is necessary to investigate the impact of environmental taxes and charges and tax policy measures on the circular and green economy in line with climate change and models of protection of the environment and energy efficiency. Government needs to develop a new tax strategy for sustainable development and allow stakeholder of sustainable development to effectively plan taxes in order to achieve optimal results of business.

Keywords: sustainable development, tax policy; fiscal responsibility; environmental and other taxes; contributions for pension and health insurance;

1. UVOD

Porezni sustav i poreznu politiku treba gledati kao čimbenike koji odlučno utječu na uspješnost funkcioniranja cjelokupnoga društvenog sustava čija je materijalna osnova i u sustavu financiranja javnih potreba, a time i u realizaciji poreza, doprinosa i drugih obveza koje se osiguravaju naplatom od poreznih obveznika. Novonastala situacija u svjetskoj ekonomiji, osobito nakon krize u financijskom sektoru (2007. – 2011.), postavlja nove zadatke pred fiskalni sustav i fiskalnu politiku. Više se ne mogu bezrezervno primjenjivati klasične mjere ekonomske politike, nego se, uz ostalo, u gospodarstveni sustav moraju ugraditi oni elementi koji omogućuju uspješno prilagođavanje novonastaloj situaciji. Uvodi se stroga fiskalizacija. Kontrola *off-shore* destinacija poslovanja. Stroga kontrola bankarskog sustava itd. To se odnosi i na porezni sustav te poreznu politiku kao dio tog sustava. Porezno planiranje i porezna strategija u poslovanju postaju stvarnost. Investicijska strategija i financijska politika tvrtke povezane su kroz poreze. Mjerenje učinaka fiskalnog zahvaćanja u poslovanju suvremenih poduzeća bitan je čimbenik u vođenju fiskalne politike na državnoj ali i na lokalnoj razini. Ovdje pod pojmom poduzeća obuhvaćamo i druge slične pojmove kao što su: tvrtka, firma, korporacija ili trgovačko društvo. Prakticiranje *outsourcinga*, koji je djelomično odgovoran za nastalu svjetsku krizu, se napušta, i slijedi obnova domaćeg gospodarstva i tzv. proces *resourcinga*. Uslijedilo je i jače oporezivanje dohotka od kapitala i kapitalne dobiti u mnogim zemljama. Neke zemlje uvele su vrlo visoko oporezivanje bonusa u bankarstvu itd. Sustavi se sve više kompliciraju. Donesene su mjere protiv agresivnog poreznog planiranja itd. Nezaposlenost, posebice nezaposlenost mladih raste. Sustavi se prilagođavaju novonastalim promjenama sa ciljem što bržeg izlaska iz krize. U nekim zemljama kriza još uvijek ne jenjava. Nastoji se uspostaviti sustav tzv. održivog razvoja. Dakako, nisu samo porezi i porezni poticaji čimbenici koji utječu na poslovanje poduzeća, nego su tu uvjeti i okruženje, ponajprije: klimatske promjene, tehničke i tehnološke promjene, ratne situacije i nemiri, elementarne nepogode, promijenjeni međunarodni sporazumi o trgovini, promjene u monetarnoj politici, promjene devizne politike i politike tečaja, izmjene tržišne i sigurnosne regulacije, monopoli bankarske, farmaceutske i naftne industrije, skuplje usluge javnih poduzeća, novi vladini programi potpore (u poljoprivredi, prometu, ribarstvu, brodogradnji i sl.) itd.

Ekonomija dvadesetprvog stoljeća još uvijek ima obilježja tzv. ekonomije prezasićenosti (engl. glut economy). Povremene su nestašice, koje su karakterizirale obilježile ekonomije sedamdesetih godina, zamijenile pojave prezasićenosti pojedinim vrstama roba. Pojavljuju se problemi viška proizvodnje žitarica, mliječnih proizvoda, sirovina, nafte, automobila, mobitela, televizora u boji, HI-FI tehnike, proizvoda računalne tehnologije i dr. Dakle, na pojedinim područjima imamo prezasićenost, što dovodi do određenih posljedica za ponudu, cijene padaju, pada realizacija od prodanih proizvoda, i dolazi do gubitaka u poslovanju, gubitaka dobiti, otpuštanja radne snage, prevelikog zaduživanja itd. Sve su to odlike ekonomije prezasićenosti. Jedna od prvih mjera jest protekcionizam u međunarodnoj trgovini. No protekcionizam samo produbljuje krizu, pa treba intervenirati suptilnijim metodama i mjerama na strani ponude (osobito poreznim mjerama).

Suvremena kretanja u ekonomiji idu i dalje. Sve je veći utjecaj: informatičke tehnologije (osobito njezina telekomunikacijskog dijela), plimnog vala u masovnoj proizvodnji (proizvodnja proizvoda u milijardama primjeraka i sl.), sve masovnija trgovina putem interneta, kao i sve veća uporaba robota i raznih automata, na stvaranje sustava tzv. globalne ekonomije. Proces globalizacije ima snažan utjecaj i na razvitak gospodarstva. Sve to upućuje na to, da se sve teorije moraju provjeriti u praksi te dodatnim istraživanjima treba pronaći najbolja rješenja. U takvim se slučajevima sve više koristimo dostignućima znanosti i njezine primjene u poreznoj politici.

Porezno planiranje i porezna strategija u poslovanju postaju stvarnost. Investicijska strategija i financijska politika tvrtke povezane su kroz poreze. Mjerenje učinaka fiskalnog zahvaćanja u poslovanju suvremenih poduzeća bitan je čimbenik u vođenju fiskalne politike na državnoj, ali i na lokalnoj razini. Često se pojavljuje situacija da nema koordinacije u fiskalnom sustavu između razine države, preko regija do razine lokalne samouprave. Problem je u tome što se fiskalne obveze nadograđivanjem gomilaju, a rezultat je stagnacija i pad potrošnje proizvoda i usluga održivog poduzetništva uz sve druge negativne posljedice. Česte promjene u fiskalnoj politici izazivaju probleme u održivom poduzetništvu. Naročite poteškoće izaziva uvođenje novog fiskalnog opterećenja, jer operativna ne stigne obavijestiti svoje agente i klijente niti provesti promjene u sustavu prodaje i nabave (korekcije cijena i dr.), odnosno tiskati nove cjenike, brošure i dr. Radi visoke osjetljivosti subjekata održivog poduzetništva na oporezivanje treba provoditi stalna istraživanja o utjecaju poreznog sustava na razvitak tog dijela gospodarstva. (vidi detaljnije: Elschner, C. i Schwager R. 2005: 9 – 23) Rezultate istraživanja treba prezentirati javnosti kako bi održivi razvoj i društveno odgovorno poslovanje dobilo svoje zasluženno mjesto u nacionalnom gospodarstvu. Samo financijski jako održivo poslovanje može osigurati veće porezne prihode proračunima i fondovima na svim fiskalnim razinama. Istraživanje učinaka i kvantifikacija utjecaja ukupnog fiskalnog zahvaćanja u održivom poslovanju treba biti stalan zadatak svih razina vlasti, komora i drugih asocijacija u gospodarstvu. Pronalaženje prave argumentacije potpomognute konkretnim rezultatima i istraživanjima omogućuje ishodenje povoljnijeg statusa djelatnosti održivog poslovanja na opću dobrobit razvoja nositelja održivog poduzetništva, ali i svih ostalih dijelova gospodarstva. Pored praćenja domaće situacije nužno je pratiti promjene u fiskalnoj i drugim dijelovima gospodarske politike konkurentnih zemalja, kao i mjere koje donose zemlje iz kojih dolazi ili se nalaze većina klijenata subjekata održivog poslovanja. Jače fiskalno zahvaćanje djelatnosti održivog poslovanja radi njegove osjetljivosti na cijene prije će rezultirati većim padom prihoda od fiskalnog zahvaćanja u cjelini nego željenim većim prihodima. Tako da nitko nije zadovoljan takvim potezom osim konkurencije u susjednim regijama.

U traženju pogodnosti u ekonomskoj politici za društveno odgovorno poslovanje potrebno je naglasiti da subjekti održivog poduzetništva ne moraju snositi nerentabilnost državnih, superiornih dijelova gospodarstva, posebice monopolista u sustavu. To se posebno odnosi na mesnu i prehrambenu industriju, ribarstvo te poljoprivredu. Našu poljoprivredu treba okrupnjavati i osuvremeniti, a prehrambenu industriju i trgovinu prilagoditi potrebama održivog poslovanja. Isto tako nositelji održivog poslovanja ne

trebaju pokrivati 100% marže uvoznika i trgovine, već je rješenje u boljoj organiziranosti i povezivanju subjekata održivog poslovanja. Zadrugarstvo ne bi trebalo biti povijesna kategorija, već temelj održivog poslovanja, što potvrđuju europska i svjetska iskustva. Ekonomiziranje i smanjenje troškova može pridonijeti boljim rezultatima poslovanja. Svakako da bi i smanjenje poreznog opterećenja pridonijelo financijskom bonitetu poslovanja tvrtki i održivom razvoju poslovanja.

2. POREZI U TRŽNOM OKRUŽENJU EU

Razmatranje tematike poreza i oporezivanja nakon pristupanja Hrvatske u EU sa stajališta održivog poduzetništva otvara niz pitanja. Proces tranzicije još nije dovršen. Financijska tržišta i burze su uspostavljene, ali ne sa značenjem i djelovanjem kakve karakteristike imaju ta tržišta u razvijenim zemljama. Porezni sustav djelomično je harmoniziran sa sustavima EU. Niz propisa se još uvijek prilagođava propisima i direktivama EU, ali još je daleko od toga da imamo potpuno harmonizirani porezni sustav. Proces globalizacije nameće potrebu ujednačavanja uvjeta privređivanja, kao i slobodni tijek roba, novca, ideja, ljudi i dr. između zemalja svijeta. Ulazak Hrvatske u EU trebao je biti samo dio tog općeg procesa globalizacije. Kada govorimo o trgovačkim društvima kao pravnim osobama, tada ne možemo uvijek govoriti samo o poduzećima, već i o nekim drugim organizacijskim formama, koje nisu nužno vezane za dobit odnosno profit. Isto tako, slobodni poduzetnik može otvoriti trgovačku radnju ili obrt pa u sustavu može biti obveznik poreza na dohodak, ali i u sustavu oporezivanja dobiti. Stoga se, osim oporezivanja dobiti poduzeća, mora voditi računa i o sličnom sustavu oporezivanja djelatnosti u sustavu oporezivanja dohotka. Dio poduzetnika je i u tzv. paušalnom sustavu oporezivanja dohotka. Oporezivanje djelatnosti u oba sustava mora biti slično, kako ne bi došlo do tzv. neloyalne konkurencije. Sa stajališta maksimiziranja dobiti važan čimbenik su i porezi i doprinosi iz plaća i na plaće djelatnika (porez na dohodak, prirez i dr.). Ostali porezi i davanja također proizvode određene učinke.

Ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju izazvao je niz promjena u poslovanju održivog poduzetništva posebice njegovog položaja na tržištu. Veliko tržište pruža mnoge mogućnosti, ali i ukida dosadašnju zaštitu od prevelike konkurencije. Normativna situacija održivog poduzetništva se mijenja. Mijenjaju se pravila nastupanja na tržištu. Traži se veća poslovna i financijska disciplina. Treba primijeniti nove računovodstvene i financijske standarde. Iako se u Hrvatskoj već primjenjuju međunarodni računovodstveni i financijski standardi, njihova primjena još nije sasvim provedena. Čak što više, da se to postigne, treba promijeniti i niz zakonskih i pratećih akata. Pristupanje Hrvatske u EU donijelo je niz promjena u propisima, a to znači i promjene u poreznom sustavu i poreznoj politici. Iako je Hrvatska već ranije promijenila svoj fiskalni sustav kopirajući sustave u EU te primjenjujući određena rješenja utvrđena u novim Direktivama EU donosi i niz novih promjena. Primjerice Opći porezni zakon RH ima upola manje članaka u odnosu na sličan zakon Njemačke. Razlozi za to leže u nerazvijenosti hrvatskog tržišta, nepostojanju određenih fiskalnih oblika, nepostojanju određenih gospodarskih i drugih subjekata i odnosa, ali i izostanka sofisticirane porezne politike. Prekomjerna javna

potrošnja u Hrvatskoj ne dozvoljava da se u sustavu propisuju olakšice i oslobođenja u većoj mjeri, a bez njih nema ni sofisticirane porezne politike. Povećanje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva poželjan je čimbenik u pristupanju zajedničkom tržištu, što u prvom redu zahtjeva promjene u poreznom sustavu.

Poslovna politika održivog poduzetništva vodi se u skladu sa promjenama u našem sustavu, ali i propisima koji reguliraju poslovanje unutar EU. Tržišno okruženje EU utječe na nužnost promjena poreznog sustava RH. Razlike u oporezivanju održivog poduzetništva između RH i EU morat će se smanjiti. Utjecaj fiskalnih sustava EU, odnosno oporezivanja na poslovanje održivog poduzetništva i drugih gospodarskih subjekata imat će pozitivan učinak, jer osim niske stope poreza na dobit (20% i 12%) većina ostalih čimbenika koji određuju oporezivanje poduzeća su povoljniji u EU. Primjerice, doprinosi za zdravstveno i mirovinsko osiguranje među najvećim su u svijetu, a zbirna marginalna stopa poreza, doprinosa i prireza nakon provedenih promjena, još uvijek, kod nižih osnovica, među najvećim je u svijetu. Porez na dodanu vrijednost obuhvaća po općoj (višoj) stopi od 25% daleko veći broj dobara i usluga nego kod susjednih zemalja. Utjecaj fiskalnih sustava EU imat će utjecaja i na odluke o financiranju i investiranju naših poduzeća u zemlje EU i odlazak uspješnih poduzetnika u zemlje EU. Međunarodni aspekti oporezivanja dobiti i kapitalnih dobitaka poduzeća za sada su pozitivni, iako je Hrvatska uvela oporezivanje dividendi, kapitalne dobiti i kamata na štednju. Međutim, ulazak u EU traži nove izvore financiranja države, pa vjerujemo da će novi izvor prihoda biti uskoro u većem oporezivanju imovine i naslijeđene imovine već u prvom stupu nasljeđivanja. Mjerenje učinaka integracije s EU na oporezivanje održivog poduzetništva u RH bit će od presudne važnosti za poslovanje subjekata posebice održivog poduzetništva.

No bez obzira na krizu, zemlje Europe nastoje poboljšati svoj koncept države blagostanja u održivom poduzetništvu. Tzv. socijalna investicijska perspektiva postaje obrazac za ponovno usmjeravanje procesa blagostanja (Hemerjick, 2013:220;381-398). To se prije svega odnosi na:

- socijalnu investicijsku strategiju okrenutu djeci i ljepšem djetinjstvu (edukacija i usluge zbrinjavanja),
- guranje investicija u ljudske kapitale (cjeloživotno učenje i osposobljavanje),
- uravnoteženje s fleksibilnošću tržišta rada za sve,
- usklađenje rada sa životom obitelji,
- kasnije i fleksibilno umirovljenje,
- integracija imigranata kroz edukaciju i sudjelovanje,
- minimalne potpore u dohotku i osposobljavanju propisa o uslugama,
- održivo financiranje i oporezivanje, ugrađivanje temelja države blagostanja u fiskalne sustave, uz poboljšanje fiskalne discipline te borba protiv tzv. „poreznih raje“ i porezne evazije,
- osnaživanje institucijskih mogućnosti i dr.

Za realizaciju tih programa postoji niz mogućnosti, od korištenja euro-obveznicama i strukturnim fondovima do javnih fondova (računa) socijalnog investiranja. Mnogo je toga definirano u strategiji EU 2020. Dakako, uz sve moguće što stoji na raspolaganju, potrebno je imati i odgovarajući „socijalni pragmatizam“, kako bi se mogli pomiriti mnogobrojni ciljevi, zahtjevi i kriteriji što se nudi u okviru koncepta države blagostanja.

3. POREZI I INFLACIJA

Posljedice financijske krize obično uzrokuju inflaciju. Inflacija postaje ogroman problem suvremenih zemalja. Uvođenje eura kao zajedničke valute smanjilo je mnogim zemljama mogućnosti za bitku protiv inflacije. Rješenja su u pojačanoj fiskalnoj disciplini i vođenju čvrste zajedničke monetarne politike. Međutim, pužajuća inflacija i pužajuća devalvacija stvorile su ogromne posljedice u sustavima oporezivanja kao i na financijskim tržištima. Uz posljedice koje su nastale kao rezultat svjetske financijske krize, kao i uz niz drugih učinaka i uzroka, borba protiv inflacije postaje trajan zadatak suvremene ekonomske politike. Inflacija obezvrjeđuje sredstva proračuna i fondova, smanjuju se realni porezni prihodi itd. Primjena rastućih stopa u sustavu poreza na dohodak postaje nepravedna prema onima čiji dohodak zbog inflacije prelazi u viši porezni razred (tzv. skriveni porast poreza, uzrokovan inflacijom – engl. bracket creep). Najbolje je rješenje je u primjeni samo razmjernih (proporcionalnih) stopa.

Inflacija u praksi djeluje tako da po višim cijenama za isti dohodak možemo kupiti sve manju količinu dobara i usluga. Da bi se doskočilo takvim posljedicama, obično se u različitim područjima što prije rješavamo novca i ulažemo ga u dobra i buduće usluge. Uz svu tu aktivnost ipak se gubi sporošću procesa plaćanja i procesa daljnjeg ulaganja, pogotovo ako su vrijednosti inflacije na mjesečnoj razini veće od 1%. Inflacija utječe na rast kamata na posuđena sredstva, što poskupljuje kreditiranje, odnosno zaustavlja proces kreditiranja, jer ako je kamata 6%, glavnica se udvostručuje svakih 12 godina, a ako je kamata 12%, glavnica se udvostručuje svakih 6 godina, odnosno nakon 12 godina se učetverostručuje. Stoga, sustav mora biti stabilan, bez velike inflacije (najviše 2% godišnje), kako bi se gospodarstvo moglo optimalno razvijati. (Roller D., 2013: 33. – 34.).

Djelovanje inflacije pogubno je i za proračunska sredstva i sredstva fondova. Ako sredstva stoje na računu, tada je gubitak vrijednosti najveći. Učinkovita državna riznica dobro je rješenje za smanjenje utjecaja inflacije. Jednako tako mjerama fiskalne i monetarne discipline treba stvoriti uvjete za snižavanje inflacije (Tanzi V.,2008: 149. – 151.). Zamrzavanje cijena i plaća daje privremena i ograničena rješenja. Prihodi od poreza također se smanjuju jer obveznici čekaju zadnji dan da plate poreze. Primjerice, obveza PDV-a nastala je 1. ožujka, a plaćanje slijedi tek 30. travnja, što za dva mjeseca u uvjetima veće inflacije može značajno ugroziti prihode od tog poreza. U sličnoj su situaciji i obveze poreza i predujmovi za obveze drugih vrsta poreza.

Inflacija djeluje pogubno i na prihode poduzeća, obrtnika i drugih samostalnih djelatnosti. U svakom sljedećem proizvodnom ciklusu raspolažu sa sve manje sredstava i

postaju sve ovisniji o financijskom tržištu. Financijski se sustav u uvjetima inflacije ograničava na ona područja u kojima neće ostvariti gubitke. Obično se štiti visokim kamatama, uvodi se valutna klauzula, pojavljuje se devizna štednja (delarizacija) i sl. Borba protiv inflacije u poslovanju poduzeća i poduzetnika moguća je stalnim sustavom ulaganja u zalihe, ulaganjem u vlastite obnovljive izvore energije (fotonaponski paneli, rekuperatori topline, bioplin i dr.), ulaganjem u nekretnine, opremu i sl. Veliku pomoć obveznicima čini porezni sustav koji se temelji samo na razmjernim (stalnim, proporcionalnim) stopama poreza. Sustav poreza na dobit ima razmjerne stope (npr. 20%), što je povoljno za poduzeća. Međutim, ako inflacija „pojede“ vrijednost dobitka, i prihodi od poreza na dobitak bit će „pojedeni“. Inflacija pogubno djeluje na sustav plaća. Destimulativno djeluje na nagrađivanje rada djelatnika. Idealno bi bilo prijeći na sustav tjednih isplata plaća. Oporezivanje plaća trebalo bi prijeći i na sustav jednostopnog poreza na dohodak (engl. flat tax), čime bi se pojednostavio sustav oporezivanja. (Roller D., 2009: 70. - 71.).

4. FISKALNA DAVANJA I NJIHOV UTJECAJ NA ODRŽIVO PODUZETNIŠTVO

Sve vrste fiskalnih oblika odnosno davanja nakon ulaska Hrvatske u EU doživjelo je stanovite promjene. Prije svega u fiskalne propise ugrađeni su novi elementi koje propisuju Direktive koje reguliraju pravila oporezivanja pojedinim vrstama poreza. Drugim riječima Hrvatska treba postići viši stupanj harmonizacije fiskalnog sustava sa sustavima EU. Prije svega Hrvatska mora provesti racionalizaciju fiskalnog sustava stvaranjem četiri do pet ekonomski i funkcionalno povezanih regija. Treba ukinuti one općine koje nemaju uvjeta za racionalno financiranje i djelovanje. Nadalje treba izvršiti decentralizaciju fiskalnog sustava, u skladu sa prioritetima razvitka cjelokupnog gospodarstva. Sustav ekološki održivog razvoja traži i odgovarajući decentralizirani fiskalni sustav. Razvoj znanosti, sustava obrazovanja i sustava koji osiguravaju blagodati „države blagostanja“ traže od fiskalnog sustava ponekad i nemoguće. To je proces koji traži stalnu aktivnost na razvoju fiskalnog sustava. Suvremena poduzeća razvijenih zemalja svijeta imaju svoju poreznu strategiju i porezno planiranje. Razvojni planovi poduzeća obuhvaćaju i porezno planiranje. U tu svrhu treba prilagoditi i naš fiskalni sustav. Budžetsku godinu treba odvojiti od kalendarske godine, jer to omogućuje racionalizaciju fiskalnih poslova kod poduzeća i drugih poduzetnika. Promjene u fiskalnoj politici treba donijeti za nekoliko godina u naprijed. Treba provesti privatizaciju državnih poduzeća do krajnjih granica. Mirovinsku i zdravstvenu reformu treba sprovesti do kraja itd. Za sve to trebaju značajna financijska sredstva koja se većinom prikupljaju putem fiskalnog sustava. Veće fiskalno zahvaćanje obično znači i smanjenu konkurentnost poduzeća. Stoga u fiskalni sustav valja ugraditi ona rješenja koja omogućuju u danim uvjetima optimalne rezultate. Porezni i drugi fiskalni poticaji mogu imati raznovrsne oblike. To se odnosi na: smanjenje stopa, investicijske olakšice i porezni kredit, porezni poček, odnosno određeno razdoblje bez poreza, izuzeća od izravnih poreza, ubranu amortizaciju opreme i zgrada, izvozne zone bez poreza, oslobođenja i olakšice od ekoloških

pristojbi i parafiskaliteta, itd. Dakako, pri uvođenju određenih rješenja poticanja nužno je voditi brigu o gubitku fiskalnih prihoda, većim troškovima administracije, mogućoj poreznoj nepravdi, ograničenjima pojedinih odabranih rješenja u poticajima, a i mogućoj poreznoj evaziji itd. Fiskalnu administraciju treba racionalizirati i modernizirati. Treba objediniti elektroničke sustave porezne uprave, REGOS-a, fiskalne administracije mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, te jedinica lokalne samouprave. Nedopustivo je da u sustavu postoji osam evidencija o socijalnim podacima građana te da svaki dan pred šalterima u RH stoji u redovima više od 50.000 ljudi noseći otisnute dokumente iz sustava državnih službi od šaltera do šaltera, i to samo zato što još ne postoji jedinstvena evidencija o prebivalištu i socijalnim podacima građana. U tom smislu valja primijeniti pozitivna iskustva zemalja EU. Pojedina poboljšanja su postignuta, ali rezultati još nisu zadovoljavajući. Pojedine fiskalne oblike valja usavršiti, kao i poboljšati rad fiskalne administracije, radi veće konkurentnosti naših poduzeća i obrtništva. U svijetu se govori o fiskalnoj administraciji kao o partneru poduzetnika, što bi trebala postati praksa i u Hrvatskoj.

4.1. Porez na dohodak i porezi na fond plaća

Postojeći sustav oporezivanja dohotka u RH prilagođavan je sustavima oporezivanja dohotka u zemljama EU, posebno njemačkom sustavu čiji su stručnjaci pomagali prilikom njegovog uvođenja. Međutim, iz poznatih fiskalnih razloga broj olakšica i oslobođenja sveden je na minimum. Stope se kreću od 12 do 36% za razne vrste primanja, s time da se na te stope dodaje i do 18% prireza (zakonski može biti i veći) što čini maksimalnu stopu do 42,48%. Te stope i ne bi bili takav problem, da prije toga na bruto osnovicu nije već obračunano 20% doprinosa za MIO i doprinosa na plaću od 17,2%. Stoga ako poduzetnik želi nagraditi svoje djelatnike u slučaju većih plaća na svakih 100 kn koje daje neto djelatniku treba platiti i preko 100 kn poreza i doprinosa. U slučaju oporezivanja djelatnosti porezom na dohodak valja ugraditi što više modernih financijskih i računovodstvenih standarda. S time da malim poduzetnicima treba maksimalno olakšati poslovanje i vođenje poslovnih knjiga.

Najavljene reforme poreza i doprinosa idu u tom smjeru, ali još uvijek u skromnim okvirima.

4.2. PDV i drugi indirektni porezi

Indirektni porezi sastavni su dio računa, dok ostali porezi utječu na veće troškove poslovanja. Neutralnost poreza je upitna, posebno u održivom poduzetništvu. To se posebno odnosi na PDV koji se deklarira kao neutralan. Istraživanja pokazuju da je visoka stopa PDV-a na proizvode i usluge utjecala na pad i stagnaciju u poslovanju održivog poduzetništva tih zemalja. Situacija, na primjeru turizma RH je pokazala da je PDV utjecao na ionako loše rezultate naših turističkih i hotelskih tvrtki. (Roller D., 2009: 351-353.). Izmjene u sustavu PDV-a, koje se odnose na uvođenje tzv. snižene stope PDV-a 5% za lijekove, knjige i sl., medicinsku opremu, pomagala, kruh i mlijeko, kino ulaznice, produženje roka plaćanja PDV-a, te primjena stope PDV-a od 10% na 13%

za usluge smještaja u hotelima i sl. te kampovima, uvođenje snižene stope od 13% za snabdijevanja vodom, električnom energijom, odvoza komunalnog otpada, hrane za životinje i dr. donekle su olakšale poslovanje. Međutim, to još nije dovoljno, jer su ulazne cijene opterećene PDV-om po višoj stopi od 25%, posebno hrane, naftnih derivata, plina i većine ulaznih računa u poslovanju. Snižena stopa PDV-a primjenjuje se samo na jedan manji dio proizvoda i usluga, dok proizvodi i usluge održivog poduzetništva i dalje plaćaju PDV po punoj stopi od 25%.

Fiskalni sustav RH nema velikih poreza i taksa pri uvozu u zemlju, ali su zato ostali porezi, doprinosi i druga davanja veliki i snažno utječu na pad potražnje za našim proizvodima i uslugama. Povećanje cijena goriva, kao i povećano oporezivanje nafte i naftnih derivata, može biti uzrokom smanjenog interesa primjerice gostiju za naše turističke destinacije. Skupa radna snaga, nesigurno zapošljavanje, neisplata plaća i visoko oporezivanje plaća djelatnika, te ostala fiskalna opterećenja, mogu utjecati na skupu domaću poduzetničku ponudu, što rezultira smanjenim rezultatima poslovanja.

O utjecaju sustava poreza, doprinosa, te drugih fiskalnih davanja na razvitak održivog poduzetništva u svijetu se provode stalna istraživanja. Porezi na promet npr. direktno utječu na ponudu i potražnju, te je nužno stalno pratiti kretanja na tržištu i po potrebi intervenirati smanjenjem fiskalnog zahvaćanja porezima na promet koji utječu na razvitak djelatnosti. Posebno se moraju pratiti i mjere drugih zemalja, naročito susjednih, da se spriječe iznenađenja u lošim rezultatima djelatnosti održivog poduzetništva i smanjenju konkurentske sposobnosti. Utjecaju PDV-a i drugih poreza na razvitak održivog poduzetništva mnoge zemlje posvećuju naročitu pažnju. Ovo tim više što se održivo poduzetništvo smatra glavnim kreatorom novog posla (zaposlenosti) i zaustavljanja egzodusa mladih u druge zemlje. Pogreške u odabiru odgovarajuće fiskalne politike odražavaju se na cjelokupni gospodarski razvitak. Jače oporezivanje smanjuje konkurentsku sposobnost zemlje. Mnoge zemlje pomno analiziraju utjecaj oporezivanja na razvitak održivog poduzetništva. Primjerice turizam kao dio održivog poduzetništva u mnogim zemljama ima status izvoznika, i to se dakako odražava u nizu fiskalnih olakšica koje koriste turističke tvrtke. Istraživanja pokazuju da povoljno na razvitak turizma utječe nisko oporezivanje ili oslobođanje od poreza na promet (PDV i drugi porezi na promet) proizvoda široke potrošnje, posebice prehrambenih proizvoda, vode, električne energije, plina i drugih energenata za grijanje, poštanskih i telegrafskih usluga i dr. (Gruber J., 2007: 586 – 589). Međutim, osim na državnoj razini fiskalnom politikom moguće je intervenirati i na lokalnoj razini. Štoviše, održivo poduzetništvo traži stalnu aktivnost na svim razinama, od državne razine do lokalne, posebice kada je riječ o hijerarhijskoj organizaciji, koordinaciji i kooperaciji.

4.3. Ekološki porezi

Zaštita okoliša, očuvanje biološke raznolikosti i održivi razvoj postaju glavnim problemom mnogih zemalja. Predmet su mnogobrojnih rasprava na svim razinama: državnoj, međunarodnoj, lokalnoj i regionalnoj, u poduzećima, kao i između skupina ljudi i pojedina. (Salanie', B., 2011: 156.). Rješavanje problema zaštite okoliša predstavlja ak-

tivnost na znanstvenom, tehnološkom, financijskom i društvenom planu. Pri rješavanju tih problema postoje različiti sustavi: od oporezivanja onečišćivača i štetnih tehnologija, raznih zabrana i obveza do davanja poticaja putem poreznih i drugih fiskalnih olakšica ili čak novčanih transfera. Ulaganja su društvene zajednice u objekte zaštite okoliša sve veća i veća. Ulaganja u obnovljive izvore energije otvara nova radna mjesta i jedan su od prioriteta društveno odgovornog poslovanja.

Briga za okoliš, postaje prioritet u suvremenom svijetu. Ključno pitanje je pitanje održivog razvoja i toleriranje stupnja zagađenja. Nemojmo zaboraviti da se gradnjom cesta, dalekovoda, zgrada i sl. u osnovi dolazi do uništavanja prirodnog okoliša, a u budućnosti takvi objekti mogu biti i izvor zagađenja okoliša.

Mnogobrojne aktivnosti zaštite okoliša financiraju se iz najrazličitijih izvora. Velik se dio, zbog obveza države i regionalnih i lokalnih jedinica, financira iz javnog sektora. Bitnu ulogu pri tome imaju prihodi od ekoloških poreza, ekoloških taksi, naknada, koncesijskih naknada i dr.

Visoke cijene fosilnih goriva usmjeravaju razvoj gospodarstva prema obnovljivim izvorima energije. Akcije zemalja G8 i G20 idu u smjeru obnovljivih izvora energije, smanjenja zagađenja i smanjenja ovisnosti o nafti koja je još uvijek uz ugljen glavni izvor energije, ali i veliki zagađivač (CO₂, SO₂ i drugi staklenički plinovi). Klimatske promjene, naročito „globalno zagrijavanje“, traže novi pristup u razvitku svjetske ekonomije, osobito kod najvećih i najmnogoljudnijih zemalja svijeta. Stoga je UNEP (engl. United Nations Environment Programme) razvio strategiju ekonomske politike (Barbier, E., 2010: 5 - 279.) za održivi ekonomski oporavak pod nazivom Global Green New Deal (GGND). Naziv New Deal uzet je iz poznatog New Deal-a Franklina D. Roosevelta (američkog predsjednika) koji je pomoću tog programa izvukao svijet iz velike recesije. GGND temelji se na tri glavna cilja:

- „oživljavanje svjetske ekonomije, kreiranje mogućnosti zapošljavanja i zaštita ranjivih skupina;
- smanjenje zavisnosti od ugljika, rješavanje degradacije ekosustava i nestašice vode;
- eliminiranje ekstremnog svjetskog siromaštva do 2025. godine u skladu s milenijskim razvojnim ciljem.“
- Pojedine G20 ekonomije počele su realizirati te ciljeve u koje su uključili i tzv. „zelene investicije“ u pakete stimulacija za: smanjenje ovisnosti o ugljiku, jači ekonomski oporavak i stvaranje novih radnih mjesta.

5. POREZNO PLANIRANJE I POREZNA STRATEGIJA

Društveno odgovorno poslovanje nezamislivo je bez dobrog poreznog planiranja i strategije. Kada govorimo o poreznom planiranju i poreznoj strategiji, u okvirima današnje teme društveno odgovornog poslovanja, govorimo sa stajališta poduzetnika, a ne sa stajališta države, koja želi uzeti na ime poreza i drugih davanja što više. Polazna je

točka svakoga poreznog planiranja i svake porezne strategije konkretan fiskalni sustav i konkretna kratkoročna i srednjoročna porezna odnosno fiskalna politika (Scholes S.M. et al. 2005: 1 – 8). O dugoročnoj sofisticiranoj fiskalnoj politici može se u postojećoj situaciji samo sanjati. Da bi se to postiglo potrebno je zadovoljiti sve uvjete planiranja i efikasne strategije, a to su:

- Stabilna fiskalna i monetarna politika,
- Promjene fiskalne politike treba znati barem tri godine unaprijed,
- Postojanje sustava raznovrsnih olakšica i pogodnosti.

Pojam porezno planiranje rabimo umjesto pojma fiskalno planiranje, jer se porezno planiranje kao pojam udomaćilo u međunarodnoj praksi iako katkad upravo ostale fiskalne obveze (npr. doprinosi za mirovinsko i zdravstveno osiguranje) značajno znatno utječu na konačni rezultat odluka u poreznom planiranju. Stoga ćemo nadalje govoriti samo o poreznom planiranju i poreznoj strategiji, iako se područje istraživanja odnosi na cijeli fiskalni sustav, tj. na sveukupna fiskalna davanja. Dakle, u ovom slučaju pod pojmom poreza obuhvaćamo i porezima slična davanja (parafiskaliteti i druga davanja). Novac potrošen u porezno planiranje je porezno priznati trošak, dok bilo koja porezna ušteda, koja je izrasla iz poreznog planiranja, je stvarno porezno izuzeće, jer smanjuje visinu poreza kojeg treba platiti.

Porezne vlasti u stabilnim i uhodanim fiskalnim sustavima investicijski su partner poreznih obveznika. Praksa je poreznih služba u razvijenim zemljama svijeta da ako primjerice, primijete da je obveznik sakupio previše likvidnih sredstava na svojem računu ili nešto slično, zovu obveznika da izvrši potrebna ulaganja (nabavka opreme, dionica i dr.), kako na kraju porezne godine, ne bi morao platiti više poreza. Porezno je planiranje sastavni dio uobičajene poslovne prakse. Porezno blagonakloni postupak (tretman) omogućen je za različite aktivnosti od strane poreznih vlasti širom svijeta. Zajednički primjeri blagonaklonog postupka obuhvaćaju predviđene dobrotvorne organizacije i edukacijske institucije, investicije u svezi s energijom, obrazovne, istraživačke i razvojne aktivnosti, poljoprivrednu proizvodnju, investicije u proizvodnu opremu, aktivnosti u svezi s izvozom, štednju za mirovinu, i poduzetničke rizične aktivnosti.

Međunarodno porezno planiranje primjerice predviđa da se prije svega razmotre sve posljedice transakcije o kojoj se raspravlja, i to sa stajališta svih sudionika transakcije (Melville, A. 1998: 413 – 430). Prije nego se donesu financijske odluke i odluke o investiranju, fiskalni odnosno porezni planer analizira eksplicitne i implicitne poreze i fiskalne obveze kako bi obuhvatio sva motrišta određene transakcije. Eksplicitni porezi obuhvaćaju poreze plaćene izravno poreznim vlastima. Implicitni porezi su i oni koji su plaćeni neizravno u formi manjih stopa povrata imovine ili povrata porezno omiljenih (favoriziranih) investicija. Posebno se analizira stopa povrata uložene imovine prije i poslije oporezivanja. Stopa povrata imovine prije oporezivanja predstavlja stopu povrata zarađenog od investiranja u imovinu prije bilo kojeg poreza plaćenog domaćoj, stranoj, federalnoj ili lokalnoj vlasti. Stopa povrata imovine nakon oporezivanja predstavlja konačni obračun obveza i svih troškova vezanih za određenu transakciju (Roller D., 2009: 356.).

Porezna pravila utječu na odluke o financiranju odnosno investiranju kroz učinke na troškove financiranja aktivnosti tvrtke. Cilj poreznog planiranja, odnosno porezne strategije, je u tome da se poreznom obvezniku omogući da pristupi pretvaranju porezno nepovoljnog tipa dohotka u porezno povoljni tip dohotka, da premjesti dohodak iz visoko oporezivog džepa u nisko oporezivi džep, i da premjesti dohodak iz razdoblja visokih poreznih stopa u razdoblje niskih ili nižih poreznih stopa.

6. ZAKLJUČAK

Oporezivanje održivog poduzetništva postaje sve interesantnije, jer poslovni rezultati zavise dobrim dijelom i od fiskalnog zahvaćanja. Sve veća primjena međunarodnih računovodstvenih, financijskih i revizorskih standarda omogućuje sve veću sagledivost poslovanja našeg održivog poduzetništva u odnosu na poduzetništvo u drugim zemljama. Razvojem fiskalnog sustava javljat će se novi oblici poreznih strategija za održivo poduzetništvo kao i sve veća primjena poreznog planiranja u održivom poduzetništvu. Nagrađivanja djelatnika dionicama, plaćenim životnim osiguranjima, davanjem službenog osobnog automobila, drugih pogodnosti i sl. predmet su i poreznog planiranja. Izrada različitih modela odlaska djelatnika u mirovinu u svijetu je stvarnost. Oporezivanje dohotka od kapitala uz pružanje niz olakšica i pogodnosti (povlaštene dionice, veće dividende i sl.) vjerojatno će biti stvarnost i u Hrvatskoj. Ulaskom na tržišta u EU poduzetnici imaju mogućnost korištenja mnogih EU fondova, uključujući i one za razvoj održivog poduzetništva. Međutim, ulazak u EU razumijeva i plaćanje prihoda od poreza u korist EU, što drugim riječima znači da će trebati novi fiskalni izvori. Racionalizacijom sustava državne uprave dobit će se dio sredstava. Stvaranjem većih regija i ukidanjem županija i općina, koje nemaju dovoljno svojih prihoda, mogu se postići značajne uštede. Decentralizacijom fiskalnog sustava i stvaranjem odgovornije lokalne samouprave dobit ćemo efikasniji fiskalni sustav (Bird R.M., 2008: 3 – 40). Uz sve to vjerojatno će se ipak morati posegnuti i za jačim oporezivanjem imovine. Na taj način dobit ćemo fiskalni sustav koji će biti sličan sustavima u EU. Smanjenjem fiskalnog zahvaćanja u sustavu doprinosa za skrivene poreze (npr. 11%) doprinijelo bi se konkurentnosti hrvatskog održivog poduzetništva. Poboljšanja u konkurentnosti postigla bi se uvođenjem većeg dijela poreznih olakšica, oslobođenja i sniženih stopa poreza na dohodak za male poduzetnike i održivo poduzetništvo. Na taj način dobili bi sustav sličan onom u konkurentnim zemljama EU.

Glavni problem s PDV-om u održivom poduzetništvu nije u plaćanju razlike PDV-a, koja je na razini uplata u starom poreznom sustavu, već je u većim ulaznim cijenama, koje se ne mogu prevaliti dalje na kupce i klijente održivog poduzetništva. Potreba za smanjenjem cijena proizvoda i usluga stavlja se u prvi plan, kako bi se izdržala sve veća konkurencija. Međutim, radi visokog državnog deficita smanjenje PDV-a barem u dogleđno vrijeme izgleda nemoguće. Stoga treba pronaći one mogućnosti koje će barem na razini države u ukupnoj realizaciji održivog poduzetništva zaustaviti pad. To se vidi na primjer, na rezultatima prošlogodišnje turističke sezone, gdje su pojedine destinacije doživjele procvat, dok su druge zabilježile pad i stagnaciju. Stoga se nameće

zaključak da više pažnje treba posvetiti razvoju fiskalne politike na lokalnoj razini. Ekonomija usluga postala je glavni izvor prihoda u globalnom poslovanju, stoga razvoj održivog poduzetništva treba uskladiti sa tim trendovima. Potrebno je stvoriti sustav financiranja programa javnog i privatnog sektora u razvoju održivog poduzetništva. Nove ideje najlakše je realizirati na lokalnoj razini, stoga je potrebno i tu primijeniti svjetska iskustva. Primjerice, lokalnoj upravi prepustiti dio prihoda od PDV-a koji je ostvaren na njezinom području kako bi dobili sustav odgovornosti za razvoj općine. Općinama koje nemaju dovoljne prihode i ne pružaju javne usluge u dovoljnoj mjeri, treba ukinuti sufinanciranje plaća osoblja i vijećnika. Funkciju vlasti treba osigurati na volonterskoj osnovi.

REFERENCE:

- Barbier, E. (2010) *A global green new deal: rethinking the economic recovery*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bird R.M. i Vaillantcourt F. (2008) *Fiscal Decentralization in Developing Countries* (digitally printed). New York: Cambridge University Press.
- Elschner, C. i Schwager R. (2005) *The Effective Tax Burden on Highly Qualified Employees. An International Comparison*, Mannheim, ZEW Vol. 29.
- Gruber, J. (2007) *Public Finance and Public Policy* (second edition). New York: Worth Publishers.
- Hemerijck, A. (2013) *Changing Welfare States*. UK: Oxford University Press.
- Melville, A. (1998). *Taxation (3rd Edition)*, Canterbury, Kent (UK): Institut of Financial Services.
- Roller, D. (2009). *Fiskalni sustavi i oporezivanje poduzeća*. Opatija, Zagreb, FMTU i RRIFplus.
- Roller, D. (2013). *Fiskalni sustavi i oporezivanje poduzeća (posebni dio)*. Opatija i Zagreb: FMTU i RRIFplus.
- Salanié, B. (2011). *The economics of taxation* (second edition). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Scholes S.M. et al. (2005). *Taxes and business strategy: a planning approach* (third edition). USA: Pearsom Prentice Hall.
- Tanzi V. (2008.). *Inflation and personal income tax* (digitally printed). New York: Cambridge University Press.

ZAPOŠLJAVANJE HIV POZITIVNIH OSOBA U HRVATSKOJ: NEMJERLJIV ZNAČI NEZARAZAN

EMPLOYING PEOPLE LIVING WITH HIV IN CROATIA: UNDETECTABLE MEANS UNTRANSMITTABLE

Emili Sedlar

Panda komunikacije, Sveti Duh 13, 10 000 Zagreb, emili@pandakom.hr

SAŽETAK

Prvi poznati slučaj zaraze HIV-om u Hrvatskoj dogodio se 1985. godine. Od tada do 2015. evidentirana je 1.321 osoba s utvrđenom HIV infekcijom. U Hrvatskoj postoje brojni problemi osoba s HIV-om, posebice jer doživljavaju diskriminaciju u zdravstvenom sustavu, zapošljavanju, obrazovanju, stanovanju i dr. U ovom radu bavimo se problemom zapošljavanja HIV pozitivnih osoba: radi se o svojevrsnom tabuu, što ukazuje na postojanje značajne netolerancije prema njima. U Hrvatskoj do sada ne postoji niti jedno objavljeno istraživanje koje bi se bavilo zapošljavanjem osoba koje žive s HIV-om i njihova odnosa s koleg(ic)ama i nadređenima. Ovaj rad proučava upravo zakonsku praksu zapošljavanja HIV pozitivnih osoba, kao i njihovu situaciju i probleme u radnom okruženju. Uz primjere pozitivnih i negativnih praksi u zadnjih nekoliko godina, dubinskim intervjuima sa stručnjacima iz Klinike za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ u radu identificiramo ključne prepreke za zapošljavanje i bolju integraciju HIV pozitivnih osoba u radno okruženje. To su: stereotipi i iracionalni strahovi (potencijalnih) poslodavaca i koleg(ic)a; otkazi HIV pozitivnim osobama uslijed pritiska korisnika proizvoda i usluga poduzeća u kojoj je zaposlen(a); nepostojanje sustavne edukacije i senzibilizacije javnosti; te strah samih osoba s HIV-om od stigmatizacije i diskriminacije, zbog čega se najčešće odlučuju na prikrivanje vlastitog zdravstvenog stanja.

Ključne riječi: HIV u Hrvatskoj, diskriminacija, zapošljavanje, zakonska praksa

ABSTRACT

The first ever notable case of an HIV infection documented in Croatia occurred in 1985. From then on until 2015, there are 1.321 people recorded with HIV infection. In Croatia, there are several issues related to people living with HIV, especially since they are discriminated against in the health care system, employment service, education, hous-

ing ect. In this research thesis, we are dealing with the issue of employing people living with HIV: it is about a specific taboo topic, which is evident in the way how they're mistreated. So far, in Croatia there are no published research works that deals with the employment of people living with HIV and their relationships with co-workers and superiors. This research will study the law practice that is associated with employing people living with HIV, also analyzing their workplace situation and the issues they deal with. With the help of evident positive and negative practices that have been noted in the past couple of years, interviews with notable experts from The University Hospital for Infectious Disease Dr. Fran Mihaljević, the research will identify key impediments associated with employment and how to integrate people living with HIV in the workplace. Moreover, it will analyze stereotypes and irrational fear of (potential) employers; how people living with HIV have been dismissed from work because of their positive status; absence of systematic educational programs that will inform the public about HIV, thus the fear people living with HIV go through. This results in the reluctance of revealing their status.

Key words: people living with HIV, health care system, law practice, discrimination

1. UVOD

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), *human immunodeficiency virus* (HIV) je zarazna bolest koja inficira stanice imunološkoga sustava koje kroz određeno vrijeme pogoršavaju zdravlje osobe, tj. potpuno se uništava imunološki sustav zaražene osobe te se pojavljuje niz različitih bolesti, poput upale pluća (WHO, 2017). Dok je *acquired immune deficiency syndrome* (AIDS) bolest u kojoj je došlo do kompletnog kolapsa imunološkog sistema uzrokovanog HIV-om (WHO, 2017). Povijest otkrića HIV-a vrlo je složena i još uvijek je osjetljiva tema za razgovor. Prema informacijama stručnoga portala Avert, prvo poznato otkriće HIV-a zabilježeno je 1981. godine u Kaliforniji, točnije u Los Angelesu kod petorice homoseksualnih muškaraca koji su imali rijetku infekciju pluća *Pneumocystis carinii pneumonia* (PCP), dok su istovremeno zabilježeni *Kaposi Sarcoma* u New Yorku i okolici Kalifornije (Avert, 2017). Do kraja 1981., evidentirano je 270 slučajeva HIV-a kod homoseksualnih muškaraca, od kojih je 121 umro te godine.

Portal Avert (čija je misija širenje znanja o zarazi HIV-om i AIDS-u, kako bi se smanjio broj infekcija i poboljšao život zaraženih osoba) napominje kako je homofobija i dalje jedan od najvećih izazova u educiranju o HIV-u i AIDS-u jer se vrlo lako širi negativna slika o LGBT zajednici, posebice prema homoseksualnim muškarcima, poput toga da su promiskuitetni i nemarni. Primjerice, evidentirani su naslovi na brojnim novinskim naslovnica poput „Alert over ‘gay plague’“ i „Gay plague may lead to blood ban on homosexuals“ (Avert, 2017). Upravo zbog takvih slučajeva, 80-ih godina pokrenuta je bogata kampanja HIV i AIDS aktivizma. Sve je počelo u SAD-u gdje su osnovane organizacije poput Act up! čiji je primarni cilj bila korektna edukacija o virusu HIV-a i o društvenim aspektima koji utječu na osobe koje žive s HIV-om, poput problema zapošljavanja. To je i danas u SAD-u vruća društveno-politička tema. Kada se analizira stanje u Hrvatskoj, vidljivo je da postoji vrlo mali broj objavljenih priča i istraživanja o diskriminaciji u poslovanju i zapošljavanju HIV pozitivnih osoba. Jedini poznati slučaj HIV diskriminacije u poslovanju jest slučaj Maria Lemešića, školskoga kuhara iz Bjelovara, koji je 2018. izišao u medije s tvrdnjom da je 2013. tadašnji gradonačelnik Antun Korusćec protuzakonito dojavio informaciju o njegovu HIV statusu ravnateljici II. osnovne škole. Nakon toga su roditelji odlučili bojkotirati školsku kuhinju, pa se broj djece u školskim blagovaonicama smanjio s 550 na 170 (Sedlar, 2018).

Iako je gospodin Lemešić dobio brojne poruke podrške na društvenim mrežama i portalima, i dalje su ostali problemi u hrvatskom društvu, u kojemu se javno ne govori o konkretnim problemima s kojima se suočavaju osobe koje žive s HIV-om i načinu na koji treba educirati i informirati javnost o tome kako se prenosi HIV.

Također, u istraživanju koje su proveli Belak Kovačević, Solt i sur. (2015) na 160 ispitanika koji žive s HIV-om, otkriveno je kako je 48 % njih doživjelo diskriminaciju na poslu kada im je bio otkriven status. Njih 5,6 % izjavilo je kako su izgubili posao, a 11 % sugovornika odmah je, nakon što su otkrili svoju dijagnozu, moralo otići u mirovinu.

Upravo zbog ovakvih slučajeva danas je obrazovanje o HIV-u/AIDS-a u društvenom i

medicinskom kontekstu izuzetno važno zbog različitih mitova koji kruže oko HIV-a i AIDS-a te kako bi se u široj javnosti podigla svijest o ovoj problematici. Stoga u ovom radu će se objasniti pojedini slučajevi u kojima će se ukazati na razliku između stigmatizacije i diskriminacije te njihove posljedice.

2. DEFINICIJA DISKRIMINACIJE U ZAKONSKOM OKVIRU

Da bi se mogao napraviti pregledan rad u kojemu će se točno odrediti problem, hipoteza i zaključak, ovo će poglavlje ilustrirati osnovne pojmove i definicije vezane za diskriminaciju, zakonske okvire zapošljavanja osoba oboljelih od HIV-a te njihova prava u Hrvatskoj.

2.1 Što je diskriminacija?

UNAIDS, jedna od najvećih svjetskih organizacija koja se godinama bori za univerzalno HIV obrazovanje te za suzbijanje diskriminacije i stigmatizacije osoba koje žive s HIV-om, objavila je stručni rad 2014. godine *Reduction of HIV-related stigma and discrimination*, u kojemu pruža nekoliko važnih definicija i karakteristika povezanih specifično za HIV diskriminaciju. Po njima, HIV diskriminacija opisuje nepravedno ponašanje prema osobi koja živi s HIV-om te se može odnositi na bilo koje okruženje, poput zdravstva, pravosuđa, stanovanja, obrazovanja itd. (UNAIDS, 2014). Primjer takvoga ponašanja može biti odbijanje pružanja medicinske pomoći u bolnici nakon otkrivanja statusa.

Međutim, unutar HIV diskriminacije, stručnjaci prepoznaju i diskriminaciju prema marginaliziranim skupinama koje su također stereotip izirane, poput transrodnih osoba, homoseksualnih muškaraca, seksualnih radnica, ljudi koji se drogiraju, osoba u zatvorima itd. Hrvatski stručnjaci u prijašnjem dokumentu tumače i kako HIV diskriminacija može izuzetno negativno utjecati na život pojedinca iz psihološke perspektive jer se mnogima narušava samopouzdanje te se počinju izolirati od stvarnoga života (UNAIDS, 2014).

Iako mnogi koriste diskriminaciju i stigmatizaciju kao pojmove koji su sinonimni, ipak je važno istaknuti da postoji razlika između ta dva pojma. Naime, HIV stigmatizacija odnosi se na negativna stajališta i mišljenja prema osobama koje žive s HIV-om, ali i prema osobama koji su u bliskom rodu s nekime tko živi s HIV-om, poput bračnog partnera ili braće. Do stigmatizacije dolazi kada ljudi definiraju HIV pozitivne osobe prema njihovoj bolesti, propuštajući ih doživjeti i vidjeti kao osobe u cjelini. Stigmatizacija znači imati i dodatne stereotipne nazive i ideje vezane za HIV, poput mišljenja da *svi homoseksualci imaju HIV*. Za razliku od mišljenja (stigmatizacija), diskriminacija se odnosi na djelovanje, odnosno na negativno tretiranje HIV pozitivnih osoba.

Stručnjaci se slažu da stigmatizacija i diskriminacija mogu negativno utjecati na stavove osoba koje žive s HIV-om i na rast njihova nepovjerenja prema okolini, tako da nikome ne otkriju svoj status, uključujući rodbinu ili seksualne partnere te se počinju sve više

bojati za vlastitu sigurnost i dostojanstvo. Cilj kampanja osvještavanja upravo je suzbijanje stigmatizacije i diskriminacije te poticanje obrazovanja koje će temeljno objasniti medicinski i društveni povijesni kontekst HIV-a te njegovu ulogu u današnjem svijetu, odnosno u pojedinim ključnim zemljama.

Isti stručni rad UNAIDS-s navodi razloge zbog kojih nastaju stigmatizacija i diskriminacija u društvu, a to su:

- - nedostatak svijesti o tome kako stigmatizacija osobe s HIV-om može imati negativne posljedice
- - iracionalni strahovi i nedostatak znanja o HIV-u
- - stereotipi koje se šire u medijima (UNAIDS, 2014).

2.2 Zakonski okvir diskriminacije pri zapošljavanju

Dok su u mnogim razvijenim zemljama, poput Francuske i SAD-a, brojni stručnjaci izdali znanstvene radove koji se tiču isključivo HIV-a i poslovanja unutar određene zemlje, u Hrvatskoj imamo vrlo malo konkretnih istraživanja koja proučavaju način na koji poslodavci percipiraju osobe koje žive s HIV-om te primjere iz prakse.

U radu *Smjernice za zaštitu prava i poboljšanje društvene uključenosti oboljelih od infekcije HIV-om u Hrvatskoj*, autorica Roksandić Vidlička i sur. (2017) analizira specifične aspekte zakona vezane za poslovanje i zapošljavanje HIV osoba. Ističe važnost zaštite privatnosti, koja je utvrđena u nekoliko članaka Ustava Republike Hrvatske i u Zakonu o radu. Ti su zakoni posebno važni za prakse društveno odgovornog poslovanja te je potrebno utvrditi kako su u praksi kršeni ti zakoni. Naime, zaštita privatnosti važan je koncept kada se govori o osobama koje žive s HIV-om jer hrvatsko društvo još uvijek stigmatizira i širi negativnu sliku o HIV-u iako čl. 14. Ustava kaže da: „Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama“. Što se tiče zaštite osobnih podataka, to je definirano u nekoliko članaka Ustava, posebice u članku 35. „Svako se jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti“, dok članak 36. ilustrira da „Svako se jamči sigurnost i tajnost osobnih podataka“. Roksandić Vidlička i sur. (2017) nadalje navodi primjer da je, u slučaju da se na poslu sazna za status osobe koja živi s HIV-om, ta osoba još više ugrožena zbog konkretnih saznanja vezanih za HIV te je u još težem položaju.

Roksandić Vidlička i sur. ističu i da je diskriminacija kazneno djelo: „Diskriminaciju može počinuti onaj tko osobi koja živi s HIV-om ili invaliditetom, ili pak zbog spolnog opredjeljenja (pored svih drugih osobina), uskrati, ograniči, ili uvjetuje pravo na stjecanje dobara ili primanja usluga, pravo na obavljanje djelatnosti, pravo na zapošljavanje i napredovanje“ (Roksandić Vidlička i sur., 2017). Tu je važno istaknuti da — ako bi se takva praksa zaista i ostvarila, te da je ona otkrivena — zatvorska kazna bila bi do 3 godine. Ako je moguće utvrditi diskriminaciju, stručnjaci tvrde kako je bitno da osoba koja

živi s HIV-om zajedno s policijom, državnim odvjetnikom i pučkim pravobraniteljem podnese optužni prijedlog sudu u kojemu će se moći jasno utvrditi točke iz Zakona o suzbijanju diskriminacije. Svatko od navedenih može ga samostalno podići.

2.3 Nepovoljno postupanje u poslovanju s osobom koja živi s HIV-om

Iako javnosti nije točno poznato na koji način osobe koje žive s HIV-om u Hrvatskoj doživljavaju diskriminaciju na poslu, Roksandić Vidlička i sur. (2017) ipak ilustrira nekoliko točaka u kojima je diskriminacija najčešća, a to su:

uskraćivanje zaposlenja osobi zbog pozitivnog HIV statusa; osobi se daje otkaz ili uskraćuje mogućnost napredovanja na poslu

- diskriminacija od strane kolega i otežavanje posla zbog statusa
- uskraćivanje prava, posebice onih samostalnih ili nesamostalnih djelatnosti, te ograničen pristup profesionalnom usmjeravanju i stručnom osposobljavanju.

3. PRAKSA

Uz postojeća inozemna i domaća znanstvena istraživanja, bilo je važno napraviti i samostalno istraživanje u kojemu će se moći dobiti više konkretnih odgovora o današnjoj problematici HIV-a u društvenom segmentu, te na kraju utvrditi hipoteza. Zbog toga su napravljeni dubinski intervjui s ključnim zaposlenicima Klinike za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“, u kojemu su im postavljena pitanja u nekoliko kategorija: HIV diskriminacija općenito, HIV diskriminacija u poslovanju i primjeri iz prakse, te prijedlozi za poboljšanje rada i djelovanja.

3.1 Kristina Duvančić, socijalna radnica

Kristina Duvančić radi u Klinici za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ od 2004. kao socijalna radnica te se dugo godina bavi društvenim pitanjima vezanim za HIV u Hrvatskoj. Istaknula je da se, iz njenog profesionalnog iskustva, većina osoba koje žive s HIV-om boji mogućih posljedica u slučaju da njihova radna okolina sazna za pozitivan HIV status, poput neproduljenja ugovora o radu, stvaranja nepovoljnih uvjeta na poslu koji bi mogli rezultirati davanjem otkaza samoj oboljeloj osobi, izolacije od strane kolega i nadređenih, prosljeđivanja informacija o njihovom statusu izvan radnog kolektiva, davanja zadataka koje osoba ne bi mogla izvršavati i sl. „Osjećaju strah da, ako moraju ići liječniku specijalistu medicine rada, liječnik neće dati svoje mišljenje da je sposoban za rad ili da će on sam informaciju o HIV statusu proslijediti poslodavcu“, istaknula je Duvančić.

Što se tiče razine diskriminacije u Hrvatskoj, smatra kako je i dalje problem u svim mogućim segmentima poslovnog, ali i privatnog života. „Nedostaju sustavna edukacija i senzibilizacija tako da velik dio populacije ne zna dovoljno o načinima prijenosa HIV-a (ili ne vjeruje u načine kojima se HIV ne može prenijeti). Zbog toga, te zbog postojećih predrasuda, poznat HIV status može biti prepreka u različitim područjima“,

opisala je Duvančić te dodala o kojim točno područjima se radi iz njezinog iskustva: poslovno područje (strah za egzistenciju), zdravstveno (ovdje se najviše događaju povrede prava na privatnost i povjerljivost podataka), područje socijalne skrbi (otežana realizacija smještaja u socijalnu skrb) te privatno područje (teže ostvarivanje intimne veze). Duvančić smatra kako je, posebice u sklopu obveznog obrazovanja, potrebno kontinuirano raditi na edukaciji i senzibilizaciji djece jer je to proces kojim bi se utjecalo na prihvaćanje različitosti i na neosuđivanje.

3.2. Sanja Belak Škugor, psihologinja

Sanja Belak Škugor jedna je od najvažnijih osoba u Klinici za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ jer pruža psihološku pomoć osobama koje žive s HIV-om te se kontinuirano bavi istraživanjima vezanima za HIV u Hrvatskoj.

Belak Škugor je objasnila kako je kod osobe koja sazna svoj HIV status strah automatski prisutan, a kada se priča o zapošljavanju i poslovanju, osobe koje otkriju svoj pozitivan HIV status, imaju strah koji je na razini panike. „Osobito su se bojale osobe koje su radile u kolektivu gdje su bile bliske na način da su cijeli dan provodile sa svojim kolegama u zajedničkim prostorijama gdje ponekad ne mogu sakriti svoje raspoloženje. Bojale su se da će im se postavljati pitanje: Zašto si neraspoložen?, naročito u početku kada osobe otkriju vlastiti HIV status i kada su najemotivnije te u fazi prilagodbe. Strahuju da će u kolektivu shvatiti da se nešto šokantno dogodilo i otkriti da je osoba zaražena, bilo da im sama osoba kaže zbog svoje trenutne psihološke ranjivosti bilo radi uzimanje terapije. Naravno, tu si osoba postavlja puno pitanja i strahuje da će na kraju biti izolirana od svih te da će biti prisiljena otići iz tog kolektiva“, opisala je Belak Škugor.

S druge pak strane, kada se analizira posebna kategorija osoba koje žive s HIV-om, poput žena, one su naišle na nekoliko problema kao što je dobivanje otkaza s mjesta prodavačice ili samoinicijativno povlačenje kako ne bi bile istaknute na višim pozicijama. To podrazumijeva da su i prihvaćale lošije plaćene poslove zbog straha od otkrivanja njihovog statusa i potencijalne sekundarne stigme prema drugim članovima obitelji. „Primjer koju vam mogu reći jest u trgovini, gdje je u okolini procurila informacija da je osoba HIV pozitivna: tada je zamoljena da ne radi u trgovini jer ljudi više nisu htjeli tamo kupovati“, ilustrirala je Belak Škugor.

Što se tiče posebnih edukacija koje bi se trebale odvijati u određenim poduzećima, Belak Škugor je dodala kako je potrebno u sklopu kampanja i aktivizma informirati poslodavce o novim istraživanjima na svjetskoj razini. Jedno od njih jest revolucionarni koncept Nemjerljiv=Nezarazan, znanstveno dokazano istraživanje koje pokazuje da osoba koja ima HIV te uzima redovito terapiju i koja sluša savjete liječnika, ne može zaraziti drugu osobu HIV-om čak ni nezaštićenim seksualnim odnosom, jer su virusne stanice HIV-a nemjerljive. „Potrebno je educirati o novim informacijama, da osobe koje su zaražene HIV-om mogu raditi svoj posao kao i bilo koja druga osoba. Bitno je da poslodavci upoznaju koncept Nemjerljiv=Nezarazan, da se na određeni način to prezentira kao znanstvena činjenica.“

Na kraju je Belak Škugor zaključila da se situacija ipak pomiče na bolje. „Ljudi su

otvoreniji i ipak su voljni slušati. Imamo poslodavce koji su otvoreni prema novim informacijama od strane stručnjaka, a imamo i osobe poput Marija Lemešića koji su voljni pričati o svojoj situaciji.“

4. POZITIVAN PRIMJER U HRVATSKOJ: COCA-COLA HBC HRVATSKA

Ove je godine Coca-Cola HBC Hrvatska izdala knjižnicu „Izvešće o održivome poslovanju“ u kojoj je jedan od glavnih ciljeva promicanje ljudskih prava. Točnije, u tom segmentu spominje se i politika o HIV-u i AIDS-u, koja je izuzetno opširna i pokrivena pozitivnim detaljima podrške osobama koje žive s HIV-om. Potrebno je istaknuti kako je Coca-Cola HBC Hrvatska jedino poduzeće u Hrvatskoj koja je obznanila takvu politiku koja je usmjerena prema osobama koje žive s HIV-om te daje pregledne retke o važnosti poštivanja i zaštiti ljudsko-pravnih pitanja.

4.1 O dokumentu

Dokument je izašao u siječnju 2018., a potpisala ga je glavna ravnateljica Coca-Cola HBC Hrvatska, Slovenija i Bosna i Hercegovina Ruža Tomić Fontana. Politika dokumenta oblikovana je u skladu sa Zajedničkim programom Ujedinjenih naroda za borbu protiv AIDS-a (UNAIDS), Kodeksom postupanja Međunarodne organizacije rada te Korporacijskim smjernicama poduzeća The Coca-Cola Company za Afriku.

Dokument je podijeljen u nekoliko segmenata koji prikazuju detaljan opis kako zaštititi osobe koje žive s HIV-om unutar Coca-Cole. Neke važne podjele su: povjerljivost, dobrovoljno otkrivanje podataka, zdravstveno ispitivanje, savjetovanje, razumna prilagodba i sigurnost radnog mjesta te pritužbe na diskriminaciju i disciplinski postupci.

U segmentu *povjerljivosti*, tumači se kako se HIV status drži u strogoj tajnosti te kako je zdravstvena dokumentacija povjerljiva.

Štoviše, u segmentu *dobrovoljnog otkrivanja podataka*, opisuje se kako je potrebno zaštititi osobe koje žive s HIV-om, ali također i da poduzeće pruža psihološku pomoć ako je potrebna, te se tako navodi sljedeće: „Ako zaposlenik svom voditelju ili predstavniku odjela za ljudske potencijale otkrije svoje fizičko stanje, odnosno podatak da je zaražen HIV-om ili boluje od side, rukovoditelj će mu pružiti podršku i saslušati ga te zabilježiti ključne probleme. Ako predstavnik odjela za ljudske potencijale nije upoznat s tim, voditelj će mu se, isključivo uz pristanak zaposlenika, obratiti te zatražiti smjernice i sredstva nužna kako bi se osobi pružila potrebna pomoć“ (Coca Cola HBC Hrvatska, 2018).

Što se tiče *zdravstvenog ispitivanja*, također nije nužno da osobe otkriju svoj HIV status, osim ako zakonom nije propisano drukčije.

Savjetovanje, razumna prilagodba i sigurnost radnog mjesta daju detaljan opis o tome da je potrebno pomoći osobi s HIV-om u slučaju da mu zatreba bolovanje na dulje vrijeme te pomoći u okviru socijalne pomoći. Tako se u poglavlju o *razumnoj prilago-*

godbi i sigurnosti radnog mjesta navodi: „Coca-Cola HBC Hrvatska poduzet će mjere za proširenje razumne prilagodbe i na zaposlenike oboljele od bolesti prouzročenih HIV-om. To može uključivati promjenu radnoga vremena, posebnu opremu, mogućnost češćih stanaka, slobodno vrijeme za posjete liječniku, fleksibilno bolovanje, skraćeno radno vrijeme te mogućnost dogovora o povratku na posao“ (Coca-Cola HBC Hrvatska, 2018). Isto tako se spominje da osoba neće dobiti otkaz na radnom mjestu isključivo na temelju zaraženosti HIV-om.

Cola HBC Hrvatska ističe da se protive diskriminaciji, te će „poduzeti potrebne korektivne i disciplinske mjere protiv onih zaposlenika za koje se utvrdi da su sudjelovali u uznemiravanju i diskriminaciji zaposlenika izravno ili neizravno pogođenih HIV-om/sidom“ (Coca-Cola HBC Hrvatska, 2018).

5. ZAKLJUČAK

Iako je situacija bolja nego prije, ipak, prema stručnjacima je potrebno obrazovati i poslodavce i zaposlenike u određenim poduzećima o važnosti poštivanja ljudsko-pravnih pitanja, uključujući dostojanstvo osoba koje žive s HIV-om te senzibilizirati javnost oko problema koji je i dalje aktualan. Stoga je potrebno da određena poduzeća, ali i aktivističke grupe, zajedno s Klinikom za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ surađuju te da donesu strategijske dugoročne ciljeve kao što su održavanje utjecajnih edukativnih radionica i izrada edukativnih materijala koji će biti od velike važnosti u unapređivanju prava za osobe koje žive s HIV-om. U praksi, održavanje radionica i pisanje posebnih sadržaja o ovoj problematici može izuzetno pozitivno utjecati na sve te dati obećavajuće rezultate. To uključuje:

- kontinuiranu suradnju s ključnim poduzećima
- stvaranje edukativnih materijala – brošure, letke i knjižice o važnim informacijama o HIV-u
- redovito održavanje radionica unutar poduzeća za sve zaposlenike; poticati ih da postavljaju pitanja o HIV-u i AIDS-u
- suzbijanje mitova o HIV-u koji su još uvijek prisutni među brojnim građanima.

Nadamo se da će se i u Hrvatskoj naći društveno odgovorna poduzeća koja će se angažirati u osvješćavanju javnosti o ovoj važnoj i osjetljivoj temi.

REFERENCE

Avert (2017). History of HIV and AIDS Overview, <https://www.avert.org/professionals/history-hiv-aids/overview>. Pristupljeno 14. listopada 2018.

Avert (2017). Homophobia and HIV, <https://www.avert.org/professionals/hiv-social-issues/homophobia>. Pristupljeno 14. listopada 2018.

Belak Kovačević, S., Begovac J., Novotny E. T., Solt, A Stacie (2015). HIV-related

stigma and discrimination among people living with HIV in Croatia. *HIV Nursing*. https://www.researchgate.net/publication/327386567_HIV-related_stigma_and_discrimination_among_people_living_with_HIV_in_Croatia. Pristupljeno 14. listopada 2018.

Coca-Cola Hellenic Hrvatska (2018). Politika prema HIV-u/AIDS-u, <https://hr.coca-colahellenic.com/hr/o-nama/politike/politika-prema-hiv-u-aids-u/>. Pristupljeno 16. listopada 2018.

Roksandić Vidlička, Sunčana i sur. (2017). *Smjernice za zaštitu prava i poboljšanje društvene uključenosti oboljelih od infekcije HIV-om u Hrvatskoj*, <https://huhiv.hr/smjernice-za-zastitu-prava-i-poboljsanje-drustvene-ukljucenosti-oboljelih-od-infekcije-hiv-om-u-hrvatskoj/>. Pristupljeno 15. listopada 2018.

Sedlar, Emili (2018). Marieva bitka za život s HIV-om u Hrvatskoj: Iza mene je vrijeme borbe između svjetla i mraka, znanja i straha, empatije i osude, <https://www.crol.hr/index.php/zivot/9382-marieva-bitka-za-zivot-s-hiv-om-u-hrvatskoj-iza-mene-je-vrijeme-borbe-izmedu-svjetla-i-mraka-znanja-i-straha-empatije-i-osude>. Pristupljeno 10. listopada 2018.

UNAIDS (2014). Reduction of HIV-related stigma and discrimination, <http://www.unaids.org/en/resources/documents/2014/ReductionofHIV-relatedstigmaanddiscrimination>. Pristupljeno 14. listopada 2018.

World Health Organization (2017). HIV/AIDS, <http://www.who.int/features/qa/71/en/>. Pristupljeno 15. listopada 2018.

SIGURNOSNE PUTOVNICE ZA VANJSKE IZVOĐAČE

SAFETY PASSPORT FOR SUBCONTRACTORS

Judith Siveri Vereš

STSI – INTEGRIRANI TEHNIČKI SERVISI d.o.o. Zagreb, Lovinčićeva 4,
judith.veres@stsi.hr

SAŽETAK

Kroz politike kvalitete, okoliša i zaštite zdravlja, STSI d.o.o. kao dio INA Grupe, je izradio svoje strateške ciljeve s usmjerenošću na kontinuirano unaprjeđenje standarda sigurnosti s ciljem uspostavljanja sigurne okoline za sve svoje radnike, ali i radnike vanjski izvođača. U sklopu njih propisana je i provjera dokumentacije izvođača radova kako bi se provjerila kompetentnost radnika za izvođenje poslova za koje su angažirani. S obzirom na veliki broj izvođača, sve korake u procesu njihovog angažiranja je potrebno pojednostaviti, a da se pri tome kvaliteta procesa održi na jednakom nivou.

U cilju unapređenja trenutne situacije STSI je uveo Sigurnosnu putovnicu. To je personalizirani dokument u koji su uvedeni svi relevantni dokumenti vezani za zaštitu zdravlja, sigurnost i okoliš (ZZSO) koje pojedini radnik posjeduje s naglaskom da je prošao i interni trening. Prvi dio putovnice čini edukacijski materijal o osnovnim pravilima vezanim za ZZSO kako bi radnik imao u svakom trenutku dostupan podsjetnik.

Prilikom obavljanja posla radnik mora nositi putovnicu sa sobom te je pokazati tijekom nadzora. U slučaju kršenja ZZSO pravila ili sigurnog ponašanja, osoba koja radi nadzor može u nju unijeti i zabilješku.

Na ovaj način se osigurava da se na jednom mjestu nalaze sve potrebne informacije o vanjskom izvođaču.

Ključne riječi: sigurnosna putovnica, vanjski izvođač, edukacija, zdravlje, sigurnost

ABSTRACT

Based on its Quality Policy Statement, Environmental Protection and Occupational Health and Safety Policy Statements, STSI d.o.o. member of INA Group, has created its strategic objectives, mission and vision focused on continuous improvement of safety standards with the aim of establishing safe environment for its employees as well as for contractors' employees.

In view of a large number of contractors, all steps in the hiring process should be simplified while the quality of the process should be kept at the same level.

With the aim of improving the current situation, STSI has implemented a Safety Passport. This is a personalised document containing all relevant documents about health, safety and environmental protection (HSE), that an employee holds, and emphasising that he has also undertaken internal training. The first part includes educational materials about HSE rules, available as a reminder to the employee at all times.

When performing work, employee is required to have the Safety Passport with him and present it during a supervision. In case of violation of HSE rules or of safety conduct, the supervisor can record this in the Safety Passport. In that way, it is ensured that all necessary information about the external contractor is in one place.

Key words: safety passport, contractor, education, health, safety

1. UVOD

Proces proizvodnje i održavanja u naftnoj industriji svakodnevno donosi visokorizične aktivnosti te je rizik za nastanak nezgoda i ozljeda na radu velik. Stoga u kompaniji STSI d.o.o., kao članici INA Grupe, zdravlje i sigurnost su apsolutni prioritet. Visokorizične aktivnosti ne moraju uvijek značiti i veći broj ozljeda na radu što pokazuje primjer tvrtke STSI d.o.o.

Kroz politike kvalitete, okoliša i zaštite zdravlja, STSI d.o.o. kao dio INA Grupe, je izradio svoje strateške ciljeve s usmjerenošću na kontinuirano unaprjeđenje standarda sigurnosti s ciljem uspostavljanja sigurne okoline za sve svoje radnike, ali i radnike vanjskih izvođača.

2. CILJEVI

2.1. Područje primjene

Dugoročni poslovni uspjeh moguć je samo u uvjetima društveno odgovornog poslovanja, zaštite zdravlja i sigurnosti naših radnika i vanjskih izvođača, kao i poštivanje najviših standarda i najboljih praksa te proaktivne kulture i stalnog razvoja sustava i alata zaštite zdravlja, sigurnosti na radu i zaštite okoliša.

Jedan od preduvjeta dobrog poslovanja su jasno postavljeni ciljevi usklađeni sa strategijom organizacije i njenom vizijom i misijom.

Glavni cilj iz područja sigurnosti na radu je nula ozljeda na radu, odnosno osigurati da radove izvode samo kompetentne tvrtke i radnici kako bi se otklonio odnosno na najmanju moguću mjeru umanjio rizik od nastanka nezgoda i ozljeda na radu te rizik od nastanka štete po okoliš prilikom izvođenja radova.

3. POSTUPAK UPRAVLJANJA ZAHTJEVIMA ODRŽIVOG RAZVOJA, ZAŠTITE ZDRAVLJA, SIGURNOSTI I OKOLIŠA U PROCESIMA UGOVARANJA I NABAVE USLUGA u STSI d.o.o.

U skladu s već navedenim načelima društveno odgovornog poslovanja i standarda, STSI d.o.o. ima razvijen Postupak upravljanja zahtjevima održivog razvoja, zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša u procesima ugovaranja i nabave usluga (Contractor Management).

Već u fazi nabave se kao vanjski izvođači radova odabiru samo kvalificirani izvođači radova, a kategoriziraju se u odnosu na radove koje će izvoditi prema malom, srednjem i visokom riziku. Ovisno o riziku definiraju se kriteriji koje moraju zadovoljiti kako bi mogli poslove obavljati za INA Grupu odnosno STSI d.o.o.

U toj se fazi od svih izvođača radova, između ostalog, traže uvjerenja i svjedodžbe o radnicima kako bi se provjerila kompetentnost radnika za posao za koji će biti angažirani.

Navedenu dokumentaciju radnici vanjskih izvođača kasnije moraju imati i na mjestu izvođenja radova.

Sklapanjem ugovora definiraju se sva pravila zaštite zdravlja i sigurnosti na radu koje vanjski izvođači moraju provoditi tijekom izvođenja radova.

Prije započinjanja s radom provodi se uvodna obuka, u sklopu koje se vanjski izvođači dodatno upoznaju s opasnostima na lokaciji te sa zahtjevima vezanim za održivi razvoj, zaštitu zdravlja sigurnost i okoliš.

Neposredno prije početka posla vrši se analiza radnog zadatka kako bi se s radnicima utvrdile opasnosti i mjere za smanjenje rizika na prihvatljivu razinu povezane s aktivnostima koja će se provoditi, odnosno izdaju se Dozvole za pristup poslu (HSE_G16_STSI15).

Kroz cijeli proces nadzire se primjena propisanih pravila iz područja zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša, između ostalih, od strane voditelja radova, te stručnjaka Službe održivog razvoja, zaštite zdravlja sigurnosti i okoliša (HSE_G7_STSI17).

4. SIGURNOSNA PUTOVNICA

Obzirom na veliki broj angažiranih izvođača i sve korake u procesu njihovog angažiranja je potrebno pojednostaviti, a da se pri tome kvaliteta procesa održi na jednakom nivou.

S ciljem unapređenja trenutne situacije STSI je uveo Sigurnosnu putovnicu.

4.1. Što je Sigurnosna putovnica?

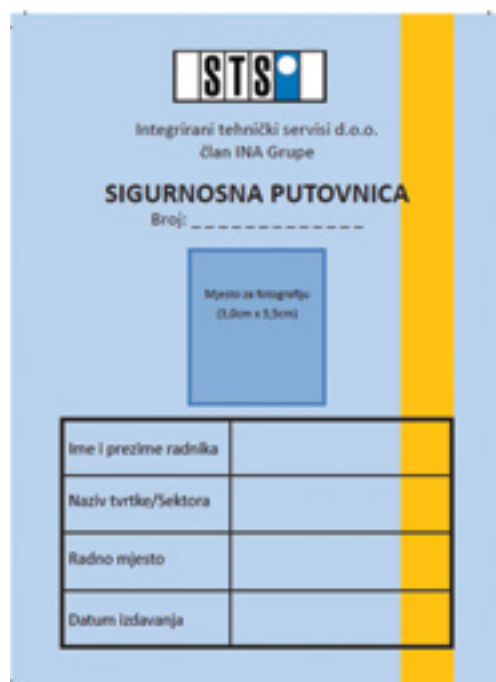
Sigurnosna putovnica je personalizirani dokument u kojem se nalaze svi relevantni dokumenti vezani za zaštitu zdravlja, sigurnost i okoliš koje pojedini radnik posjeduje.

Putovnica se izdaje na ime i prezime radnika, dodijeljen joj je jedinstveni broj te se na početnoj strani nalazi i slika koja olakšava prepoznavanje radnika prilikom nadzora na terenu iz područja zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša.

Prvi dio putovnice čini edukacijski materijal o osnovnim pravilima vezanim za održivi razvoj, zaštitu zdravlja sigurnost i okoliš kako bi radnik imao u svakom trenutku dostupan podsjetnik.

Edukacijski dio putovnice obrađuje teme kao što su:

- Temeljna pravila sigurnosti,
- Prijava incidenata,
- Zaštita okoliša,
- Rad s kemikalijama,
- Rad na visini,
- Rad u zatvorenim prostorima,
- Dizanje tereta,
- Rad s vatrom i sl.

Slika 1. Naslovna stranica Sigurnosne putovnice

Prekršena pravila ili pohvale iz područja zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša evidentirana nadzorom			
Prekršeno pravilo ili sigurno ponašanje	Datum	Mjera	Naziv org. jedinice, ime i prezime te potpis nadzornika

Slika 2. Sadržaj Sigurnosne putovnice

Drugi dio putovnice čini prostor u koji se unose podaci o certifikatima, provedenim liječničkim pregledima odnosno osposobljavanjima iz područja zaštite na radu, zaštite od požara kao i svim stručnim osposobljavanjima, koje radnik posjeduje.

U sklopu Sigurnosne putovnice nalazi se i dio u koji je moguće unijeti zabilješku o prekršenim pravilima ili pohvalama iz područja zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša, koja se evidentiraju tijekom nadzora.

Na ovaj način se osigurava da se na jednom mjestu nalaze sve potrebne informacije o vanjskom izvođaču i da su one u svakom trenutku dostupne osobama koje obavljaju nadzor.

4.2. Tko i kada može dobiti Sigurnosnu putovnicu?

Vanjski izvođač može dobiti Sigurnosnu putovnicu samo ako dokaže da posjeduje svu potrebnu dokumentaciju minimalno za poslove za koje je angažiran.

Prije uvodne obuke iz područja održivog razvoja, zaštite zdravlja sigurnosti i okoliša, radnik predaje ispunjenu putovnicu stručnjaku zaštite na radu, koji pregledava njen sadržaj te, još jednom, potvrđuje kompetentnost radnik s obzirom na procjenu rizika za poslove za koje je angažiran.

Nakon uvodne obuke ona se predaje radniku i smatra se važećom. Svaka promjena, vezana uz dokumentaciju radnika, unosi se u putovnicu za što je zadužen Stručnjak zaštite na radu tvrtke vanjskog izvođača ili po njemu ovlaštena osoba.

Na ovaj način se osigurava sljedivost odnosno povijest osposobljavanja radnika.

4.3. Koja je njena prednost?

Kako su ispred vanjskih izvođača stavljeni visoki zahtjevi spram zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša, Stručnjaci vanjskih izvođača uključeni su u proces izdavanja putovnice i to u fazi njenog popunjavanja. Na taj način se još jednom provjerava i potvrđuje kompletnost dokumentacije koju radnik posjeduje te njena valjanost, s obzirom na procjenu rizika radnih zadataka koje obavlja.

Prilikom obavljanja posla radnik putovnicu mora nositi sa sobom, što ne predstavlja problem s obzirom da se radi o dokumentu džepnog formata. Identifikacija radnika je olakšana putem slike koja se nalazi na samoj naslovnici dokumenta čime se smanjuje na najmanju moguću razinu mogućnost lažne identifikacije radnika.

Pregledom jednog dokumenta dobije se potpuni uvid u cjelokupnu dokumentaciju radnika, certifikate, osnovna i stručna osposobljavanja, kao i njegov odnos prema radu kroz zabilješke o prekršenim pravilima ili pohvalama iz područja zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša, koja se evidentiraju tijekom nadzora.

Uvođenjem Sigurnosne putovnice je dovelo do smanjivanja broja dokumenata koje mora imati na mjestu izvođenja radova čime se olakšava komunikacija s radnikom, vrijeme provedeno u pronalaženje traženog dokumenta tijekom nadzora kao i urednost radnog mjesta.

5. ZAKLJUČAK

Iako nam se čini da je područje sigurnosti i zaštite na radu u potpunosti regulirano našim zakonodavstvom, postoje dobre prakse i alati kojima se može pojednostaviti proces, a da se sigurnost podiže na još višu razinu.

Kako je cilj osigurati da radove izvode samo kompetentne tvrtke i radnici kako bi se otklonio, odnosno na najmanju moguću mjeru umanjio rizik od nastanka nezgoda i ozljeda na radu te rizik od nastanka štete po okoliš prilikom izvođenja radova, velika važnost leži u pripremnim aktivnostima, prije započinjanja radnika s poslom, odnosno prije uvodne obuke iz područja održivog razvoja zaštite zdravlja sigurnosti i okoliša.

Projekt „Sigurnosna putovnica“ nastao je, između ostalog, kao reakcija na veliki broj dokumentacije koju radnici moraju imati kod sebe za vrijeme izvođenja radova, iako nekada uvjeti za čuvanje dokumentacije nisu na zavidnom nivou.

Kako veći broj osoba radi nadzore na mjestu izvođenja radova informacije o radniku o prekršenim pravilima ili pohvalama iz područja zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša, nisu bile dostupne već se njima pristupalo putem računala što je iziskivalo veću količinu vremena.

REFERENCE

HSE_G16_STSI15 Postupak upravljanja zahtjevima održivog razvoja, zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša u procesima ugovaranja i nabave usluga u STSI d.o.o.; Izdanje: 06

HSE_G7_STSI17 Postupak nadzora u području održivog razvoja, zaštite zdravlja, sigurnosti i okoliša Izdanje; 04

„STRUČNA OCJENA PO POTREBI“: DONACIJE JAVNIH TRGOVAČKIH DRUŠTAVA

„EXPERT REVIEW IF NECESSARY“: PUBLIC COMPANIES' PHILANTHROPY

mr. sc. Ivan Šprajc

*Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, I. Lučića 3, Zagreb,
isprajc@gmail.com*

Marina Škrabalo

Zaklada Solidarna, Trg kralja Petra Krešimira IV br. 2, ZAGREB

doc. dr. sc. Jasmina Božić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, I. Lučića 3, Zagreb i, Zagreb

SAŽETAK

Prema trodijelnom dinamičkom modelu društva kao ekvilibrija države, gospodarstva i civilnog društva Cohen i Aratoa, slijedom Habermasa, osnaživati i štititi civilno društvo od državne uprave i od sila tržišne ekonomije od ključne je važnosti u demokratskom društvu. Nezaobilaznu kariku u tome predstavljaju trgovačka društva u vlasništvu države, koja služe različitim svrhama javnog dobra, te djelujući na tržištu, mogu biti predvodnici društveno odgovornog poslovanja. Putem dostupnih općih akata i izvješća te informacija dobivenih temeljem zahtjeva upućenih relevantnim trgovačkim društvima, na uzorku trgovačkih društava koja su u stopostotnom vlasništvu Republike Hrvatske prema Registru državne imovine, istražujemo kriterije, procedure i prakse doniranja i sponzoriranja neprofitnih organizacija na razini pojedinih poduzeća, te prihvaćanje standarda financiranja iz Uredbe o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge (“Narodne novine” 26/15). Rezultati upućuju na potrebu provedbe analize transparentnosti dodjele bespovratnih sredstava od strane tijela državne uprave neprofitnim organizacijama na natječajima, te nužnost izrade preporuka za poboljšanje transparentnosti, koje su planirane u Akcijskom planu za 2017. i 2018. godinu uz Strategiju suzbijanja korupcije za razdoblje od 2015. do 2020. godine.

Ključne riječi: javna trgovačka društva, neprofitne organizacije, društvena odgovornost gospodarstva, antikorupcijska strategija, transparentnost

ABSTRACT

According to dynamic social equilibrium triple model of state, economy and civil society envisioned by Cohen and Arato, following Habermas, for a democratic society it is of utmost importance to empower and protect civil society from both state administration and from market economy forces. An irreplaceable link in the model concerns public companies owned by the state, which may act as leaders in corporate social responsibility while performing various purposes of public good. Through available general acts and reports as well as information obtained via queries addressed to relevant public companies, on the sample of public companies fully owned by the Republic of Croatia, we examine criteria, procedures and practices of donating and sponsoring non-profit organisations by public companies, as well as their incorporation of standards required by the Decree on Criteria, Measures and Procedures of Financing and Contracting Programmes and Projects of Public Interest Implemented by Associations (Official Gazette of the Republic of Croatia 26/15). The results indicate that it is necessary to undertake analysis of public companies' tenders for non-profit organisations, as well as to issue recommendations for improvement of transparency, as planned in the Action Plan for 2017-2018 related to the Croatian Anti-Corruption Strategy 2015-2020.

Key words: state-owned enterprises, non-profit organisations, corporate social responsibility, anti-corruption, transparency

1. UVOD

Pred javna trgovačka društva postavljaju se visoki standardi društveno odgovornog poslovanja budući da im je osnivač država te javnost očekuje da ona u pogledu društvene odgovornosti djeluju kao modeli najviših standarda društveno odgovornog poslovanja za svoje poslovne partnere i druge dionike. U tekstu koji slijedi opisujemo međunarodne i nacionalne standarde specifično usmjerene na borbu protiv korupcije u trgovačkim društvima u vlasništvu države, s naglaskom na možebitne odredbe u vezi donacija i sponzorstava neprofitnim organizacijama. Potom prikazujemo rezultate našeg istraživanja provedenog putem javno objavljenih informacija te zahtjeva za pristup informacijama koje smo uputili odabranim trgovačkim društvima u stopostotnom vlasništvu Republike Hrvatske prema Registru državne imovine u ožujku 2018. g., a odnosi se na antikorupcijske standarde i mehanizme koje spomenuta trgovačka društva primjenjuju pri dodjeli donacija i sponzorstava neprofitnim organizacijama. U skladu s načelima društveno odgovornog poslovanja, većina trgovačkih društava u vlasništvu hrvatske države ima dobru praksu doniranja i sponzorstva neprofitnim organizacijama. U tom području između pojedinih trgovačkih društava postoje nemale razlike u pogledu toga koje mehanizme i kako primjenjuju. Istraživanje smo proveli iz razloga što je, radi povjerenja građana u pogledu poslovanja javnih trgovačkih društava (u daljnjem tekstu: JTD), važno da informacije o tim mehanizmima budu javno dostupne. U svjetlu činjenice da na Indeksu percepcije korupcije 2017. g. organizacije Transparency International Hrvatska dijeli 57. mjesto sa Saudijskom Arabijom¹, od 180 država koje indeks obuhvaća², svaki doprinos prevenciji korupcije iznimno je dobrodošao. Naime, učinci korupcije na neko društvo jesu trajno produbljivanje moralne erozije na institucionalnoj razini, legitimacija bezakonja kao poželjnog načina ostvarivanja društvenih ciljeva, te naposljetku gubitak integracijskih čimbenika društva (Matić i Groznica, 2008, str. 150-151). Kad je riječ o javnim trgovačkim društvima, ona su na žalost često poprišta političkog klijentelizma i u njima se snažnije očituju njegovi negativni utjecaji na gospodarstvo. Standardi i prakse javnih trgovačkih društava dijelom zrcale Uredbu o kriterijima, mjerilima i postupcima financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge (“Narodne novine” br. 26/15), koju je Vlada donijela radi izvršavanja čl. 33/2 Zakona o udrugama (u daljnjem tekstu: Uredba). U zaključnom dijelu donosimo neke preporuke za daljnji razvoj mehanizama za sprječavanje i borbu protiv korupcije u JTD-ima pri dodjeli donacija i sponzorstava neprofitnim organizacijama.

¹ Između BDP-a po glavi stanovnika i razine korupcije, kao ni između stope rasta i razine korupcije u pojedinoj zemlji, nema značajne korelacije (Polšek, 1999, str. 451).

² https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017#table. Usp. također UNODC-ovo izvješće ‘Corruption in Croatia: Bribery as Experienced by the Population’ (2011). Hrvatska je prema poretku organizacije Transparency International još 2009. g. svrstana u istu kategoriju s državama s devijantnom društvenom strukturom poput Saudijske Arabije, Tunisa, Gruzije, Namibije itd., u kojima središnja mjesta korupcije i glavni generatori korupcije još uvijek nisu neutralizirani (Leburić, Matić i Quien, 2010, 22).

2. TEORIJSKA POLAZIŠTA

Naše istraživanje usmjereno je na doniranje i sponzoriranje neprofitnih organizacija od strane JTD-a. Kada dogovorimo o neprofitnim organizacijama, mislimo na nevladine organizacije ili organizacije civilnog društva. Prema trodijelnom modelu društva Jean Cohen i Andrew Aratoa, vodećim teoretičarima uloge civilnog društva u izgradnji demokratskih društava, osnovne društvene sfere čine država, gospodarstvo i civilno društvo (Cohen i Arato, 1992.). Prema tom modelu društva, koji je nastao kao nadgradnja Habermasove teorije komunikacijskog djelovanja, civilno društvo predstavlja sferu koja treba biti istodobno povezana s gospodarstvom i državom, i neovisna od njih. Država, gospodarstvo i civilno društvo kao zasebne ali međupovezane sfere nisu jedni spram drugih konfrontirani, nego svako od njih ima vlastite uloge i metode djelovanja. Državna odnosno politička sfera treba razvijati programsku otvorenost prema civilnoj sferi i osnaživati civilno društvo da bi ono djelovalo institucionalnim kanalima. Gospodarstvo također treba podržavati civilno društvo. Civilnom društvu odnosno neprofitnim organizacijama koje djeluju ponajprije na načelima dobrotvornog, dobrovoljnog rada i socijalne ekonomije (Bežovan, 2005), u ulozi korektiva negativnih utjecaja tržišta i možebitnog državnog ekspanzionizma, nužno je uz prijeko potrebnu podršku države i gospodarstva, istodobno osigurati i zaštitu od državne birokracije i od samoregulativnih sila tržišne ekonomije. Naime, u demokratskim društvima civilno društvo vrši najmanje četiri bitne funkcije: obrambenu (tzv. *watchdog* funkcija) – nadzor državnih institucija radi sprječavanja zlorabe državne moći; legitimirajuću – civilno društvo pomaže uspostavi povjerenja između građana i države; participativnu – civilno društvo potiče sudjelovanje građana u javnoj sferi, podižući time kvalitetu demokratskih procesa, i integrativnu – građani putem organizacija civilnog društva djeluju kolektivno, u povezanosti, čime se olakšava šira socijalna kohezija te otvara prostor za osnaživanje zajedničkih simbola i društvenih normi, za razliku od umreženosti karakteristične za korupcijsko djelovanje, koje za sobom povlači niz daljnjih društveno nepoželjnih radnji (Granovetter, 2007). Navedene četiri glavne funkcije civilnog društva bitne su za zdravo demokratsko društvo. Riječju, civilno društvo jedna je od triju ključnih sfera društva, ono treba podršku države i gospodarstva, ali istom treba biti diferencirano i neovisno od njih jer jedino tako može vršiti svoju ulogu kritičkog socioekonomskog čimbenika društvene ravnoteže.

U tom kontekstu postaje jasna važnost podrške JTD-a neprofitnim organizacijama, uz istodobno osiguravanje neovisnosti organizacija primateljica podrški, drugim riječima, uz suzbijanje možebitnih koruptivnih utjecaja. Korupcijski rizici u sklopu doniranja i sponzorstava od strane JTD-a, s obzirom na uključenost države i javnog sektora, pripadaju političkoj korupciji. Prema ozbiljnosti korupcijske radnje, ako uključuju visoke državne dužnosnike i političare, radi se o tzv. visokoj korupciji, a ako uključuju samo službenike javne uprave koji djeluju na razini provedbe propisa i politika, radi se o niskoj korupciji, koja se još naziva administrativnom odnosno birokratskom korupcijom. Ako je javnom službeniku ponuđena bilo koja vrsta dobitka koja mu ne pripada, riječ je o aktivnoj korupciji, a ako je javni službenik zatražio takav dobitak, riječ je o pasivnoj korupciji (Grubiša, 2010, str. 83).

3. SUZBIJANJE KORUPCIJE U JAVNIM TRGOVAČKIM DRUŠTVIMA

Kada je riječ o javnim trgovačkim društvima, na međunarodnoj razini od početka ovog stoljeća posebice Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj (*OECD*) i organizacija Transparency International (*TI*) prednjače u razvoju standarda poslovanja koji mogu poslužiti kao vodiči vladama i javnim poduzećima u borbi protiv korupcije u tim poduzećima. Precizan vodič za izradu antikorupcijskih politika i procedura u JTD-ima donosi *TI* u studiji ‘Deset načela za suzbijanje korupcije u javnim trgovačkim društvima’ P. Wilkinsona iz 2017. g. *TI* polazi od činjenice da učinkovit antikorupcijski program jest u izravnom i neizravnom interesu javnog poduzeća. Takav program prvenstveno se oslanja na transparentnost i javno izvješćivanje. *TI* predlaže sljedećih deset načela za upravna vijeća, menadžment i zaposlenike JTD-a, kao i treće strane kao što su poslovni partneri, posrednici, distributeri, dobavljači i drugi suradnički dionici:

1. Djelovati u skladu s najvišim standardima etičnosti i integriteta - prvo načelo polazi od organizacijske kulture etičnosti i integriteta koju treba promicati uprava na svim razinama poduzeća, i koja treba biti očitovana u antikorupcijskoj politici i programu.
2. Osigurati upravljanje i nadzor antikorupcijskog programa koji su utemeljeni na najboljim praksama - drugo načelo odnosi se na upravljanje poduzećem u skladu s antikorupcijskim programom, što obuhvaća između ostalog transparentnu proceduru izbora članova uprave koji trebaju djelovati neovisno i u najboljem interesu poduzeća, jasnu podjelu odgovornosti između uprave i glavnog izvršnog direktora itd.
3. Odgovornost spram dionika putem transparentnosti i javnog izvješćivanja - javno izvješćivanje o antikorupcijskom programu koje dionicima omogućuje uvid u upravljanje trgovačkim društvom, transparentnost glede odnosa s dijelom državne uprave koji obnaša vlasničku funkciju nad trgovačkim društvom, poticanje angažmana ključnih dionika, uključujući organizacije civilnog društva, u izradu antikorupcijskog programa trgovačkog društva, osnovni su elementi trećeg načela.
4. Osigurati da politike i procedure ljudskih resursa podržavaju antikorupcijski program - četvrto načelo odnosi se na promicanje etičnosti i integriteta među zaposlenicima putem nagrada i poticaja, politike neprihvatljivosti koruptivnih radnji svih vrsta, i disciplinskog sankcioniranja, pri čemu se ističe da menadžer zadužen za provedbu antikorupcijskog programa mora djelovati neovisno, s autoritetom, i imati na raspolaganju potrebne resurse.
5. Oblikovati antikorupcijski program utemeljen na detaljnoj procjeni rizika - u petom se načelu podcrtava da antikorupcijski program treba obuhvatiti procjenu rizika vezanih uz različite oblike korupcije kao što su podmićivanje, trgovina utjecajem, nepotizam, favoritizam, klijentelizam, povlašćivanje, prijevare, pranje novca, zloraba sukoba interesa.

6. Primjenjivati detaljne politike i procedure radi suzbijanja ključnih rizika korupcije - šesto načelo inzistira na detaljnim politikama i procedurama, primjerice u smislu zabrane doniranja političkim strankama, nužnosti razdoblja 'hlađenja' između političke ili javne upravne pozicije i pozicije u upravi JTD-a, sustava unutarnjeg računovodstvenog nadzora itd.
7. Upravljanjem odnosima s trećim stranama osigurati da one slijede antikorupcijske standarde jednakovrijedne standardima JTD-a - sedmim načelom nastoji se da javno poduzeće u postupanju spram bilo koje treće strane s kojom surađuje, bilo da se radi o partnerima, posrednicima, lobistima, konzultantima itd., primjenjuje antikorupcijske standarde, a kada nije moguće osigurati da treća strana ima ekvivalentan antikorupcijski program, javno poduzeće treba imati plan djelovanja u slučaju sumnje na korupciju.
8. Putem komunikacije i izobrazbe osnaživati antikorupcijski program - osmo načelo traži upoznavanje članova uprave i zaposlenika s antikorupcijskim programom putem sustava komunikacije i programa izobrazbe.
9. Uspostaviti sigurne i pristupačne kanale savjetovanja i zviždanja - deveto načelo zahtijeva mehanizme koji bi zaposlenicima bili na raspolaganju za savjetovanje ili iskazivanje sumnji na možebitne koruptivne radnje.
10. Pratiti, procjenjivati i neprestano unaprjeđivati provedbu antikorupcijskog programa - deseto načelo odnosi se na uvođenje redovitog neovisnog nadzora provedbe antikorupcijskog programa u JTD-ima, koji u slučaju manjih javnih trgovačkog društva može biti povjeren čak i organizaciji civilnog društva.

Navedena načela opsežno su objašnjena, no načini njihove provedbe, odnosno kreiranje implementacijskih alata, prepušta se samim javnim poduzećima. Isto vrijedi i za mehanizme praćenja provedbe.

3.1. Suzbijanje korupcije kod doniranja i sponzorstava u javnim trgovačkim društvima

Među transakcijama koje prati visoki rizik korupcije *TI* navodi i donacije u dobrotvorne svrhe, investicije u zajednicu i sponzorstva, što je uz desetak drugih aktivnosti smješteno u područje visokog rizika korupcije. Podržavati razvoj lokalne zajednice jedno je od ključnih obilježja društvene odgovornosti JTD-a. Osim toga, donacije zajednici i sponzorstva osnažuju reputaciju i brend poduzeća. Međutim, kako piše *TI*, donacije i sponzorstva mogu se zlorabiti za vršenje utjecaja pri dodjeli nekog ugovora; primatelji donacije ili sponzorstva mogu se zaposleniku odgovornom za dodjelu donacije ili sponzorstva odužiti uzvratom dijela dobivenih sredstava; donacija ili sponzorstvo mogu biti usmjereni na dobrobit političkog dužnosnika iz uprave poduzeća; investicija u lokalnu zajednicu može biti upućena u pravcu potpore određenoj političkoj stranci; vlada ili pojedini političari mogu vršiti pritisak na javno poduzeće da uloži sredstva u određeni projekt; naposljetku, donacija ili sponzorstvo može biti sredstvo prijenosa ili pranja novca. Stoga JTD mora putem svoje politike i strategije, procedura i kriterija, osigurati da tran-

sakcije koje se vrše u filantropske svrhe ne budu instrumentalizirane u svrhu prikrivanja podmićivanja ili bilo kojeg drugog oblika korupcije. Menadžer zadužen za donacije i sponzorstva treba najmanje godišnje podnositi izvješće upravnom odboru JTD-a, a JTD treba redovito izvješćivati javnost o procesu izbora donacija i sponzorstava kao i o dodijeljenim donacijama i sponzorstvima.

Transparentnost trgovačkih društava u većinskom državnom vlasništvu prepoznata je već cijelo desetljeće kao zasebna tema u sklopu nacionalne antikorupcijske strategije. Vlada RH je još 2009. g. donijela Antikorupcijski program za trgovačka društva u većinskom državnom vlasništvu za razdoblje 2010. -2012. čija je provedba redovito praćena od strane Samostalnog sektora za suzbijanje korupcije Ministarstva pravosuđa³. U srpnju 2013. godine, u sklopu Partnerstva za otvorenu vlast, u Hrvatskom je saboru održana obuhvatna, i do sada jedina takva javna rasprava o kvaliteti i izazovima provedbe antikorupcijskih programa na razini JTD, u organizaciji Ureda za udruge te udruga Gong i Transparency International Hrvatska⁴. Jedan od zaključaka, temeljen na rijetko otvorenom dijalogu predstavnika JTD, državnih i lokalnih vlasti te stručnjaka iz državnih institucija, akademske zajednice i civilnog društva, odnosi se na važnost prepoznavanja donacija i sponzorstava neprofitnim organizacijama kao „relevantnog korupcijskog rizika i izvora nepravilnosti ukoliko na razini poduzeća nisu definirane procedure, kriteriji i ograničenja za njihovu dodjelu, specificiran način za prepoznavanje i sprječavanje mogućih sukoba interesa u dodjeli sponzorstva i donacija te javno objavljene sve informacije o postupku, primateljima, iznosima i namjeni sponzorstava i donacija“. Naime, osim što ih se može zloupotrijebiti kao sredstvo klijentelističkih razmjena usluga pa i kao mito, donacije i sponzorstva mogu poslužiti i kao paravan za davanje političkih donacija putem posredničkih primatelja, posebice u svjetlu zakonske zabrane političkih donacija svim poduzećima s vlasničkim udjelima države ili lokalnih vlasti. Isto tako, kolikogod njihova svrha bila načelno društveno korisna, sustav dodjela donacija i sponzorstava trebao bi biti ciljani i promišljen u odnosu na potrebe zajednice, a transferi iz javnog u neprofitni sektor, kolikogod korisni za zajednicu, svakako bi trebali izostati u uvjetima kada javna poduzeća nisu u stanju podmirivati svoje redovite financijske obveze, čime oštećuju svoje primarne dionike. Tom prigodom formulirane su i sljedeće preporuke koje su i danas relevantne: (1) iskazivanje donacija i sponzorstava treba predvidjeti u obrascima za sumativna godišnja financijska izvješća, čime će se osigurati i podloga za praćenje učinaka porezne olakšice za osnovicu za porez na dobit; (2) potrebno je postaviti ograničenja za donacije i sponzorstva u slučajevima značajnih financijskih poteškoća i poslovnih dugovanja, kada filantropske aktivnosti

3 Ministarstvo pravosuđa, „izvješće o provedbi antikorupcijskog programa za trgovačka društva u većinskom državnom vlasništvu za razdoblje 2010.-2012.“, siječanj 2013. Izvor: <https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Antikorupcija/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Antikorupcijskog%20programa%20za%20trgova%C4%8Dka%20dru%C5%A1tva%20u%20ve%C4%87inskom%20dr%C5%BEavnom%20vlasni%C5%A1tvu%20za%20razdoblje%202010-2012.%205.%20izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20za%20razdoblje%20od%2001.%20sije%C4%8Dnja%20do%2001.%20.pdf>, pročitano 29. 08. 2018.

4 Izvor: Ured za udruge, „Održana javna rasprava o odgovornosti i transparentnosti rada trgovačkih društava u većinskom državnom vlasništvu“, <http://int.uzuvrh.hr/vijest.aspx?pageID=1&newsID=1810>, pročitano 29. 08. 2018.

dobiju predznak društvene neodgovornosti; (3) potrebno je definirati Smjernice za javna poduzeća o odgovornoj, transparentnoj i djelotvornoj politici sponzorstava, donacija i drugih oblika ulaganja u zajednicu i društveni razvoj, te osigurati dodatne prilike za savjetovanje i edukaciju o primjeni Smjernica za javna poduzeća. Iako je mjera donošenja antikorupcijskih programa na razini JTD uvrštena i u naknadne dvogodišnje Akcijske planove suzbijanja korupcije za 2015.-16 te 2017. -18, a koji predstavljaju operativnu osnovu za provedbu aktualne *Strategije suzbijanja korupcije za razdoblje od 2015. do 2020* („Narodne novine“ br. 26/15), detaljno praćenje provedbe ove mjere u ovom je *policy* ciklusu dosad izostalo, za što je zadužen Sektor za korupciju koji u aktualnom ustrojstvu Ministarstva pravosuđa više ne djeluje kao samostalna jedinica, već je dio Uprave za europske poslove, međunarodnu i pravosudnu suradnju.

4. REGULACIJA DONIRANJA NEPROFITNIH ORGANIZACIJA U HRVATSKOM ZAKONODAVSTVU

Postupci financiranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge nisu novost u hrvatskom pravnom poretku. Još u relevantnom zakonu iz 2001. godine (Zakon o udrugama) nalazile su se odgovarajuće odredbe koje su imale za cilj financijsko potpomaganje udruga. Međutim, spomenute zakonske odredbe, načelne po svojoj naravi i sadržaju, nisu nikada konkretizirane na podzakonskoj razini, a to znači da nikada nisu operacionalizirane kako to navode Dika i suradnici (2003, 86 i dalje). Zakon o udrugama koji je na snazi također sadrži odredbu načelne naravi (čl. 33, st. 2.) ali je ona operacionalizirana donošenjem posebnog podzakonskog akta.⁵ Radi se o posebnoj, već spomenutoj Uredbi koju je u proljeće 2015. donijela Vlada RH.⁶

Uredba u velikoj mjeri slijedi i regulativno primjenjuje ranije navedena shvaćanja iskazana u dokumentu organizacije Transparency International. Budući da „(k)orupcija postaje zasebna i nerespektabilna djelatnost tek kad je pravo, moral i reglementiranje izdvajaju kao devijaciju“ (Božić i Kutlić, 2012, str. 201), Uredba predstavlja značajan pomak u smjeru preventive i delegitimacije korupcije. Primjena Uredbe barem u najnužnijoj mjeri osigurava transparentnost i pravilnost donacija koje daju JTD-i. Uz Uredbu i Zakon o pravu na pristup informacijama (osobito čl. 10, st. 1, t. 1-2. i 8), djeluje u smjeru osiguranja transparentnosti i predvidivosti djelovanja JTD-a u ovom području⁷. Tim

5 Zakon o udrugama, „Narodne novine“ br. 74/14 i 70/17 (dalje: ZOU). Čl. 33, st. 2. ZOU-a glasi: „Vlada Republike Hrvatske, na prijedlog svoje stručne službe nadležne za udruge, uredbom uređuje kriterije, mjerila i postupke financiranja i ugovaranja programa i projekata od interesa za opće dobro koje provode udruge.“

6 Navedena uredba objavljena je u „Narodnim novinama“ br. 26/15 te je stupila na snagu 17. 03. 2015.

7 U Zakonu o pravu na pristup informacijama („Narodne novine“ br. 25/13 i 85/15) citirana odredba čl. 10. u apsolutnim terminima oblikuje obvezu subjekata na koje se odnosi da „na internetskim stranicama na lako pretraživ način i u strojno čitljivom obliku“ objavljuju cijeli niz informacija i bez prethodnog zahtjeva stranaka. Odredbe st.1, t. 1-2 i t. 8. uređuju ovu obvezu u pogledu svih akata koje obveznici zakona donose kao i u pogledu informacija o dodijeljenim bespovratnim sredstvima i donacijama. Usp. Šprajc, I. (2013), Obveze tijela javne vlasti prema hrvatskome Zakonu o pravu na pristup informacijama, Sveske za javno pravo, godište 4, br. 13, ss. 21-31; dostupno na poveznici: <http://www.fcjp.ba/index.php/casopis/86573>, pristupljeno 5. 7. 2018.; te Analitičko izvješće (br. 3/18) Povjerenice za informiranje o praćenju provedbe Zakona o pravu na pristup informacijama pod nazivom „Transparentnost dodjele be-

ciljevima su osobito posvećene odredbe koje predviđaju obveze obveznika ovog zakonskog akta da neovisno o postavljenim upitima objavljuje važne informacije vezane za djelovanje JTD-a. Kao izvor prava Uredba je posebno važna za tijela državne uprave te druge javne institucije no svoju važnost – iako na modificirani način – zadržava i u pogledu trgovačkih društava u vlasništvu RH odnosno jedinica lokalne/područne samouprave te trgovačkih društava kojih je osnivač RH odnosno jedna (više) jedinica lokalne/područne samouprave. To je vidljivo u čl. 1. Uredbe koji prvo, za JTD-e predviđa važenje Uredbe „na odgovarajući način“ (st. 2.) pri primjeni kriterija, mjerila i postupaka sadržanih u ovom aktu. Osim toga, snagom st. 4. i 5, čl. 1. Uredbe dodane su još dvije odredbe koje primjenu Uredbe šire, među ostalim, i na doniranje i sponzoriranje udruga odnosno na odobravanje nefinancijske podrške udrugama u pravima, pokretinima i nekretninama. U oba slučaja, međutim, postoje određeni uvjeti koji primjenu Uredbe čine manje izvjesnom u navedenim slučajevima. Prvi put (st. 4, čl. 1. Uredbe) se radi o uvjetu nepostojanja drugih propisa (tzv. supsidijarna primjena Uredbe), a drugi put (st. 5, čl. 1. Uredbe) o primjeni „na odgovarajući način“. Dakle, u postupcima doniranja i sponzoriranja udruga sredstvima iz javnih izvora javna trgovačka društva Uredbu primjenjuju uz dva bitna uvjeta; to čine na odgovarajući način i ako posebnim propisom nije drugačije određeno.

Pokazano na primjeru to znači slijedeće; sukladno odredbama Zakona o igrama na sreću te posebnog podzakonskog akta (Uredba o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću za 2018.g.) vrši se raspodjela određenih javnih sredstava udrugama. U navedenom slučaju odredbe Uredbe ne dolaze do primjene.⁸ Nužno je i važno napomenuti i to da se aktima JTD-a ne može derogirati primjena Uredbe (jer se radi o aktima niže pravne snage od Uredbe) kao i to da Uredba pretendira biti općeprimjenjivi propis – iako opet „na odgovarajući način“ – u postupcima financiranja programa i projekata javnim sredstvima u kojima su prihvatljivi primatelji sredstava druge organizacije civilnog društva (zaklade, privatne ustanove, vjerske zajednice i druge neprofitne organizacije).⁹

Ipak, kako u pogledu primjene Uredbe na postupke doniranja i sponzoriranja udruga nema spora potrebno je pružiti pregled onih odredbi čija primjena dolazi u obzir u spomenutim postupcima. Uredba posvećuje poseban članak koji se odnosi na postupke doniranja i sponzoriranja udruga – radi se o čl. 55. koji predstavlja relativno jasan smjerokaz za JTD-e.¹⁰ Jasnoća je posljedica okolnosti da je donositelj Uredbe odlučio

spovratnih sredstava neprofitnih organizacijama na natječajima” iz 2018., dostupno na poveznici: <https://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2018/05/AI-3-2018-Transparentnost-dodjele-bespovratnih-sredstava-neprofitnim-organizacijama-na-natje%C4%8Dajima-25.5.pdf>, pristupljeno 03.07.2018.

8 Identičan slučaj postoji i u regulaciji zadovoljavanja javnih potreba u kulturi. Postojanje posebnog zakona (Zakon o financiranju javnih potreba u kulturi) kao i podzakonskog akta (Pravilnika o izboru i utvrđivanju programa javnih potreba u kulturi) derogira od primjene Uredbu.

9V. u tom smislu čl. 5, st. 6. Uredbe. Međutim, u pogledu ove odredbe može se uočiti sumnja u njezinu ustavnost s obzirom da je Uredba donesena pozivom na čl. 33, st. 2. ZOU-a koji izrijeком spominje samo i isključivo udruge kao destinatare javnih sredstava.

10 Čl. 55. Uredbe glasi: „(1) Kada iz dijela svojih prihoda odobravaju i dodjeljuju financijska sredstava programima i/ili projektima udruga iz članka 1. Stavka 4. i nefinancijske podrške iz članka 1. Stavka 5. ove Uredbe putem sponzorstva ili donacija odredbe ove Uredbe kojima se uređuju mjerila i standardi

„odgovarajuću primjenu“ pobliže odrediti putem ukazivanja na ključne normativne elemente koji moraju biti prisutni i primijenjeni u svakom postupku kojeg u rečenom cilju provodi JTD. Lako je uočljivo da je postupak doniranja udruga ponešto složeniji u provedbi jer za razliku od postupka sponzoriranja udruga uključuje primjenu instituta javnog natječaja što samo po sebi jamči višu razinu transparentnosti. Osim toga, ostali normativni elementi u oba postupka morali bi biti identični.

Iako čl. 55. ne precizira pojedinačne norme koje se moraju primijeniti u konkretnom postupku doniranja/sponzoriranja normativne upute iz st. 2. i 3. dostatno su jasne da se prema njima takve norme mogu identificirati. Primjerice, standardi financiranja putem javnog natječaja – na koji upućuje čl. 55, st. 2, t. 1. – navedeni su u čl. 4. Uredbe. Ako se tome dodaju i druge norme Uredbe koje uređuju institut javnog natječaja JTD-a koje namjerava donirati udrugama, ne bi trebalo imati pretjeranih problema u identificiranju normi o transparentnosti koje mora primijeniti. U tom cilju JTD mora analizirati veliku većinu odredbi od čl. 6. do čl. 26. Uredbe te primijeniti izravno primjenjive norme.¹¹ Jednaka je situacija i u pogledu ostalih normativnih uputa iz čl. 55, st. 2. i 3.¹²

financiranja programa i projekata od interesa za opće dobro iz javnih izvora dužna su na odgovarajući način primjenjivati i javna trgovačka društva.

(2) Pod odgovarajućom primjenom odredbi ove Uredbe smatra se da su javna trgovačka društva kod odobravanja i dodjeljivanja donacija udrugama dužna primjenjivati odredbe koje se odnose na:

- osnovne standard financiranja putem javnog natječaja, posebno na transparentnost postupka dodjele sredstava koji utvrde javnim natječajem za dodjelu donacija,
- uvjete koje moraju ispunjavati udruge koje koriste sredstva iz javnih izvora,
- nepristranost i izbjegavanje sukoba interesa,
- zaključivanje ugovora o dodjeli financijskih sredstava i
- izvještavanje o dodijeljenim sredstvima.

(3) Prilikom odobravanja i dodjeljivanja financijskih sredstava udrugama putem sponzorstva javna trgovačka društva dužna su na odgovarajući način primjenjivati odredbe ove Uredbe koje se odnose na:

- uvjete koje moraju ispunjavati udruge koje koriste sredstva iz javnih izvora,
- nepristranost i izbjegavanje sukoba interesa,
- zaključivanje ugovora o sponzorstvu i
- izvještavanje o dodijeljenim sredstvima.”

¹¹ Recentnu analizu transparentnosti doniranja neprofitnih organizacija na uzorku od pet entiteta (tri tijela državne uprave – Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Ministarstvo kulture te Središnji državni ured za šport; jedna agencija – Agencija za elektroničke medije; te jedna zaklada – Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva) poduzeo je Povjerenik za informiranje RH. Izvješće pod nazivom “Transparentnost dodjele bespovratnih sredstava neprofitnih organizacijama na natječajima” rezultat je provedbe Akcijskog plana za 2017. i 2018. Uz Strategiju suzbijanja korupcije za razdoblje 2015.-2020. u okviru praćenja provedbe Zakona o pravu na pristup informacijama te je objavljeno u lipnju 2018. Izvor: <https://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2018/05/AI-3-2018-Transparentnost-dodjele-bespovratnih-sredstava-neprofitnim-organizacijama-na-natje%C4%8Dajima-25.5.pdf> pročitano 03. 07. 2018.

¹² Jednako je jasna i situacija u pogledu primjene institute sukoba interesa u odgovarajućem postupku. Čl. 27. Uredbe izravno je primjenjiv u tom smislu.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Na primjeru deset JTD-a¹³ – za koja je karakteristično da su sva u 100%-nom vlasništvu Republike Hrvatske¹⁴ – pokušalo se istražiti u kojoj su mjeri pravila ovih društava o doniranju i/ili sponzoriranju sukladna pravilima iz Uredbe. Kriterije procjene predstavljaju prethodno citirani minimalni normativni elementi koje Uredba navodi u čl. 55, st. 2-3. Pri tome je potrebno napomenuti da se zbog izričite prijelazne norme čl. 60, st. 1. Uredbe dužnost usklađivanja vlastitih akata s odredbama Uredbe nije odnosila na JTD-e što je dovelo do primjetnih razlika ovisno od toga kada su ova društva donosila vlastite akte – prije ili poslije stupanja na snagu Uredbe.¹⁵

¹³ Uzorak je obuhvatio JTD-e koji ispunjavaju sve regulativne obveze (i prema Uredbi i prema ZPPI-u), koji nisu u stečaju ili likvidaciji te imaju uređene mrežne stranice (što prema ZPPI-u moraju imati). Osim te, analizirane grupe sastavljene od 10 odabranih JTD-a, mogu se raspoznati još dvije skupine JTD-a: a) skupina JTD-a koja su u stečaju/likvidaciji pa ih nismo konzultirali jer za njih sada vrijede posebna pravila (Astra International d.d. u stečaju, 3. MAJ TIBO d.d. u stečaju te Koksar d.o.o. u likvidaciji), b) skupina JTD-a koja nemaju odgovarajući akt o doniranju/sponzoriranju pa donacije temelje na odlukama najčešće šefova uprave ili ne daju donacije zbog vlastitih financijskih problema (Nacionalna veletržnica d.d., Hrvatski operator tržišta energije d.o.o., Agencija za komercijalnu djelatnost d.o.o., Hrvatske ceste d.o.o., Pomorski centar za elektroniku, d.o.o.). Shodno tomu, u uzorak su ušla slijedeća društva: a) Narodne novine d.d., b) Hrvatska kontrola zračne plovidbe d.o.o., c) HŽ (Hrvatske željeznice) Cargo d.o.o., d) Jadrolinija d.d., e) Plovput d.o.o., f) HŽ (Hrvatske željeznice) Putnički prijevoz d.o.o., g) Hrvatska elektroprivreda d.d., h) Autocesta Rijeka-Zagreb d.d., i) Hrvatske šume d.o.o. te j) Hrvatske autoceste d.o.o. Podaci su prikupljeni s mrežnih stranica navedenih društava na dan 27. 03. 2018.

¹⁴ Izvor: Registar državne imovine kojeg vodi nadležno Ministarstvo državne imovine prema stanju na dan 27. 03. 2018. Objavljen na: <http://registar-imovina.gov.hr/>.

¹⁵ U prvu skupinu (akti doneseni prije Uredbe) spadaju akti slijedećih JTD-a: a) Narodnih novina d.d. (akt iz 2012.g.), b) HŽ Carga d.o.o. (akt iz 2013.g.), c) Jadrolinije d.d. (akt iz 2014.g. uz novelu iz 2015.g. – nakon stupanja na snagu Uredbe), te d) HŽ Putničkog prijevoza d.o.o. (akt iz 2014.g.).

Akti iz ove skupine mogu se pronaći na slijedećim poveznicama:

- a. <https://www.nn.hr/files/file/PravilnikOSponzoriranjuDoniranju.pdf>,
- b. <http://www.hzcargo.hr/UserDocsImages/Dokumenti/Pravilnik%20o%20sponzoriranju%20i%20doniranju%20Uc-86-6-13.pdf>,
- c. <https://www.jadrolinija.hr/o-nama/pravilnici/pravilnik-o-donacijama-i-sponzorstvima>,
- d. http://www.hzpp.hr/Media/Default/Documents/Tvrtka/Antikorupcijski%20plan/PRAVILNIK%20O%20SPONZORIRANJU%20I%20DONIRANJU_.pdf.

U drugu skupinu (akti doneseni nakon Uredbe) spadaju akti: a) Hrvatske kontrole zračne plovidbe d.o.o. (akt iz 2016.g.), b) Plovputa d.o.o. (akt iz 2015.g.), c) Hrvatske elektroprivrede d.d. (akt bez oznake datuma donošenja), d) Autoceste Rijeka-Zagreb d.d. (akt iz 2016. g.), e) Hrvatskih šuma d.o.o. (akt iz 2018. g.) te f) Hrvatskih autocesta d.o.o. (akt iz 2016.g.).

Akti iz ove skupine mogu se pronaći na slijedećim poveznicama:

- a. http://www.crocontrol.hr/UserDocsImages/O_nama/Antikorupcija/Pravilnik_o_sponzoriranju_i_doniranju_v_20161115_izmjene_studen_i_db1dvkr%20finalno_Potpisano.pdf
- b. <https://www.plovput.hr/Portals/5/docs/hr/Pravilnik%20o%20postupcima%20i%20kriterijima%20dodjele%20donacija%20i%20sponzorstva%20udrugama.pdf>,
- c. http://www.hep.hr/UserDocsImages/dokumenti/donacije/Naputak_o_donacijama_sponzorstvima_i_pokroviteljstvima_HEP.pdf,
- d. https://www.arz.hr/attachments/article/102/prav_don.pdf,
- e. http://www.hrsume.hr/images/stories/antikorupcija/pravilnik-o-donacijama-i-sponzorstvima_20180119.pdf
- f. [http://hac.hr/sites/default/files/2017-11/pravilnikopostupcimaikriterijimadodjeledonacija%20\(1\).pdf](http://hac.hr/sites/default/files/2017-11/pravilnikopostupcimaikriterijimadodjeledonacija%20(1).pdf).

Rezultati analize odgovarajućih akata navedenih javnih trgovačkih društava ukazuju na to da svi analizirani akti JTD-a (nazivom najčešće „pravilnici“) doneseni poslije stupanja na snagu Uredbe kvalitetnije i potpunije te Uredbi sukladnije reguliraju postupke doniranja udruga. Akti JTD-a doneseni prije stupanja na snagu Uredbe reguliraju doniranje udruga na manje transparentan, manje predvidljiv način, uz manje respekta naspram izbjegavanja sukoba interesa i nepristranosti te u svemu na manje prihvatljiv te osobito manje kontrolabilan način.

Analiza pokazuje slijedeće:

- a. akti iz prvonavedene skupine (akti doneseni prije Uredbe - usp. bilješku 15) ne iskazuju dovoljno pažnje prema transparentnosti postupka doniranja udruga. Akti JTD-a iz ove skupine najčešće ne predviđaju primjenu javnog natječaja čime se zanemaruje ključni institut i jamstvo transparentnosti postupka doniranja. Kada se tome doda i jednako često zanemarivanje instituta sukoba interesa teško je očekivati primjenu ostalih instituta koji služe osiguranju preglednosti i nepristranosti postupka doniranja (objava rezultata natječaja, provjerljivost postupka putem prigovora ili zaključivanje ugovora o donaciji). U istom kontekstu posebno se ističe potpuni izostanak stručne procjene prijava čime se dojam o netransparentnosti i potencijalnoj pristranosti dodatno potvrđuje. Naposljetku, niti u jednom aktu JTD-a iz ove skupine nije predviđena mogućnost korištenja prigovora (iako Uredba predviđa čak dvije takve mogućnosti tijekom postupka na što ukazuje Šprajc, 2018) pa se može zaključiti da dotični JTD-i ne prihvaćaju kontroliranje stručnosti, nepristranosti i pravilnosti provedenog postupka odnosno primjenu svih navedenih vrijednosti tijekom izvršavanja ugovora o donaciji;
- b. akti iz drugonavedene skupine (akti doneseni nakon Uredbe - usp. bilješku 15) redovito koriste institut javnoga natječaja pa se težište procjene kvalitete i pravilnosti distribucije sredstava udrugama odmah pomiče u smjeru analize propisanog postupka. Zamjetno je i to da se u ovoj skupini akata prevenira sukob interesa barem na normativnoj razini. Propisani postupci mogu se poboljšati osobito u pogledu primjene onih instituta koji osiguravaju još potpuniju transparentnost i stručnost provođenja postupka. To se prije svih odnosi na uvođenje, usavršavanje te primjenu instituta obrazloženja odluka o dodjeli donacija, instituta prigovora te standardiziranje korištenja stručnih i nepristranih osoba kao članova povjerenstava za ocjenu prijava. Sintagma „stručna ocjena po potrebi“ ukazuje na nedostatnu razinu stručnosti prilikom procjene prijava što zalaganje za vrijednosti koje bi se trebale ostvariti doniranjem udruga čini u većoj mjeri deklaracijom nego stvarnim elementom postupaka ove vrste;

Za obje skupine analiziranih akata karakterističan je popriličan prostor za određena poboljšanja (naravno, u različitoj mjeri ovisno o kvaliteti i potpunosti samog akta). Tvrdnja se prije svega odnosi na poboljšanje praćenja korištenja donacija te izvještavanja tijekom izvršavanja ugovora o donaciji. Valja napomenuti, međutim, da je dotično područje moguće značajno usavršiti i na normativnoj razini i to najprije u samoj Uredbi. Pažljivo praćenje te vrednovanje učinaka dodijeljenih financijskih sred-

stava putem posebnog informacijskog sustava ne samo da može signalizirati eventualno počinjene nepravilnosti već značajno može poboljšati sustav u budućnosti u smjeru onemogućavanja istih. Iako Uredba ovdje ne predviđa primjenu odgovarajuće odredbe (čl. 56.) i na JTD-e ne vidimo razloga zašto se i ovi davatelji financijskih sredstava u njega ne bi uključili odnosno alternativno razvili vlastiti takav informacijski sustav. Nadalje, povećanje razine transparentnosti može se postići kod akata iz obje skupine. U prvoj je potrebno unijeti te primijeniti sve one institute koji bi trebali predstavljati minimalni standard transparentnosti (počevši od uvođenja javnog natječaja kao pravila a ne iznimke), dok u drugoj skupini dodatni napor valja uložiti u objavu odluka o podnijetim prigovorima, beziznimnom uvođenju mogućnosti korištenja dva umjesto samo jednog prigovora tijekom postupka te povećanja razine stručnosti kao i vidljivosti svih članova povjerenstava koja sudjeluju u odgovarajućem postupku.

6. ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir istraživanja percepcije korupcije u Hrvatskoj koja ukazuju na vjerojatnost prisutnosti korupcije između ostalog i u trgovačkim društvima u kojima država i jedinice lokalne samouprave imaju vlasničke udjele, poduzeli smo istraživanje u cilju dobivanja jasnije slike stanja normativnih i proceduralnih antikoruptivnih mehanizama pri dodjeli donacija neprofitnim organizacijama od strane javnih trgovačkih društava. Općeprihvaćeni međunarodni standardi koje smo iznijeli upućuju na nužnost razrade i provedbe antikoruptivnih mehanizama upravo na razini pojedinih JTD-a. Nalazi našeg istraživanja također upućuju na zaključak u vidu sugestije JTD-ima u vlasništvu Republike Hrvatske kao davateljima donacija udrugama, o potrebi odlučnijeg autonormiranja odgovarajućih postupaka, posebice radi prevencije možebitnih korupcijskih rizika. Prije svega riječ je o potrebi usklađivanja s Uredbom akata JTD-a koji su doneseni prije njezina stupanja na snagu, radi uvažavanja svih postupovnih elemenata i izbjegavanja očiglednih proizvoljnosti koje trenutno postoje u institutima primjenjivim u financiranju programa i projekta neprofitnih organizacija. Tako se čak i u aktima gospodarski i društveno vrlo značajnih JTD-a nalaze proizvoljnosti poput predviđanja neovisne stručne procjene kao elementa postupka procjene prijave projekta ili programa samo iznimno, „po potrebi“, postoje iznimke od obveze zaključivanja ugovora za donacije ispod određenih iznosa, tekstovi javnih natječaja ne obuhvaćaju sve elemente propisane Uredbom, nerijetko se prijaviteljima ne daju na uvid informacije o razlozima neprihvatanja prijava projekata, ili pak nije omogućen uvid u dokumentaciju, često uopće nije predviđena mogućnost izjavljivanja prigovora itd. JTD-i su obuhvaćeni postojećom regulacijom (Uredbom) u manjoj mjeri no što je to slučaj s tijelima državne uprave. Ta činjenica ne bi morala značiti – kao što je to sada često slučaj – da JTD-i primjenjuju niže standarde no što to čine tijela državne uprave. Upravo suprotno; relativna sloboda od centralnog normiranja trebala bi dovesti do stvaranja različitih ali sve odreda funkcionalnih pravila koja osiguravaju prihvatljivo i društveno odgovorno doniranje udruga i drugih neprofitnih organizacija.

REFERENCE

- Bežovan, G. (2005), *Civilno društvo*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Božić, S., Kuti, S. (2012), „Čista sociologija” i „prljavi poslovi”: mogućnosti objašnjenja korupcije primjenom Blackove paradigme, *Revija za sociologiju*, 42, 2, 187-211.
- Cohen, J.L. i Arato, A. (1992), *Civil Society and Political Theory*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England.
- Dika, M., Ljubišić, S., Medvedović, D. i Šprajc, I. (2003), *Komentar Zakona o udru-gama (s obrascima)*, ICNL-B.a.B.e, Zagreb.
- Granovetter, M. (2007), *The Social Construction of Corruption*, Nee, V. i Swedberg, R., On Capitalism, Stanford University Press, Redwood City, 152-172.
- Grubiša, D. (2010), Anti-corruption Policy in Croatia: Benchmark for EU Accession, *Politička misao*, 47, 5, 69-95.
- Matić, R. i Groznica, A. (2008), Hrvatsko društvo i začarani krug kriminala, *Revija za sociologiju*, 39, 3, 145-160.
- Leburić, A., Matić, R. i Quein, M. (2010), *Mito i korupcija u hrvatskom društvu: istraživanja u gradu Splitu*, Redak, Split.
- OECD (2015), *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises, 2015 Edition*, OECD Publishing, Paris.
- Polšek, D. (1999), Sociološka objašnjenja korupcije, *Društvena istraživanja*, 8, 2-3, 443-455.
- Šprajc, I. (2013), Obveze tijela javne vlasti prema hrvatskome Zakonu o pravu na pristup informacijama, *Sveske za javno pravo*, godište 4, br. 13, ss. 21-31; dostupno na poveznici: <http://www.fcjp.ba/index.php/casopis/86573>, pristupljeno 05.07.2018.
- Šprajc, I. (2018), Prigovor u postupku financiranja programa i projekata od interesa za opće dobro, *Udruga.hr*, 33/2018, 13-16.
- UNODC (2011), Corruption in Croatia: Bribery as Experienced by the Population, UNODC, Vienna.
- Wilkinson, P. (2017), *Ten Anti-Corruption Principles for For State-owned enterprises*, Transparency International, Berlin.
- Wilkinson, P. (2018), *State-owned enterprises: Beacons of Integrity? The Case for Implementing the Ten Anti-Corruption Principles for State-Owned Enterprises*, Transparency International, Berlin.

MLADI I GOSPODARENJE OTPADOM YOUTH AND WASTE MANAGEMENT

mr. sci. Mahira Tanković

Libertas međunarodno sveučilište Zagreb, Trg J.F.Kennedy 6B, 10000 Zagreb, e-mail: tankovicma@gmail.com

Lucija Franić

Libertas međunarodno sveučilište Zagreb, Trg J.F.Kennedy 6B, 10000 Zagreb, e-mail: lucija.franic.123@gmail.com

prof. dr. sci. Šemso Tanković

Libertas međunarodno sveučilište Zagreb, Trg J.F.Kennedy 6B, 10000 Zagreb, e-mail: semsotankovic@gmail.com

SAŽETAK

Ubrzani razvoj demokracije u zemlji i inozemstvu otvara mnoga pitanja pred mladu generaciju od kojih su odnos prema okolišu te gospodarenje otpadom u teoriji i praksi, nedvojbeno jedan od prioriteta. U tom kontekstu autorski tim pokrenuo je projekt kojim će istražiti ponašanje mlade populacije prema tom problemu. Svrha istraživanja je utvrditi u kojoj mjeri mlada generacija sudjeluje u novim ekološkim spoznajama te kakvo je njihovo praktično ponašanje.

Podaci su prikupljeni metodom osobnog intervjua. Anketni listić je sadržavao 8 tvrdnji. Svi odgovori imaju jednake težinske koeficijente (pondere). U radu su rezultati dviju anketa. Prva anketa provedena je 2017., a druga 2018. godine. U obje ankete uključeni su studenti treće godine studija. Prosječna dob ispitanika je 23,5 godina. Usporedba rezultata provedena je na dvije razine. U prvoj razini uspoređeni su rezultati u 2017. u usporedbi s 2018. godini, a u drugoj je usporedba stavova muške sa ženskom populacijom. Veoma mali broj anketiranih afirmativno je odgovorio na sve tvrdnje u anketi.

Rezultati ankete značajni su analitički pokazatelji koji omogućuju sagledavanje ponašanja mlade populacije glede rješavanja ekoloških problema. U suradnji s drugim visokoškolskim institucijama u Hrvatskoj (Karlovac, Šibenik, Pula itd.) stvorila bi se veća baza podataka u svrhu jačanja svijesti o kvalitetnom ponašanju i odnosu prema okolišu.

Ključne riječi: anketa, odnos prema okolišu, zbrinjavanje otpada

ABSTRACT

The increasing pace of development of democracy, at home and abroad, poses many challenges to our youth, of which their view of environment and waste management, in theory and in practice, is of the utmost importance. With this in mind, we have initiated a project to research the awareness of the younger generations of these issues. The purpose is to establish the degree of involvement of youth in new advancements in ecologic issues and their behaviour in practice.

Data were collected by personal interviews. The survey posed 8 claims. All answers have the same weighting coefficients (ponders). There were two surveys. The first was conducted in 2017, the second in 2018. Third year university students were surveyed in both opinion polls. The average age of the students is 23.5 years. The comparison of the results was two-fold. In the first instance the results of 2017 and 2018 were compared. In the second instance the male versus female responses were compared. A very small number of participants answered positively to all questions.

The survey result is an important analytics tool which enables us to assess the behaviour of the younger generation towards resolving ecologic issues. By cooperating with other post secondary educational institutions in Croatia (Karlovac, Šibenik, Pula, etc.) it is possible to establish a big data base in order to increase the awareness and management of our environment.

Key words: survey, environmental issues, waste management

1. UVOD

Republika Hrvatska je 1. srpnja 2013. godine postala 28. punopravna članica Europske unije. Tijekom pristupanja Uniji Hrvatska je, u skladu s ispunjavanjem pravnog kriterija za članstvo u EU-u, preuzela obvezu provedbe pravne stečevine EU-a, odnosno prava i obveze koje povezuju države članice Unije. Velik dio pravnih propisa odnosi se i na gospodarenje otpadom. Prema propisima koji reguliraju pitanja otpada, zakonska je obveza gradova i općina odvojeno skupljanje otpada na mjestu nastanka (*primarna selekcija*).

„Otpad nije smeće“ i s time se svi slažemo, međutim, postavlja se pitanje što, s tim u vezi, sami činimo u svakodnevnom životu. **Pokazujemo li vlastitim primjerom drugima, posebno mladima, kako treba postupati s otpadom?** Obrazujemo li sve građane za okoliš i održivi razvoj? Pomičemo li dovoljno cjeloviti sustav gospodarenja otpadom? Jesmo li i koliko svjesni da će naš neodgovoran odnos prema prirodi, priroda višestruko naplatiti. U tom smislu, izbjegavanje i smanjivanje otpada, odvojeno prikupljanje različitih vrsta otpada i njihovo iskorištavanje uvelike pridonosi rješavanju problema otpada, a ujedno i očuvanju prirodnih resursa.¹

Zagađivanje i ugrožavanje okoliša uzrokovalo je niz negativnih posljedica tijekom proteklih pola stoljeća koje se odražavaju neposredno i posredno, kratkoročno i dugoročno na gospodarske aktivnosti i uvjete rada života sadašnje i budućih generacija, na porastu troškova sanacije šteta u okolišu, ugrožavanje biološke raznolikosti itd.²

Najveći problemi u okolišu, kao posljedica lošeg gospodarenja otpadom su: odlaganje otpada na ilegalnim odlagalištima, ispuštanje otpadnih tekućina u tlo, vodu i more te trošenje prostora na odlagalištima otpada. Uzroci takvom stanju je loša organizacija pravilno, odvojenog zbrinjavanja otpada u većini općina/gradova, zatim organiziranosti uprave, neinformiranosti građana i poduzetnika te nepoštivanje principa: izbjegni, vrednuj, odloži. Posljedice takvog neodgovornog ponašanja su: ugroženost zdravlja građana, životinjskog i biljnog svijeta, zagađenje tla, podzemnih voda i mora te posebno visokih troškova održavanja i sanacije odlagališta.

Zbrinjavanje otpada je skupo kako na komunalnoj razini tako i na razini tvrtki. Infrastruktura za zbrinjavanje otpada predimenzionirana je zbog vršnih opterećenja u sezoni pa u ostalim mjesecima predstavlja samo trošak. U tvrtkama postoji mogućnost uštede, posebno ako se ugovori naknada za odvoz odvojenog otpada. Izbjegavanje otpada je dobar primjer kako se ekonomija i ekologija mogu međusobno prožimati. Bez obzira na mogući uspjeh pojedine tvrtke u sortiranju otpada prednost se daje načelnom izbjegavanju otpada.

Za odvojeno prikupljanje otpada postoji niz razloga: smanjenje nepotrebno zauzetog prostora za spremnike na ulicama, više mjesta za šetališta i parkirališta, a uklanjanje

¹ Milanović, Z., Radović, S., Vučić, V.: Otpad nije smeće, Gospodarstvo i okoliš, Mtg-topfrag, Velika Gorica, 2002. str. 5.

² Cifrić, Ivan.: Okoliš i održivi razvoj – ugroženost okoliša i estetika krajolika, Biblioteka časopisa „Socijalna ekologija“, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2002. str. 133.

jem bio i miješanoga otpada s ulica smanjuju se neugodni mirisi te buka uzrokovana učestalim prolaskom kamiona prilikom pražnjenja. Skupljanje otpada također se provodi pomoću posuda pozicioniranih na javnim površinama (papir, staklo, metal, plastika, odjevni predmeti) i reciklažnim dvorištima.

Za postizanje zadovoljavajućeg takvog rezultata dva su glavna preduvjeta: **visoka svijest i educiranost korisnika te dobra organizacija i rad komunalnih društava.**

Svi korisnici (građani te stalni i/ili povremeni žitelji, tvrtke, njihovi vlasnici i uprave, vlasnici hotela, ugostiteljskih i trgovačkih objekata i svi zaposlenici i na kraju turisti) već godinama imaju mogućnost primarne selekcije otpada, ali je ta aktivnost do sada bila prepuštena njihovoj volji i savjesti.

Svaki pojedinac i obitelj pažljivim razvrstavanjem može lako postići rezultat kojim će i do 80% otpada biti ponovo korišteno ili zbrinuto na način neškodljiv okolišu. Odgovornost za taj postupak je na svakom pojedincu kojemu je važna budućnost planeta Zemlje, koji se brine o svojoj djeci, ali i o kućnom budžetu.

Gospodarenje otpadom i u teoriji i praksi nedvojbeno je jedan od prioriteta. U tom kontekstu pokrenut je projekt istraživanja ponašanja mlade populacije koja i u kojoj mjeri sudjeluje u aktivnostima zaštite okoliša te kakvo je njihovo praktično ponašanje.

2. ANKETA

Podaci u ovoj anketi prikupljeni su metodom osobnog intervjua. Anketa je bila anonimna i sadržavala je 8 tvrdnji, a odgovori imaju jednake težinske koeficijente (pondere). Prva anketa provedena je 2017. godine, a druga godinu dana kasnije. Prosječna dob ispitanika je 23,5 godine.

Usporedba dobivenih rezultata provedena je na dvije razine. U prvoj razini provodi se usporedba dobivenih rezultata u 2018. u usporedbi s 2017. godinom, a drugoj razini usporedba stavova muške sa ženskom populacijom. Mali je broj anketiranih afirmativno odgovorio na sve tvrdnje u anketi.

Dobiveni rezultati su značajni analitički pokazatelji koji omogućuju bolje sagledavanje ponašanja mlade populacije i njihovog odnosa prema okolišu.

2.1. Tvrdnje u anketi

Anketa se sastojala od 8 tvrdnji na koja su ispitanici odgovarali potvrdno (Da) ili niječno (Ne). Potrebno je bilo zaokružiti jedan odgovor. Tvrdnje u anketi:

1. PVC i staklenu ambalažu odvajam
2. Štedljivo koristim vodu
3. Skupljam i posebno odlažem stari papir
4. Razdvajam organski otpad od neorganskog

5. Koristim štedne žarulje
6. Koristim javni prijevoz/bicikl umjesto automobila
7. Dobrovoljno čistim prirodu
8. Kontinuirano pratim novosti iz ekologije

Interpretacija afirmativnih odgovora na pojedine tvrdnje (odgovor : Da)

Broj odgovora „da“		Interpretacija odgovora
od	do	
0	2	Veoma nizak stupanj ekološke svijesti
3	4	Nizak stupanj ekološke svijesti
5	6	Pozitivan stupanj ekološke svijesti
7	8	Izuzetno pozitivan stupanj ekološke svijesti

2.2. Anketne tvrdnje

TVRDNJA 1.- Odvajanje pvc i staklene ambalaže

Prema Pravilniku o ambalaži i otpadnoj ambalaži (NN 116/17), koje je na temelju članka 53. stavka 3 Zakona o održivom gospodarenju otpadom (NN 73/2017), propisane su mjere kojima je osnovni cilj sprječavanje nastajanja ambalažnog otpada, ponovna uporaba ambalaže, recikliranje i drugi postupci uporabe ambalažnog otpada te smanjenje konačnog odlaganja ambalažnog otpada.

Iznimno je važno odvajanje pvc i staklene ambalaže kako bi se mogla reciklirati odnosno ponovno prerađivati i koristiti jer se na taj način štede prirodne sirovine, energija i voda, smanjuje onečišćenje zraka, štedi prostor na odlagalištima otpada. U Hrvatskoj stanovnik godišnje prosječno proizvede oko 300 kilograma otpada od čega staklo čini oko 10% a plastika više od 30%.

Za 1 kg PET-a (materijal iz kojeg su izrađene boce za napitke) treba utrošiti 1,9 kg nafte! Što se tiče spremnika za odlaganje, **zeleni spremnici su za** staklenu ambalažu, a žuti za polietilenske vrećice, folije, filmove, mjehurastu ambalažu i drugo.

TVRDNJA 2. - Štedljivo korištenje vode

Prema podacima Eurostata Hrvatska ima najviše zaliha **pitke vode u Europskoj uniji**. Zalihe pitke vode po stanovniku smatraju se važnim pokazateljem održivosti vodnih resursa. Riječ je o jednom od ključnih indikatora za određivanje održivosti snabdijevanja vodom u državi. Hrvatska je tako prva u Europskoj uniji s 27 330 kubičnih metara vode po stanovniku. Na drugom i trećem mjestu su Finska i Švedska s oko 20 000 kubičnih metara izvorske vode po broju stanovnika, a iza njih slijede Latvija, Slovenija, Slovačka, Bugarska, Mađarska itd.

Voda je resurs kojeg ima sve manje, a troši se sve više. Voda u Hrvatskoj iznimne je kvalitete pa stanovništvo nije primorano kupovati vodu u bocama za svakodnevne

korištenje. Svatko može pridonijeti racionalnom korištenju vode s nekoliko jednostavnih savjeta:

Kod pranja posuđa, šamponiranja, brijanja, pranja zubi ili ruku, ne puštati vodu da stalno teče. Tuširanjem se, umjesto kupanja u kadi potroši i do 50% manje energije i vode, pogotovo skрати li se vrijeme tuširanja ispod 5 minuta. Potrebno je redovito provjeravanje slavine, crijeva i sl. kako bi se ustanovilo da ne kapaju i/ili ne cure. Kontrola vodokotlića i/ili instalacija štedljivih vodokotlića kojih je potrošnja 5 umjesto 9-10 litara vode.

TVRDNJA 3. - Skupljanje i posebno odlaganje otpada

Otpad (eng. waste/ njem. der Abfall/ fr. déchets/ tal. rifiuti) je naziv za ostatke materijala (tvari i predmeta) koji se više ne mogu ili ne žele upotrijebiti u proizvodnji ili svakidašnjici te za sve pokretne predmete koji se više ne upotrebljavaju ili ne žele upotrebljavati i tako postaju suvišni.³ U dugoročnoj perspektivi načelo „Izbjegavanje prije smanjenja, prije recikliranja, prije zbrinjavanja“ jedino može dovesti do trajnijeg rješenja.⁴ Skupljanje i posebno odlaganje otpada je iznimno važno jer se smanjuje onečišćenje okoliša te se na taj način omogućava ponovno recikliranje i korištenje proizvoda napravljenih od recikliranog otpada. Recikliranjem se produžuje život predmetima, a smanjuje zagađenje okoliša. Od 500 recikliranih plastičnih boca može se izraditi 1 spremnik za smeće, a od 500 recikliranih limenki može se izraditi 1 bicikl.

Što se tiče spremnika, u plave spremnike odlaže se papir i karton, a spremnik za miješani komunalni otpad zelene je boje.

TVRDNJA 4. - Razdvajanje organskog otpada od neorganskog

Približno trećinu otpada prosječnog kućanstva čini organski otpad. Organski otpad se još naziva i zeleni otpad ili biootpad. Dijeli se na dvije vrste; organski otpad biljnog podrijetla i organski otpad životinjskog podrijetla. Organski otpad sastoji se od razgradivih tvari, a to su ostaci hrane, kore voća i povrća (jabuka, banana, krumpir...), razgradivi novinski papir, ostaci od čišćenja vrta (pokošena trava, otkinute grančice, podrezane stabljike...). Takva vrsta otpada je pogodna za proces kompostiranja u kojem od organskog otpada, potpomognutog radom mikroorganizama iz zemlje, može nastati dobar, plodan humus kojim možemo obogatiti tlo našeg vrta.

TVRDNJA 5. - Korištenje štednih žarulja

Štedne žarulje su kompaktne fluorescentne svjetiljke koje troše 75 posto manje električne energije od klasičnih žarulja i traju deset puta dulje. Sve štedne žarulje sadržavaju živu koja je otrovna i u slučaju loma s njima treba postupati oprezno te izbjegavati njihov izravan doticaj s kožom. Osim štednih žarulja, u EU građani mogu birati halogene i LED žarulje koje se također odlikuju većom energetsom učinkovitošću, ali i višom cijenom.

3 Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M.A.: Leksikon održivog razvoja, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb, 2012. str. 208.

4 Müller H.: Turizam i ekologija, Masmedia, Zagreb, 2004. str.157.

TVRDNJA 6. - Korištenje javnog prijevoza ili bicikla umjesto automobila

Vožnja biciklom je zdravija, a isplativija od automobila i ne šteti okolišu. Vožnjom se stječe kondicija, gube kile i oblikuju mišići što je posebno važno za mlađu populaciju koja većinu vremena provodi sjedeći. Bicikliranje potiče mozak na izlučivanje **neurotransmitera dopamina**, koji je povezan s energijom, a sporim do umjerenim tempom tri puta tjedno lakše se othrvati umoru. Prometni sektor proizvodi gotovo 30% svih emisija štetnih stakleničkih plinova, dok osobna vozila ispuste otprilike petinu tog iznosa (štetnih CO₂ plinova).

TVRDNJA 7. - Dobrovoljno čišćenje prirode

Prema Zakonu o volonterstvu (NN 58/07) volontiranje je dobrovoljno ulaganje osobnog vremena, truda, znanja i vještina kojima se obavljaju usluge ili aktivnosti za dobrobit druge osobe ili za opću dobrobit, bez postojanja uvjeta isplate novčane nagrade ili potraživanja druge imovinske koristi za obavljeno volontiranje. Radi se o organiziranom volontiranju pri kojem između korisnika volontiranja i volontera posreduje organizator volontiranja, a volonter je fizička osoba koja volontira u RH ili inozemstvu, sukladno važećim nacionalnim i međunarodnim propisima. Volontiranje je važno ono je dobiti za zajednicu i volontere. Volontiranje povezuje ljude u zajedničkom cilju, pružajući im iskustvo koje se ne može platiti novcem. Ostvarenje dobrobiti daje poseban osjećaj vrijednosti, razvija samopouzdanje i omogućuje osobni rast.

Nekoliko primjera akcija čišćenja prirode objavljene na internet stranicama:

<http://www.pp-medvednica.hr/ukljuci-se/volontiraj/>

<https://zastita-prirode-dnz.hr/park-suma-osjak-spremna-pozarnu-sezonu/>

<http://www.mzoip.hr/hr/ministarstvo/vijesti/volontirajte-u-jednom-od-19-parkova-hrvatske.html>

TVRDNJA 8. - Kontinuirano praćenje novosti iz ekologije

Ekološke teme u svijetu uvijek se spominju kao „ekološke drame“. Održavati prirodu na određenom stupnju zaštićenosti i čistoće vrlo je zahtjevan zadatak. I, naravno skup zadatak.⁵

Drugo područje, koje doduše nije samo ekološke naravi, ali o kojem se može raspravljati u ovom kontekstu, jest područje klimatskih promjena koje su dijelom izazvane upravo onečišćenjem koje je u svom okruženju stvorio čovjek.⁶

Neke teme kao što su: onečišćenje zraka, ublažavanje klimatskih promjena, korištenje tla, učinkovitost resursa i otpad mogu se naći na internet stranicama https://www.eea.europa.eu/hr/themes/folder_listing.

O ekološkim temama kako Dubrovnik nabavlja ekološke autobuse uz pomoć EU fondova, sanacija izlivena nafte u Raškom zaljevu internet stranici <https://www.tportal.hr/tag/ekologija>.

5 Vukonić, B.: Turizam – budućnost mnogih iluzija, VPŠ Utilus i Plejada, Zagreb, 2010. str. 115.

6 Ibid, str. 119.

3. POSTUPAK PROCJENE PONAŠANJA ISPITANIKA

T-1

Anketa 2017. – muški ispitanici

Tvrdnja	Frekvencija
x_i	f_i
1,00	0
2,00	3
3,00	0
4,00	2
5,00	0
6,00	1
7,00	0
8,00	0
	6

Anketa provedena 2017. obuhvatila je 16 ispitanika, od toga 6 muških i 10 ženskih.

Podaci iz tabele 1 pokazuju veliku neujednačenost stavova muških ispitanika. Troje pokazuju „veoma nisku ekološku svijest“, dvoje „nisku ekološku svijest“ i samo jedan ispitanik „pozitivan stupanj ekološke svijesti“. Niti jedan ispitanik ne pripada grupi „izuzetno pozitivne ekološke svijesti“.

Izračunati prosjek je nizak i iznosi svega 3,33 pozitivna poena što daje zaključak da kod muških ispitanika prevladava „niski stupanj ekološke svijesti“.

T-2

Anketa 2017. – ženske ispitanice

Tvrdnja	Frekvencija
x_i	f_i
1,00	0
2,00	2
3,00	2
4,00	3
5,00	2
6,00	0
7,00	1
8,00	0
	10

Broj ženskih ispitanika je nešto veći, tj. 10 studentica. Dobiveni prosjek je neznatno veći i iznosi samo 3,90 što znači da je i ženska populacija na „niskom stupnju ekološke svijesti“. Dvije ispitanice imaju „veoma nizak stupanj ekološke svijesti“, pet ispitanica imaju „niski stupanj ekološke svijesti“ a jedna ispitanica „izuzetno pozitivan stupanj ekološke svijesti“.

T-3

Anketa 2017 – svi ispitanici

Tvrdnja	Frekvencija
x_i	f_i
1,00	0
2,00	5
3,00	2
4,00	5
5,00	2
6,00	1
7,00	1
8,00	0
	16

Prosječna vrijednost svih anketiranih studenata iznosi 3,69 što potvrđuje „niski stupanj ekološke svijesti“.

Ukupan broj ispitanika u 2018. godini je 31 (13 muških i 18 ženskih), broj koji nam osigurava meritornije zaključke i interpretacije.

T-4

Anketa 2018. – muški ispitanici

Tvrdnja	Frekvencija
x_i	f_i
1,00	0
2,00	3
3,00	1
4,00	5
5,00	0
6,00	2
7,00	1
8,00	1
	13

Anketna istraživanje studenata muške populacije u 2018. godini pokazuje određeni pozitivan kvalitativni pomak. Prosjek od 4,31 pokazuje postupni prijelaz prema skupini „pozitivnog stupnja ekološke svijesti“. Samo tri ispitanika imaju „veoma niski stupanj ekološke svijesti“, a šest ispitanika „niski stupanj ekološke svijesti“. Dva ispitanika imaju „pozitivan stupanj ekološke svijesti“ a dva ispitanika pokazuju „izuzetno pozitivan stupanj ekološke svijesti“. **Samo je jedan ispitanik na svih osam tvrdnji dao afirmativan odgovor.**

T-5

Anketa 2018. – ženske ispitanice

Tvrdnja	Frekvencija
x_i	f_i
1,00	0
2,00	1
3,00	2
4,00	6
5,00	6
6,00	2
7,00	1
8,00	0
	18

Bolji su rezultati zabilježeni kod ženske populacije. Prosjek je 4,50, što pokazuje prijelaz iz „niskog stupnja ekološke svijesti“, u „pozitivan stupanj ekološke svijesti“.

T-6

Anketa 2018. – svi ispitanici

Tvrdnja	Frekvencija
x_i	f_i
1,00	0
2,00	4
3,00	3
4,00	11
5,00	6
6,00	4
7,00	2
8,00	1
	31

Utvrđeni prosjek svih ispitanika je 4,42, rezultat koji pokazuje prijelaz ka „pozitivnom stupnju ekološke svijesti“.

4. ZAKLJUČAK

Otpad je svaka tvar ili predmet, koje posjednik odbacuje, namjerava ili mora odbaciti i rezultat je isključivo ljudskih aktivnosti. Prema sastavu, otpad se može svrstati u dvanaest posebno odvojenih frakcija, koje se mogu reciklirati i preraditi. Svi ti materijali pomiješani zajedno čine neupotrebljiv sastav koji zagađuje okoliš, bilo da je odložen ili spaljen.

Istraživanje i gospodarenje otpadom imaju veliko značenje u zaštiti okoliša. Anketna istraživanja u demokratskim državama su veoma koristan pristup istraživanjima raznih fenomena. Anketni list u ovom radu sadrži osam tvrdnji. Sve tvrdnje imaju iste pondere. Ankete su provedene u 2017. i 2018. godine. Posebno su prikazani rezultati za mušku i žensku populaciju. Interpretacija afirmativnih odgovora na pojedine tvrdnje (odgovor: Da) su bili u rasponu od 0 do 2 - veoma nizak stupanj ekološke svijesti, od 3 do 4 - nizak stupanj ekološke svijesti, od 5 do 6 - pozitivan stupanj ekološke svijesti i od 7 do 8 - izuzetno pozitivan stupanj ekološke svijesti.

Anketa provedena 2017. obuhvatila je 16 ispitanika, od toga 6 muških i 10 ženskih.

Podaci su pokazali neujednačenost stavova muških ispitanika. Izračunati prosjek je nizak i iznosi svega 3,33 pozitivna poena što daje zaključak da kod muških ispitanika prevladava „niski stupanj ekološke svijesti“. Dobiveni prosjek za ženske ispitanike iznosi 3,90 što znači da je i ženska populacija na „niskom stupnju ekološke svijesti“. **Jedna se ispitanica ističe s „izuzetno pozitivnim stupnjem ekološke svijesti“.** Prosječna vrijednost svih anketiranih iznosi 3,69 što potvrđuje „niski stupanj ekološke svijesti“.

Ukupan broj ispitanika u 2018. godini je 31 (13 muških i 18 ženskih), broj koji nam osigurava meritornije zaključke i interpretacije. Utvrđeni prosjek je 4,42, rezultat koji pokazuje prijelaz ka „pozitivnom stupnju ekološke svijesti“.

Anketna istraživanje muške populacije u 2018. godini, ima određeni pozitivan kvalitativni pomak. Prosjek od 4,31 pokazuje postupni prijelaz prema skupini „pozitivnog stupnja ekološke svijesti“. Samo tri ispitanika imaju „veoma niski stupanj ekološke svijesti“, a šest ispitanika „niski stupanj ekološke svijesti“. **Dva ispitanika imaju „pozitivan stupanj ekološke svijesti“, a dva ispitanika pokazuju „izuzetno pozitivan stupanj ekološke svijesti“. Samo je jedan ispitanik na svih osam tvrdnji dao afirmativan odgovor.**

Bolji su rezultati zabilježeni kod ženske populacije. Utvrđeni prosjek svih ispitanika je 4,42, rezultat koji pokazuje prijelaz ka „pozitivnom stupnju ekološke svijesti“.

Opći je zaključak da je ekološka svijest mlade populacije na niskoj razini s tendencijom laganog poboljšanja. Rezultate istraživanja valja shvatiti kao početak istraživanja odnosno kao pilot projekt.

REFERENCE

- Baćun, D., Matešić, Omazić, M.A.: Leksikon održivog razvoja, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb, 2012.
- Bilen, M.: Turizam i okoliš, Mikrorad, Zagreb, 2011.
- Cifrić, I.: Okoliš i održivi razvoj – ugroženost okoliša i estetika krajolika, Biblioteka časopisa „Socijalna ekologija“, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2002.
- Dumičić, K., Bahovec, V.: Poslovna statistika, Element, Zagreb, 2011.
- Milanović, Z., Radović, S., Vučić, V.: Otpad nije smeće, Gospodarstvo i okoliš, Mtg-topfrag, Velika Gorica, 2002.
- Müller H.: Turizam i ekologija, Masmedia, Zagreb, 2004.
- Newsone, D., More, S. A.: Natural area tourism: ecology, impacts and management, 2012, Channel View Publication
- NN 94/13 Zakon o održivom gospodarenju otpadom
- Vukonić, B.: Turizam – budućnost mnogih iluzija, VPŠ Utilus, Plejada, Zagreb, 2010.
- Zelena akcija: Razumjeti otpad – Priručnik za podizanje svijesti, Zelena akcija, Zagreb, 2012.
- https://www.eea.europa.eu/hr/themes/folder_listing
- <https://www.tportal.hr/tag/ekologija>
- <http://www.pp-medvednica.hr/ukljuci-se/volontiraj/>
- <https://zastita-prirode-dnz.hr/park-suma-osjak-spremna-pozarnu-sezonu/>
- <http://www.mzoip.hr/hr/ministarstvo/vijesti/volontirajte-u-jednom-od-19-parkova-hrvatske.html>

RAZVOJ VISOKOG PRIVATNOG ŠKOLSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

DEVELOPMENT OF THE PRIVATE HIGH EDUCATION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Franjo Uzelac

franjo.uzelac1992@gmail.com

SAŽETAK

Republika Hrvatska u zadnjih deset godina bilježi rast broja obrazovnih visokih privatnih ustanova. Zanimljivost ovog fenomena jeste ta da unatoč obavezi plaćanja članarine i školarine pri studiranju broj studenata raste neovisno o krizi i zbivanjima na domaćem i inozemnom tržištu. Tipovi visokih privatnih učilišta uglavnom su ekonomskog karaktera koji u usporedbi sa javnim sveučilištima bivaju sve više izjednačena po sustavu vrednovanja što se vidi na primjeru statusa sveučilišta Libertas. Uzrok postojanja tih institucija je potreba na tržištu znanja i vještina koja se zadovoljava na temelju pretpostavke ulaganja u samoga sebe te primjenom teorije u praksi kroz razne projekte na privatnom fakultetu. Inovativnost paketa znanja koja se prenosi studentima glavna je prepoznatljivost tog tipa obrazovanja. Temeljna provedba Bolonje na tim fakultetima zahtijeva veliki angažman i vrhunske profesore s potrebnim iskustvom za provedbu prijenosa znanja na studente. Privatno visoko školstvo vremenski se progresivno razvijalo zahvaljujući EU fondovima i svojoj vlastitoj samoodrživosti.

Ciljevi društveno odgovornog poslovanja visokih privatnih učilišta i sveučilišta u obrazovanju mladih ljudi su:

1. Nadahnuće pojedinca oko razvoja svoje sposobnosti i iskorištenja svojeg potencijala.
2. Usvajanje znanja i njegove praktične primjene za vlastito dobro i primjenu na dobrobit gospodarstva i društva.
3. Prilagodba poslovanja u gospodarenju vlastitim resursima na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini.
4. Poslovanje u skladu a s demokratskim zakonima u civiliziranom društvu.

Ključne riječi: Libertas, znanje, vještine, inovativnost, gospodarenje, praktičnost, EU fondovi, samoodrživost.

ABSTRACT

We register the increase of the number of the private high education institutions in the last ten years in the Republic Croatia. Interesting is in this phenomenon that the number of students rises in spite of the financial burden of such a study, as well as the crisis and various developments on domestic and foreign markets. The faculties of the private high educational institutions are mostly in the economy, which are in comparison to the public universities more and more equal to them in the educational values, obvious in status of Libertas University. The cause of the existence of those institutions is the need of the knowledges and skills, which are to be acquired through the permanent self-education and the application of theory in the praxis by means of various projects at private faculties. Innovation of the knowledge packages to be furnished to the students is the main characteristic of this type of education. Basic adherence to Bologna at such a faculties requires huge engagement and first class professors having necessary experience in the transfer of the knowledge to students. Private high education institutions have developed themselves progressively due to EU funds and their own viability.

The goals of the social responsible activity of the private high educational institutions and universities in the young people education are:

1. The inspiration of individuals to develop their abilities and to use their potentials.
2. Acquisition of knowledges and practical use of them for their own benefit and the welfare of the national economy and society.
3. Adjustment of the business activities in managing of the own resources on local, regional and national level.
4. Business management in compliance with the democratic laws in the civilized society.

Keywords: Libertas, knowledge, skills, innovation, management, practicability, EU funds, viability

1. UVOD

U današnje vrijeme fleksibilnost je jedna od najbitnijih karakteristika poslovnog svijeta - danas smo više nego ikada usmjereni na osmišljavanje novih modela vođenja poduzeća, odnosno razvijanje novih metoda učenja o istima, a kakve se izučavaju na privatnim visokim sveučilištima. Jedna od zadaća ekonomskog obrazovanja, koje je po samoj svojoj prirodi usmjereno na stvaranje novih vrijednosti u društvu, svakako je osvježavanje budućih poduzetnika tj. ukazivanje na važnost društveno odgovornog poslovanja. Zametak ideje privatnog visokog školstva pronalazimo u razdoblju od 1997. do 2000. godine tijekom kojeg su se vršila ispitivanja raznih edukacijskih programa u sklopu obrazovanja, a glavna je zadaća spomenutih edukacijskih programa bila propitivanje raznih metoda s ciljem lakšeg savladavanja gradiva. Ekonomsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj odvija se u unutar nekoliko ekonomskih fakulteta u sklopu par sveučilišta te, naravno, unutar više desetaka privatnih visokih poslovnih škola.

Sami počeci razvoja visokih privatnih škola obilježeni su raznim, možemo ih nazvati i evolucijskim, promjenama koje su često rezultirale oscilacijama u pogledu kvalitete takove vrste obrazovanja. Uspjeh sveučilišta Libertas koje je svoj život započelo kao visoka poslovna škola, a da bi zatim u relativno kratkom roku preuzelo čelnu poziciju prvog privatnog sveučilišta u Republici Hrvatskoj, leži u 5 godina neprestanog rasta i razvoja, odnosno nadograđivanja postojećih certifikata te stremljenja prema novim priznanjima. Gore spomenuti faktori rezultirali su prednošću koju je sveučilište Libertas ostvarilo na tržištu u odnosu na svoju konkurenciju, ali i kapacitetom za obrazovanje i poduku vrhunskih profesionalaca koji će po završetku dotičnog obrazovanja biti i više nego spremni preuzeti vodeće uloge neovisno o tipu ili vrsti ekonomskih, odnosno društvenih događanja ne gubeći pritom iz vida ideju društveno odgovornog poslovanja.

2. IDEJA VISOKOG PRIVATNOG ŠKOLSTVA

Republika Hrvatska trenutačno se još uvijek nalazi u fazi razvoja svog visokog obrazovnog sustava kojem su glavni uzori privatna sveučilišta inozemno- globalnog karaktera. Institucije visokog obrazovanja imaju važnu ulogu u procesu stvaranja i prijenosa znanja te promicanju održivog razvoja i društveno odgovornog poslovanja (Afrić Rakitovac, 2017.).

Inovativnost u edukaciji ključan je preduvjet osmišljavanju programa čije će izvođenje rezultirati stvaranjem kooperativnog djelatnika ili poduzetnika, odnosno osobe spremne za probijanje u poslovnom svijetu. Sposobnost pojedinačne osobe običava se definirati kao mogućnost prebacivanja pažnje s jedne djelatnosti na drugu, odnosno s jedne točke težišta na drugu točku težišta. Vrhunskim privatnim sveučilištima koja svoje polaznike podučavaju u duhu multidisciplinarnosti prijeko je potrebna razvijena i formalizirana suradnja s industrijsko-poduzetničkim sektorom, a u prilog toj tezi svakako se može navesti svojevrsno „geslo“, odnosno svojevrsni opis američkog sveučilišta Stanford, a koje bi u prijevodu na naš jezik glasil „poduzetničko sveučilište“ (u originalu „*entrepreneurial university*“) (Mornar, 2013., str. 150).

Svakome je studentu potrebno omogućiti savladavanje pojedinih fakultetskih problema putem praktične primjene naučenog teorijskog znanja, a ovaj tip obrazovanja vrsta je ulaganja u sebe u kojem se vlastiti resursi (odnosno resursi roditelja) troše na vlastito obrazovanje, a sve s ciljem stvaranja novih dobara u budućnosti.

Glavni cilj sinergije koja se želi postići u sklopu ove vrste studija suzbijanje je pojave nepotrebnih međusobnih nadmetanja, rivalstava, pa i neprijateljstava među samim studentima.

Poduzetničko okruženje koje se promiče tijekom cijelog školovanja temelji se na aktivnom njegovanju zajedničkog optimizma svih studenata, a za provedbu takove politike studijskog programa koji kombinira teorijski i praktični segment potrebni su vrhunski profesori i stručnjaci koji će na studente, između ostalog, vršiti i korektivno djelovanje. Pozitivno i prijateljski nastrojeno okruženje rezultira i pozitivnom konkurencijom kako između studenata tako i između fakulteta, a time se Bolonjski program ostvaruje u cijelosti, odnosno onako kako je originalno i zamišljen.

G2. STUDENTI UPISANI NA VISOKA UČILIŠTA PREMA VRSTI STUDIJA U AK. G. 2013./2014

Slika 1. Studenti upisani na visoka učilišta prema vrsti studija, Izvor: www.dzs.hr (18.7.2018)

Obrazovanje je temeljni *input* gospodarskog i socijalnog razvoja neovisno o tome gledamo li ga kroz prizmu rastućeg broja studenata ili pak kroz efekte koje znanje generira u odnosu na pojedinca i društvo. Jedna od velikih prednosti stavljanja naglasaka na polja kao što su poduzetništvo, ekonomija, diplomacija, razne društvene znanosti, IT sektor i slično svakako je relativno niska potreba za ulaganjem u materijalno-tehničke uvjete, barem kada je u pitanju visoko obrazovanje privatnog tipa.

2.1. Vrijeme potrebno za razvoj privatnog visokog školstva

Vrijeme potrebno za razvoj privatnog visokog školstva istovjetno je vremenu potrebnom za adekvatno istraživanje, odnosno propitivanje edukativnih programa s ciljem utvrđivanja onih najpristupačnijih za same studente.

Korijen ovakvih znanstvenih težnji može se pronaći u 80-im godinama prošlog stoljeća kada je najčešće ekonomsko pitanje bilo kako zemlju izvući iz ekonomske krize. U svrhu toga ekonomske je fakultete bilo potrebno prilagoditi, odnosno staviti fokus na savladavanje određenih problematika i vještina koje će biti korisne u novonastaloj ekonomskoj situaciji. Jednom riječju, ekonomske je fakultete bilo potrebno učiniti praktičnima. Slična situacija ponovila se i u drugoj polovici 90-ih godina kada je zemlja osjećala izravne i još uvijek veoma svježe posljedice Domovinskog rata, a time je pripremljen i plodan teren za uvođenje promjena koje će kasnije na određeni način „blagosloviti“ i Bolonjska deklaracija (Čavrak, Gelo, 2013.).

Bolonja je tada, kao određena vrsta korektivnog sustava, profesore i studente „prisilila“ na interaktivnu nastavu čiji je glavni cilj bila veća apsorpcija znanja, odnosno bolje savladavanje gradiva u studenata.

Formalno se obrazovanje tako s vremenom unaprjeđuje i usmjerava prema raznovrsnim rješenjima problema ekonomskog obrazovanja koje i dan danas čini svojevrsni temelj budućeg privatnog visokog školstva. Veliki doprinos svemu tome dao je i UNESCO koji je pravovremeno prepoznao važnost uključivanja obrazovnih institucija u svrhu promicanja održivosti razvoja te je, shodno tome, dekadu 2005-2014. proglasio „dekadom obrazovanja za održivi razvoj“. Glavni cilj svega toga bilo je isticanje, promicanje i poticanje, odnosno prepoznavanje važne uloge koje obrazovanje ima u sklopu izgradnje održivog društva (Afrić Rakitovac, 2017.), a sve to utjecalo je također i na razne tokove razvoja privatnih fakulteta. Sustave visokog školstva moguće je kategorizirati kao unificirane, binarne ili diversificirane (Doolan, Dolenec, Domazet, 2012.).

Tako da se kod unificiranih sustava visoko obrazovanje gradi na temelju studijskih programa teorijskog karaktera kakvi se izvode, primjerice, na istraživačkim sveučilištima. Kada su u pitanju binarni sustavi tu, očekivano, razlikujemo dvije vrste studija od kojih je jedan akademski (sveučilišni), a drugi stručni. Uz to, oba segmenta provode ili mogu provesti institucije stručnog visokog školstva. Kod diversificiranih sustava nailazimo na kombinaciju sveučilišnih i stručnih studija u kojoj institucije koje izvode programe stručnih studija također nude i programe sveučilišnih studija, a studentima je dana mogućnost opredjeljivanja za određeni program (Doolan, Dolenec, Domazet, 2012.).

Svi navedeni tipovi programa postepeno su razvijani zahvaljujući EU fondovima koji su činili odličan poticaj privatnim fakultetima da se okrenu ideji poduzeća znanja (Doolan, Dolenec, omazet, 2012.). U Hrvatskoj je sustav institucija visokog obrazovanja najvećim dijelom binaran iz prostog razloga što se budućim studentima nudi odabir između upisivanja sveučilišnog ili stručnog studija. Ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju omogućen je slobodniji protok informacija što je dovelo do jačanja i širenja određenih veza između fakulteta te veće učestalosti razmjene znanja i vještina sa razvijenijim zemljama, a što se pokazalo veoma bitnim i značajnim po pitanju poslovne koristi.

2.2. Financiranje privatnog visokog školstva i sveučilišta

Prema istraživanju Europskog Udruženja Sveučilišta (*European University Association* 2008.) državni proračun glavni je izvor financiranja većine sveučilišta usmjerenih na

istraživačku djelatnost. Sredstva iz nacionalnih proračuna raspodjeljuju se po ministarstvima čiji resori uključuju visoke obrazovne ustanove te istraživanje razvoja. Drugi izvor sredstava čine privatna sredstva koja uplaćuju sami studenti, odnosno njihove obitelji ili određene institucije privatnog tipa (Doolan, Dolenec, Domazet, 2012.).

Ovaj tip prihoda akumulira se u obliku školarina ili upisnina te troškova smještaja u studentskim domovima, korištenja studentskih menzi te ostalih naknadi neizravnog tipa kao što su npr. ulaznice za muzeje ili konferencije, prihodi iz trgovina koje posluju u sklopu sveučilišta i slično.

Privatne visoke škole osmišljene su poput poduzeća, pa su stoga putem raznih akreditacija i potpora postavljeni temelji samoodrživog poslovanja. Sva privatna visoka učilišta (sveučilišta i njihove sastavnice, veleučilišta i visoke škole) podliježu postupku reakreditacije u petogodišnjim ciklusima. Prvi ciklus reakreditacije započeo je ak. god. 2010./2011., a dovršen je ak. god. 2015./2016. Do isteka 2013. godine reakreditirana su javna visoka učilišta koja izvode programe iz područja ekonomije i tehnologije, a u tijeku je i realizacija reakreditacije visokih učilišta koja izvode programe iz društvenog i humanističkog područja.¹

Reakreditacija visokih škola obuhvaća sljedeće faze:²

- Izrada analize i samoanalize visokog učilišta u skladu s odgovarajućim dokumentom

Samoanaliza ukazuje na samokritičnost same visoke škole, a daje nam također i odličan uvid u unutarnje mehanizme fakulteta kao ustanove. Ipak, za dobivanje stvarne slike fakulteta potreban je objektivan pristup spomenutoj problematici, a posjet stručnog povjerenstva odlična je metoda za postizanje tog cilja. Osim toga, takva „akcija“ može pomoći usvojiti određene korisne edukativne programe, ali i stvoriti neke nove kolegije koji će biti od velike koristi. Stručno je povjerenstvo ključno u stvaranju mjere vrijednosti znanja i metode praćenja faza razvoja fakulteta.

- Izrada završnog izvješća stručnog povjerenstva i donošenje akreditacijske preporuke

Pozitivnom akreditacijskom preporukom Agencija ministru nadležnom za znanost i visoko obrazovanje preporuča izdavanje potvrde o ispunjavanju uvjeta za obavljanje djelatnosti ili dijela djelatnosti ovisno o predmetima vrednovanja te dopusnicu za obavljanje djelatnosti pružanja usluge, odnosno prodaje paketa znanja, putem kolegija. Ova se dopusnica može uskratiti ako je akreditacijska preporuka negativna, a prisutna je i opcija izdavanja pisma s predviđenim rokom za uklanjanje nedostataka (do tri godine) kojim se može obuhvatiti čak i zabrana upisa studenata u razdoblju određenom u dotičnom pismu.³ Naknadno praćenje obuhvaća niz postupaka čiji je glavni cilj što bolja provedba i koordinacija planiranih akcija. Izvori financiranja, odnosno sama

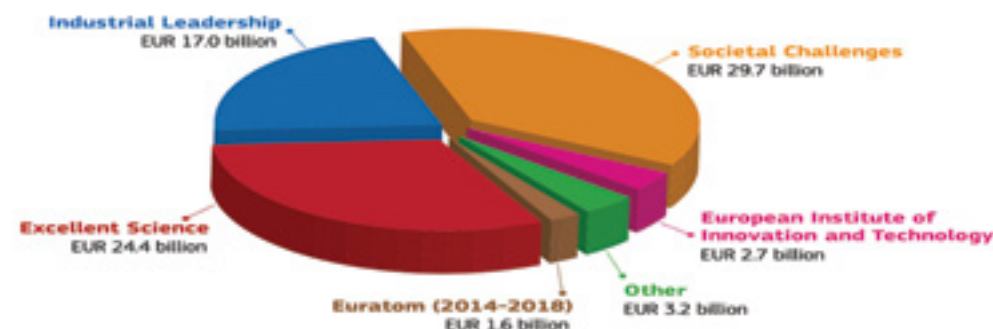
¹Agencija za znanost i visoko obrazovanje: Reakreditacija visokih učilišta: <https://www.azvo.hr/hr/vrednovanja/postupci-vrednovanja-u-visokom-obrazovanju/reakreditacija-visokih-ucilista>, str 1. (12.08.2018)

²Ibidem

³Agencija za znanost i visoko obrazovanje: Reakreditacija visokih učilišta: <https://www.azvo.hr/hr/vrednovanja/postupci-vrednovanja-u-visokom-obrazovanju/reakreditacija-visokih-ucilista>, str 1. (12.08.2018)

održivost poduzeća uglavnom ovisi o projektima i studentskim davanjima, a u sklopu toga ubrajamo i Erasmus, financiranje obrazovnih programa poduzetništva, prodaje paketa znanja te stvaranje pojedinih inovativnih metoda koje nužno prethode realizaciji raznih potrebitih projekata koji će biti od koristi kako studentima, tako i poduzetnicima na doškolovanju. Što se tiče samih studenata oni u velikom broju vlastitim radom financiraju svoje školovanje, a upravo u tome leži i prednost privatnih fakulteta koji na taj način asimiliraju mlade ljude s izraženijim poduzetničkim duhom. Naobrazba kakva se pruža na privatnim fakultetima kao jedan od glavnih ciljeva ima osamostaljenje mlade osobe, ali i poticanje stvaranja novih vrijednosti.

Cilj EU fondova u kontekstu financiranja privatnih fakulteta svakako je moderna edukacija studenata te razvoj i provedba novih ideja na tržištu znanja. Dotične ideje moraju biti prihvatljive, realne i ostvarive.

Slika 2: Udjeli EU fondova. Izvor: www.europrojekti.eu (12.08.2018.)

Slika 2. jasno pokazuje kako se ogromni resursi (otprilike 29.7 milijardi eura) ulažu u rješavanje raznih društvenih pitanja, a u sklopu njih i za financiranje eksperimenta privatnog obrazovanja.

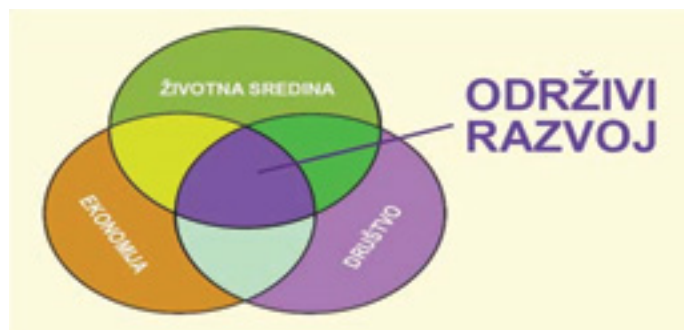
3. CILJEVI DRUŠTVENO ODGOVORNOG POSLOVANJA PRIVATNIH FAKULTETA

Ciljevi društveno odgovornog poslovanja neodvojivi su od svrhe samih institucija koje se bave odgojem i obrazovanjem mladih ljudi, a poanta ove sinergije je praktično-teoretski pristup učenju, odnosu prijenosa znanja između iskusnog profesora i njegovih studenata. Ovakva metoda prenošenja znanja pogoduje samo-zaposlenju polaznika dotične institucije, a to joj je ujedno i jedan od glavnih ciljeva.

Ideja društveno odgovornog poslovanja zasnovana je na osposobljavanju mladih poduzetnika koje će odlikovati veći stupanj samostalnosti i slobode u odnosu na sadašnje stanje poduzetništva u Republici Hrvatskoj. Uz to, veći broj poduzetnika korelirat će s većom stopom BDP-a, a time i većom ukupnom zaposlenošću stanovništva.

Kako bi ova ideja bila održiva potrebno je zadovoljiti četiri taktička cilja:

1. Inspiriranje pojedinca te poticanje na razvoj vlastitih sposobnosti s posebnim naglaskom na one intelektualne te opremanje pojedinca znanjima potrebnim za rad što će ga učiniti efektivnim članom zajednice.
2. Poticanje primjene vlastitih znanja, iskustava i sposobnosti na dobrobit gospodarstva i društva.
3. Uspješno vršenje interakcije s prilagodljivim, održivim, i na znanju temeljenim gospodarstvom neovisno o tome radi li se o lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini.
4. Osposobljavanje za vršenje jedne od glavnih uloga u procesu oblikovanja demokratskog i civiliziranog društva.⁴

Slika 3. Održivi razvoj. Izvor: www.odrzivezajednice.org (15.08.2018.)

Društvena odgovornost mladog i tek diplomiranog poduzetnika očituje se i u pozitivnom djelovanju na okolinu i društvo u kojem živi i posluje, odnosno obitava. Sva četiri taktička razvojna cilja za svoj temelj uzimaju pozitivan odnos između poduzetnika-pojedinca i društva u kojem se nalazi, istovremeno doprinose snižavanju stopa iseljavanja mladih, sposobnih i obrazovanih ljudi.

3.1. Motivacija pojedinca u razvoju vlastitih sposobnosti

Kada je u pitanju motiviranost pojedinca u vezi razvoja vlastitih sposobnosti prva stvar na koju valja obratiti pozornost svakako je osobna motivacija svakog studenta, a jedan od nezaobilaznih ciljeva svakako je i savladavanje osnovnih teorijskih principa koji čine preduvjet bilo kakvoj smisljenoj praksi. Jedan od bitnih faktora kada je u pitanju motivacija neupitno je i odnos između studenta i profesora.

Temeljna je pretpostavka da je svakom studentu u cilju maksimalno iskoristiti vrijeme utrošeno na vlastito obrazovanje, a bez motivacije nema ni entuzijazma, ali ni stvaranja određenih ideala koji pomažu mladu osobu držati u radnoj formi. Entuzijazam je, kao stanje duha, vjerojatno i najbitnija karakteristika koju student može posjedovati za ako je cilj održavanje stalne koncentracije na gradivo te fokusiranost na fakultativni uspjeh. Osim toga, kroz želju za uspjehom i volju za studiranjem promiče se i svojevrсни optimizam na razini fakulteta.

⁴ Sustav financiranja visokog obrazovanja u HR :<http://www.slideshare.net/markobozac/sustav-financiranja-visokog-obrazovanja-u-rh>, Zagreb, 2015.

3.2. Znanje i razumijevanje za vlastito dobro

Osim aktivnog sudjelovanja na nastavi, za studenta je korisno i paralelno planiranje vlastitog života na fakultetu, odnosno aktivno sudjelovanje na interaktivnoj razini te primjenjivanje naučenih znanja. U svemu ovome, kao uostalom i u svakom drugom aspektu studiranja, ključnu ulogu ima dijalog između profesora i studenta.

Inovacija i obavljanje lojalne konkurencije jedan su od glavnih načina na koji budući poduzetnici mogu služiti za dobrobit društva i okoline u kojoj djeluju, a samu inovaciju potrebno je bazirati na procjeni sadašnje, ali i buduće tržišne situacije, odnosno odnosu ponude i potražnje, ali i uzimanja u obzir potencijalnog štetnog djelovanja na okolinu. Društveno odgovorno poslovanje omogućuje i pridonosi aktivnoj primjeni znanja i vještina stečenih na fakultetu te predstavlja svojevršno zrcalo društva. Odgoj studenata i ukazivanje na društveno odgovornu primjenu stečenog znanja značajno utječu na kretanje kako samog društva, tako i gospodarstva i okoliša (Afrić Rakitovac, 2017.).

3.3. Služenje potrebama prilagodljivog i održivog razvoja

Služenje potrebama prilagodljivog i održivog razvoja korelira sa studentovim shvaćanjem vlastitih sklonosti, sposobnosti i talenata, odnosno njegovim željama i preferencijama te planovima za život nakon završetka fakulteta.

Prilagodljiv i održiv razvoj zasniva se tako donekle na vizijama i rezultatima svakog studenta, a temelji na internim i eksternim interesima, usput korelirajući između profesora i studenta. Fakultet je, kao i svako drugo poduzeće, usmjeren ka profitabilnom poslovanju, a profesorima je u interesu da student zadovolji uvjete za prolaz, odnosno upije maksimalnu količinu znanja i korisnih informacija. Održivost fakulteta temelji se na djelomičnoj neovisnosti u odnosu na državne subvencije koje se koriste kao trenutačna potpora u edukativnim projektima, odnosno na studentskoj participaciji. Vještine koje se stječu na fakultetu, s posebnim naglaskom na sudjelovanje u raznim projektima, primjer je kombiniranog teorijsko-praktičnog pristupa.

3.4. Oblikovanje demokratskog i civiliziranog društva

Društvene konvencije i socijalizacija bitan su čimbenik svakog, pa tako i visokog obrazovanja, baš kao i šira moguća naobrazba. U tom pogledu od velike je koristi uporaba najmodernije dostupne tehnologije, odnosno učenje putem prezentacija, e-knjiga i sličnih alata te mogućnost usmjeravanja vlastite karijere. Usmjeravanje studenta moguće je podijeliti na tri etape: prva etapa sastoji se od učenja teorije putem pojednostavljenih, najmodernijih sustava prezentacija koje pomažu „pročistiti“ informacije; druga etapa orijentirana je na rad i praksu kao nadogradnja prethodno naučene teorije; treća etapa odnosi se na usavršavanje stručne prakse te stjecanje osjećaja za rad.

Demokratsko i civilizirano društvo čini svaki obrazovani pojedinac, odnosno student koji će se jednoga dana smatrati gotovim čovjekom. Uloga privatnog fakulteta je da pomoću tri gore navedena postulata omogući stvaranje društveno odgovorne osobe koja poznaje bonton i konvencije, koja je moralna, obrazovana, odgovorna i osposobljena za rad te spremna doprinosti društvu u kojem djeluje.

Upravo iz tog razloga jedan od ciljeva privatnog sveučilišta, barem kada je u pitanju društveno odgovorno djelovanje, svakako je i ostvarivanje partnerstva sa zajednicom u sklopu koje vrši svoje djelovanje (Afrić Rakitovac, 2017).

4. ULOGA SVEUČILIŠTA LIBERTAS

Sveučilište Libertas najstarije je privatno sveučilište u Hrvatskoj, a ujedno je i prvi diversificirani privatni fakultet koji svoje korijene ima u Visokoj poslovnoj školi Libertas i DIU Libertas međunarodnog sveučilišta u Zagrebu i Dubrovniku. Sveučilište Libertas trenutačno se sastoji od četiri fakulteta i jedne poslovne škole, a polaznicima su na raspolaganju 7 preddiplomskih, 4 diplomatska, 1 poslijediplomski specijalistički studij te 2 doktorska studija. Najveća prednost i najveća vrijednost Libertasa svakako su profesori i vrhunski predavači koji posjeduju bogato akademsko znanje i profesionalno iskustvo.⁵ Libertas spada u održiva sveučilišta koja promiču održivost u svim aspektima poslovanja te istovremeno pridonose izgradnji odgovornog i konkurentnog gospodarstva, uključujući društva i očuvanje okoliša (Afrić Rakitovac, 2017.). Profesori, studenti i građivo čimbenici su neprestane međusobne interakcije te želje za usuglašenim djelovanjem. Studenti su ravnopravni u sudjelovanju na nastavi i procesu obrazovanja, a samo se sveučilište ističe svojim timskim radom.

Na prvoj godini fakulteta studenta se upoznaje s teorijskom, odnosno znanstvenom podlogom, a uči ga se i bazičnim znanjima koja se zatim za vrijeme teoretskih nastava provode u praksi, a studenta se na ovaj način uči zadržavanju funkcionalnosti pod određenim pritiskom.

Ukoliko profesori prepoznaju određeni talent kod nekog studenta isto ga se trudi usmjeriti u pozitivnom pravcu, odnosno prema prepoznatim afinitetima, a zadnjih je godina većina studenata usmjerena na stvaranje svojih budućih radnih mjesta, odnosno na traženje posla. Inovativne radionice na fakultetu korisne su u pogledu brze i jednostavne primjene teorijskog znanja te prilagodljivost promjenjivim uvjetima koji vladaju na tržištu. Studente se potiče na učenje, praktične djelatnosti te razvijanje organizacijskih vještina koje su od presudne važnosti za buduću uspjeh studenta. Ostvarenje navedenih stavki ovisi o monitoringu i implementaciji te kontroli tijekom provođenja inicijativa modela održivosti sveučilišta. (Afrić Rakitovac, 2017.).

4.1. Vodstvo na tržištu znanja i društveno odgovorno poslovanje privatnog sveučilišta Libertas

Sveučilište Libertas najprestižniji je privatni fakultet u Republici Hrvatskoj, a status sveučilišta takovom fakultetu u startu (ali i pravno gledano) osigurava određeni prestiž u očima profesora, akademskog svijeta te samih studenata. Sam fakultet može se pohvaliti širokim izborom programa te djelovanjem u tri grada čijem razvoju doprinosi.

⁵Libertas: <https://www.libertas.hr/> (4.9.2018.)

Slika 4: Logo sveučilišta Libertas
Izvor: www.libertas.hr (17.08.2018.)

Certifikati su jedna od glavnih prednosti sveučilišta Libertas, a ova vrsta priznanja u obliku dokumenta svjedoči o vjerodostojnosti samoga fakulteta, kao i o njegovoj misiji. Druga velika prednost svakako je naglasak stavljen na međunarodno poslovanje te uvođenje studenta u društvo koje obiluje ljudima na visokim pozicijama, što će reći potencijalno korisnim, poznanstvima. Libertas je veliki faktor na tržištu Republike Hrvatske što mu omogućuje i određenu ekskluzivnost po pitanju studenata, odnosno za pretpostaviti je da je studentima koji redovno plaćaju svoje obrazovanje u najvećoj mjeri cilj postići izvrsnost, ujedno odlične akademske rezultate. Većina institucija visokog obrazovanja ne teži maksimalizaciji profita te su njihovi ciljevi ponekad teško odredivi neovisno o tome radi li se o privatnim ili javnim institucijama (Barić, Obraić, 2014.). Osim toga, Libertas ima privilegiju pažljivog odabira svoje klijentele, a to pomaže fleksibilizaciji djelovanja, odnosno potencijalnoj maksimalizaciji težnji prema postizanju profita.

Ekonomska je kriza, kako na globalnoj tako i na lokalnoj, razini poljuljala razne sektore kao što su prerađivačka industrija, trgovina, turizam ili građevinarstvo, a to je pak negativno djelovalo čak i na tržište znanja.⁶ Većina studenata dolazi iz poduzetničkih obitelji koje djeluju u jednom od navedenih sektora osjetljivih na krizu, pa je vrhunsko obrazovanje budućih nastavljača obiteljske tradicije imperativ. Obitelji u čijem se vlasništvu nalaze poduzeća neokrnuta ekonomskom krizom uživaju tako ugled platiša, ali ne treba zaboraviti ni na drugi tip klijentele koji se sastoji od zaposlenih, drugim riječima vanrednih, studenata. Ovaj tip klijentele snažno je orijentiran na izgradnju vlastite karijere te na akumulaciju prijeko potrebnih (ali istovremeno i jasno određenih, odnosno korisnih) znanja i vještina.

Ako se usporede davanja za privatne i javne fakultete uočiti ćemo veliku i očitu razliku, ali zanimljiva je činjenica da dotična razlika ne utječe negativno na ekspanziju i rast privatnih fakulteta. Jedan od mogućih odgovora na ovo, istina, nepostavljeno pitanje svakako se tiče činjenice da se, kolokvijalno govoreći, više vremena gubi na javnim nego na privatnim fakultetima, odnosno da su privatni fakulteti vremenski isplativiji. Drugi razlog ovom trendu poveziv je s ciljanim učenjem, odnosno uspješnim metodama akumulacije znanja i vještina.

Treći razlog svakako je svojevrsna neovisnost u odnosu na državu, a jedan od značajnih faktora konkurentnosti na tržištu svakako je i specifičnost privatnih fakulteta, odnosno više puta dokazana inovativnost ponuđenih programa.

Društveno odgovorno poslovanje i konkurentnost Libertasa na tržištu znanja očituje se i u težini ponuđenih studija te se Libertas po tom pitanju ne razlikuje od javnih fakulteta. Sveučilište Libertas brine o svojim studentima, odnosno trudi

Slika 5: Karijera. Izvor: farmis.ba (18.08.2018.)

⁶ Metro portal : <http://metro-portal.rtl.hr/sto-je-globalna-kriza-ucinila-hrvatskoj/43714> Zagreb 2016.

ih se usmjeriti i prepoznati njihove talente i afinitete, a inzistiranje na komunikacija između profesora i studenata pomaže razvoj konstruktivnih ideja, ali i stvaranje osjećaja zajedništva te mogućnost pitanja za savjete u teškim trenucima (npr. prilikom traženja novog radnog mjesta).

Osim toga, studentima se u sklopu raznih kolegija koji se izvode na fakultetu približava ideja održivog razvoja koji nalaže da su poslovanje i međuljudski odnosi temelj produktivne komunikacije i ostvarivanja poželjnih rezultata što dovodi do tzv. *win-win-win*⁷ situacije koja se sastoji od 3 aspekta:

1. Zadovoljstvo samih studenata sa stečenim visokim obrazovanjem, naučenim vještinama te korisnim poznanstvima
2. Zadovoljenje interesa fakulteta, odnosno monetarna dobit u zamjenu za kvalitetno obrazovanje klijentele
3. Zadovoljenje interesa države kroz prizmu plaćanja poreza, ali i sudjelovanje u brojnim aktivnostima humanitarnog karaktera, posredno ili neposredno stvaranje novih radnih mjesta, promicanje ideje tzv. *good will*⁸ fakulteta, sufinanciranje određenog broja vrhunskih studenata opterećenih skromnim materijalnim stanjem i slično.

5. ZAKLJUČAK

Oblik privatnog školstva koji u svom nastanku nije bio ništa više nego puki eksperiment s ciljem utvrđivanja validnosti jedne druge i drugačije vrste studiranja te primjene stečenog znanja, evoluirao je u smjeru novih znanosti, odnosno u smjeru multidisciplinarnosti. Brojni su studenti prigrlili ovo novootkriveno, moglo bi se reći i moderno, tržište znanja tj. brojni su studenti privatno obrazovanje prihvatili kao i više nego adekvatnu zamjenu za javne fakultete obilježene isključivo znanstvenim pristupom struci.

Obrazovanje je vrsta ulaganja u sebe, ali i veliko samoodricanje, te razvijanje određene vrste posvećenosti i predanosti poslu i cilju kako kod studenata tako i kod profesora. Unatoč ekonomskoj krizi, ali i zahvaljujući subvencijama i EU fondovima, broj studenata na privatnim fakultetima raste, a raste i sam broj privatnih fakulteta, što i ne čudi ako uzmemo u obzir da privatni fakulteti obično nude stjecanje specijaliziranijeg znanja u odnosu na svoje javne ekvivalente, kao i lakše i jednostavnije postizanje vrhunskih rezultata. Velika većina ljudi u Republici Hrvatskoj privatne fakultete doživljava stereotipno, odnosno kao fakultete na koje se upisuju bogati, manje marljivi i u akademskom smislu lošiji pojedinci, ali društveno odgovorno poslovanje kakvog se privatni fakulteti mahom pridržavaju naprosto raspršuje takve stereotipe.

Sveučilište Libertas najbolji je dokaz tome jer je implementacija ideologije i ciljeva društveno odgovornog poslovanja i više nego očito vidljiva ako se, baci pogled na samo gradivo, odnosno na sam program studija. Primat na tržištu nemoguće je ostvariti i

⁷ Win-win-win situation- (engl. Pobjeda-pobjeda-pobjeda)- ova situacija označuje dobit za sve u ekonomskom i u sociološkom smislu, odnosno činjenje dobrobiti za sve učesnike koji sudjeluju i okolinu.

⁸ Good will - (eng. dobra volja)- činjenje općeg dobra s ciljem kreacije vlastitog imidža te imidža poduzeća pred drugima.

održati bez vrhunskih rezultata i implementacije dotične ideologije. Kada su u pitanju privatni fakulteti, odnosno visoko privatno školstvo, pojam samoodrživosti nužno je povezan s društveno odgovornim poslovanjem, ali i na poslovnoj analizi te uspješnom predviđanju broja diplomiranih, odnosno uspješnih, studenata koji ionako čine najbolju reklamu instituciji iz koje su potekli. Ustrajnost sveučilišta Libertas, odnosno vođenje brige kako o sadašnjim, tako i o bivšim, ali i budućim studentima može rezultirati samo još većim uspjehom. Na kraju krajeva, bez uspješno implementirane ideologije društveno odgovornog poslovanja ne bi ni bilo novih studenata, a bez novih studenata ne bi bili ni potrebnih resursa niti održivog razvoja jer radi se, kao i uvijek, o principu međusobnih ovisnosti.

REFERENCE

Agencija za znanost i visoko obrazovanje: Reakreditacija visokih učilišta, <https://www.azvo.hr/hr/vrednovanja/postupci-vrednovanja-u-visokom-obrazovanju/reakreditacija-visokih-ucilista> (12.08.2018.)

Afrić Rakitovac, K. (2017) *Zbornik radova 9. Konferencije o društveno odgovornom poslovanju – DOP*. Zagreb: Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj (HR PSOR)

Barić, V., Obraić, A. (2014). *Odnos javnih i privatnih ekonomskih učilišta - svjetski trendovi i praksa u RH.*, EFZG, Zagreb

Čavrak, V., Gelo, T. (2013) *Ekonomsko obrazovanje u RH*. EFZG, Zagreb

Doolan, K., Dolenec, D., Domazet, M. (2012). *Hrvatski sustav financiranja visokog obrazovanja u europskom kontekstu*. Zagreb.

Libertas,

<https://www.libertas.hr/> Pristupljeno 4. rujna 2018.

Mornar, T. (2013). *Javno-privatno partnerstvo u visokom obrazovanju kao promotor razvoja tržišno primjenjivog znanja*, EFZG, Zagreb

Metro portal (2016) <http://metro-portal.rtl.hr/sto-je-globalna-kriza-ucinila-hrvatskoj/43714> (19.08.2018.)

Sustav financiranja visokog obrazovanja u HR (2015) <http://www.slideshare.net/mar-kobozac/sustav-financiranja-visokog-obrazovanja-u-rh> (12.08.2018.)

DRUŠTVENO ODGOVORNO POSLOVANJE KAO DIO STRATEŠKOG UPRAVLJANJA CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS A PART OF STRATEGIC MANAGEMENT

mr.sc. Vesna Vučemilović

PP Orahovica d.o.o., Stjepana Mlakara 5, 33515 Orahovica, vesna.vucemilovic@yahoo.com

Željka Kadlec

Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici Virovitici, Matije Gupca 78, 33 000 Virovitica, zeljka.kadlec@vsmti.hr

SAŽETAK

Prednosti implementacije koncepta društveno odgovornog poslovanja u strateškom upravljanju velikih poslovnih subjekata se očituju kroz četiri područja. To su smanjenje troškova i rizika poslovanja, kreiranje konkurentske prednosti koju je teško kopirati, pozitivna reputacija i image u javnosti te sinergijski učinak kreiranja vrijednosti na nekoliko područja (Kurucz, Colbert i Wheeler, 2016). Strateške odrednice društveno odgovornog poslovanja u razvijenim gospodarstvima su sve prisutnije poglavito u segmentu upravljanja rizicima kojima se potiče pro aktivan pristup upravljanju promjenama, rizicima i smanjenju troškova poslovanja. Standardizirano izvještavanje poslovnih subjekata predstavlja važnu odrednicu strateškog upravljanja pri čemu poslovni subjekti mogu pratiti aktivnosti, kontrolirati te unaprjeđivati usvojene strategije, politike i ciljeve. Također, treba istaknuti kako svaki poslovni subjekt sukladno djelatnosti, veličini i tržišnom položaju treba kreirati strategiju koja će biti u skladu s odrednicama društveno odgovornog poslovanja.

Analizom izvješća o društvenoj odgovornosti i održivom razvoju nekoliko poslovnih subjekata iz Republike Hrvatske nastojali smo ukazati na područja koja su trenutno dominantna u implementaciji koncepta društveno odgovornog poslovanja u strateškom upravljanju. Cilj istraživanja je bio analizirati postojeće stanje u implementaciji društveno odgovornog poslovanja u strateškom upravljanju. Rezultati provedenog istraživanja mogu doprinijeti daljnjim aktivnostima poslovnih subjekata u ovom segmentu koncepta društveno odgovornog poslovanja.

Ključne riječi: društveno odgovorno poslovanje, strateško upravljanje, upravljanje rizicima, održivi razvoj

ABSTRACT

There are four advantages for corporations of Corporate Social Responsibility implementation in strategic management. These four advantages are cost and risk reduction, competitive advantage creation that cannot be copied easily, positive reputation and public image and synergy in value creation on several areas (Kurucz, Colbert i Wheeler, 2016). Strategic part of Corporate Social Responsibility is dominant in developed economies especially in risk management segment through which proactive approach is promoted in change and risk management related to operation costs reduction. Standardized reporting is an important part of corporate strategic management through which corporations may monitor activities, control and improve adopted strategies, policies and goals. It should also be emphasized that each corporation needs to create strategy related to its activity, size and market position but in accordance with Corporate Social Responsibility.

By analyzing the social responsibility and sustainable development reports of several corporations from the Republic of Croatia, we tried to point out the areas that are currently dominant in implementing the Corporate Social Responsibility concept in strategic management. The aim of this research was to analyze existing situation of Corporate Social Responsibility implementation in strategic management. Results of conducted research may be used for further activities in this segment of Corporate Social Responsibility concept.

Key words: corporate social responsibility, strategic management, risk management, sustainable development

1. UVOD

Poslovanjem na društveno odgovoran način organizacije zastupaju ekonomske, ekološke i društvene interese. Stoga se implementacijom ovakvog načina poslovanja nastoje spriječiti eventualne pogreške te osigurati rast i razvoj poslovnih subjekata uz postizanje konkurentnosti na tržištu suvremenog poslovanja što predstavlja velik izazov. Koncept društvene odgovornosti uvrštava se u dio dugoročne poslovne strategije gdje se promatra kao poseban sustav menadžmenta, a čije je uspostavljanje složen i dugotrajan proces koji zahtijeva visoku društvenu svijest cijele zajednice.

Suština strateške primjene društvene odgovornosti je sustavno promicanje korporativne održivosti uključivanjem ekonomskog, društvenog i okolišnog kriterija u strategije poslovanja. Kako bi se takav princip poslovanja mogao realizirati nužna je implementacija koja ima pozitivne učinke na četiri područja koja čine smanjenje troškova i rizika poslovanja, kreiranje konkurentne prednosti, pozitivna reputacija i imidž u javnosti te sinergijski učinak kreiranja vrijednosti na nekoliko područja (Kurucz, Colbert i Wheeler, 2016). Upravo smanjivanjem i upravljanjem rizicima poslovanja poslovni subjekti utječu na bitne komponente poslovanja doprinoseći na taj način i široj društvenoj zajednici. Nastavno na prednosti primjene društveno odgovornog poslovanja vrlo je važno osigurati transparentnost što se postiže ažurnim izvještavanjem o društveno odgovornom poslovanju organizacija. Izvještavanje je u svijetu priznato kao mjerilo vrijednost i pri tome je izvrstan pokazatelj svijesti, samosvijesti i odgovornosti poslovnog subjekta.

Problematika rada započinje pojašnjenjem same društvene odgovornosti kroz osiguranje prednosti implementacije ovog koncepta u poslovanje. Definirajući ključna područja koja se odnose na prednosti implementacije društveno odgovornog poslovanja najveća pažnja je posvećena upravo smanjenju rizika i troškova poslovanja koje se postiže podizanjem svijesti poslovnih subjekata i pro aktivnim pristupom u poslovanju.

Treći dio rada odnosi se na izvještavanje poslovnih subjekata o društveno odgovornom poslovanju čime se postiže transparentnost te predstavlja alat za strateški pristup koji uključuje organizacijske promjene i izvrstan je način provjere poslovnih i upravljačkih procesa. Nadalje se kroz kreiranje strategije primjenom društvene odgovornosti očituje svjesnost vrhovnog menadžmenta u važnosti integracije društveno odgovornog poslovanja u strateško opredjeljenje poslovanja.

Četvrti dio rada predstavlja analizu izvješća za 2017. godinu o društvenoj odgovornosti i održivom razvoju pet poslovnih subjekata iz Republike Hrvatske, različitih industrijskih grana te sukladno tome u izvješćima imaju naglasak na različitim područjima. S obzirom na uspješnost poslovanja ovih poslovnih subjekata cilj istraživanja bio je ukazati na područja koja su trenutno dominantna u implementaciji koncepta društveno odgovornog poslovanja u strateškom upravljanju te na temelju tih spoznaja dati preporuke za daljnje aktivnosti.

Na samom kraju rada predstavljeni su zaključci o primjeni društveno odgovornog poslovanja kao dijela strateškog upravljanja čime poslovni subjekti ostvaruju prednosti u poslovanju i uspješnost u sve turbulentnijoj tržišnoj okolini.

2. PREDNOSTI IMPLEMENTACIJE DOP-A

Društveno odgovorno poslovanje (DOP), kao jedan od izazova suvremenog menadžmenta, podrazumijeva poslovanje poslovnih subjekata koje uz ekonomske interese zastupa i dobrobit društva u cjelini.

„Rastom globalizacije DOP je postao važna i nezaobilazna tema na globalnoj razini, kojoj se pridaje sve više medijske pažnje; udruge potrošača potražuju informacije o uvjetima proizvodnje i distribucijskim kanalima, nevladine organizacije i sindikati pristupaju poduzećima sa zahtjevima vezanim uz odgovornost prema društvu, dobavljači se sve više suočavaju sa zahtjevima u pogledu DOP-a koje im postavljaju korporativni klijenti, a političari su shvatili nužnost kreiranja politika vezanih uz DOP.“ (HUP, 2014:5)

Vođenje poslovanja na društveno odgovoran način uz postizanje konkurentnosti na tržištu suvremenog poslovanja predstavlja za poslovne subjekte velik izazov. Prema Prijedlogu Strategije društveno dogovornog poslovanja u RH za razdoblje 2012.- 2015. strateški pristup društveno odgovornom poslovanju je vrlo bitan za konkurentnost poslovnih subjekata jer može pomoći u upravljanju promjenama, upravljanju rizicima, smanjenju troškova, lakšem pristupu kapitalu, razvoju odnosa s kupcima, upravljanju ljudskim resursima te poticanju inovacija.¹

Kroz ovaj prijedlog daje se naslutiti da su evidentna određena područja koja doprinose razvoju društveno odgovornog poslovanja a samim time i poslovnih subjekata u svom okruženju. Kurucz, Colbert i Wheeler (2016) su proveli istraživanje o društveno odgovornom poslovanju pri čemu određuju četiri bitna područja djelovanja za stvaranje vrijednosti poslovnih subjekata. Područja se dijele na smanjenje troškova i rizika poslovanja, kreiranje konkurentne prednosti, stvaranje pozitivne reputacije i imidža te sinergijsko kreiranje vrijednosti. Prema Vrdoljak Raguž i Hazdovac (2014) takvo poslovanje uvodi poseban koncept u kojem poslovni subjekti dobrovoljno nastoje uskladiti svoje poslovanje s potrebama društva u najširem mogućem smislu. Prihvatanjem integracije društveno odgovornog poslovanja poslovni subjekti preuzimaju odgovornost zaštite interesa i to ne samo interesa dionika koji polažu pravo na raspodjelu profita već i ostalih interesnih skupina koji su neizostavan dio normalnog tijeka poslovanja (Matešić, Pavlović i Bartoluci, 2015:14).

Čitava praksa društvene odgovornosti započela je kao nov način poslovanja u velikim multinacionalnim kompanijama koje su bile izložene napadima zbog svoje politike prema okolišu ili zaposlenicima. Stoga se s vremenom pojavila potreba za novim sustavom poslovanja koji bi svim sudionicima društva bio na korist što se pokazalo uspješnim i s vremenom ga je počeo prihvaćati sve veći broj poslovnih subjekata. Na taj način su kroz društveno odgovorno poslovanje gradili svoj imidž na lokalnom i globalnom tržištu (Vrdoljak Raguž, Hazdovac, 2014).

U Europskoj Uniji (EU) i širom svijeta raste broj poslovnih subjekata koji promoviraju svoju strategiju društvene odgovornosti, kao odgovor na različite ekonomske i

¹ Prijedlog Strategije društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2012. - 2015., <https://www.dop.hr/wp-content/uploads/strategija_final.pdf>. Pristupljeno 25. lipnja 2018.

društvene pritiske ali i one koje se tiču zaštite okoliša.² Razvijajući poslovanje kroz koncept društvene odgovornosti Vrdoljak Raguž i Hazdovac (2014) navode kako se takav princip uvrštava u dio dugoročne poslovne strategije gdje se promatra kao poseban sustav menadžmenta. Uspostavljanje samog koncepta društvene odgovornosti složen je i dugotrajan proces koji zahtijeva visoku društvenu svijest cijele zajednice.

Jedna od bitnih pretpostavki podizanja razine svijesti o društvenoj odgovornosti jest sam proces obrazovanja. S druge strane Quien (2012) navodi da je samo pitanje vremena kad će organizacija poslovnih subjekata sama shvatiti stratešku prednost uvođenja ovog koncepta jer na taj način društveno dogovorno poslovanje ima značajan utjecaj na pozitivan imidž doprinoseći njenoj dodanoj vrijednosti. Neka istraživanja pokazala su da su potrošači naklonjeniji upravo onim poslovnim subjektima koja su za svoju strategiju poslovanja izabrali društvenu odgovornost. Stoga se sve veći broj poslovnih subjekata nastoji prilagoditi takvim potrebama tržišta. Razmatranje društvene odgovornosti u okvirima hrvatskog gospodarstva zahtijeva sustavnu analizu specifičnih čimbenika koji su utjecali i utječu na razvoj hrvatskog gospodarskog okruženja (Vrdoljak Raguž i Hazdovac, 2014:46).

Suvremen način poslovanja poslovnih subjekata zahtijeva i izraženu pro aktivnost u poslovanju pri čemu uvrštavanje društveno odgovornih aktivnosti znatno doprinosi postizanju konkurentnosti istih. Jedna od takvih aktivnosti ističe Bedeković (2010), prema Drucker, 2005:56) jest i razvijanje primjerenih mehanizama za pravovremeno otkrivanje društvenih problema pri čemu poslovni subjekti svoja godišnja izvješća i analize ekonomskih učinaka dopunjavaju nefinancijskim izvješćima koja se odnose na opći društveni uspjeh i realizaciju koncepta DOP-a.

Kako bi se društveno odgovorno poslovanje i provodilo potrebna je uspješna implementacija društveno odgovornih aktivnosti. Postoje različiti modeli implementacije pa se tako gotovo uvijek može primjenjivati Demingov ciklus „planiraj-uradi-provjeri-poboljšaj“ jer na taj način poslovni subjekti mogu postići iskorak u području društveno odgovornog poslovanja. Vrlo važan alat u samoj implementaciji odgovorne prakse jest ISO 26000 koji izdvaja sedam ključnih područja djelovanja (Golja, 2016). Pri tome je vrlo važno spomenuti kako je prema Matešić i sur. (2015:32) suština strateške primjene DOP-a sustavno promicanje korporativne održivosti primjenom trobilančnog razmišljanja, uključivanjem ekonomskog, društvenog i okolišnog kriterija u strategije poslovanja.

Kao jedno od polazišta društvene odgovornosti navodi se upravljanje rizicima pri čemu poslovni subjekti zauzimaju pro aktivan pristup poslovanju zbog unaprijed utvrđenih aktivnosti koje se odnose na bavljenje uzrocima potencijalnih kriza i stanja neizvjesnosti u poslovnim subjektima. Perić (2017) navodi da je za bolje razumijevanje i upravljanje rizikom vrlo važan koncept društvene odgovornosti. Pri tome se poslovni subjekti odmiču od kratkoročnog upravljanja financijskim rizikom ka integriranom pristupu srednjoročnog i dugoročnog upravljanja okolišnim i društvenim rizicima. Na

² Pavić-Rogošić, L., Društveno odgovorno poslovanje (DOP). Odraz. <<http://www.odraz.hr/media/21845/dop.pdf>>. Pristupljeno 24. lipnja 2018.

taj način se produžuje dodana vrijednost dobrog upravljanja rizikom kroz smanjenje predvidljivih gubitaka, identifikaciju novih tema i poslovnih prilika te korištenje vodeće uloge kao komparativne prednosti.

Upravo ovakav pogled na temelje za upravljanje rizicima u poslovnim subjektima počiva na društvenoj odgovornosti. Navodeći aktivnosti koje ugrožavaju poslovanje poslovnih subjekata prema Predlošku³ strukture strategije upravljanja rizicima navodi se da rizici mogu ugroziti ostvarenje ciljeva institucije, narušiti kvalitetu usluga te izazvati nezadovoljstvo, mogu naštetiti ugledu institucije i smanjiti povjerenje javnosti, mogu uzrokovati ozbiljne financijske gubitke i štete, mogu rezultirati zlouporabom određenih resursa institucije ali također mogu predstavljati neiskorištene prilike te institucije. Smanjujući i upravljajući rizikom poslovni subjekti utječu na bitne komponente poslovanja doprinoseći i široj društvenoj javnosti.

Tablica 1. Usporedba DOP-a sa strateškim planiranjem i upravljanjem strateškim rizicima

Koncept društveno odgovornog poslovanja	Strateški rizici
Ekonomska odgovornost – postizanje profitabilnosti	Financijski/ekonomski rizici
Zakonska odgovornost	Zakonodavni rizici
Etička odgovornost	Rizici u pogledu korisnika
Filantropska odgovornost – doprinos zajednici i postizanje kvalitete života	Socijalni rizici
-	Rizici koji se odnose na okoliš i klimatske promjene
-	Politički rizici
-	Tehnološki rizici
-	Rizici konkurentnosti

Izvor: autorov rad prema Caroll (1991) i Smjernicama za upravljanje rizicima⁴

Kao što se prema tablici (Tablica 1.) može vidjeti komponente koncepta društveno odgovornog poslovanja i upravljanje strateškim rizicima su u uskoj vezi prema svojim područjima djelovanja i na taj način pogoduju efikasnosti i uspješnosti poslovanja poslovnih subjekata.

3. IZVJEŠTAVANJE KAO VAŽNA ODREDNICA STRATEŠKOG UPRAVLJANJA

Kako bi poslovanje bilo transparentno prema svim dionicima u provođenju svojih aktivnosti vrlo važna aktivnost je izvještavanje poslovnih subjekata. U svom normalnom tijeku poslovanja poslovni subjekti se susreću sa brojnim temama o kojima mogu izvještavati o planiranim i provedenim ciljevima vezano za određeno područje. Posljednjih nekoliko godina predstavljaju odlučujući period za razvoj nefinancijskog

3 Prilog 11 – Predložak strukture strategije upravljanja rizicima. Ministarstvo financija. <<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Predložak%20strukture%20strategije%20upravljanja%20rizicima.pdf>>. Pristupljeno 02. srpnja 2018.

4 Više o smjernicama za upravljanje rizicima u poslovanju institucija javnog sektora. Ministarstvo financija, <<http://www.mfin.hr/hr/upravljanje-rizicima-1-2>>. Pristupljeno 02. srpnja 2018.

izvještavanja u EU. Europska komisija je 2011. godine ustanovila potrebu za većom razinom transparentnosti ekonomskih, okolišnih i društvenih informacija koje pružaju veliki poslovni subjekti u EU. Prema Direktivi o nefinancijskom izvještavanju (Direktiva 2014/95/EU) objavljivanje nefinancijskih informacija ima ključnu ulogu u promjeni načina na koji poslovni subjekti razmišljaju i pomaže im u spoznavanju vlastite odgovornosti za svoje društvene i okolišne učinke, poštivanje ljudskih prava, borbu protiv korupcije i aktivnu promociju politika raznolikosti.⁵

Izvještaj o društveno odgovornom poslovanju poslovnih subjekata je vrlo važna stavka u poslovanju pri čemu Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj (HR PSOR) napominje kako je izvještavanje zapravo u svijetu priznato kao mjerilo vrijednosti. Izvješće je u tom slučaju pokazatelj svijesti, samosvijesti i odgovornosti poslovnog subjekta. Pri tome Dow Jonesovi indeksi održivosti pokazuju da su poslovni subjekti motivirani održivošću financijski uspješniji od drugih poslovnih subjekata iste skupine, a uzimaju u obzir sva raspoloživa izvješća i dokumentaciju.⁶ Kao svojevrsan model upravljanja i vrijednost poslovnih subjekata pokazuje vezu između njegove strategije i predanosti društvenoj odgovornosti i održivom razvoju. Uz povezanost strateškog opredjeljenja i društvene odgovornosti poslovne prednosti nefinancijskog izvještavanja se odnose na izgradnju povjerenja, poboljšanje poslovnih procesa i sustava, razvoj vizije i strategije i smanjenje troškova poštivanja propisa.⁷

„Prema Direktivi, objavljivanje nefinancijskih informacija je obvezno za:

- Poduzeća s prosječnim brojem zaposlenika većim od 50, ukupnom bilancom većom od 20 milijuna eura ili neto prihodom većim od 40 milijuna eura, a koja su uvrštena u burzu
- Poduzeća s prosječnim brojem zaposlenika većim od 50, ukupnom bilancom većom od 20 milijuna eura ili neto prihodom većim od 40 milijuna eura, koja nisu uvrštena na uređeno tržište Europske unije ali su definirana kao subjekti od javnog interesa.

Od 2018. godine nadalje njihovi godišnji izvještaji moraju sadržavati opise njihovih politika, rezultata i rizika povezanih s okolišnim, socijalnim i kadrovskim pitanjima, poštivanjem ljudskih prava, borbom protiv korupcije i podmićivanja te raznolikosti njihovih odbora.“⁸ Izvještavanje predstavlja alat za strateški pristup društveno odgovornom poslovanju koje uključuje organizacijske promjene te je izvrstan način provjere poslovnih i upravljačkih procesa u poslovnom subjektu. Ukoliko mu je primjena pravilna može predstavljati metodu upravljanja rizicima (Matešić i sur., 2015).

5 Direktiva 2014/95/EU, 22.10.2014. Službeni list EU. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=HR>>. Pristupljeno 27. lipnja 2018.

6 Zašto izvještavati. HRPSOR, <<https://www.hrpsor.hr/zasto-izvjestavati-2-418.html>>. Pristupljeno 05. srpnja 2018.

7 DOP Vodič (2018). Vodič kroz implementaciju i harmonizaciju direktiva Europske unije u području društveno odgovornog poslovanja uz primjere dobre prakse iz odabranih zemalja članica. Hi4CSR, <http://www.hi4csr.com/media/67848/CSR-Guide-Croatian_web.pdf>. Pristupljeno 05. srpnja 2018.

8 DOP Vodič (2018). Vodič kroz implementaciju i harmonizaciju direktiva Europske unije u području društveno odgovornog poslovanja uz primjere dobre prakse iz odabranih zemalja članica. Hi4CSR, <http://www.hi4csr.com/media/67848/CSR-Guide-Croatian_web.pdf>. Pristupljeno 05. srpnja 2018.

4. KREIRANJE STRATEGIJE U SKLADU S DOP-OM

S obzirom da se odmiče od tradicionalne ekonomije prema ekonomiji znanja poslovni subjekti se sve više zalažu za primjenu društveno odgovornog poslovanja kao dio strateškog menadžmenta. Na taj način se zalažu za modernu konkurentnost, koja se sve više zasniva na znanju i suvremenim tehnologijama, što ovisi o sposobnoj i obrazovanoj radnoj snazi (Matešić i sur., 2015). Omazić (2007:291) navodi da „za mnoga poduzeća njihova društvena odgovornost nije samo dio strategije, već i dio identiteta, odnosno ključna karakteristika po kojoj se diferenciraju od svoje konkurencije. „Iako poduzeće može imati mnogobrojne prednosti i slabosti u odnosu na konkurente, postoje dvije osnovne vrste konkurentskih prednosti koje poduzeće može posjedovati a to su diferencijacija i niski troškovi. Pri tome je osnova iznadprosječnog poslovanja u dugom roku održiva konkurentna prednost.“ (Vrdoljak Raguž i Tolušić, 2012:384). Međutim, koncepti primjene društvene odgovornosti značajno variraju unutar određenog konteksta za koji se poslovni subjekt opredijelio u svojoj poslovnoj strategiji. Iako se u prošlosti vjerovalo da je praksa društveno odgovornog poslovanja usmjerena k maksimalizaciji profita i ostvarivanju konkurentnosti dolazi do nove poslovne realnosti gdje se ne može očekivati ekonomski prosperitet bez dugoročnog, savjesnog i holistički svjesnog strateškog planiranja (Omazić, 2007). Asimilacija poslovnih subjekata ka novom svjetskom trendu u promijenjenom okruženju iziskuje da budu pro aktivna jer im se na taj način omogućava cijeli niz poslovnih koristi poput smanjivanja troškova kroz veću efikasnost u korištenju resursa; inovativnije poslovne ponude; sofisticiraniji menadžment rizika; poboljšani moral i veću motiviranost zaposlenika; izbjegavanje sudskih troškova; bolju javnu percepciju; gotovo neograničenu licencu za obavljanje poslova u domicilnoj zemlji i bitno olakšano poslovanje u inozemstvu. „Dvije osnovne vrste konkurentne prednosti u kombinaciji s rasponom aktivnosti koje poduzeće može ostvariti dovode do tri generičke strategije za postizanje iznadprosječnog poslovanja a to su troškovno vodstvo, diferencijacija i fokusiranje. Strategije troškovnog vodstva i diferencijacije nastoje pronaći konkurentsku prednost u širokom rasponu segmenata dok se strategija fokusiranja usredotočuje na konkurentsku prednost unutar uskog segmenta. Troškovno vodstvo je strategija koja je posebno ovisna o prednosti koju stvore poduzeća koja prva iskoriste priliku, osim ako značajni tehnološki napredak ne omogućiti poduzećima da radikalno promijene svoje troškovne pozicije“ (Vrdoljak Raguž i Tolušić, 2012:384).

Održivost konkurentne prednosti podložna je nesigurnosti poslovne okoline i pojačanoj nestabilnosti poslovnih i strukturalnih činitelja te predstavlja proaktivan pristup kroz upravljanje rizicima poduzeća. Što je nesigurnost i turbulentnost okoline veća, rizici strategije troškovnog vodstva su veći. Stoga se može reći kako je održivost konkurentne prednosti poduzeća pod neprestanim udarima konkurenata.⁹ „Društvena odgovornost poslovnih subjekata nije slučajna, ona zahtjeva budnost, oprez, važnost, naglasak, jačinu, akciju i vodstvo, posebno u slučaju dioničkih društava.“ (Omazić,

9 Tipurić, D. (1999):Konkurentna prednost poduzeća – izbor između niskih troškova i diferencijacije. Materijal za predavanja na temelju stručnog članka iz Poslovne analize i upravljanja (1330-9129) (1999), 3; 3-16 < <http://www.efzg.unizg.hr/UserDocsImages/OIM/dhruska/konkurentska%20prednost%20-%20niski%20tro%C5%A1kovi%20i%20diferencijacija.pdf> > Pristupljeno 12. listopada 2018.

2007:292). Stoga Matešić i sur. (2015) navode da integracija DOP-a u strategiju, protok novca i reputaciju ima potencijal stvoriti trajnu vrijednost za dioničare i sve dionike jer na taj način povezuju sve komponente društveno odgovornog poslovanja. Porter i Kramer ističu povezanost između strategije i društvene odgovornosti te konkurentne prednosti i društveno odgovornog poslovanja. Isti autori smatraju da dio društveno odgovornog poslovanja koji se odnosi na korporativnu filantropiju može postići sinergiju između ekonomskih i društvenih ciljeva (Porter i Kramer, 2006). Kakav je odnos strateške dimenzije upravljanja poslovnim subjektom i rezultata društveno odgovornih aktivnosti najbolje se može vidjeti na sljedećoj slici (Slika 1.) gdje se kroz centriranje, specifikiranje, pro aktivnost, volontarizam i vidljivost realiziraju ekonomske koristi i njena temeljna vrijednost.

Slika 1. Strateška dimenzija i kreiranje vrijednosti

Izvor: Omazić (2007:294) prema Burke, L., Longsdon, J. (1996): How Corporate Social Responsibility Pays Off, Long Range Planning, 29

Izniman doprinos se ogleda u svjesnosti vrhovnog menadžmenta u važnosti integracije društveno odgovornog poslovanja u strateško opredjeljenje poslovanja poslovnog subjekta pri čemu se realiziraju pozitivna reputacija, ekonomski profitabilni učinci i konkurentnost na tržištu u skladu sa trendom poimanja same društvene odgovornosti.

5. ANALIZA IZVJEŠĆA O DRUŠTVENOJ ODGOVORNOSTI I ODRŽIVOM RAZVOJU

Analizirana su izvješća za 2017. godinu o društvenoj odgovornosti i održivom razvoju pet poslovnih subjekata iz Republike Hrvatske koji uspješno posluju. Poslovni subjekti su iz različitih industrijskih grana te sukladno tome u izvješćima imaju naglasak na različitim područjima. Ipak, postoje određene sličnosti vezano za elemente koncepta društveno odgovornog poslovanja koji su zastupljeni. Cilj istraživanja je bio ukazati na

područja koja su trenutno dominantna u implementaciji koncepta društveno odgovornog poslovanja u strateškom upravljanju. Svi analizirani poslovni subjekti već nekoliko godina objavljuju izvješća o društvenoj odgovornosti i održivom razvoju tako da kod njih postoji svjesnost o važnosti izvještavanja kao jedne od odrednica strateškog upravljanja.

Prema Zakonu o računovodstvu¹⁰ svih sedam poslovnih subjekata ubrajamo u velike poslovne subjekte te su obuhvaćeni i Direktivom o objavljivanju nefinancijskih informacija¹¹. Prema istoj Direktivi 2014/95/EU nefinancijski izvještaj mora sadržavati:

- kratak opis poslovnog modela poduzeća,
- opis politika poduzeća u vezi s tim pitanjima, uključujući postupke temeljite analize koji se provode,
- rezultate tih mjera,
- osnovne rizike povezane s tim pitanjima koji se odnose na poslovanje poduzeća, uključujući, kad je to relevantno i razmjerno, njegove poslovne odnose, proizvode ili usluge koji mogu prouzročiti negativne učinke na tim područjima, te način na koji poduzeće upravlja tim rizicima i
- nefinancijske ključne pokazatelje uspješnosti važne za određeno poslovanje¹².

Upravljanje rizicima je dio koji bi nefinancijski izvještaj sukladno odredbama Direktive 2014/95/EU trebao sadržavati a ujedno se radi o jednom od četiri područja na kojima se mogu ostvariti pozitivni učinci ukoliko se koncept društveno odgovornog poslovanja implementira na strateškoj razini.

5.1. Atlantic Grupa d.d.

Atlantic Grupa d.d. je poslovni subjekt koji ima visoku razinu transparentnosti u poslovanju te se izvješća objavljuju u kontinuitetu već duže razdoblje. Izvješće se od 2014. godine radi prema smjernicama Global Reporting Initiative (GRI) a za 2017. godinu je objavljeno u sklopu Godišnjeg izvješća¹³.

Radi se o poslovnom subjektu koji u svoje korporativne vrijednosti ima ugrađen sustav promicanja dobre prakse u upravljanju ljudskim resursima te odgovornost prema svim dionicima kao integralni dio strateškog upravljanja. Drugi dio koji se ističe je upravljanje utjecajima na okoliš i prirodu kroz Environmental Management System (EMS) koji ima fokus na održivi razvoj. EMS je sustav koji je fokusiran na:

- racionalno korištenje obnovljivih i neobnovljivih prirodnih izvora,

¹⁰ Zakon o računovodstvu, NN 78/2015. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_78_1493.html>. Pristupljeno 05. listopada 2017.

¹¹ Direktiva 2014/95/EU, 22.10.2014. Službeni list EU. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=HR>>. Pristupljeno 27. lipnja .2018.

¹² Ibidem

¹³ Atlantic Grupa d.d. (2017.) Godišnje izvješće 2017. <https://www.atlantic.hr/media/files/fileitem/G/Godisnje-izvjesce-2017/18-05-10_AG_GODISNJE-IZVJESCE_2017.pdf>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

- korištenje ekološki prihvatljivih tehnoloških rješenja,
- smanjenje količine otpada već u fazi razvoja novih proizvoda te
- smanjenju potrošnje energije i vode.¹⁴

U Atlantic Grupi d.d. se sustavno radi u segmentu upravljanja energijom na način da je proces integriran u sustav upravljanja kvalitetom. Kao značajan pozitivan pomak treba istaknuti ulaganje u energetske informacijski sustav na jednoj od proizvodnih lokacija.

Važno je istaknuti strateško opredjeljenje poslovnog subjekta koje se očituje kroz praćenje utjecaja na okoliš i prirodu tijekom ukupnog životnog ciklusa proizvoda. U 2017. godini su započeli sa pilot projektom analize životnog ciklusa proizvoda Life Cycle Assessment (LCA) putem kojeg nastoje ustanoviti područja na kojima se može smanjiti i/ili otkloniti negativan utjecaj na okoliš i prirodu. Kako se radi o velikom poslovnom subjektu koji je značajan ne samo na nacionalnoj već i regionalnoj razini te ima poslovanje u više država važno je istaknuti da se poduzimaju mjere i aktivnosti na svim lokacijama.

Kako bi odredili ključna područja i probleme od 2014. godine rade izvještaj o održivom poslovanju sukladno GRI smjernicama jer su procijenili da je to iznimno koristan alat pri određivanju istih. Ustanovili su četiri važna područja za poslovanje i dionike koja uključuju ekonomske utjecaje, odgovornost za proizvode, odgovornost za radna mjesta i odgovornost za okoliš.

Tijekom prošle godine je u okviru sustava upravljanja kvalitetom implementiran novi sustav za upravljanje nesukladnostima te je uspostavljen sustav izvještavanja na redovnoj mjesečnoj, polugodišnjoj i godišnjoj razini. Na taj način su podigli razinu preventivnog djelovanja u segmentu upravljanja rizicima a kroz praćenje ključnih pokazatelja uspješnosti na mjesečnoj razini su podigli razinu praćenja efikasnosti u proizvodnim pogonima.

Kao jedan od ključnih čimbenika ostvarivanja strateške konkurentne prednosti na tržištu u Atlantic Grupi d.d. su definirali kreiranje i poticanje pozitivne organizacijske te korporativne kulture među zaposlenicima. Posebna pozornost se pridaje komunikaciji za koju se koriste klasična i suvremena sredstva od panoa i oglasnih ploča do intraneta. Uz različite programe usavršavanja i napredovanja provodi se i Program ravnoteže temeljem kojeg se radi na usklađivanju privatnog i poslovnog života zaposlenika.

Još jedan važan čimbenik ostvarivanja strateške konkurentnosti je razvoj informacijskih tehnologija i informatizacija poslovanja. Implementiran je nadzor u području informacijske sigurnosti kao dio integriranog sustava upravljanja. Kroz implementaciju grupne podatkovne mreže i videokonferencijskog sustava visoke razlučivosti slike i zvuka smanjena je potreba za putovanjima te su smanjeni troškovi i povećana efikasnost. Kroz unifikaciju i konsolidaciju tehnološke platforme se radi na standardizaciji poslovnih procesa na razini ukupnog poslovnog subjekta. Na taj način se unaprjeđuje operativna efikasnost, smanjuju troškovi i bolje se upravlja rizicima vezanim uz poslovanje.

¹⁴ Ibidem

5.2. Dukat d.d.

Kao i ostali poslovni subjekti u mljekarskom sektoru i Dukat d.d. se suočava sa kontinuiranim pritiskom vezanim za snižavanje maloprodajnih cijena. Sukladno tome optimizacija poslovanja i troškova poslovanja je ključni imperativ uspješnog poslovanja u kontinuitetu.

Dukat d.d. je poslovni subjekt koji već nekoliko godina objavljuje izvješća o odgovornom poslovanju koji pokriva područja ljudskih prava, uvjeta rada, zaštite okoliša i borbe protiv korupcije. Uz Globalne ciljeve održivog razvoja ističu poticanje primarne i održive poljoprivrede posebno u segmentu proizvodnje mlijeka uz promicanje zdrave i uravnotežene prehrane te zdravih navika kao ciljeve koji su iznimno značajni kako za poslovni subjekt tako i zajednicu u kojoj djeluju.

Jedno od načela na strateškoj razini se odnosi na predostrožan pristup izazovima na području okoliša s ciljem smanjenja negativnih utjecaja na okoliš i prirodne resurse. Poseban naglasak se stavlja na ekološku prihvatljivost gotovih proizvoda u segmentu ekonomske i za okoliš prihvatljive ambalaže. Korištenje energije se pomno prati s ciljem ekonomičnog korištenja te ostvarivanja ušteda u svim fazama proizvodnog procesa ali i ukupnog poslovanja. Kontinuirano se prati potrošnja električne energije, zemnog plina i pare te su propisana područja i aktivnosti po lokacijama koja se prate i dokumentiraju s ciljem provjeravanja djelotvornosti sustava upravljanja energijom. Jedan od projekata u ovom segmentu je i projekt dizalice topline u Tvornici Zagreb koji je osvojio prvo mjesto na 8. Konferenciji Europskih energetske menadžera (EUREM) prošle godine. Projekt je koncipiran tako da iskorištava dio otpadne energije iz rashladnog sustava te ju vraća natrag u proces za zagrijavanje vode.¹⁵ Kao radna tvar se koristi amonijak koji je ekološki prihvatljiv za razliku od freona. Potrošnja vode se također prati te se nastoji pronaći načine za smanjenu potrošnju kao što su ugradnja filtera u odvodnim kanalima proizvodnih pogona, zamjena kemikalija na bazi klor, optimizacija tehnoloških procesa te redovno održavanje postrojenja za preradu mlijeka. Gospodarenje otpadom se provodi na ekološki učinkovit način koji je usmjeren ka sprečavanju i kontinuiranom smanjenju nastajanja svih vrsta otpada.

Svi dobavljači se procjenjuju vezano za njihov utjecaj na okoliš što uključuje poštivanje ekoloških zahtjeva i ekološku svijest.

Kao drugi važan preduvjet uspješnosti u Dukatu d.d. ističu zaposlenike koji se potiču na kontinuirano učenje te usvajanje novih znanja i vještina. Osigurati i zadržati sposobne, stručne i motivirane zaposlenike je dio misije ovog poslovnog subjekta. Sukladno tome se značajna sredstva ulažu u obrazovanje zaposlenika.

Briga o lokalnoj zajednici se očituje kroz poticanje i potporu brojnim projektima koji su usmjereni unapređenju kvalitete života pojedinaca, obitelji te zajednice u cjelini.

Dukat d.d. je jedan od vodećih otkupljivača mlijeka u Republici Hrvatskoj te je zamjetan rast otkupa svježeg mlijeka od domaćih proizvođača. Suradnja s proizvođačima

15 Dukat d.d. (2018.) Izvještaj odgovornom poslovanju 2017. <http://www.dukat.hr/media/3269/dukat_izvjestaj-o-odgovornom-poslovanju-2017-_hr.pdf>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

mlijeka uključuje i poticanje te razvoj poslovanja proizvođača mlijeka kroz subvencioniranje nabavke junica te repromaterijala i muzne opreme. Na taj način se ostvaruje dugoročna suradnja s domaćim proizvođačima i partnerski odnosi.

5.3. Ericsson Nikola Tesla d.d.

Ericsson Nikola Tesla d.d. već više od deset godina objavljuje nefinancijska izvješća o poslovanju koja su u skladu s GRI smjernicama i načelima UN Global Compacta. Ovaj poslovni subjekt je vodeći isporučitelj komunikacijskih proizvoda i usluga u regiji. Zagovornik su globalnog koncepta Tehnologija u službi čovjeka (Technology for good) koji ima za cilj razvijati inovativna tehnološka rješenja u područjima kao što su klimatske promjene, zdravstvo, obrazovanje itd.

Njihov pristup održivost i društvenu odgovornost pozicionira kao ključni element poslovnog uspjeha. Uvjerenja su da je odgovorno i transparentno poslovanje temelj kreiranja novih poslovnih prilika, smanjuje rizike poslovanja, jača tržišnu poziciju, povećava učinkovitost i dugoročno kreira konkurentsku prednost. Posebna pozornost se posvećuje važnosti izvještavanja koje prema njihovom iskustvu doprinosi slijedećem:

1. „praćenje vlastitog napretka i društvenog utjecaja,
2. unaprjeđenje imidža,
3. dugoročnom planiranju,
4. dvosmjernoj komunikaciji s okruženjem,
5. definiranju rizika, negativnih utjecaja i utjecaja na druge,
6. zadovoljstvu i odanosti kupaca,
7. lakšem pristupu kapitalu,
8. transparentnosti i
9. povjerenju investitora.“¹⁶

Strategija održivosti i DOP-a je sastavni dio poslovne strategije a za definiranje i mjerenje utjecaja se koriste ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih Naroda (UN). Smatraju da je usklađivanje s istim nužnost i sastavni dio transformacije društva. Postavljen je metodološki okvir za mjerenje utjecaja na društvo, opisivanje pozitivnog učinka te postavljanje ciljeva. Trenutno se kao glavni parametri procjene utjecaja na društvo i rizika prate broj ljudi na koje je njihova tehnologija utjecala pozitivno i smanjenje emisije stakleničkih plinova. Kao jedan od pozitivnih učinaka ističu ublažavanje rizika u četiri područja koja čine odgovorno nabavljanje, antikorupcija, pravila odgovorne prodaje te zdravlje i sigurnost na radu.

Strategija se provodi kroz aktivnosti u tri glavna segmenta te je izvještaj napravljen

16 Ericsson Nikola Tesla d.d. (2018.) Godišnji izvještaj Ericsson Nikola tesla Grupa. <https://www.ericsson.hr/documents/20181/21865/02_Nefinancijski_2017.pdf/67a51e51-ba07-4d9d-b9e3-4b2da1d44334>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

sukladno tome i ima tri odjeljka poslovnju, okolišnu i društvenu odgovornost. Svi elementi strategije su formalizirani kroz politike i kodekse te spuštteni na operativnu razinu. Implementacija je napravljena na način koji osigurava integraciju principa održivog i društveno odgovornog poslovanja u sve dijelove poslovnog subjekta te aspekte poslovanja. Provođenje postavljenih politika i kodeksa se provjerava internim ali i eksternim kontrolama neovisnih certifikacijskih kuća. Transparentnost poslovanja je pozicionirana kao najviši prioritet na operativnoj i strateškoj razini. Sukladno tome se pridaje posebna pozornost izvještavanju te se u tome očituje povezanost izvještavanja i implementacije DOP-a kao važnog elementa strateškog upravljanja.

Kroz dvosmjernu komunikaciju s dionicima se stvara pozitivan učinak na poslovanje i smanjuju potencijalni rizici. Dionici su uključeni u sve teme vezane za njih te se informacije dobivaju pravovremeno kako bi se moglo preventivno djelovati. Odnos s dionicima se temelji na suradnji, sudjelovanju u donošenju odluka te uključivanju u sve aktivnosti relevantne za pojedine dionike.

Zaposlenici su jedan od ključnih dionika i čimbenika uspjeha Ericssona Nikola Tesla d.d. Kroz brojne aktivnosti se radi na promicanju temeljnih vrijednosti koje čine poštovanje, profesionalnost i ustrajnost. Kontinuirano se radi na promicanju održivosti i društvene odgovornosti među zaposlenicima te razvoju kompetencija. Čak 91% zaposlenika je uključeno u neki od oblika edukacije¹⁷.

Ericsson Nikola Tesla d.d. je poslovni subjekt koji koncept DOP-a implementira kao osnovu strategije i korporativne kulture a s ciljem pokretanja pozitivnih promjena u društvu. Kodeks poslovne etike, Kodeks ponašanja te Politika održivosti i društvene odgovornosti su sastavni dio sustava upravljanja kako na strateškoj tako i na operativnoj razini.

5.4. Grupa Končar

Izvešće o društveno odgovornom poslovanju Grupe Končar za 2017. godinu je napravljeno u skladu s GRI smjernicama te se odnosi na sve poslovne subjekte unutar Grupe Končar. Obradeni su ekonomski, okolišni i društveni standardi u tri cjeline. Poslovni rezultati ukazuju na nastavak stabilnog poslovanja u svim segmentima a u segmentu neizravnih ekonomskih utjecaja se također bilježe pozitivni rezultati. U tom segmentu treba istaknuti nastavak suradnje sa znanstvenom i stručnom zajednicom te visoku razinu transparentnosti u poslovanju. U segmentu okolišnih standarda se prati potrošnja energije i vode te se posebna pozornost posvećuje utjecaju opreme i proizvoda koje Grupa Končar isporučuje na okoliš. Naime, velik dio opreme se ugrađuje direktno u okoliš (transformatorske stanice, hidroelektrane i drugi energetske objekti ili tračnička vozila)¹⁸. Društveni standardi pokrivaju nekoliko područja vezanih za zaposlenike, podršku sportskim klubovima, uključivanje lokalne zajednice itd. Evidentna je visoka razina prava radnika koji su u svim poslovnim subjektima koji čine Grupu Končar

¹⁷ Ibidem

¹⁸ Končar – Elektroindustrija d.d. (2018.) Izvešće o društveno odgovornom poslovanju 2017. <<http://www.koncar.hr/wp-content/uploads/2018/06/Izvjescje-o-drustvenoj-odgovornosti-2017.pdf>>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

obuhvaćeni kolektivnim ugovorom te potpora udrugama branitelja i umirovljenika Končara. Kroz formalne sporazume se razvija pozitivna kultura zdravlja i sigurnosti koja obuhvaća razne oblike prava zaposlenika viših od onog što propisuje zakon. Ulaganja u obrazovanje i usvajanje novih vještina se provodi kontinuirano kroz obrazovanje u okviru redovnog sustava školovanja, pohađanje specijaliziranih edukacija unutar i izvan tvrtke te učenje i usavršavanje stranih jezika. Suradnja s lokalnom zajednicom se unaprijeđuje kroz brojne sponzorske i donatorske aktivnosti te kroz rad Kluba volontera.

Oprema i proizvodi Grupe Končar moraju zadovoljiti nekoliko aspekata koji se odnose na sigurnost i pouzdanost u radu. Tu poglavito mislimo na prijenos i distribuciju električne energije te prijevoz putnika. Svi proizvodi imaju i naglašenu ekološku komponentu te je praćenje ukupnog lanca nabave i proizvodnog procesa ključni element poslovnog uspjeha. Kako se radi o specifičnim proizvodima posebna pozornost se posvećuje označavanju proizvoda, tehničkoj specifikaciji, tehničkim uputama i opisima za sigurnu uporabu proizvoda te organizaciji seminara za obučavanje krajnjih korisnika.

U Grupi Končar poslovni subjekti posjeduju norme ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO/IEC 27001 te ISO 50001. Svi poslovni subjekti unutar Grupe Končar se u poslovnim odnosima s trećim stranama vode načelom transparentnosti i odgovorne komunikacije.

5.5. Valamar Riviera d.d.

Izvešće Valamar Riviere d.d. je napravljeno sukladno smjernicama G4 GRI za sržnu opciju. Valamar Riviera d.d. je poslovni subjekt koji se u poslovanju vodi postizanjem izvrsnosti kroz ulaganje u zaposlenike i kvalitetu u pružanju usluga na društveno odgovoran način. Kao ključne dionike ističu zaposlenike, korisnike usluga, dioničare, partnere i lokalnu zajednicu. Ističe se kako je cjelovita implementacija koncepta društveno odgovornog poslovanja dio ukupne strategije s naglaskom na održivi razvoj destinacija, podršku lokalnoj zajednici i brigu o zaštiti okoliša. U okviru strateških inicijativa naglasak je na izvrsnosti u pružanju usluge gostima, brizi o zaposlenicima, razvoju turističkih destinacija na društveno odgovoran i održiv način te odgovornost prema lokalnoj zajednici i okolišu¹⁹.

U Valamar Rivieri d.d. ističu kako su motivirani i zadovoljni zaposlenici ključni čimbenik uspješnog poslovanja. Zbog specifičnosti koje ima turizam kao gospodarska grana sezonsko zapošljavanje i relativno visok udio sezonskih zaposlenika je neizbježan. Ipak, u ovom poslovnom subjektu se kontinuirano radi na povećanju lojalnosti sezonskih radnika i povećanju udjela lokalnih zaposlenika. Ulaganje u obrazovanje i kontinuiran razvoj kompetencija je razvijen kao model cjeloživotnog učenja i razvoja. Zadovoljstvo zaposlenika se ispituje redovno na godišnjoj razini te uključuje stalno i sezonski zaposlene s ciljem prikupljanja povratnih informacija. Ulaganje u buduće kadrove se odvija u suradnji sa strukovnim školama i visokim učilištima kroz programe stipendiranja te organizaciju stručne prakse.

¹⁹ Valamar Riviera d.d. (2018.) Integrirano godišnje izvješće i društveno odgovorno poslovanje 2017. <<https://valamar-riviera.com/media/193558/integrirano-godisnje-izvjesce-i-drustveno-odgovorno-poslovanje-2017.pdf>>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

Aktivna suradnja sa jedinicama lokalne samouprave, turističkim zajednicama, sportskim klubovima te neprofitnim organizacijama je važan dio održivog razvoja destinacija a odvija se kroz devet krovnih programa. Na taj način se doprinosi razvoju lokalnih sredina u kojima Valamar Riviera d.d. posluje te postiže kvalitetna turistička ponuda korisnicima usluga.

Odgovornost prema okolišu i prirodnim resursima se provodi kroz zeleno poslovanje koje podrazumijeva sprečavanje onečišćenja, racionalno korištenje resursa, smanjivanje i pravilno zbrinjavanje otpada, edukaciju zaposlenika te certifikaciju ovog segmenta poslovanja. Ulaganje u električna vozila za interni prijevoz gostiju, čišćenje podmorja i plaža te proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora su samo neke od aktivnosti u ovom segmentu koncepta društveno odgovornog poslovanja. Praćenje potrošnje energije i vode te kontinuiran rad na smanjenju potrošnje fosilnih goriva je prepoznato kao jedan od elemenata koji mogu polučiti smanjenje troškova poslovanja.

Valamar Riviera d.d. je dobitnik brojnih nagrada u raznim kategorijama. Odgovornost i vjerodostojnost prema svim dionicima te posvećenost zaštiti okoliša i potpora užoj i široj društvenoj zajednici čine temeljne vrijednosti ovog poslovnog subjekta.

6. ZAKLJUČAK

Uvidom u izvješća o održivom razvoju i društveno odgovornom poslovanju pet poslovnih subjekata iz Republike Hrvatske evidentna je implementacija na strateškoj razini. Svi ističu izvještavanje sukladno GRI smjernicama kao koristan alat u praćenju ostvarenja zadanih ciljeva. Mada se radi o poslovnim subjektima koji imaju različite djelatnosti svi imaju naglasak na zaštiti okoliša i energetske učinkovitosti s ciljem smanjenja troškova. Ciljevi vezani za održivi razvoj su ugrađeni u strategiju rasta i razvoja poslovnih subjekata. Kao ključni element se ističu zaposlenici te u svim poslovnim subjektima posebnu pozornost posvećuju građenju dugoročnih partnerskih odnosa te cjeloživotnom učenju koje se očituje u brojnim programima obrazovanja prilagođenim različitim potrebama zaposlenika. Važan čimbenik je odnos s lokalnom zajednicom u kojoj posluje te su svi poslovni subjekti prepoznali taj dio koncepta društveno odgovornog poslovanja kao element ostvarenja strateških ciljeva.

Evidentna je povezanost svih elemenata koncepta društveno odgovornog poslovanja te je implementacija na strateškoj razini kao dugoročno opredjeljenje ključni dio koji se pozitivno reflektira na implementaciju ostalih dijelova koncepta. Izvještavanje o nefinancijskim pokazateljima se navodi kao iznimno koristan dio implementacije koncepta društveno odgovornog poslovanja poglavito u segmentu praćenja ostvarenja ciljeva na strateškoj i operativnoj razini. Buduća istraživanja bi trebala koristiti kombinaciju kvalitativnih i kvantitativnih metoda kojima bi se dodatno potvrdile korelacije između različitih elemenata koncepta društveno odgovornog poslovanja.

Temeljno ograničenje ovog istraživanja je bilo vezano uz veličinu poslovnih subjekata. Naime, mikro, mali i srednji poslovni subjekti nemaju zakonsku obvezu objavljivanja nefinancijskih izvješća. Budući da se radi o velikom broju poslovnih subjekata nužno

je u budućnosti zakonom propisati izradu nefinancijskih izvješća i za poslovne subjekte koje ubrajamo po veličini u srednje. Time bi se povećala transparentnost poslovanja i podigla svjesnost o važnosti implementacije koncepta društveno odgovornog poslovanja. Praćenjem objavljenih rezultata mogli bi daleko kvalitetnije pratiti na razini ukupnog gospodarstva i po gospodarskim granama napredak u implementaciji DOP-a.

REFERENCE

Atlantic Grupa d.d. (2017.) Godišnje izvješće 2017. <https://www.atlantic.hr/media/files/fileitem/G/Godisnje-izvjesce-2017/18-05-10_AG_GODISNJE-IZVJESCE_2017.pdf>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

Bedeković, V. (2010). Interkulturalni aspekti menadžmenta, 1. izdanje. Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici. Virovitica

Carroll, A.B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational stakeholders. Business horizons, Vol. 34(4), str. 39 – 48., <<http://faculty.wvu.edu/dunnc3/rprnts/pyramidofcsr.pdf>>. Pristupljeno 24. lipnja 2018.

Direktiva 2014/95/EU, 22.10.2014. Službeni list EU. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=HR>>. Pristupljeno 27. lipnja 2018.

DOP Vodič (2018). Vodič kroz implementaciju i harmonizaciju direktiva Europske unije u području društveno odgovornog poslovanja uz primjere dobre prakse iz odabranih zemalja članica. Hi4CSR, <http://www.hi4csr.com/media/67848/CSR-Guide-Croatian_web.pdf>. Pristupljeno 05. srpnja 2018.

Dukat d.d. (2018.) Izvještaj o odgovornom poslovanju 2017. <http://www.dukat.hr/media/3269/dukat_izvjestaj-o-odgovornom-poslovanju-2017-_hr.pdf>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

Golja, T. (2016). Implementacija društveno-odgovornog poslovanja u svakodnevnu poslovnu praksu. Filantropija oslonac održivih zajednica, <http://www.civilnodrustvo-istra.hr/images/uploads/files/Implementacija_DOPa_Tea_Golja.pdf>. Pristupljeno 20. lipnja 2018.

Ericsson Nikola Tesla d.d. (2018.) Godišnji izvještaj Ericsson Nikola tesla Grupa. <https://www.ericsson.hr/documents/20181/21865/02_Nefinancijski_2017.pdf/67a51e51-ba07-4d9d-b9e3-4b2da1d44334>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

Končar – Elektroindustrija d.d. (2018.) Izvješće o društveno odgovornom poslovanju 2017. <<http://www.koncar.hr/wp-content/uploads/2018/06/Izvjesce-o-drustvenoj-odgovornosti-2017.pdf>>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

Kurucz, E.C., Colbert, B.A., Wheeler, D. (2016). The Business Case for Corporate Social Responsibility, Oxford Handbooks Online. Michigan State University Library. <www.oxfordhandbooks.com>. Pristupljeno 20. lipnja 2018.

Matešić, M., Pavlović, D., Bartoluci, D. (2015). Društveno odgovorno poslovanje. VPŠ Libertas. Zagreb

Omazić, M.A. (2007). Društvena odgovornost i strategije hrvatskih poduzeća, doktorska disertacija. Ekonomski fakultet – Zagreb. Sveučilište u Zagrebu. Zagreb

Pavić-Rogošić, L., Društveno odgovorno poslovanje (DOP). Odraz. <<http://www.odraz.hr/media/21845/dop.pdf>>. Pristupljeno 24. lipnja 2018.

Perić, J. (2017). Društvena odgovornost poduzeća u RH. Poslovna etika. nastavni materijali Ekonomskog fakulteta u Osijeku. Osijek, <http://www.efos.unios.hr/poslovna-etika-2/wp-content/uploads/sites/352/2017/03/PE_drustveno-odgovorno-poslovanje-u-RH_050417.pdf>. Pristupljeno 04. srpnja 2018.

Porter, M. E., Kramer, M.R.(2006). Strategy & society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility, Harvard Business Review, 84(12), str. 78–92.

Prijedlog Strategije društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2012. - 2015., <https://www.dop.hr/wp-content/uploads/strategija_final.pdf>. Pristupljeno 25. lipnja 2018.

Prilog 11 – Predložak strukture strategije upravljanja rizicima. Ministarstvo financija. <<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Predložak%20strukture%20strategije%20upravljanja%20rizicima.pdf>>. Pristupljeno 02. srpnja 2018.

Quien, M. (2012). Društveno odgovorno poslovanje kao konkurentna prednost: analiza ciljeva najuspješnijih tvrtki u Hrvatskoj. Učenje za poduzetništvo, Vol 2 No1, str 303-307, <<https://hrcak.srce.hr/130205>>. Pristupljeno 20. lipnja 2018.

Smjernice za upravljanje rizicima u poslovanju institucija javnog sektora. Ministarstvo financija, <<http://www.mfin.hr/hr/upravljanje-rizicima-1-2>>. Pristupljeno 02. srpnja 2018.

Tipurić, D. (1999):Konkurentna prednost poduzeća – izbor između niskih troškova i diferencijacije. Materijal za predavanja na temelju stručnog članka iz Poslovne analize i upravljanja (1330-9129) (1999), 3; 3-16 <<http://www.efzg.unizg.hr/UserDocsImages/OIM/dhruska/konkurentna%20prednost%20-%20niski%20tro%C5%A1kovi%20i%20diferencijacija.pdf>> Pristupljeno 12. listopada 2018.

Valamar Riviera d.d. (2018.) Integrirano godišnje izvješće i društveno odgovorno poslovanje 2017. <https://valamar-riviera.com/media/193558/integrirano-godisnje-izvjesce-i-drustveno-odgovorno-poslovanje-2017.pdf>. Pristupljeno 28. lipnja 2018.

Vrdoljak Raguž, I., Hazdovac, K. (2014). Društveno odgovorno poslovanje i hrvatska gospodarska praksa. Oeconomica Jadertina 1/2014, <<https://hrcak.srce.hr/130001>>. Pristupljeno 20. lipnja 2018.

Vrdoljak Raguž, I., Tolušić, M. (2012). Implementacija porterovih generičkih strategija i postizanje konkurentne prednosti na primjeru automobilske industrije. Eko-

nomska misao praksa, DBK.god XXI. (2012) br. 1., (381-398), <<https://hrcak.srce.hr/file/124679>>. Pristupljeno 12. listopada 2018.

Zakon o računovodstvu,. NN 78/2015. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_78_1493.html. Pristupljeno 05. listopada 2017.

Zašto izvještavati. HRPSOR, <<https://www.hrpsor.hr/zasto-izvjestavati-2-418.html>>. Pristupljeno 05. srpnja 2018.

